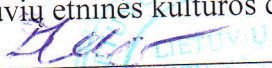

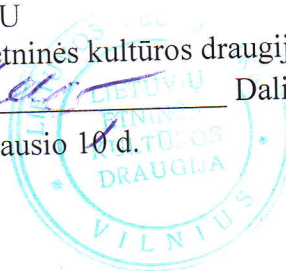
MOKSLO DARBO ATASKAITA

TVIRTINU

Lietuvių etninės kultūros draugijos pirmininkė

2018 m. sausio 10 d.

Dalia Urbanavičienė

Užsakovas: Lietuvos Kultūros taryba

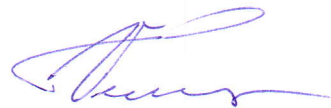
Projekto pavadinimas: Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimai valstybės politikai
Projekto finansavimo sutartis: 2016 m. gegužės 27 d. Nr. 5/TYR-9(6.51)-2016

Kultūros ir meno srities arba programos pavadinimas:
Etninė kultūra ir tautodailė (Kultūros tyrimai)

Strateginio veiklos plano priemonės kodas: 04-005-01-02-2

Projekto pobūdis: Kultūros tyrimai

Temos vadovas

Vytautas Tumėnas
(vardas, pavardė, parašas)

TURINYS

ĮVADAS	3
I SKYRIUS. ETNINĖS KULTŪROS APSAUGOS TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE....	5
I DALIES ĮVADAS	6
1. Etninės kultūros apsaugą reglamentuojančių teisės aktų apžvalga	6
2. Etninės kultūros samprata.....	8
3. Etninės kultūros valstybinės globos uždaviniai	10
4. Etninės kultūros globos taryba	11
5. Etninės kultūros apsaugos uždavinių įgyvendinimas	13
6. Etninės kultūros finansavimas	18
7. Etnokultūrinio ugdymo iššūkis.....	21
I DALIES IŠVADOS	26
II SKYRIUS. POŽIŪRIO Į ETNINĖS KULTŪROS VERTYBES KAITA VIDURINĖJE ŠVIETIMO SISTEMOJE.....	27
1. Tyrimo charakteristika.....	28
1.1 Tyrimo problema, objektas, tikslas ir uždaviniai	28
1.2 Atrankos tipas ir pagrindinės hipotezės.....	29
1.3 Tyrimo metodai ir interpretavimo patikimumas.....	30
2. Mokyklos etnokultūrinė aplinka.....	31
2.1 Supažindinimas su etnine kultūra	31
2.2 Etninės kultūros renginiai	32
2.3 Tradicinių amatų sklaida	35
2.4 Gyvenamos vietovės pažinimas.....	36
3. Abiturientų etnokultūrinės nuostatos.....	37
3.1 Tradicinės kultūros tęstinumas	37
3.2 Požiūris į liaudies dainas	40
3.3 Etnokultūrinė raiška.....	43
4. Abiturientų tautinės ir regioninės savivokos bruožai	44
4.1 Požiūris į tautines vertybes	44
4.2 Regioninė savivoka	47
4.3 Tarmės	48
II SKYRIAUS IŠVADOS	51
II SKYRIAUS REKOMENDACIJOS	52
III SKYRIUS. ETNINĖS KULTŪROS INTEGRAVIMO Į FORMALAUS UGDYMO PROCESĄ TAIKYMO VERTINIMAS.....	53
III SKYRIAUS ĮVADAS	54
1. Etninės kultūros vaidmuo dabartinėje mokykloje	56
2. Valstybės kultūros ir švietimo politikos pritaikomumas etninės kultūros formaliajam ugdymui	59
3. Etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus problemas.....	61
IV SKYRIAUS IŠVADOS.....	65
III SKYRIAUS REKOMENDACIJOS	67
III SKYRIAUS LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	68
IV SKYRIUS. ETNINĖS KULTŪROS VERTYBIŲ SAMPRATA KULTŪROS POLITIKOJE: ETNINĖS KULTŪROS POLITIKOS FORMUOTOJŲ IR VADOVAUJANČIŲ DALYVIŲ NUOSTATŲ PRISTATYMAS	70
IV SKYRIAUS ĮVADAS.....	72
1. Etninės kultūros vieta valstybės politikoje	74
1.1 Etninės kultūros raiškos šiuolaikiniai pavidalai.....	74
1.2 Etninės kultūros sričių tęstinumo problematika	79
1.3 Globalių procesų įtaka etninei kultūrai.....	81
1.4 Etninės kultūros svarba įvairiais aspektais šiandiniame gyvenime	82

1.5 Etninės kultūros vietos valstybės politikoje vertinimas	87
1.6 Efektyviausiai etninės kultūros puoselėjimą veikiantys valdymo instrumentai.....	96
2. Etninė kultūra švietimo sistemoje	99
2.1 Etninės kultūros ugdymo(si) sistemos problemos	100
2.3 Siūlomi etninės kultūros ugdymo(si) modeliai.....	105
3. Etninė kultūra aukštosiose studijose ir moksle.....	109
3.1 Etninės kultūros profesionalų ir specialistų poreikis bei rengimas: apimtis, kokybė, tęstinumas, įtaka etninės kultūros plėtrai, globalių procesų įtaka	110
3.2 Dabartinės mokslo rėmimo, administravimo sistemos (ne)efektyvumas, užtikrinant aktualiausių etninės kultūros tyrimų plėtrą	116
4. Etninė kultūra televizijoje, radijuje ir kitoje žiniasklaidoje.....	120
4.1 Etninės kultūros reprezentavimo žiniasklaidoje kokybė, šiuolaikiškumas ir aktualumas.....	120
4.2 Etninę kultūrą reprezentuojančių TV ir radijo laidų analizė	121
4.3 Etninės kultūros reprezentacija periodinėje spaudoje ir internetiniuose portaluose.....	124
IV DALIES IŠVADOS	126
IV SKYRIAUS REKOMENDACIJOS	130
BENDROSIOS IŠVADOS.....	132
BENDROSIOS REKOMENDACIJOS	140

IVADAS

2016-2017 m. Lietuvių etninės kultūros draugija atliko iš kelių dalių susidedantį tyrimą, įgyvendinant Lietuvos kultūros tarybos dalinio finansavimo projektą „Etninės kultūros vertybinių nuostatų tyrimai valstybės politikai“ (sutarties Nr. S/TYR-9(6.59) – 2016).

Projekto tikslas – įvertinti etninės kultūros vertybių pokyčius dabartinėje Lietuvos visuomenėje ir pateikti rekomendacijas valstybės politikai etninės kultūros srityje formuoti.

Projekto uždaviniai: 1) Ištirti etninės kultūros vertybines nuostatas dabarties visuomenėje – švietimo sistemos bei kultūros politikos formuotojų ir vadovaujančių dalyvių (etninės kultūros profesionalų) veiklos lauke; 2) Išanalizuoti valstybės politikos etninės kultūros srityje sistemos efektyvumą: teisės aktus ir jų įgyvendinimą reglamentuojančias priemones.

Šie uždaviniai buvo įgyvendinti atliekant keturis tyrimus, kurie tapo sudedamosiomis bendro projektinio tyrimo dalimis:

- Etninės kultūros apsaugos teisinis reguliavimas Lietuvoje (V. Sinica);
- Požiūrio į etninės kultūros vertybes kaita vidurinėje švietimo grandyje 2002-2016 m. (I. Trinkūnienė);
- Etninės kultūros integravimo į formalaus ugdymo procesą taikymo vertinimas (D. Kulakauskienė ir A. Bylaitė-Žakaitienė);
- Etninės kultūros vertybių samprata kultūros politikoje (V. Tumėnas).

Politologas doktorantas Vytautas Sinica (Vilniaus universitetas) išnagrinėjo etninės kultūros valstybinės globos teisinę aplinką atlikdamas tyrimą „Etninės kultūros apsaugos teisinis reguliavimas Lietuvoje“. Taikant sisteminės analizės ir dokumentų analizės metodus aiškintasi, ar teisinio reguliavimo sistema užtikrina etninės kultūros gyvybingumą, kaip ji atitinka tarptautines konvencijas, atkleistos teisės nuostatų įgyvendinimo spragos ir neatitikimai, pateiktos rekomendacijos.

Sociologė Inija Trinkūnienė atliko sociologinį kiekybinį tyrimą „Požiūrio į etninės kultūros vertybes kaita vidurinėje švietimo grandyje 2002-2016 m. Apklausus 343 abiturientus iš visų Lietuvos regionų siekta ištirti etninės kultūros raiškos ir sklaidos Lietuvos gimnazijose rezultata, kuris atsispindi mokyklų baigiamųjų klasių abiturientų nuostatose, nustatyti požiūrių į etninę kultūrą pokyčius lyginant analogiškas 2002 m. ir 2016 m. laidų abiturientų apklausas. Suformuluotos rekomendacijos, kaip tobulinti etninės kultūros ugdymą.

Dr. Dovilė Kulakauskienė (Vilniaus universitetas) ir dr. A. Bylaitė-Žakaitienė (Klaipėdos kolegija) atliko tyrimą „Etninės kultūros integravimo į formalaus ugdymo procesą taikymo vertinimas“. Tyrimu siekta įvertinti etninės kultūros integravimo į formalaus ugdymo procesą taikymą, apklausus Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos bei daugumos rajonų mokyklų administracijų

darbuotojus ir mokytojus: kiekybinėje apklausoje dalyvavo 760 respondentų, kokybinėje – 30. Apibendrinus gautus rezultatus, tyrimo pabaigoje suformuluotos rekomendacijos.

Etnologas dr. Vytautas Tumėnas (Lietuvos istorijos institutas) atliko tyrimą „Etninės kultūros vertybių samprata kultūros politikoje“, kuriame išnagrinėjo etninės kultūros politikos formuotojų ir vadovaujančių dalyvių (politikų, nevyriausybinių organizacijų, valstybės ir savivaldos institucijų administracijų bei padalinių vadovų) nuomonę apie etninės kultūros būklę ir iššūkius, respondentų pateiktas idėjas, galimus problemų sprendinius. Sudarius tam tikslui klausimyną, buvo vykdoma etnografinė kokybinė apklausa didžiausiuose Lietuvos miestuose bei keliuose rajonuose: apklausta 30 asmenų, surinkta 5,3 aut. l. duomenų, atlikta jų analizė, pateiktos rekomendacijos.

Viso tyrimo pabaigoje pateikiamos bendros išvados ir strateginės rekomendacijos etninės kultūros politikos tobulinimui, kurias parengė etnologai Lietuvių etninės kultūros draugijos pirmininkė doc. dr. Dalia Urbanavičienė ir dr. Vytautas Tumėnas.

VYTAUTAS ŠINICA
(Vilniaus universitetas)

**I SKYRIUS. ETNINĖS KULTŪROS APSAUGOS TEISINIS REGULIAVIMAS
LIETUVOJE**

I DALIES ĮVADAS

Šio tyrimo objektas – etninės kultūros apsaugos politika Lietuvos teisės aktuose. Tyrimo tikslas – įvertinti etninės kultūros apsaugos reguliavimo Lietuvos teisės aktuose atitikimą UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos nuostatomis ir pateikti rekomendacijas jo tobulinimui.

Bet kokia politinė valia įgyja apčiuopiamą ir politinę bendriją įpareigojančią formą, o kartu ir reikšmę konkrečiai politikos sričiai (šiuo atveju, etninės kultūros apsaugai) tik virtusi teisės aktais, todėl siekiant kompleksinės valstybės politikos etninės kultūros srityje analizės, būtinas valstybės politiką ir jos įgyvendinimą etninės kultūros srityje reglamentuojančių teisės aktų vertinimas. Šiuo darbu siekiama apžvelgti galiojančius valstybės politikos etninės kultūros srityje įgyvendinimą reglamentuojančius teisės aktus, įvertinti jų raidą, išanalizuoti jų įgyvendinimo priemonių atitikimą teisės aktuose deklaruotiems politiniams tikslams, galiausiai palyginti apibendrintą šios srities teisinio reguliavimo būklę su UNESCO nubrėžtomis gairėmis.

Atliekant tyrimą taikyti sisteminės analizės ir dokumentų analizės metodai, remtasi negausiais, daugiausiai D. Urbanavičienės, tiriamaisiais darbais, anksčiau atliktais etninės kultūros apsaugos teisinio reguliavimo srityje.

1. Etninės kultūros apsaugą reglamentuojančių teisės aktų apžvalga

Bendriausia prasme valstybės politiką etninės kultūros srityje reglamentuojančius teisės aktus galima skirti į nacionalinius ir tarptautinius. Tarptautinių teisės aktų vaidmuo po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo tiek šioje, tiek kitose srityse buvo savotiškas gairių, rekomendacijų ir reikalavimų suteikimas į demokratiją pereinančiai valstybei ir jos politikams. Nacionalinės ar vietos valdžios priimami teisės aktai buvo derinami prie bendresnio pobūdžio tarptautinių teisės aktų reikalavimų. Šis prisitaikymo prie tarptautinių standartų procesas etninės kultūros srityje aktyviai vyko ir Lietuvoje, ypač XX-XXI a. sandūroje.

Pagrindiniai etninės kultūros politiką reglamentuojantys tarptautiniai dokumentai yra:

- (1) UNESCO Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija (1972 m.);
- (2) UNESCO Rekomendacijos dėl liaudies masių dalyvavimo ir indėlio kultūriniame gyvenime (1976 m.);
- (3) Intelektualinės nuosavybės teisių agentūros (WIPO) paskelbtas Pavyzdinis folkloro apsaugos nuo neteisėto panaudojimo ir kitokios žalingos veiklos modelis (1982 m.);
- (4) UNESCO Tradicinės kultūros ir folkloro apsaugos rekomendacijos (1989 m.);
- (5) Europos Tarybos priimta Europos architektūros paveldo apsaugos (1985/1992 m.);
- (6) Naros autentiškumo dokumentas (1994 m.);

(7) Europos Tarybos priimta Europos kraštovaizdžio konvencija (2002 m.);

(8) Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija (2003 m.)¹.

Skirtingi dokumentai reglamentuoja skirtingus etninės kultūros apsaugos politikos aspektus. UNESCO atskiria materialaus ir nepaterialaus etninės kultūros paveldo apsaugos sritis, nes šioms paveldo rūšims būdingas visiškai skirtingas pobūdis, specifika, kartu reikalaujanti ir kitokių apsaugos priemonių bei skirtingų specialistų². Skirtingomis etninės kultūros paveldo vertybėmis rūpinasi skirtingos ministerijos (nors Kultūros ministerija savo nuostatuose yra įsirašiusi, kad rūpinasi ir materialiu, ir nematerialiu paveldu) bei žemesnio lygio valstybės ir savivaldos institucijos. Šia praktine skirtimi vadovaujamosi Lietuvos įstatymų leidyboje bei įgyvendinime, ja remiamasi ir šiame tyrime.

Svarbiausi Etninės kultūros apsaugą reglamentuojantys Lietuvos teisės aktai yra Etninės kultūros globos pagrindų įstatymas (1999) ir Etninės kultūros globos tarybos nuostatai (2000), abu reglamentuojantys etninės kultūros apsaugą nepriklausomai nuo jos raiškos formos. Atskirose raiškos srityse etninės kultūros paveldo apsaugą reglamentuoja Tautinio paveldo produktų įstatymas (2007), Muziejų įstatymas (1995), Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (1996), Saugumų teritorijų įstatymas (2001) ir kiti. Etninės kultūros svarbą kitoms viešosios politikos sritims liudija jai skirtas dėmesys Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme (1997) ir Valstybinės kalbos įstatyme (1995). Ugdomąjį etninės kultūros apsaugos aspektą aiškiai rodo ilgalaikėje pilietinio ir tautinio ugdymo programoje numatytas šios srities reguliavimas. Bendresne prasme, etninė kultūra yra kultūros politikos sritis, todėl ją reguliuoja ir tokie teisės aktai kaip Lietuvos kultūros politikos nuostatos ir kaitos gairės.

Atskiro paminėjimo vertas ir savaip iškalbingas faktas, jog Lietuva iki šiol nėra ratifikavusi 2005 metų Europos Tarybos Kultūros paveldo vertės pagrindų visuomenei (dar vadinamos Faro) konvencijos. Ši konvencija nedaro skirties tarp materialaus ir nematerialaus paveldo ir (iš dalies nes) yra orientuota ne į institucijų, o į visuomenės vaidmenį ir atsakomybes kultūros paveldo apsaugos srityje. Joje akcentuojamas bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų įtraukimas į kultūros paveldo išsaugojimo ir sklaidos pastangas³, kas suponuoja ir valstybės pareigas įgalinti, įsiklausyti ir finansuoti besiburiančias visuomenines iniciatyvas. Nors Lietuvoje vyksta mėginimai paskatinti šios konvencijos pasirašymą, kol kas pokyčių šioje srityje nėra.

---

¹ Toliau nurodoma tiesiog kaip „UNESCO Konvencija“.

² Urbanavičienė Dalia, 2010. „Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys paveldą ir etninę kultūrą“. Informacija Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui. Neskelbtas šaltinis.

³ Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, 2005. <https://rm.coe.int/1680083746> [žiūrėta 2017-08-19]

2. Etninės kultūros samprata

Bet kurios politikos srities teisinio reguliavimo atskaitos taškas yra jos objekto apibrėžimas. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo naujausioje redakcijoje etninė kultūra apibrėžiama kaip „visos tautos (etnos) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą.“ Įstatyme neatsitiktinai atskiriamos etninės kultūros formos – paveldas ir gyvoji tradicija (2 straipsnis). Palyginimui, svarbiausiame UNESCO dokumente etninė kultūra apibrėžiama kaip „Nematerialus kultūros paveldas – ilgainiui nusistovėjusi veikla, vaizdai, išraiškos formos, žinios, įgūdžiai, taip pat su jais susijusios priemonės, objektai, žmogaus veiklos produktai ir su jais susiję kultūros erdvės, kuriuos bendruomenės, grupės ir kai kuriais atvejais pavieniai žmonės pripažįsta savo kultūros paveldo dalimi. Šį nematerialų kultūros paveldą, perduodamą iš kartos į kartą, bendruomenės ir grupės nuolat atkuria reaguodamos į savo aplinką, į sąveiką su gamta ir savo istorija, ir jis joms teikia tapatybės ir tęstinumo pojūtį, tokiu būdu skatindamas pagarbą kultūrų įvairovei ir žmogaus kūrybingumui. Šioje Konvencijoje aptariamas tik toks nematerialus kultūros paveldas, kuris yra suderinamas su esamais tarptautiniais žmogaus teisių dokumentais, taip pat su bendruomenių, grupių ir žmonių savitarpio pagarbos ir tvaraus vystymosi reikalavimais“. UNESCO pateikiamas apibrėžimas akivaizdžiai išsamesnis, tačiau ne plačiau suvokiantis etninio paveldo sampratą.

Nors UNESCO nematerialaus paveldo konvencija iš esmės tam pačiam reiškiniui įvardyti vartoja ne „etninės kultūros paveldo“, o „nematerialaus kultūros paveldo“ sąvoką, abu apibrėžimai apima du aspektus: kas sudaro etninės kultūros paveldą ir kokį poveikį jis turi aptariamai tautai. „Lietuviškasis“ apibrėžimas akcentuoja paveldo vaidmenį išlaikant tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą. UNESCO formuluotė pabrėžia tapatybės ir tęstinumo pojūtį, taip pat skatinamą pagarbą kultūrų įvairovei ir žmogaus kūrybingumui. Pastarieji du aspektai suteikia klausimui tarptautiškumo („įvairovė“) ir globalumo (bendražmogiškas humanistinis „žmogaus kūrybiškumas“), kurie natūraliai būdingi visiems tarptautinių organizacijų dokumentams ir atitinka jų veiklos specifiką bei vertybinę orientaciją. Visais atvejais kartinė etninės kultūros paveldo sampratai yra tapatumo formavimo funkcija – paveldo apsauga nėra savitikslių, nes pats paveldas egzistuoja šiandieninės politinės bendrijos (tautos) tapatumui išsaugoti.

Etninės kultūros sampratos apibrėžimas svarbus dėl politinių priežasčių. Etninės kultūros kaip paveldo apibrėžimas UNESCO konvencijoje iš pažiūros suteikia pagrindą Europoje populiariai koncepcijai, į tautines tapatybes ir ypač etninius tautiškumo bruožus žiūrinčiai išimtinai kaip į paveldą – praeities reliktus, kurie gali būti eksponuojami ir pažįstami kaip „muziejiniai“ istorijos faktai, tačiau ne internalizuojami kaip tautos kasdienį elgesį ir pasaulėvaizdį struktūruojantis veiksnys⁴. Toks

---

⁴ Sinica V. 2015. Tautų ateitis Europos integracijos perspektyvoje, *Logos*, 86, p. 200.

požiūris į etninę kultūrą Europos integracijos kontekste yra viena iš grėsmių etninės kultūros kaip aktualaus tapatybę formuojančio veiksnio išsaugojimui ir yra seniai bei aktyviai populiarinamas Lietuvos viešojoje erdvėje „uždaros“, „archajiškos“, „atsilikusios“ ir kitaip neigiamai apibūdinamos lietuviybės diskurse. Etninės kultūros apsaugos kontekste neišvengiama „paveldo“ sąvoka kelia tam tikras rizikas atsidurti šios ideologijos spąstuose, tačiau tiek tarptautiniuose, tiek šalies teisės aktuose pabrėžiama tapatybės formavimo funkcija yra deramas saugiklis nuo bandymų etninę kultūrą interpretuoti ją muziejine atgyvena paverčiančiu būdu.

Kita esminės svarbos sąvoka šioje politikos srityje yra „apsauga“. UNESCO konvencija nematerialaus kultūros paveldo apsaugą apibrėžia kaip „priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti nematerialaus kultūros paveldo gyvybingumą, įskaitant nustatymą, dokumentavimą, mokslinius tyrimus, išsaugojimą, apsaugą, propagavimą, turtinimą, perdavimą [ateities kartoms], ypač per formalų ir neformalų švietimą, taip pat įvairių tokio paveldo aspektų atgaivinimą“ (2 str. 3 dalis). Tokia „apsaugos“ samprata aiškiai rodo, kad suderinamai su konvencija vykdoma apsauga privalo apimti išvardintus etninės kultūros globos politikos aspektus – išsaugojimą, tyrimus, etnokultūrinį ugdymą ir kitus, t.y. privalo būti visapusiška, o ne fragmentiška. Be mokslinių tyrimų ar etnokultūrinio ugdymo taip suprasta etninės kultūros apsauga nėra įmanoma ir faktiškai nevyksta. Lietuvos teisės aktuose vietoje apsaugos vartojama „valstybinės globos“ sąvoka, nurodanti priemonės, kuriomis „valstybė garantuoja gyvosios tradicijos tęstinumą, etninės kultūros vertybių kūrimą, kaupimą, apsaugą, tyrinėjimą ir populiarinimą“. Tokia globos samprata savo turiniu apima tuos pačius pagrindinius aspektus, kaip ir UNESCO konvencijoje ir laikytina suderinta su konvencijoje vartojama „apsaugos“ samprata.

Tarptautiniai etninės kultūros paveldo apsaugos dokumentai seniai yra konstatavę tokios apsaugos būtinumą ir aktualumą, dėl etninėms kultūroms kylančių egzistencinių iššūkių. Pats paveldo svarbos suvokimas yra palyginti nesenas ir su XIX amžiaus nacionalizmo, istorizmo bei romantizmo idėjomis bei siekiu praeities laimėjimais stiprinti kolektyvinį tapatumą⁵. susijęs reiškinys, pastarojoje amžių sandūroje šis uždavinys esmingai keitėsi. Viena vertus, nuolatos auga jo svarbos suvokimas ir tarptautinis bendradarbiavimas šioje srityje. Kita vertus, dėl globalizacijos sunkėja ir natūralios etninės kultūros paveldo išsaugojimo sąlygos. Reikšmingiausias tą įvardijantis pareiškimas yra Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos preambulėje įtvirtinta nuostata, kad „globalizacija ir socialiniai pokyčiai ne tik sukuria sąlygas atnaujinti bendruomenių dialogą, bet ir iškyla kaip netolerancijos reiškinys, galintis sukelti didelę grėsmę nematerialaus kultūros paveldo būklei prastėti, jam imti nykti ir būti naikinamam, ypač dėl tokiam paveldui išsaugoti reikalingų

---

⁵ Čepaitienė R., Mikailienė Ž., 2017. *Pasaulis prasideda čia. Paveldo ugdymo principai mokyklinio amžiaus vaikams*. Vilnius: Didakta, p. 15.

išteklių trūkumo“⁶. Įvairialypės globalizacijos įtakos kontekste analizuojamos ir nacionalinės teisės aktų nuostatos.

3. Etninės kultūros valstybinės globos uždaviniai

Apibendrintai galima teigti, kad kiti valstybės politiką etninės kultūros srityje reglamentuojantys teisės aktai tarnauja Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje numatytiems uždaviniams įgyvendinti. Šių uždavinių išskirta 15 ir jie laikytini vienu iš kitų susijusių ir labiau specializuotų teisės aktų vertinimo atskaitos taškų. Šie uždaviniai yra:

- 1) garantuoti etninės kultūros paveldo išsaugojimą bei gyvosios tradicijos tęstinumą;
- 2) laiduoti Lietuvos etnografinių regionų tradicijų savitumo išlaikymą, pažinimą, fiksavimą bei perteikimą;
- 3) suformuoti ir įteisinti etninės kultūros valstybinę globą įtvirtinančių institucijų bei joms pavaldžių etninės kultūros įstaigų ar padalinių sistemą;
- 4) užtikrinti galimybę visiems visuomenės nariams giliau pažinti etninę kultūrą, jos reiškinių įvairovę, laiduoti archyvinės etninės kultūros medžiagos prieinamumą;
- 5) plėtoti visų etninės kultūros šakų mokslinius tyrinėjimus;
- 6) ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą;
- 7) puoselėti natūralioje aplinkoje gyvuojančios etninės kultūros raišką;
- 8) ugdyti kalbos etninį savitumą, užtikrinti tarmių ir etninių vietovardžių išlikimą;
- 9) remti etninę kultūrą populiariančius renginius;
- 10) sudaryti sąlygas etninės kultūros subjektų (kūrėjų ir atlikėjų) meistriškumui tobulinti;
- 11) užtikrinti etninės kultūros subjektų teisių apsaugą;
- 12) garantuoti etninės kultūros propagavimą per visuomenės informavimo priemones ir kompiuterių tinklus, remti lietuvių etninės kultūros skleidimą pasaulyje bei skatinti kitų pasaulio tautų kultūros pažinimą;
- 13) sudaryti sąlygas, mažinančias tautos kultūrai žalingos masinės kultūros įtaką;
- 14) remti užsienyje gyvenančių lietuvių etninę kultūrą, rūpintis jų tautinio tapatumo išsaugojimu, kultūriniu bendradarbiavimu su tautiečiais Lietuvoje;
- 15) teikti valstybės paramą lietuvių etninės kultūros paveldui, išlikusiam lietuvių etninėse žemėse, apsaugoti.

Išsikelti uždaviniai kartu sudaro visapusišką etninės kultūros apsaugos darbotvarkę ir apima 2003 m. UNESCO konvencijos suformuluotus etninės kultūros apsaugos aspektus. Uždaviniuose

---

⁶ Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, 2003. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.902ADBE9A8>

nepamirštas joks esmingas etninės kultūros, kaip įvairiapusiško reiškinių, pjūvis. Apibendrintai, keliami uždaviniai etninės kultūros paveldą išsaugoti, archyvuoti, institucionalizuoti jo globą, skatinti jo pažinimą visuomenėje, mokslinius tyrinėjimus, mokymą mokyklose, puoselėti gyvuojančias etninę kultūros formas, taip pat saugoti etninį paveldą kalboje, renginiais, etnokultūros menų atlikėjų skatinimu, užtikrinti susijusių subjektų teisių apsaugą ir garantuoti etninės kultūros sklaidą ir ją naikinančios medžiagos ribojimą medijose. Atskiras dėmesys rodomas ir užsienio lietuvių etninei kultūrai – išeivijoje ir etninėse žemėse. Galima pagrįstai teigti, kad sėkmingas šių uždavinių įgyvendinimas reikštų ir prielaidas sėkmingam etninės kultūros išsaugojimui.

4. Etninės kultūros globos taryba

Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas nustato už šią viešosios politikos sritį atsakingas institucijas ir jų funkcijas. Už etninės kultūros apsaugą atsako Seimas, formuojantis šios srities politiką, Etninės kultūros globos taryba (EKGTT), teikianti ekspertinius vertinimus ir padedanti spręsti strateginius politikos klausimus, Vyriausybė, Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijos, užtikrinančios paveldo apsaugos įgyvendinimą, bei savivaldybių institucijos, užtikrinančios etninės kultūros apsaugos įgyvendinimą vietos lygmeniu. Dėmesio vertas faktas, jog Kultūros ministerijoje šiuo metu nebėra ankstesniais dešimtmečiais įvairiais pavadinimais egzistavusio etninę kultūrą kuriojančio skyriaus ir, sprendžiant pagal išsilavinimą, netgi konkrečiai šios srities specialistų. Profesionalus etninės kultūros apsaugos politikos įgyvendinimas pačioje ministerijoje dėl šios aplinkybės tampa sunkiai įmanomas.

Iš visų šių institucijų tyrimo objekto požiūriu įdomiausias EKGTT funkcijų reglamentavimas, kuris sudaro didžiąją dalį Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo, kas tarytum liudija šią tarybą esant centrine srities politikos formavimo institucija. Šis išpūdis klaidingas. Nors tai vienintelė specialiai šiai politikos sričiai egzistuojanti institucija ir jos struktūros bei veikimo principų reglamentavimas dominuoja EK valstybinės globos įstatyme, būtent šiai tarybai suteiktos mažiausios galios ir iš esmės tik patariamoji funkcija. Išimtinai patariamasis EKGTT pobūdis sukuria tam tikrus jos funkcijų prieštaravimus. Pagal 5 straipsnio 2 dalį, EKGTT „padeda Seimui ir Vyriausybei spręsti strateginius etninės kultūros valstybinės globos ir politikos bei nematerialaus kultūros paveldo apsaugos klausimus“. Pagal 6¹ straipsnio 3 dalį, galima skirti tris pagrindines EKGTT veiklos sritis: 1) pagalbą sprendžiant strateginius srities politikos formavimo klausimus; 2) globos įgyvendinimo priežiūros užtikrinimą; 3) etninės kultūros plėtros skatinimą. Įstatymas nurodo devynias EKGTT veiklos kryptis, penkis uždavinius ir dvyliką funkcijų, taip pat septynias teises. Niekur tarp šių kategorijų nėra įgaliojimų, kurie leistų, pavyzdžiui, užtikrinti veiksmingą globos įgyvendinimo priežiūrą. Apskritai Tarybos įgaliojimai atrodo neproporcingai jos strateginės veiklos kryptims ir

vargiai leidžia juos realizuoti. EKGTT įgaliojimai apsiriboja išvadų ir rekomendacijų teikimu, kas, viena vertus, yra nuosekliai vykdoma ir neleidžia tarybos laikyti atsakinga dėl etninės kultūros apsaugos sistemos netobulumų, kita vertus, palieka svetus ir atsakomybę dėl sprendimų priėmimo įstatymų leidžiamajai ir vykdomajai valdžiai.

EKGTT galių klausimas yra atviras diskusijai ir atsidūręs savotiškoje aklavietėje. Viena vertus, tokios komisijos kaip Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) ar Valstybinė kultūros paveldo komisija turi ir administracines funkcijas, gali skirti baudas ir priimti kitus teisiškai įpareigojančius sprendimus. Tokių galių suteikimas esmingai sustiprintų EKGTT galimybes siekti jai priskirtų tikslų ir užtikrinti etnokultūros apsaugą. Kita vertus, valstybės kontrolė yra ne kartą kritikavusi tokių galių suteikimą minėtoms komisijoms, nes tokio pobūdžio įgaliojimai būdingi ir priklauso tik išskirtinai vykdomosios valdžios institucijoms. Nepriklausomai nuo įgaliojimų, net ir pagal dabartinį reglamentavimą EKGTT susiduria su kitų etninės kultūros apsaugos srityje veikiančių institucijų abejingumu ir neįtraukimu į sprendimų priėmimo procesus. Tarybos atstovai nėra kviečiami pateikti ekspertinės nuomonės tokiais klausimais kaip valstybingumo šimtmečio programos sudarymas ar tautinio ir pilietinio ugdymo tarpinstitucinis planas. Nuolatinis „besisiūlančiųjų“ vaidmuo esmingai apsunkina EKGTT galimybes dalyvauti politikos įgyvendinime, o jai numatytas vaidmuo be užtikrinimo mechanizmų lieka deklaratyvus.

EKGTT veikia kultūros, švietimo ir mokslo, tradicinių amatų bei kaimo plėtros, kultūrinio turizmo, regioninės politikos ir kitose skirtingoms ministerijoms pavaldžiose srityse. Etninės kultūros valstybinė globa gali būti sėkmingai plėtojama tik laikantis visapusiško požiūrio, todėl EKGTT ekspertinė veikla sujungia įvairiose etninės kultūros srityse veikiančiųjų patirtį. EKGTT pirmininko žodžiais, „taryba ir egzistuoja tam, kad matytų visumą“⁷.

2016 m. pabaigoje Seime priimtos EKGTT įstatymo pataisos, kuriomis siekta šios institucijos veiklą geriau suderinti su UNESCO konvencijos nuostatomis ir keliamais tikslais. Iki tol EKGTT nariams neužtikrinta prievolė turėti didelę patirtį šioje srityje, o dalį narių į tarybą delegavo su jos kuriojama sritimi nesusijusios institucijos. Abi šios problemos išspręstos pataisomis: reikalaujama 3 metų patirties etninės kultūros srityje, tarybos narius deleguoja platesnis tiesiogiai su etnine kultūra dirbančių institucijų ir organizacijų sąrašas, tarybos pirmininką rinks nebe Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas (šiuo metu Kultūros komitetas), o pati taryba. Taip pat pirmą kartą EKGTT nuostatose atsirado Lietuvos etnografinių regionų pavadinimai, įtvirtintas ir apibrėžtas regioninių EKGTT padalinių statusas. Šis sprendimas priimtas atsižvelgiant į Europos Komisijos rekomendacijas ir pamatinį ES subsidarumo principą. Itin reikšmingas pokytis, leidžiantis sustiprinti etninės kultūros finansavimo galimybes – EKGTT uždavinys dalyvauti įgyvendinant programinį ir konkursinį srities

---

⁷ Virginijus Jocys, 2017. „Lietuvoje etninė kultūra stumiami į pašalį“, *Pokalbiai su Audriu Antanaičiu*, 2017-03-16. <https://www.youtube.com/watch?v=Wkv57GtHZc4> [žiūrėta 2017-03-17]

finansavimą, teikti siūlymus dėl finansavimo kryptių ir veiksmingumo. Be to, tarybos teikiamai Jono Basanavičiaus premijai suteiktas nacionalinės premijos statusas⁸. Visi šie pokyčiai sustiprino tiek EKGK kaip instituciją, tiek ir etninės kultūros valstybinės globos sistemą kaip visumą.

Tokie teigiami tarybos darbo reglamentavimo pokyčiai neatspindi ilgalaikių politinių pastangų silpninti etninės kultūros apsaugą ir konkrečiai tarybos veiklą, sujungiant ją su Valstybine kultūros paveldo komisija. Nematerialaus ir materialaus paveldo sritys yra absoliučiai skirtingos savo pobūdžiu, reikalauja kitų veikimo principų ir skirtingos ekspertizės. Viena esminių skirčių: materialiojo paveldo apsauga veikia draudimais griauti materialias vertybes, o etninės kultūros apsauga įgyvendinama per atsinaujinimo ir kaitos skatinimą ir ugdymą. Nei viena iš šių sričių dėl savo prigimties negali funkcionuoti kitu principu. Jų sujungimas, ekspertų vertinimu, būtų turėjęs neigiamų pasekmių tiek etninės kultūros, tiek materialiojo paveldo apsaugai⁹. Ne vienerius metus trukę mėginimai vietoje dviejų atskiras sritis kurujančių komisijų sukurti vieną, dvigubai mažesnės sudėties ir paremtą vien tik mokslo institucijų atstovavimu, grėsė esmingai pablogėsiiančia etninės kultūros valstybinės globos sistemos būkle, tačiau galiausiai buvo atmesti.

5. Etninės kultūros apsaugos uždavinių įgyvendinimas

Etninė kultūra dėl savo pobūdžio atsiduria daugelio politikos sričių akiratyje, o jos apsaugai aktualūs kalbos, gynybos, švietimo, žemės ūkio, regionų plėtros, kultūros ir kitų sričių politiką formuojantys teisės aktai.

Visų pirma, etninė kultūra yra platesnės kultūros politikos problematikos dalis. Kultūros politiką Lietuvoje reguliuoja gausūs teisės aktai, tačiau labiausiai aktualūs etninės kultūros apsaugai: Kultūros politikos nuostatos ir kaitos gairės. Ypač „Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės nuo 2010 m. yra pagrindinis šalies kultūros politikos dokumentas, numatantis jos raidos kryptis. Su šio dokumento nuostatomis turi koreliuoti įvairių LR vyriausybių formuluojami nacionalinės kultūros politikos tikslai, uždaviniai ir įgyvendinimo priemonės”¹⁰. Analizuoti etninės kultūros apsaugos būklę šiuose teisės aktuose iš esmės neįmanoma: 2010 m. patvirtintose kaitos gairėse etninė kultūra minima vos vieną kartą, nurodant vieną iš kultūros funkcijų – „skatinti visuomenę didžiutis savo šalies kultūros paveldu, gyvąja etninės kultūros tradicija ir kūryba”. Iš esmės tai reiškia, kad bet kokios kultūros

---

⁸ Dalia Urbanavičienė, 2016. „Baigdamas kadenciją Seimas priėmė etninei kultūrai svarbius teisės aktus”. <http://alkas.lt/2016/11/11/d-urbanaviciene-baigdamas-kadencija-seimas-prieme-etninei-kulturai-svarbius-teises-aktus/> [žiūrėta 2017-02-19]

⁹ ELTA, 2011. „Kultūros ir mokslo veikėjai: Kultūros paveldo ir etninė kultūros taryba nebūtų nei veiksminga, nei kompetentinga“. DELFI. <http://www.delfi.lt/veidai/kultura/kulturos-ir-mokslo-veikejai-kulturos-paveldo-ir-etnines-kulturos-taryba-nebutu-nei-veiksminga-nei-kompetentinga.d?id=46338451> [žiūrėta 2017-02-20]

¹⁰ E. Bajorinienė, I. Kuizininė, K. Platelis, R. Stanevičiūtė-Kelmickienė, 2014. *Tyrimo „Kultūros politikos kaita 2010-2014 m.: strateginių prioritetų ir įgyvendinimo priemonių dermė“ (I etapas) ataskaita*. <http://www.ltkk.lt/userfiles/tyrimas.pdf> [žiūrėta 2017-02-19]

programos gali sau kelti ir būtent šį tikslą. Kita vertus, nesant detalesnio reguliavimo, jokios kultūros programos neprivalo šios „gyvosios etninės kultūros tradicijos“ apimti.

Lygiai taip pat etninė kultūra neminima ir Lietuvos kultūros tarybos įstatyme, nors šis įstatymas savo pobūdžiu apima visas šalyje egzistuojančias ir į valstybės globą pretenzijuojančias kultūrinės veiklos sritis ir nedetalizuoja kultūros tarybos finansuojamos kultūrinės veiklos formų. Visgi toks abstraktumas užprogramuoja galimybę, jog Kultūros taryboje bus atstovaujamos kultūrinės veiklos sritys ir kūrėjų sąjungos, turinčios savo specializuotas finansavimo programas ir valstybės globą užtikrinančias institucijas. Įstatymas numato, kad kandidatus į Tarybos narius atrenka kultūros ir meno institucijų deleguoti rinkėjai. Nurodoma tik dalis šių institucijų, pažymint, kad nurodytoms organizacijoms „nepriklausančios asociacijos ir viešosios įstaigos, veikiančios kultūros ir meno srityje, kultūros ministro nustatyta tvarka deleguoja du kartu atrinktus rinkėjus“. Taip įstatymas palieka atstovavimą Kultūros taryboje savireguliacijai, tačiau kartu sudaro prielaidas „kartu atrinktais atstovais“ neskundžiamai ir teisėtai tapti grupėms, turinčioms atskirą atstovavimą. Taip buvo, pavyzdžiui, į Kultūros tarybą patekus tautinių bendrijų atstovui, nors jų kultūrinė veikla valstybės remiama atskira konkrečiai kultūrinei veiklai skirta finansavimo programa, kurią administruoja Tautinių mažumų departamentas prie Vyriausybės. Tuo tarpu valstybės titulinės tautos etninė kultūra neturi nei atstovo kultūros taryboje, nei biudžetinio finansavimo programos. Toks etninės kultūros atstovavimas yra paradoksalus, nes etninė kultūra yra itin specifiška sritis, o įstatymuose ir valstybės ratifikuotoje konvencijose deklaruotos jos saugojimo nuostatos reikalauja atskiro ekspertinio etninės kultūros atstovavimo, tuo tarpu *de facto* vadovaujamosi nuostata, kad pakankamas kitų sričių atstovų „bendras“ išmanymas.

Apskritai tendencija dubliuoti tautinių bendrijų (neretai pasenusiai įvardijamų tautinėmis mažumomis) atstovavimą ir kultūrą su etninės kultūros atstovavimu yra gana plačiai paplitusi. Pavyzdžiui, Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo 1 straipsnis teigia, kad „etninė kultūra“ suvokiama kaip „lietuvių etninė kultūra“, tačiau Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintoje etninės kultūros ugdymo programoje numatyta ir informacija bei ugdymas apie Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūrą. Informacija apie tautines bendrijas yra reikalinga ugdymo procese, tačiau negali būti pateikiama titulinės tautos etninės kultūros mokymo sąskaita. Priešingai, nuosekliai įgyvendinant įstatymuose numatytus etninės kultūros apsaugos politikos tikslus, lietuvių etninės kultūros turėtų būti mokoma ir mokyklose tautinių bendrijų mokomosiomis kalbomis. Etninės kultūros ugdymo principai įpareigoja domėtis ir mokyti apie vietinę, savo krašto kultūrą, nepriklausomai nuo vietovės gyventojų tautybės.

Kai kurie Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo numatyti uždaviniai dėl savo specifikos reikalauja atskiro aptarimo. Aštuntas uždavinys numato valstybės pareigą „ugdyti kalbos etninį savitumą, užtikrinti tarmių ir etninių vietovardžių išlikimą“. Praktikoje šis uždavinys buvo atiduotas

kuruoti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai (VLKK). Nors buvo sukurta tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo programa, jos vykdymas apsiribojo tyrimais be viešinimo ir populiarinimo. Uždavinys iki šiol yra iš esmės nevykdomas, o problema nulemta nepasiteisinusio atsakomybių paskirstymo tarp Seimui pavaldžių institucijų. Atkreiptinas dėmesys, jog išskirtine sėkme šioje etninės kultūros apsaugos politikos srityje tapo EKG T pasiūlius Seimo patvirtintų Tarmių metų 2013 metais įgyvendinimas. Nors tam nebuvo skirta biudžeto lėšų, tarmių metams parodytas Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos (LRT) dėmesys tapo esminiu veiksmu, lėmusiu, jog tarmės apčiuopiamai išpopuliarėjo šalies visuomenėje, nemažai žmonių atsikratė nepagrįsto drovėjimosi kalbėti tarmiška forma. Šios funkcijos turi būti atskirtos ir išgrynintos, nes VLKK pirminis uždavinys yra konsultacinis, Lietuvių kalbos institutas kaupia informaciją archyvams ir moksliniams tyrimams, o tarmių kaip gyvo kalbos reiškinių išsaugojimo savo prioritetu nelaiko jokia įgaliojimus turinti institucija.

Dvyliktas Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo išskirtas uždavinys įpareigoja propaguoti etninę kultūrą per visuomenės informavimo priemones bei remti etninės kultūros sklaidą pasaulyje bei kitų kultūrų pažinimą. Pastarąjį dešimtmetį etninės kultūros populiarinimo viešojoje erdvėje ir konkrečiai internete nuosekliai mažėja. Stebimas kiekybinis nuosmukis ir kokybinės kaitos tendencijos – autentiškos etninės kultūros raišką dalinai pakeitė sovietmečio suformuotos liaudies kultūros programos. Etninės kultūros populiarinimui renkama rizikinga strategija derinti autentiškos etninės kultūros ir ryši su ja praradusiai visuomenei suprantamesnės kultūros elementus. Taip siekiama palaipsniui sudominti žiūrovą, „pripratinti“ jį prie autentiškesnių formų. LRT taip pat nebeliko žiūrovų nesutraukusios pažintinės laidos „Etninės kultūros ratas“, pernelyg mažai ar visai netransliuojami aukščiausio lygmens folkloro festivaliai ir šventės, tarp jų tarptautiniai. Apibendrinant, galima teigti, kad LRT trūksta daugiau ir įvairesnių programų, atskleidžiančių įvairias etninės kultūros aktualizavimo formas.

Natūralu, jog pagrindinės etninės kultūros populiarinimo medijose viltys siejamos su visuomeniniu transliuotoju, kadangi tik jis nėra tiesiogiai suinteresuotas reitingais ir pagal savo paskirtį yra labiausiai išreikšta visuomenės ugdomoji, o ne vien paklausą tenkinanti žiniasklaidos priemonė. LRT programose pakeisti su etnine kultūra susijusių laidų dalį sudėtinga ir dėl sisteminių priežasčių. Tam negana ir teoriškai galimų palankių LRT tarybos sprendimų, nes LRT veiklą reglamentuojantis įstatymas nenumato tarybai pakankamai galių programai formuoti. 2015 m. priimta LRT valstybinė programų strategija kelia uždavinį „puoselėti nacionalinę kultūrą, tautinę savigarbą, stiprinti tautos tapatybę“¹¹. Šio uždavinio įgyvendinimas kelia pagrįstų abejonių: LRT programos

---

¹¹ 2012–2017 m. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos (LRT) valstybinė programų strategija. 2015-05-19 LRT Tarybos posėdyje patvirtinta redakcija. [http://www.lrt.lt/userfiles/files/LRT%20valstybine%20programu%20strategija%20\(2015-05-19\).docx](http://www.lrt.lt/userfiles/files/LRT%20valstybine%20programu%20strategija%20(2015-05-19).docx)

reguliariai transliuoja tautinę tapatybę dekonstruoti ir „tautinių mitų“ atsisakyti siūlančius pašnekovus, tuo tarpu tautiškumui stiprinti skirtų programų ar reportažų kitose laidose nėra gausu. Tokia situacija liudija daugiau deklaratyvių LRT Tarybos priimamų strateginių dokumentų pobūdį. Etninės kultūros sklaidos poreikis lieka deklaratyvus, nesant būdų užtikrinti tokios medžiagos viešinimą.

Lietuvoje vienas ryškiausių etninės kultūros populiarinimo veiksnių yra reguliariai vykstančios Dainų šventės. Tai niekaip neatsispindi Dainų švenčių įstatyme. Jame etnokultūrinis ugdymas apskritai neminimas, etninė kultūra vieną kartą minima kaip Dainų šventės folkloro dienos apibrėžimo komponentas. Įstatyme dominuoja mėgėjų menas, tautodailė ir folkloras taip pat suvokiami kaip mėgėjų menas, o tai, kad paminima etnokultūra, tik sukuria teisinę dviprasmybę dėl galimo pačios etnokultūros ir mėgėjų meno tapatinimo. Nepaisant kuklios užuominos įstatyme, Dainų šventės ir etninės kultūros santykis „valstybės akyse“ lieka miglotas – populiariu Dainų šventės suvokti kaip mėgėjų kultūros reiškinių, o nuo to priklauso ir jos vertinimas bei vaidmuo etninės kultūros paveldo apsaugos politikos įgyvendinime. Reikalingas konkretesnis Dainų švenčių ir etninės kultūros santykio teisinis reguliavimas, nes dabartinis iš esmės nedera su Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo nuostatomis, o jo neaiškumas labiau kenkia nei padeda etninės kultūros plėtrai.

Betarpaiškai su etninės kultūros perdavimu susijusi ir nacionalinio saugumo politika. Atnaujinta Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo redakcija liudija požiūrį, jog Lietuvos gynyba neatsiejama susijusi su lietuviškojo tapatumo išsaugojimu. Tiesiog ginti valstybės institucijas, vadovybę, ūkio objektus būtų nepakankamas ir netgi savęs nepateisinant (taigi nemobilizuojantis) saugumo politikos tikslas. Gynyba prieš karinę agresiją visada yra ir kova už tapatumą, tautos ir valstybės projekto išsaugojimą ir tęstinumą. Preambulėje nurodomas lietuvių tautos siekis puoselėti tautinį tapatumą ir savimone, tarp pagrindinių nacionalinio saugumo objektų nurodomos tautos puoselėjamos vertybės ir kultūros paveldas, vienas iš nacionalinio saugumo užtikrinimo būdų – tautinių vertybių saugojimas. Teigiama, jog „vidaus politika turi ugdyti tautinę savimone“, o „švietimo ir auklėjimo sistema ugdyti pilietiškumą, bendruomeniškumą, tautinį sąmoningumą, etines ir moralines vertybes, pakantą ir pagarbą kitoms tautoms“. Galiausiai įstatymo ketvirto skyriaus tautinės politikos dalis numato, kad „valstybė privalo užtikrinti lietuvių tautos ilgalaikių gyvybinių interesų apsaugą saugodama Lietuvos teritorijos vientisumą, kalbą, etninę kultūrą, kultūros savitumą ir papročius, kultūros paveldą ir puoselėdama tradicinę šeimą“. Visos šios nuostatos nubrėžia aiškias gaires valstybinei švietimo sistemai, turinčiai užtikrinti tautinio tapatumo ir jį formuojančios etninės kultūros tęstinumą, tačiau, kaip minėta, bandymas užtikrinti etnokultūrinį ugdymą integruojant šio dalyko turinį į kitas programas nebuvo veiksmingas, o su tautinio tapatumo išsaugojimu susijusios nacionalinio saugumo politikos nuostatos nėra užtikrinamos.

Pastaraisiais metais politiniame diskurse ir teisėkūros projektuose suaktyvėjo pastangos stiprinti regioninę politiką¹². Nors šios politikos akcentas yra socioekonominis – sumažinti regioninę atskirtį ir sustabdyti mažesnių gyvenviečių tuštėjimą – šios pastangos vis tiek turėtų būti vykdomos harmoningai su etnografinių regionų egzistavimo faktu. Šiuo metu regioninės plėtros politika iš esmės ignoruoja etnografinių regionų buvimą ir savo priemones bei jų įgyvendinimui skirtą struktūrą formuoja apskričių principu. Atsižvelgiant į tai, kad 2012-2016 m. Seimo kadencijos valdančiųjų ir opozicijos projektuose buvo akcentuojama regionų savitumo, išskirtinumo ir iš to kylančių stiprybių išryškavimo svarba, mechaninis regionų politikos formavimas pagal administracinius vienetus, ignoruojant etnokultūrinę skirtis, savo ruožtu programuoja būsimas šios politikos nesėkmes.

Tokie etniniai savitumui kurti politikų svarstymai ir siūlymai kartu liudija ir nekritišką žvilgsnį į ankstesnes klaidas. Dar 2011 metais EKG premjerui pateikė pastabas Regionų kultūros plėtros 2011-2020 metų programai ir jos įgyvendinimo priemonių planui, kuriuose nurodė, kad programa a) apskritai tyli apie etninę kultūrą ir tautiškumą kaip regionų savitumo pagrindą; b) nenumato galimybių kultūros plėtrai ir įvairovės puoselėjimui; c) nenumato lėšų etninei kultūrai ir mėgėjų menui; d) nėra aiškaus regiono apibrėžimo, programoje jį galima suprasti trejopai, o etnografiniai regionai apskritai neminimi¹³. Sociologams stebint silpstančią Lietuvos gyventojų tautinę tapatybę ir prisirišimą prie savo valstybės, toks regionų kultūros politikos požiūris yra pavojingai atitrūkęs nuo aktualių srities problemų, prie kurių sprendimo galėtų prisidėti. Tame pačiame rašte atkreipiamas dėmesys į Europos Tarybos raginimą skatinti „kultūrinę veiklą, kurią vykdant atsižvelgiama į regiono ypatumus ir propaguojamas regiono įvaizdis“ ir „regionams būdingų išteklių atgaivinimą, ypatingą dėmesį skiriant kultūros (materialiam ir nematerialiam) paveldui“¹⁴. Šios ir kitos Europos Tarybos rekomendacijos iki šiol nėra įgyvendinamos formuojant Lietuvos regionų plėtros ir regioninės kultūros politiką.

Pabaigai, verta paminėti, kad Etninės kultūros valstybinės globos įstatyme yra numatyti etninės kultūros raidos tyrimai, tačiau ši sritis susilaukia labai mažo etninės kultūros apsaugą įgyvendinančių institucijų dėmesio ir deklaratyvi įstatymo nuostata yra praktiškai neužtikrinama. Norint pasiekti apčiuopiamų rezultatų šio uždavinio įgyvendinime neišvengiamai turi augti etnokultūros tyrimų programos apimtis ir finansavimas.

---

¹² Tarp daugelio siūlymų reikėtų išskirti visapusiškiausią ir visoje Lietuvoje ekspertinėmis diskusijomis TS-LKD aktyviai populiarintą Agnės Bilotaitės ir Andriaus Kubiliaus 2014-02-21 užregistruotą „Lietuvos Respublikos vietos ekonominio vystymo ir regioninės plėtros įstatymo koncepciją“, kuriai taip pat būdingas regionų savitumų svarbos deklaravimas ir ignoravimas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/eca948109ad711e3b813ad4089e16e6b>

¹³ Etninės kultūros globos taryba, 2011. Raštas Ministrui Pirmininkui „Dėl regionų kultūros plėtros 2011-2020 metų programos ir jos įgyvendinimo priemonių plano 2012-2014 metams projektų“. 2011-10-18, Nr. S-192.

¹⁴ Ten pat.

6. Etninės kultūros finansavimas

Viena esminių etninės kultūros valstybinės globos politikos problemų yra šios srities finansavimo klausimas. Nors deklaruojamas rūpestis etnine kultūra ir skirtingais jos išsaugojimo, tyrimų ir perdavimo ateities kartos metodais, iki šiol nėra jokios tikslinės šios srities finansavimo programos, o projektinio finansavimo konkursuose susiduriama su įvairiomis sisteminiėmis kliūtimis, kurių galimai leistų išvengti etninės kultūros srities kompetencijų įtraukimas į lėšas skirstančių institucijų kolegialius organus.

Pirmojoje Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo redakcijoje Vyriausybė buvo įpareigota įsteigti Etninės kultūros plėtros fondą, bet to pakartotinai nevykdant ši nuostata iš įstatymo galiausiai išbraukta 2004 metais. 2003-2009 ir 2010-2014 metais buvo vykdoma Kultūros ministerijos patvirtinta Etninės kultūros plėtros valstybinė programa. Pagal įstatymą, EKG T turi inicijuoti ir pateikti Vyriausybei tvirtinti naujos valstybinės programos projektą. Tačiau rengiant naują programą šis procesas sustojo – EKG T pradėjus rengti projektą, Kultūros ministerijoje pateiktas atsakymas, jog šiai sričiai negalima rengti atskiros programos, be to, jau nuo pat 2002 metų tvirtinama esą negalima ir skirti atskiro tikslinio finansavimo (jis neskirtas ir ankstesniems programos etapams). Ši nuostata prieštarauja Vyriausybės strateginio planavimo metodikos nuostatom¹⁵. EKG T parengtas programos projektas atitinka „vidutinės trukmės dokumentų“ statusą šioje metodikoje. Tai reiškia, kad pagal metodiką, toks dokumentas turi būti svarstomas Vyriausybėje, o ne ministerijoje, o finansavimas jam numatomas Finansų ministerijos. Kalbintų EKG T atstovų teigimų, Kultūros ministerija EKG T aiškino, jog programų kaip tokių pastaruoju metu apskritai nebėra, nors tokiems teiginiams nėra jokio teisinio pagrindo šalies teisės aktuose. Kultūros ministerijos interneto svetainėje nurodyta, jog šiuo metu finansuojamos įvairios programos, nemažai jų patvirtinta 2017 metais, tačiau nei viena programa nėra skirta etninės kultūros finansavimui¹⁶.

Naujo laikotarpio etninės kultūros plėtros programai esant užstrigintai Kultūros ministerijoje, šiuo metu etninės kultūros valstybinės globos politika vykdoma vadovaujantis tik Etninės kultūros plėtros 2015-2018 m. veiklos planu, kuris net neįvardija atskiro tikslinio finansavimo šaltinių dydžio. Etninės kultūros plėtros vyriausybės programos nebuvimas neigiamai atsiliepė etninės kultūros išsaugojimui savivaldybėse: nesant programos, savivaldybės naikina savo seniau sukurtas Etninės kultūros plėtros programas ir jų įgyvendinimą koordinuojančias Etninės kultūros tarybas ir su tuo dirbančius etatus, stabdo projektus ir kitas su etninės kultūros saugojimu susijusias veiklas. Taip „įsukamas“ ydingas pasekmių ratas: nelikus finansavimo naikinami etatai vėliau pasitelkiami kaip

¹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2015. Strateginio planavimo metodika. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A6665E0FB4EC/DVzsDwbLfj> [žiūrėta 2017-05-13]

¹⁶ Kultūros ministerijos finansuojamų programų sąrašas. Prieiga internete: <http://lrkm.lrv.lt/lt/veikla/finansuojamos-programos/kurybines-veiklos-programa> [2017-11-09]

argumentas, esą nėra etninės kultūros specialistų trūkumo, nors nepriklausomai nuo numatytų etatų, objektyvus poreikis rūpintis nacionalinės kultūros pagrindu valstybės įvardijama sritimi niekur nedingsta.

Kultūros tarybos konkursiniame finansavime etninės kultūros ir tautodailės srities projektai nuolatos susiduria su neproporcingai mažu finansavimu. 2015 m. atliktas Kultūros tarybos kultūros ir meno projektų finansavimo vertinimas, atskleidė, kad etninei kultūrai ir tautodailei skirta 5,94 proc. visų konkursinių lėšų – mažiau gavo tik kino (turinti savo fondą), architektūros ir dizaino bei mėgėjų meno sritys¹⁷. Tais pačiais metais EKGK kreipėsi į Kultūros tarybą su prašymu padidinti etninei kultūrai skiriamą finansavimą iki 15 procentų bei patobulinti sričiai taikomus vertinimo kriterijus ir prioritetus. Kultūros taryba šiuo klausimu sudarė darbo grupę (ir netgi parengė Lietuvos kultūros tarybos įstatymo naujos redakcijos projektą, numatantį visų finansuotinių kultūros ir meno sričių atstovavimą Lietuvos kultūros taryboje pagal kvotas), tačiau jokie esminiai pokyčiai nebuvo pasiekti¹⁸. 2017 metais etninės kultūros projektų finansavimo problemos kartojosi, pagrindine jų išliekant neadekvatiems, srities specifikos neatitinkantiems kriterijams.

Kriterijų neadekvatumo chrestomatinis pavyzdys gali būti Rasos šventė Verkių parke. Nuo 1999 m. rengiama ir 2008 m. geriausia etninės kultūros šventė Lietuvoje Kultūros ministerijos pripažinta tradicinė kalendorinė šventė kasmet sutraukia tūkstančius dalyvių, tarp jų ir užsienio svečių, Lietuvoje veikiančių ambasadų atstovų, bei skatina šventimo be alkoholio kultūrą¹⁹. Vertinant šios kasmetinės tradicinės etnokultūrinės šventės projektą 2017-iems metams, skirti 6 balai už originalumą, 5,33 balo už svarbą visuomenei ir meno srities raidai, nors svarbą visuomenei liudija tūkstančiai dalyvių, šventėje įtraukiamų į tradicinius žaidimus, supažindinamų su papročiais ir tradicijomis, kas tiesiogiai ir itin efektyviai vykdo visuomenės supažindinimo su etnine kultūra misiją, tad yra esmingai svarbu šios meno srities raidai. Originalumo kriterijus apskritai negali būti taikomas tradicinei šventei, kurios paskirtis yra saugoti ir perduoti tradicinės tapatybės elementus. Balai taip pat skiriami už kategorijas, kurių neprašoma nurodyti paraiškoje (viešinimas, planuojami rezultatai), teikiamos absurdiškos pastabos (kreiptis finansinės paramos į biudžeto neturinčią seniūniją, kt.). Toks šio ir daugelio kitų projektų vertinimas verčia abejoti ne tik Kultūros tarybos ekspertų kompetencija vertinant etninės kultūros projektus, bet ir galimai diskriminacinėmis nuostatomis.

---

¹⁷ Dalia Urbanavičienė, 2015. „Lietuvos kultūros tarybos pirmojo finansavimo konkurso etapo rezultatų palyginimas pagal etninės kultūros ir kitas sritis“, Vilnius, p. 3. <https://xa.yimg.com/kq/groups/28584818/152802992/name/LKT+priedas.doc> [2017-02-22]

¹⁸ Etninės kultūros globos tarybos 2015 metų veiklos ataskaita. Vilnius, 2015, p. 7.

¹⁹ Lietuvių etninės kultūros draugija, 2017. Raštas Lietuvos kultūros tarybai ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai „Dėl 2017 m. pirmame finansavimo etape neskirto finansavimo projektui „Rasos šventė Verkių parke“. 2017-02-06, Nr. SN-17-01.

Aptartas Rasos šventės atvejis iš esmės iliustruoja Kultūros tarybos požiūrį į etninės kultūros projektų svarbą. 2017 m. pirmame etape etninei kultūrai skirtas finansavimas jau sudarė tik 2,88 proc. viso kultūros ir meno sritims skirto finansavimo, nebuvo finansuoti tautodailininkų sąjungos projektai, tautinio kostiumo metais finansavimo negavo nei vienas tautinio kostiumo puoselėjimo projektas. Nors etninės kultūros srityje teikiama bene daugiausia paraiškų, lyginant su kitomis sritimis remiamas beveik mažiausias projektų skaičius. Tai lemia ne prastesnis projektų vertinimas – dėl didesnės konkurencijos etninės kultūros srityje nefinansuoti lieka projektai, gavę aukštesnius balus nei finansuojami kitose srityse, nors gairėse nustatyti prioritetai ir kriterijai daugiau pritaikyti profesionaliajam menui (inovatyvumas, meninė kokybė, kt.)²⁰. Atkreipiamas dėmesys, kad pačioje kultūros taryboje ir toliau nėra atstovų, kurie būtų kompetentingi etninės kultūros srityje.

Bendruose konkursuose nelygiomis sąlygomis Kultūros taryboje ir Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fonde (SRTF) konkuruoja nevyriausybinės organizacijos ir valstybinės ar savivaldos institucijos. Etninės kultūros projektus dažniausiai teikia beveik vien nevyriausybinės organizacijos, įprastai neturinčios etatų ir galimybių parengti projektų taip, kaip valstybinių įstaigų darbuotojai, darantys tai darbo metu.

Nesena SRTF praktika atskleidžia sėkmingą etninės kultūros sklaidos žiniasklaidos priemonėse paskatų kūrimo pavyzdį. 2014 metais fondo skelbtame konkurse prioritetine kryptimi nurodžius tautinės kultūros problematiką, įprastai tautiškumo temoms abejingi viešosios informacijos rengėjai ėmėsi rašyti susijusiais, tame tarpe ir etninės kultūros klausimais. Tokiu būdu finansavimo prioritetai paskatina ne tik nišinius etninės kultūros leidinius, bet ir populiariąsias medijas rengti publikacijas etninės kultūros klausimais. Norint iš tiesų įgyvendinti etninės kultūros propagavimo uždavinį, ši praktika taikytina ir ateityje.

Specialiai etninės kultūros plėtrai Kultūros ministerijos iniciatyva 2015 m. priimtas Etninės kultūros plėtros 2015-2018 m. veiksmų planas. Jis, kaip ir ankstesnė etninės kultūros plėtros 2010-2014 m. programa, neturi tikslinio biudžeto finansavimo, tačiau jame net nėra planavimo, kokios konkrečiai būtų kiekvienos numatytos priemonės įgyvendinimo išlaidos. Nors Plėtros plano tikslai ir uždaviniai yra nuosekliai suderinti su Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo nuostatomis, ir šiuo atveju nėra prielaidų sėkmingam ir nuosekliam jų įgyvendinimui. Biudžetinio finansavimo nebuvimas yra tarsi nuoroda į gilesnes etninės kultūros finansavimo problemas. Ilgalaikis jų sprendimas reikalauja atskiro biudžetinio finansavimo.

---

²⁰ Etninės kultūros globos taryba, 2017. Raštas Lietuvos Respublikos Seimo Kultūros komitetui „Dėl pirmajam 2017 m. finansavimo etapui Lietuvos kultūros tarybai pateiktų etninės kultūros projektų rėmimo“. 2017-01-30, Nr. S-18.

7. Etnokultūrinio ugdymo iššūkis

Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos preambulėje nurodyta, kad „ypač jaunesniosioms kartoms reikia padėti geriau suvokti nematerialaus kultūros paveldo ir jo išsaugojimo svarbą“. Šis globalus suvokimas atspindės ir pagrindiniuose etninės kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančiuose Lietuvos įstatymuose. Įvairiuose Lietuvos teisės aktuose nurodytas tikslas ugdyti jaunosios kartos tautinę savimonę ir perduoti jai tradicines vertybes neįgyvendinamas be etninės kultūros pagrindų ugdymo. Pagrindinis švietimo politiką formuojantis teisės aktas – Švietimo įstatymas – tiesiogiai mini etnokultūrinį ugdymą tarp valstybės keliamų švietimo tikslų. Įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad vienas švietimo tikslų yra „perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą“. Šis tikslas ne priešinamas, o derinamas su kitu tikslu „sudaryti sąlygas asmeniui [...] išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos Respublikos piliečiui, Europos ir pasaulio bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui“.

Abejuose tiksluose persipynę tautinis tapatybės išsaugojimo ir kosmopolitinis atvirumo pasauliui dėmuo. „Krašto atvirumas“ yra unikali, nei politinėje teorijoje, nei teisinėje kalboje nesutinkama sąvoka, tačiau suvokiant, kad švietimas vykdomas ir tapatybė formuojama ne kraštui, o asmenims, galima drąsiai teigti, kad kalbama apie visuomenės atvirumą. „Atvira visuomenė“ savo ruožtu yra suvokiama kaip visuomenė, atsisakanti griežto savo tapatumo apibrėžimo ir tapatybės pastovumo, nedaranti skirties savo ir svetimo, iš principo apimanti visą žmoniją, t.y. visada atvira tokiai galimybei²¹. Rengimas būti „Europos ir pasaulio bendrijos“ nariu taip pat gali būti klasikine prasme suprantamas tiek kaip europinę civilizaciją grindžiančių bei bendražmogiškų vertybių ugdymas, tiek kaip atitinkamo (europinio ar pasaulinio) tapatumo formavimas. Kaip minėta anksčiau, ir tarptautiniai dokumentai nurodo grėsmę, dėl globalizacijos ir visuomenių atvirumo kylančią etninės kultūros ir tautinių tapatumų išsaugojimui.

„Atvirumo, daugiakultūriškumo, europietiškumo“ ir panaši retorika yra tapusi savotišku gero tono ženklu tiek teisėkūroje, tiek švietimo bei politiniame diskurse, todėl šio žodyno galima ir nesureikšminti. Kultūriniu lygiu etninė kultūra gali būti perduodama jaunimui ir „daugiakultūriškumo“ ir bendruomenės neapibrėžtumo sąlygomis, tačiau politiškai toks modelis nėra įmanomas. Stabili ir ilgalaikė politinė bendruomenė yra įmanoma tik stiprios tapatybės ir apibrėžtumo

---

²¹ Vytautas Radžvilas, 2008. Visata - Dievus kurianti mašina? (A. Bergsono „Atviros visuomenės“ vizijos kontūrai), Andrijauskas A. (sud.), *Gyvybinis polėkis: Bergsono filosofijos interpretacijos*, Vilnius: Versus Aureus, 2008. Teksto prieiga internete: <http://www.propatria.lt/2011/11/vytautas-radzvilas-visata-dievus.html>

sąlygomis. O silpnėjant politiniam bendruomenės tapatumui, nelieka prielaidų ir etnokultūrinio ugdymo išsaugojimui. Etninė kultūra „atviroje visuomenėje“ tampa geriausiu atveju viena iš daugelio lygiai reikšmingų kultūrinių visuomenės dėmenų. Atvirumas reikalauja jokio prigimtinio tapatumo neiškelti aukščiau kitų visuomenėje egzistuojančių alternatyvų.

Abejotina, ar tokie scenarijai sąmoningai programuoti dviprasmiškuose Švietimo įstatymo tiksluose. Spekuliacijos apie teksto autorių intencijas neturi prasmės, tačiau faktiniai padariniai akivaizdūs – sukurta dviprasmybė, įgalinanti skirtingų siekių švietimo politikos įgyvendintojus vykdomosios valdžios lygmenyje akcentuoti tiek atvirumo ir įvairovės, tiek etninės kultūros ir stiprios tautinės tapatybės išsaugojimo tikslus. Šie tikslai gali tam tikru mastu derėti kultūrinėje, tačiau negali – politinėje plotmėje. Tai reiškia, kad švietimo tikslų apibrėžimas Švietimo įstatyme sukuria prielaidas plačiai interpretuoti etninės kultūros ugdymo apimtį, kryptį, poreikį ir akcentus, atsižvelgiant į prieštaraujančius „atviros visuomenės“ ir tapatybės išsaugojimo tikslus.

Kituose Švietimo įstatymo bendro pobūdžio straipsniuose kaip ikimokyklinio ir pradinio ugdymo paskirties dalis nurodoma ir pagalba vaikui tenkinti „prigimtinis, kultūros, taip pat ir etninės“, poreikius (7 straipsnis) ir „suteikti kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus“ (9 straipsnis). Etninė kultūra taip pat minima nustatant mokyklų pareigą sudaryti sąlygas puoselėti tautinį, etninį ir kalbinį identitetą tautinėms mažumoms priklausantiems vaikams. Daugiau nuorodų į etnokultūrą ar etniškumą Švietimo įstatyme nėra. Detalesnio etninės kultūros ugdymo turinio ir apimtį išskleidimo logiška ieškoti „žemesniuose“ teisės aktuose.

Etninės kultūros plėtros veiksmų plane numatytos etninės kultūros ugdymo srities veiklos aiškiausiai liudija tragišką padėtį, kurioje yra atsidūręs etninės kultūros ugdymas Lietuvoje. Plane nurodomos veiklos yra išimtinai neformalaus pobūdžio – stovyklos, būreliai, mokymai, konkursai ir panašiai. Neneigiant tokių užsiėmimų naudos, tenka konstatuoti, kad jaunosios kartos supažindinimas su etnine kultūra (sudėtinė jos apsaugos dalis) yra neįmanomas be nuoseklaus formaliojo ugdymo šioje srityje.

Etnokultūrinį ugdymą Lietuvoje ilgą laiką mėginta vykdyti integruojant etninės kultūros mokymo medžiagą į kitų mokymo dalykų programas. Netrumpo tokio modelio taikymo laikotarpio rezultatai, įvertinti srities ekspertų, pačių mokytojų ir sociologinėmis apklausomis, leidžia teigti, kad toks modelis neveikia, neužtikrina efektyvaus etninės kultūros pažinimo ir tuo pačiu neišpildo vieno pagrindinių etninės kultūros valstybinės apsaugos politikos tikslų. Integracija neveikia dėl įvairiausių priežasčių: integruoti etninės kultūros nėra privaloma, tai palikta mokytojų iniciatyvai, vykdoma chaotiškai, nėra keliama kvalifikacinių reikalavimų etninę kultūrą integruotai dėstantiems mokytojams, taip pat nėra ir pritaikytų mokymo priemonių, atestavimo. Dalyko integracija reikalauja apmokyti visų integruojamų dalykų mokytojus, kas yra daug sudėtingiau ir brangiau nei parengti

gerokai mažesni skaičiai etnokultūros ugdymo mokytojų. Įvertinus šiuos ir kitus veiksnius, aiškiniama, esą integruoti yra paprasčiau nei sukurti atskirą mokomąjį dalyką, prieštarauja logikai.

Kaip dar 2011 m. teigė buvusi EKG T pirmininkė D. Urbanavičienė, „Etninei kultūrai iki šiol nerandama tinkamos vietos švietimo sistemoje. Nežiūrint pernai [2010 m.] Švietimo ir mokslo ministro priimtos Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategijos, etninė kultūra nėra įdiegta į mokyklas kaip lygiavertė disciplina kitiems mokymo dalykams. Trūkstant valstybinio požiūrio į etnokultūrinį ugdymą, etninės kultūros mokymas paliekamas tik mokytojams entuziastams, kurie palaikant mokyklų vadovams patys savo iniciatyva, sudaro programas ir moko vaikus prigimtinės tautos kultūros“²². Situacija šiuo požiūriu nėra pasikeitusi, priešingai, tik blogėja.

Remiantis Bendrosiomis etnokultūrinio ugdymo programomis, į 2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo poskyrius „ugdymo srities mokymo organizavimas“ buvo įtraukti 134 ir 186 punktai „Etninės kultūros ugdymas“. Jų nebėra 2015-2016 ir 2017-2018 mokslo metų bendruosiuose ugdymo planuose, kuriuose etninės kultūros ugdymas siūlomas tik kaip išimtinai integruotas į kitus dalykus. Tai prieštarauja bendrųjų etnokultūrinio ugdymo programų statusui, nes bendrosios programos pagal apibrėžimą nėra integruojamosios²³. 2013-2015 mokslo metų bendrojo ugdymo programose buvusi nuostata, kad etnokultūrinis ugdymas turi būti bendrojo ugdymo dalis, pakeista į formuluotę „gali būti“. Dėl šių ir kitų neatitikimų į Švietimo ir mokslo ministeriją kreiptasi dar 2015 metais, tačiau pakeitimai pagal ekspertinės EKG T institucijos pateiktus siūlymus nebuvo padaryti. Šiuo metu Švietimo ir mokslo ministerijai yra pateiktos rekomendacijos pradinio etnokultūrinio ugdymo programos sudarymui, tačiau iki šiol nėra politinės valios vykdyti Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo numatytas pareigas (9 straipsnio 1 dalies 2 punktas) ir tokią programą sukurti.

Mokslo ir studijų įstatyme pabrėžiamas strateginis prioritetas lituanistikai, taip pat studijoms ir institutams, vykdančioms, „esminius tautos tapatybės išsaugojimo, stiprinimo ir jos raidos uždavinius“ ir siekis „kaupiti, sisteminti, saugoti, skleisti nematerialųjį ir dokumentinį lituanistikos paveldą, vykdyti fundamentinius lietuvių kalbos, etnologijos, raštijos, kultūros ir istorijos paveldo tyrimus“. Nepaisant deklaruojamo dėmesio, aukštojo mokslo srityje etninės kultūros padėtis taip pat nuosekliai blogėja. Didžiausia problema – iš studijų kryptių sąrašo 2016 metais ištrinta etnologija, ją pakeičiant bendrosiomis kultūros studijomis. Nesant bakalauro pakopos etnologijos studijų (jų VDU nebeliko pakėlus minimalų stojančiųjų studentų skaičių iki 15, nors, pvz, informatikos studijoms pakanka 10 stojančiųjų minimalaus skaičiaus), neišvengiamai neliks ir aukštesnių pakopų šios srities

---

²² Vitalija Vasiliauskaitė, 2011. „Panevėžyje posėdžiavę Aukštaitijos etnokultūrininkai išsakė susirūpinimą Lietuvos valdžios nedėmesingumu etninei kultūrai“. Vilnius. <http://alkas.lt/2011/04/29/panevezyje-posedziavo-aukstaitijos-etnokulturininkai/> [žiūrėta 2017-02-22]

²³ Etninės kultūros globos taryba, 2017. Raštas Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijai „Dėl etninės kultūros ugdymo 2017-2018 ir 2019-2020 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendruosiuose ugdymo planuose“. 2017-02-09, Nr. S-27.

studentų, taigi ir specialistų, su kuriais išnyks ir šios srities tyrimai. Tą suvokdama, Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjunga 2017 metų kovą kreipėsi į Seimą, Vyriausybę, Prezidentę, Švietimo ir mokslo ministeriją bei Lietuvos mokslų tarybą, reikalaujama, kad 2016 metais Švietimo ministerijos priimtas sprendimas dėl šios studijų krypties naikinimo turi būti atšauktas²⁴. Tą patį reikalavimą valstybės vadovams kelia ir beveik pusantro tūkstančio parašų surinkusi peticija²⁵. Rašte atkreipiamas dėmesys, jog šalies mokslo klasifikatoriuje etnologijos mokslo kryptis vis dar išlieka, etnologijos disciplinos ir toliau dėstomos vienuolikoje Lietuvos aukštųjų mokyklų, o etnologijos doktorantūros studijas sutartinai įgyvendina keli universitetai.

Vietoje etnologijos įvesta kultūros studijų kryptis su etnologija nėra niekaip susijusi. Kultūros studijos yra siaura ir palyginti nauja sociologinių studijų sritis, taigi šiuo pakeitimu kryptis ne stambinama, o vietoje humanitarinio mokslo įvedamas socialinis, taigi etnologijai vietos šioje kryptyje apskritai nelieka. Švietimo ir mokslo ministerija iki šiol nėra pateikusi argumentuoto šio sprendimo pagrindimo. Reikalavimas grąžinti etnologijos studijų kryptį yra pagrįstas ir turėtų būti įgyvendintas, o studijų programos patrauklumo klausimas sprendžiamas Švietimo ministerijos kompetencijoje esančiomis priemonėmis. Taip pat reikalinga į muzikos krypties studijas grąžinti folkloro ansamblių vadovų specializaciją, nes dabar šį darbą neišvengiamai turi dirbti kitos specializacijos specialistai. Aukštosiose mokyklose nebelikę ir liaudies kūrybos kurso. Apskritai aukštosiose mokyklose pastebima tendencija naikinti su etnine kultūra susijusias studijų programas ir dėstomus dalykus, nors jau dabar savivaldybėse už etnokultūrą atsakantys darbuotojai dažnai neturi etnokultūrinio išsilavinimo. Šių ir kitų dalykų dėstymas bei su etnine kultūra susijusių specialistų ruošimas kaip valstybės pareiga tiesiogiai kyla iš Etninės kultūros globos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 8 punkto: „Švietimo ir mokslo ministerija integruoja etninę kultūrą į įvairių sričių specialistų, susijusių su etninės kultūros plėtra [...] rengimo aukštosiose, aukštesniosiose ir profesinėse mokyklose programas“. Iš šios įstatymo nuostatos taip pat kyla pareiga, kad etninės kultūros kursai atsirastų su jos išsaugojimu susijusių specialybių kvalifikaciniuose reikalavimuose. Akivaizdu, jog šiuo metu šis punktas nėra vykdomas.

Švietimo ir mokslo srityje esama ir kitų teisinio pobūdžio problemų. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui, kaupiančiam etninės kultūros paveldo vertybes, nesuteiktas jo veiklos pobūdį atitinkantis archyvo statusas, kas lemia įvairias papildomas darbo su šiuo paveldu, jo prieinamumo, archyvavimo problemas. Lietuvos mokslo tarybos nustatomi mokslinės veiklos vertinimo kriterijai ir rengiamos nacionalinės mokslo bei tyrimų plėtros programos yra iš esmės nepritaikomi etninės kultūros tyrimams. EKGT nuo 2015 m. įtvirtino Etninės kultūros tyrimų programą, bet jai įgyvendinti

---

²⁴ „Viešas kreipimasis dėl etnologijos studijų sugrąžinimo į studijų krypties aukštosiose mokyklose sąrašą“, 2017. <http://alkas.lt/wp-content/uploads/2017/03/Seimui-skirtas-KREIPIMASIS.pdf> [2017-03-15]

²⁵ Rūta Česnienė, 2017. „Dėl etnologijos studijų sugrąžinimo į aukštąsias mokyklas“. <http://peticijos.lt/visos/72345> [žiūrėta 2017-03-15]

iš biudžeto skiriama tik 30 tūkstančių eurų, kai, palyginimui, VLKK turi net kelias tyrimų programas, kurių kiekvienai skiriama po kelis šimtus tūkstančių eurų.

Ne tik etnologijai, bet ir daugeliui kitų valstybei svarbių mokslo sričių ilgalaikėje perspektyvoje pavojinga Lietuvos mokslo tarybos vykdoma politika ir veiklos principai. Institucijoje vyrauja „darwinistinė“ logika remti stiprias sritis, apdovanojant jų atstovus už pasiekimus, ir leisti nykti silpstančioms, mažėjančių pajėgumų sritims, ignoruojant jų reikalingumo klausimą. Kaip ir daugelyje kitų sričių, paveiktų naujosios viešosios vadybos ir neoliberalaus gėrybių surinkinimo tendencijų, mokslinių tyrimų finansavime nedrįstama imtis valstybės mokslinių tikslų nustatymo vaidmens ir verčiau „nešališkai“ administruojami daugiau kiekybiniais mokslinės produkcijos kriterijais paremti paraiškų teikėjų rezultatai. Tiek etnologijai, tiek kitoms sąlyginai nepopuliarioms sritims išlikti įmanoma tik jeigu mokslo finansavimas Lietuvoje pereis prie valstybės interesų, o ne „stipriausių apdovanojimo“ principo. 2015 m. EKG T nutarė kreiptis į Lietuvos mokslo tarybą, prašant pateikti duomenis, kiek pagal Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009-2015 m. programą buvo finansuota etnologinių tyrimų projektų, kiek projektų 2015 m. gavo finansavimą atsižvelgiant į Etnografinių regionų metų prioritetą ir kiek etnokultūrinės srities mokslininkų yra projektus vertinusių ekspertų tarpe. Lietuvos mokslų tarybos vykdoma mokslinių tyrimų finansavimo politika leidžia teigti, kad etninė kultūra faktiškai nepatenka į Lietuvos mokslų tarybos inicijuojamų programų ir remiamų tyrimų lauką.

I DALIES IŠVADOS

Apibendrinant, tenka konstatuoti stiprų etninės kultūros apsaugos teisinio reguliavimo dvilypumą. Svarbiausiuose šių sritį reglamentuojančiuose įstatymuose padėti pamatai visapusiškai ir efektyviai etninės kultūros apsaugai, išdėstyta tam reikalingų institucijų struktūra, numatyti ambicingi ir adekvatūs iššūkiams valstybės uždaviniai etninei kultūrai apsaugoti. Galima kalbėti tik apie smulkias šių teisės aktų spragas ir inkrementinius jų pokyčius. Įstatymuose deklaruojami uždaviniai reikalauja atitinkamo reguliavimo labiau specializuotuose, ypač poįstatyminiuose teisės aktuose, atitinkamo valstybės poreikius patenkinančio finansavimo skyrimo, mokymo ar viešinimo programų įgyvendinimo.

Tačiau šiame lygmenyje susiduriama su daugybe teisinės bazės arba jos įgyvendinimo trūkumų, kurie ne visada susiję su valstybės finansinių resursų apribojimais. Sritį reglamentuojančiuose įstatymuose išdėstytas ir UNESCO konvencijos reikalavimus atitinkantis etninės kultūros apsaugos mechanizmas nemaža dalimi neveikia praktikoje, o sritys, kuriose nematerialaus paveldo apsaugos uždaviniai nėra įgyvendinami, keičiantis įstatymų leidėjams ir vyriausybėms lieka netaisomos, atskirais atvejais (švietimo sritis) padėtis jose netgi ženkliai bloginama. Pastebima tendencija naujuose teisės aktuose pirmenybę teikti universalumo, globalumo, tarptautiškumo, o ne savitumo, tautiškumo, tradicijos puoselėjimo prioritetams.

Skirtingoms sritims skirtų fondų atskyrimas ir neoliberalus (konkursinis) kultūros ir mokslo finansavimo mechanizmas neužtikrina valstybės politikos krypties įgyvendinimo ir iš prigimties negali to padaryti. Fondai ir konkursinis finansavimas veikia silpniausiųjų naikinimo principu, apdovanodamas stipriausius konkurencinės kovos dalyvius. Tačiau valstybė turi užsiimti ir silpnųjų sričių ar institucijų išsaugojimu. Etninė kultūra yra būtent tokia sritis ir jos išlikimui būtina kurti naujus finansinius mechanizmus. Tam tikslui svarstyti sukurti fondą prie EKGT arba kitaip užtikrinti su kitomis sritimis konkuruoti neturintį etninės kultūros projektų finansavimo mechanizmą.

Etninės kultūros globos taryba, kaip patariamasis etninės kultūros apsaugos politikos įgyvendinimo organas, yra ne kartą teikusi rekomendacijas padėčiai taisyti, tačiau pagal dabartinę šios srities institucinę sąrangą ir savo įgaliojimus neturi galimybių paveikti sprendimų ir pakeisti esamą situaciją. Pačią tarybą neabejotinai sustiprintų didesnis etninės kultūros specialistų atstovavimas jos sudėtyje, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje etninės kultūros išsaugojimui ir vaidmeniui visuomenės gyvenime lemiamą vaidmenį turės etnologijos studijų ir etninės kultūros pamokų likimas. Jei valstybė nesugebės užtikrinti šių būtinųjų etnokultūros atsinaujinimo šaltinių, daugeliu atvejų deklaratyvus šios srities teisinis reguliavimas negali užtikrinti ir etninės kultūros išlikimo.

INIJA TRINKŪNINENĖ

**II SKYRIUS. POŽIŪRIO Į ETNINĖS KULTŪROS VERTYBES KAITA VIDURINĖJE
ŠVIETIMO SISTEMOJE
2002-2016 M.**

1. Tyrimo charakteristika

1.1 Tyrimo problema, objektas, tikslas ir uždaviniai

Tradicinės kultūros pagrindiniai perdavimo institutai – šeima ir mokykla. Šeimai prarandant etninės kultūros tradicijos perdavėjo funkciją (praktiškai išnyko didžioji daugelio kartų šeima, mažesnis gimstamumas ir populiarios nesantuokinės šeimos, kur vaikų skaičius mažėja), mažėjant gyventojų kaime, kur palanki terpė tradicijos tęsimui, vis didesnės reikšmės įgauna mokykla, kaip etninės tradicijos tęsėja ir palaikytoja. Mokykla atstoja išnykstančias ir jau išnykusias tradicines kaimo bendruomenes. Naujos bendruomenės – gatvės, kiemo, rajono – miestiškoje aplinkoje vis dar sunkiai formuojasi. Todėl mokyklos vaidmuo tęsiant ir formuojant tradicijas darosi dar svaresnis.

Pagrindinė problema, kuri leidžia apibrėžti tyrimo erdvę yra ta, kad supažindinimą su etnine kultūra, jos sklaida ir raiška Lietuvos švietimo ir kultūros valdymo įstaigos yra palikusios mokyklų nuožiūrai. Etninės kultūros dalyko nėra mokykloms privalomų dalykų sąrašė. Kai kuriose mokyklose jis figūruoja kaip neprivalomas pasirenkamas dalykas, kurį vienose jų moksleiviai noriai pasirenka, kitose iš viso nesirenka. Mokyklų vadovybė ir mokytojai dažnu atveju tai vertina kaip pagrindinę problemą, ypač tose mokyklose, kuriose yra mokytojai galintys dėstyti etninę kultūrą. Apskritai, mokyklose kyla problemų dėl dalykų, kurie yra pasirenkami, bet yra mažiau reikalingi tolesnėje moksleivių socialinėje veikloje (stojant į aukštąsias mokyklas, įsidarbinant ir pan.) ir nėra suvokiamas jų poreikis. Todėl tyrimo problema ir jos aktualumas pirmiausiai yra nusakomas mokyklos tipo, vietovės, moksleivių šeimos, mokytojų kolektyvo diferencijuojančiu poveikiu abiturientų požiūriams į etninę kultūrą.

Tyrimo objektas - Lietuvos gimnazijų abiturientai. Tyrimo tikslas – ištirti etninės kultūros raiškos ir sklaidos Lietuvos gimnazijose rezultata, atsispindintį mokyklų baigiamųjų klasių abiturientų nuostatose, požiūriuose, apimant visus Lietuvos regionus ir sritis. Lyginant 2016 m. laidos abiturientų nuostatas etninės kultūros atžvilgiu su 2002 m. abiturientais, - nustatyti požiūrių į etninę kultūrą pokyčius.

Tyrimo uždaviniai: 1) ištirti 2016 metų abiturientų etnokultūrinės nuostatas, poreikius; mokyklos etnokultūrinę aplinką; etnokultūrinę raišką; regioninio tapatumo bruožus; tautinės savivokos pobūdį; 2) nustatyti ir palyginti 2002 ir 2016 metų abiturientų nuostatų etninės kultūros atžvilgiu pokyčius; 3) palyginti mokyklų, kuriose vystoma įvairi etnokultūrinė veikla, su mokyklų, kuriose nėra tokios veiklos ir pasirinkimo abiturientų požiūrius į tradicinę kultūrą ir etninės kultūros poreikius.

Remiantis gautais duomenimis reikėtų išnagrinėti ir aptarti etninės kultūros sklaidos perspektyvas vidurinėje švietimo grandyje su švietimo, išsimokslinimo ir kultūros specialistais.

1.2 Atrankos tipas ir pagrindinės hipotezės

Atrankos tipas buvo pasirinktas atsižvelgiant į vykdomo sociologinio tyrimo tikslus. Kadangi tyrime lyginami kelių tyrimų duomenys, besiskiriantys ne tik pagal apklausos vietą, bet ir apklausos socialinį laiką, todėl buvo pasirinktas pakartotinių, trendinių kokybinių tyrimų atrankos modelis. Atranka atstovauja vidurinio išsimokslinimo grandies baigiamųjų klasių moksleivių generalinę aibę. Atranka buvo vykdoma dviem etapais. Pirmame etape mokyklų sąrašas buvo suskirstytas administraciniais Lietuvos regionais. Po to pagal regionų dydį ir abiturientų skaičių buvo parinktas atstovaujamos mokyklos tipas – gimnazija ar bendro lavinimo mokykla; didžiųjų miestų, miesto ar kaimo mokykla. Po to atsitiktinai parinkta atitinkamo tipo mokykla iš kiekvienos apskrities.

Atsižvelgiant į tai 2016 metais buvo atrinkta ir apklausta 14 Lietuvos gimnazijų abiturientai:

1. Kauno Palemono gimnazija
2. Kazlų Rūdos Kazio Griniaus gimnazija
3. Kelmės Jono Graičiūno gimnazija
4. Klaipėdos Eduardo Balsio menų gimnazija
5. Kupiškio L. Stuokos Gucevičiaus gimnazija
6. Mažeikių M. Račkausko gimnazija
7. Merkinės V. Krėvės gimnazija
8. Panevėžio Vytauto Žemkalnio gimnazija
9. Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazija
10. Šiaulių Saulėtekio gimnazija
11. Veliuonos Antano ir Jono Juškų gimnazija
12. Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazija
13. Vilniaus Senvagės gimnazija
14. Vilniaus Žvėryno gimnazija

2016 m. apklausos duomenys lyginami su 2002 metais apklaustomis 16 Lietuvos mokyklų:

1. Kauno “Ąžuolo” vidurinė m- la
2. Kauno “Žiburio” vidurinė m-la
3. Kazlų Rūdos K. Griniaus gimnazija
4. Kelmės J. Graičiūno gimnazija
5. Klaipėdos S. Dacho vidurinė m – la
6. Kupiškio L. Stuokos Gucevičiaus gimnazija
7. Mažeikių M. Račkausko gimnazija
8. Merkinės V. Krėvės vidurinė m – la
9. Nacionalinė M. K. Čiurlionio menų gimnazija

10. Panevėžio G. Žemkalnio gimnazija
11. Suginčių vidurinė m – la
12. Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio vidurinė m – la
13. Šiaulių gegužių vidurinė m - la
14. Veliuonos Antano ir Jono Juškų vidurinė m – la
15. Vilniaus “Ažuolyno” vidurinė m - la
16. Vilniaus “Senvagės” vidurinė m - la

Pakartotinių apklausų grupių ir tos pačios apklausos skirtingų moksleivių grupių lyginimui parinktas kokybinių tyrimų randomizacijos (tai – atsitiktinio subjektų pasiskirstymo įvairiuose grupių tipuose strategija) principas. Jis realizuojamas pagal formulę: $R(x) = (Q1 - Q2) - (Q3 - Q4)$, kur Q1 ir Q2 – pirmos apklausos dviejų lyginamų grupių tiriamos išraiškos, Q3 ir Q4 – antros apklausos dviejų lyginamų grupių tiriamos išraiškos.

13 – koje pirmajame tyrimo etape 2002 metais į atrankos sąrašą patekusiose mokyklose buvo etninė kultūra kaip neprivalomas pasirenkamas dalykas, 3 – jose (Šalčininkų, Kazlų – Rūdos ir Veliuonos) - nebuvo etninės kultūros kaip pasirenkamo dalyko. Atrinktose mokyklose buvo apklausta 343 abiturientų.

Remiantis etninės kultūros globos tarybos duomenimis antrajame tyrimo etape buvo atrinkta 14 mokyklų. Tam, kad būtų parengtas tyrimo instrumentas, buvo iškeltos pagrindinės hipotezės:

- 1) Tautinė ir etninė savivoka yra diferencijuojama mokyklos tipo ir gyvenamos vietos;
- 2) Etninės kultūros sklaida mokykloje priklauso nuo konkrečios mokyklos tradicijų;
- 3) Lyginant su ankstesniais tyrimais etnokultūrinė moksleivių raiškos būklė neturėjo sąlygų pagerėti.

1.3 Tyrimo metodai ir interpretavimo patikimumas

Siekiant tyrimo tikslų ir uždavinių įgyvendinimo abiturientų apklausai buvo parengti pusiau standartizuoti klausimynai.

Moksleivių klausimyną sudaro penki pagrindiniai klausimų blokai: tautinės savivokos, mokyklos etnokultūrinės aplinkos, etninės kultūros raiškos, etninės kultūros sklaidos ir regioninio tapatumo.

Kadangi atrankoje yra atstovaujami visų Lietuvos regionų lietuvių mokyklos, visi mokyklų tipai, tai šio kokybinio tyrimo duomenys leidžia spręsti apie visus Lietuvos lietuvių kalba dėstomų mokyklų abiturientus apskritai. Tačiau reikia įvertinti statistinę paklaidą. Statistinė paklaida įvertinama pagal standartines paklaidų lenteles, sudarytas įvairiam respondentų skaičiui bei galimam atsakymų pasiskirstymui:

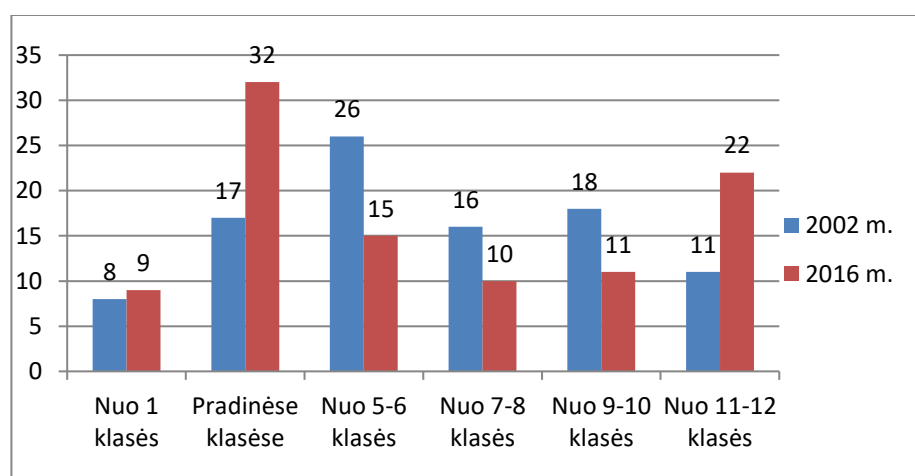
N	%3	%5	%10	%15	%20	%30	%40	%50
	97	95	90	85	80	70	60	50
100	3,4	4,4	6,0	7,1	8,0	8,7	9,8	10,0
200	2,4	3,1	4,2	5,0	5,7	6,1	6,9	7,1
300	2,0	2,5	3,5	4,1	4,6	5,0	5,7	5,8
400	1,7	2,2	3,0	3,6	4,0	4,3	4,9	5,0
500	1,5	1,9	2,7	3,2	3,6	3,9	4,4	4,5
750	1,2	1,6	2,2	2,6	2,6	3,2	3,6	3,7

Įvertinimo tikslumas mažėja, mažėjant analizuojamam žmonių skaičiui. Pavyzdžiui, jei kokį tai atsakymą pasirinko 50 proc. moksleivių, kurių, tarkim, buvo apklausta 300, tai eilutė N=300 ir stulpelio 50/50 susikirtime randame skaičių 5, 8, tai tikroji reikšmė (95 proc. tikimybe) yra tarp 44 proc. ir 56 proc. “Su tikimybe 95 proc” reiškia, kad šiuo atveju būsime teisūs 95 kartus iš šimto.

2. Mokyklos etnokultūrinė aplinka

2.1 Supažindinimas su etnine kultūra

Tiriant mokyklų etnokultūrinę aplinką abiturientų prašyta nurodyti, nuo kurios klasės jie išgirdo mokykloje apie etninę kultūrą (1 pav.). Palyginus 2002 metų ir 2016 metų duomenis matyti, kad pokyčiai yra. Jie vyksta dviem kryptimis. Iš vienos pusės, paankstėja amžius, kuomet moksleiviai yra supažindinami su etnine kultūra: keturi iš dešimties pažymėjo, kad apie etninę kultūrą išgirdo nuo 1 klasės arba pradinėse klasėse. Prieš 14 metų taip atsakusių buvo tik kas ketvirtas. Kita vertus, nurodžiusių, kad apie etninę kultūrą sužinojo tik nuo 11-12 klasių taip pat padaugėjo: du iš dešimties pažymėjo, kad apie etninę kultūrą išgirdo nuo 11-12 klasės. Prieš 14 metų taip atsakusių buvo tik kas dešimtas – vienas iš dešimties abiturientas.

1 pav. Nuo kurios klasės išgirdo mokykloje apie etninę kultūrą (%)

2.2 Etninės kultūros renginiai

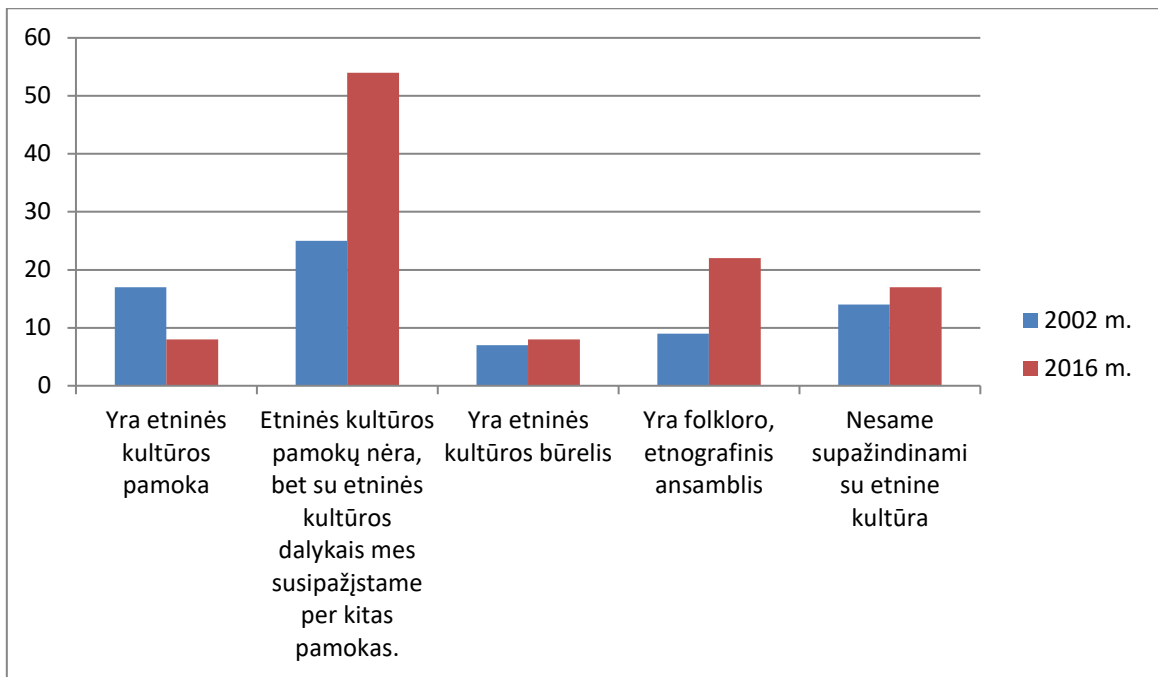
Palyginę, kiek skiriasi ir ar skiriasi etnokultūrinės veiklos intensyvumas (žr. 1 lentelę) matome, kad 2016 m. apklausti moksleiviai nurodė daugiau ir vykstančių, ir vykusių renginių. Šiek tiek sumažėjo nurodžiusių, kad etnokultūrinių renginių nevyko nei anksčiau nei dabar.

1 lentelė. Renginių su etninės kultūros elementais dinamika 2002 – 2016 metais (%)

	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2002 m.	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2016 m.
Vykdavo anksčiau	14	21
Vyksta dabar	44	58
Nevyko nei anksčiau nei dabar	20	15
Kita	11	1

Žemiau pateiktame paveiksle (2 pav.) yra detalizuojama, kokie tai renginiai. Etninės kultūros pamoką nurodė vos 8 procentai apklaustųjų. Dažniausiai su etninės kultūros dalykais yra susipažįstama per kitas pamokas. Tokį atsakymą pateikė pusė respondentų. Penktadalis apklaustųjų su etnine kultūra susipažįsta folkloro, etnografiniame ansamblyje, kas dešimtas – etninės kultūros būrelyje. Tik kas penktas apklaustasis nurodė, kad nėra supažindinamas su etnine kultūra.

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokyklų etnokultūrinė aplinka per keturiolika metų patyrė pokyčių. Keitėsi etninės kultūros sklaidos būdai: perpus sumažėjo moksleivių, su etnine kultūra susipažįstančių per etninės kultūros pamokas ir dvigubai išaugo skaičius moksleivių, kurie su etnine kultūra susipažįsta per kitas pamokas. Taip pat padaugėjo neformalaus ugdymo priemonių – folkloro, etnografinių ansamblių. Tačiau bendras skaičius moksleivių, kuriuos pasiekia etninės kultūros sklaida nepasikeitė. Kaip ir pirmajame tyrimo etape prieš keturiolika metų, taip ir dabar - penktoji dalis Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientų nėra supažindinami su etnine kultūra.

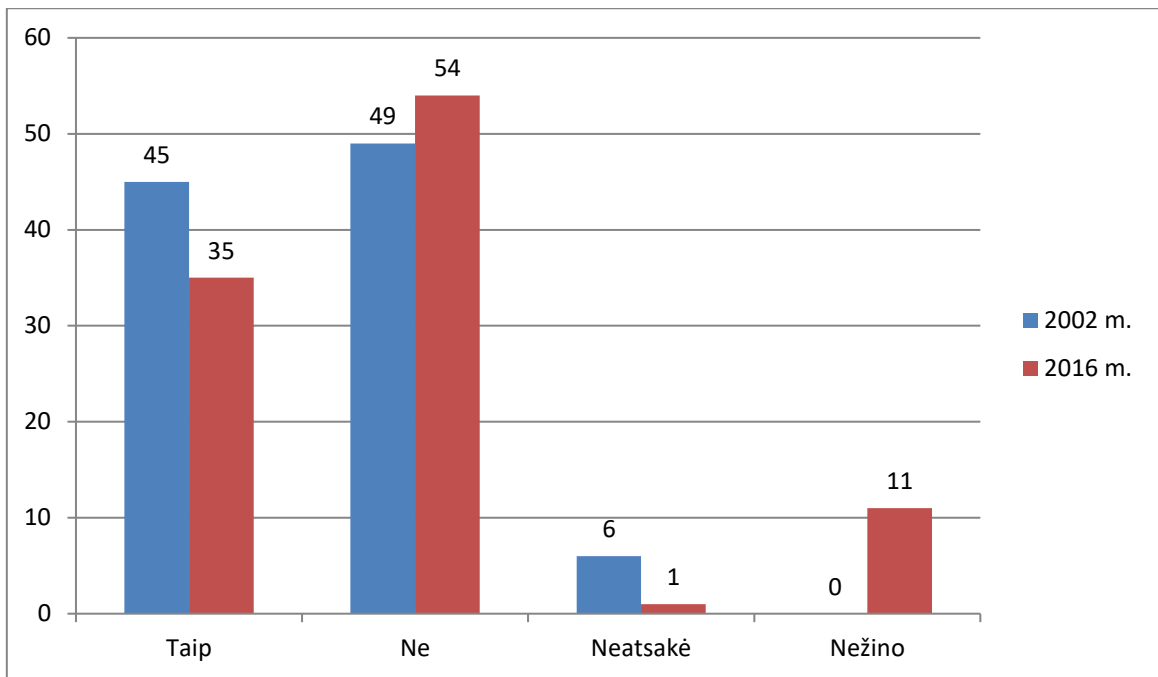
2 pav. Mokykloje supažindinama su lietuvių etnine kultūra (liaudies dainomis, papročiais, amatais, mitologija) (%)

Moksleivių klausėme, ar vyksta jų mokyklose renginiai su etninės kultūros elementais. Šalia pateiktų atsakymų variantų galima buvo parašyti konkrečius renginius. Žemiau pateiktoje lentelėje surašyti atsakymų pasiskirstymai procentais (2 lentelė).

2 lentelė. Renginiai su etnokultūriniais elementais mokykloje (%) (procentas nuo atsakiusiųjų)

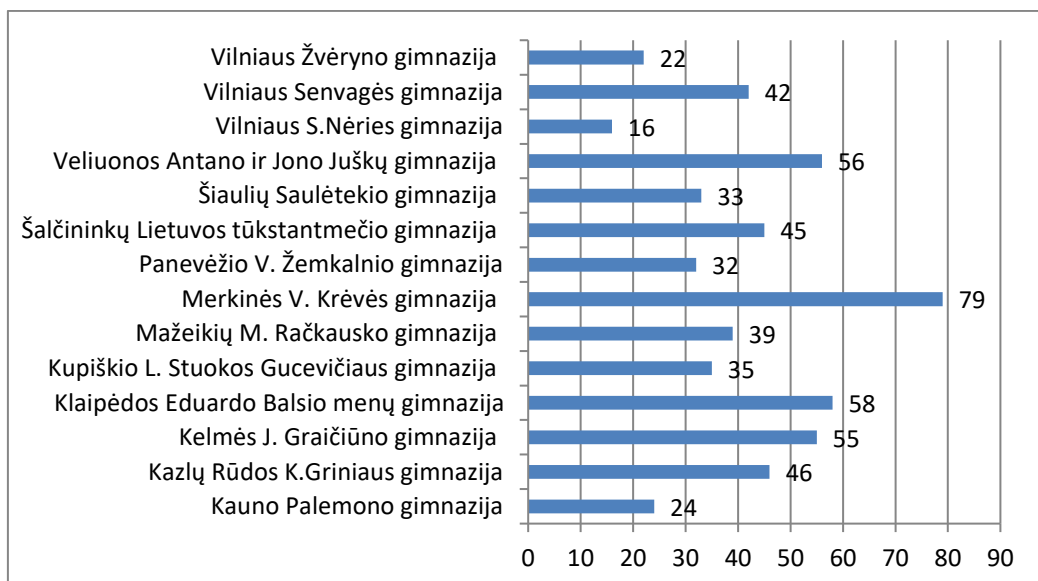
Renginiai su etnokultūriniais elementais mokykloje	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2002	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2016
Vykdavo anksčiau	14	21
Vyksta dabar	44	58
Nevyko nei anksčiau, nei dabar	20	16
Kita	11	1
Neatsakė	11	4
Viso	100	100

Vakaronės yra viena iš tradicinio pasilinksminimo formų, pasiekusių mūsų laikus ir sėkmingai gyvuojančių ir miesto, ir kaimo terpėje. Jos gali būti šokių vakaro liaudiškas analogas, bet sykiu ir turėti švietėjiškų elementų. Priklausomai nuo metų laiko pasirenkami skirtingi šokiai, rateliai, dainuojamos įvairios dainos, pasakojami pasakojimai ar menamos mįslės. Moksleivių klausėme, ar jų mokyklose vyksta vakaronės.

3 pav. Vakaronės mokykloje (%)

Beveik kas antras moksleivis nurodė, kad jų mokyklose vyksta vakaronės (3 pav.). Vėlgi tai tokie pat skirtumai, kaip ir klausiant apie etnokultūrinius renginius. Tiesa sakant, vakaronės yra etnokultūrinių renginių dalis, todėl čia stebime tokius pat vertinimų skirtumus. Reiktų manyti, kad ne visi mokyklose organizuojami etnokultūriniai renginiai pasiekia adresatą – tam, kam jie iš tiesų yra skirti. Tokia yra bendra etnokultūrinių renginių vertinimo ir dalyvavimo juose tendencija. Žemiau pateikti pasiskirstymai procentais konkrečiose mokyklose (4 pav.).

4 pav. Vakaronės mokyklose (%)

3 lentelė. Bendri etnokultūriniai renginiai (%)

Bendri renginiai – vaikų, tėvų ir mokytojų	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2002	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2016
Taip, yra	44	38
Ne, nėra	50	56
Neatsakė	6	6
Viso	100	100

Palyginamasis tyrimas atskleidė, kad tirtuoju laikotarpiu etnokultūrinių renginių, sutelkiančių moksleivius, jų tėvus ir mokytojus sumažėjo (žr. 3 lentelę). 2002 metais mažiau nei pusė apklaustų abiturientų pažymėjo, kad tokio pobūdžio renginiai mokyklose vyksta. 2016 m. tyrimo duomenys rodo, kad įvykdytos etninės kultūros sklaidos pertvarkos neužtikrino sąlygų etninės kultūros sklaidai ir vienai svarbiausių jos funkcijų – telkti bendruomenes ir įtraukti skirtingų kartų asmenis.

2.3 Tradicinių amatų sklaida

Tiriant etnokultūrinę mokyklų aplinką taip pat turime galimybę apžvelgti ir palyginti tradicinių amatų sklaidą mokyklose. Etninės kultūros pateikimas supažindinant moksleivius su tradiciniais amatais (žr. 4. lentelę) nepatyrė esminių pokyčių. O ir nustatyti pokyčiai rodo, kad tradicinių amatų sklaida mokyklose nežymiai sumenko. Žymesnius pokyčius galime pastebėti tik keleto tradicinių amatų sklaidoje. Mažiau respondentų nurodė, kad gamina kalėdinius žaisliukus (51 ir 64 proc.), margina margučius (27 ir 43 proc.) 2016 m. nei 2002 metais. Čia reiktų pastebėti, kad 2016 metais daugiau nurodžiusių minėtas veiklas išmokus šeimose.

Iš kitos pusės, pastebima tendencija gerėti nuostatoms tradicinių amatų išmokimo atžvilgiu. Tai galima matyti, palyginus tradicinių amatų nemokančių, bet norinčių išmokti ir jų nemokančių, bet ir nenorinčių išmokti pasiskirstymus procentais. 2016 metais gerokai sumažėjo procentas abiturientų, nurodžiusių, kad jų nemokė tradicinių amatų mokyklose ir jie tuo nesidomi (dviejų iš trylikos išvardintų tradicinių amatų).

4 lentelė. Tradicinių amatų sklaidos mokyklose dinamika (2002 ir 2016 m. Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai) (%).

Eil. nr.	Ar Jus mokykloje mokė tradicinių amatų?	Taip, mokė mokykloje		Išmokau šeimoje		Nemokė, bet norėčiau mokėti		Nemokė, nesidomiu	
		2002	2016	2002	2016	2002	2016	2002	2016
1.	Austi	22	20	3	5	9	18	60	58
2.	Lipdyti	50	48	6	10	12	13	33	30
3.	Siuvinėti	59	63	8	16	3	6	28	16
4.	Megzti	53	50	12	17	4	7	29	25
5.	Pinti, vyti	28	32	6	8	17	15	46	45
6.	Gaminti Užgavėnių kaukes	66	61	5	11	7	6	19	22
7.	Gaminti kalėdinius žaisliukus	64	51	7	15	5	9	20	26
8.	Marginti margučius	43	27	31	45	5	7	19	21
9.	Gaminti papuošalus iš žalvario	7	9	1	4	23	30	57	70
10.	Gaminti kankles	5	6	2	7	13	20	74	59
11.	Drožinėti	30	56	5	9	17	11	44	24
12.	Kalvystės	5	9	1	7	14	25	73	59
13.	Gaminti tradicinius valgius	42	37	24	32	8	12	23	19

2.4 Gyvenamos vietovės pažinimas

Kraštotyrinė veikla, lygiai kaip ir krašto, savo gyvenamosios vietos pažinimas yra svarbi etnokultūrinio švietimo dalis. Šiuo atveju mokyklos etnokultūrinė aplinka šiuo atveju suprantama plačiau – aprėpianti ne tik mokyklą kaip pastatą, bet veiklą, kuri ne visuomet apsiriboja mokyklos patalpomis. Etnokultūrinė aplinka reiškia dalyvavimą tokioje veikloje, kuri įtraukia ne tik besidominčius etnine kultūra, bet visus arba daugumą tos mokyklos moksleivių ir mokytojų.

Apylinkių, artimiausios aplinkos, vietovių pažinimas yra svarbus istorinės savimonės matmuo. Apie šešiasdešimt procentų moksleivių 2012 metais nurodė, kad jų mokykla organizuoja talkas, globoja istorinius paminklus, kitus istorinius paminklus ir objektus. Pakartotinės apklausos metu mažiau moksleivių (53 proc.) pažymėjo, kad mokykla vykdo tokio pobūdžio veiklą.

Iš 5 lentelėje pateiktų duomenų galime susidaryti bendrą vaizdą apie moksleivių dalyvavimo pažintinėje veikloje pokyčius. Pažintiniai objektai surašyti pagal respondentų nurodytų atsakymų

dažnumą. Dauguma moksleivių nurodė pažįstantys kapines, paminklus, upes, ežerus, gyvenvietes. Mažiausiai dėmesio sulaukė alkakalniai ir alka.

5 lentelė. Artimiausios vietovės pažinimas (%)

Ar pažįstate savo apylinkes?	Taip		Ne		Norėčiau daugiau sužinoti		Neatsakė	
	2002	2016	2002	2016	2002	2016	2002	2016
Kapines	80	77	11	11	6	12	3	
Upes, ežerus		75		10		15		
Paminklus	73	66	12	14	12	20	3	
Gyvenvietes, kaimus		67		14		19		
Piliakalnius	51	67	21	14	24	19	4	
Vietovardžius	50		20		26		4	
Senas sodybas	39	49	34	24	23	27	4	
Ypatingus akmenis	36	50	33	25	26	25	5	
Alkakalnius, alka	15	24	57	39	23	37	6	

Apklausų palyginimo duomenys rodo gerėjančią tendenciją: 2016 metais daugiau abiturientų nurodė pažįstantys savo apylinkių piliakalnius, senas sodybas, alkakalnius, alka, ypatingus akmenis. Taip pat šiek tiek padaugėjo moksleivių, norinčių daugiau sužinoti apie artimiausios aplinkos lankytinas vietas.

3. Abiturientų etnokultūrinės nuostatos

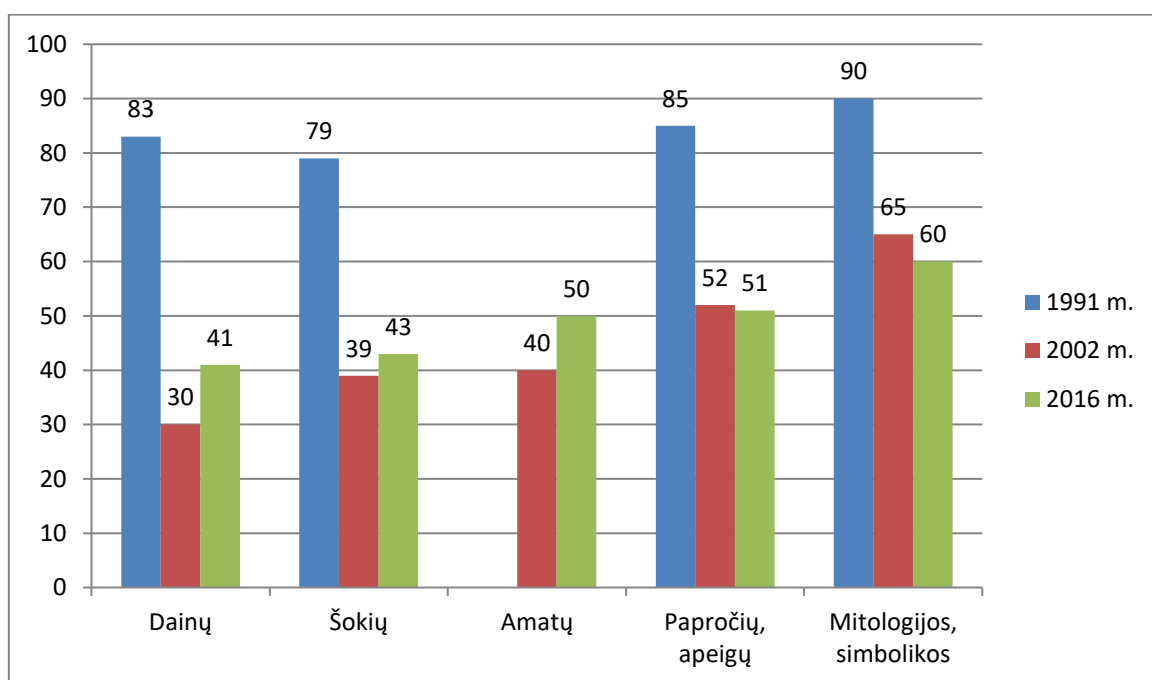
3.1 Tradicinės kultūros tęstinumas

Palyginamasis tyrimas atskleidė moksleivių – abiturientų nuomonių ir nuostatų etninės kultūros atžvilgiu dinamiką – ir pokyčius ir stabilumą. Etnokultūrinio sąjūdžio ir atgimimo įtakotos pozityvios nuostatos etninei kultūrai ir jos sklaidai mokykloje (Vilniaus mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientų 1991 metų tyrimas) neturėjo sąsajos ir patvirtinimo tolesniais nepriklausomybės metais. Tą atskleidžia ir 2002 ir 2016 metų abiturientų vertybinių nuostatų etnokultūros atžvilgiu tyrimai (žr. 5-7 pav.).

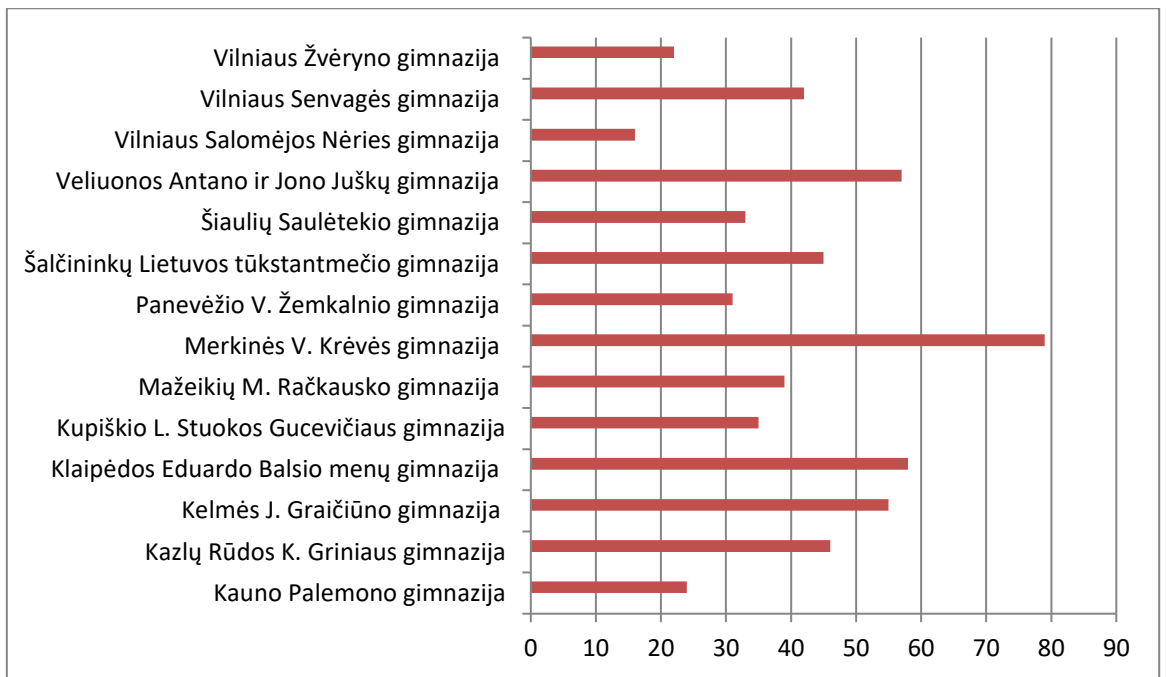
Duomenų apžvalga rodo, kad abiturientų poreikiai etninės kultūros mokymui per pastaruosius penkiolika metų nežymiai kito. Nesikeitė tik svarbumo seka, prioritetai. Daugiau nei pusė Lietuvos abiturientų, kurie mokosi mokyklose lietuvių mokomąja kalba norėtų, kad jie būtų mokomi mitologijos, simbolikos papročių, apeigų. 1991 metais to mokytis pageidavo 85 – 90 procentų

apklaustųjų Vilniaus mokyklų abiturientų. Nors vėlesniais metais pageidaujančių mokytis etninės kultūros dalykų smarkiai sumažėjo, tačiau šis etninės kultūros dalykas sulaukia daugiausia teigiamų vertinimų. Toks pirma eiliškumas žvelgiant į etninę kultūrą yra labai svarbus etnokultūros sklaidos kontekste kalbant apie etninės kultūros perteikimo būdus. Mitologijos ir simbolikos geriau išmokyti labiau per etninės kultūros pamokas nei integruojant ją į kitus dalykus.

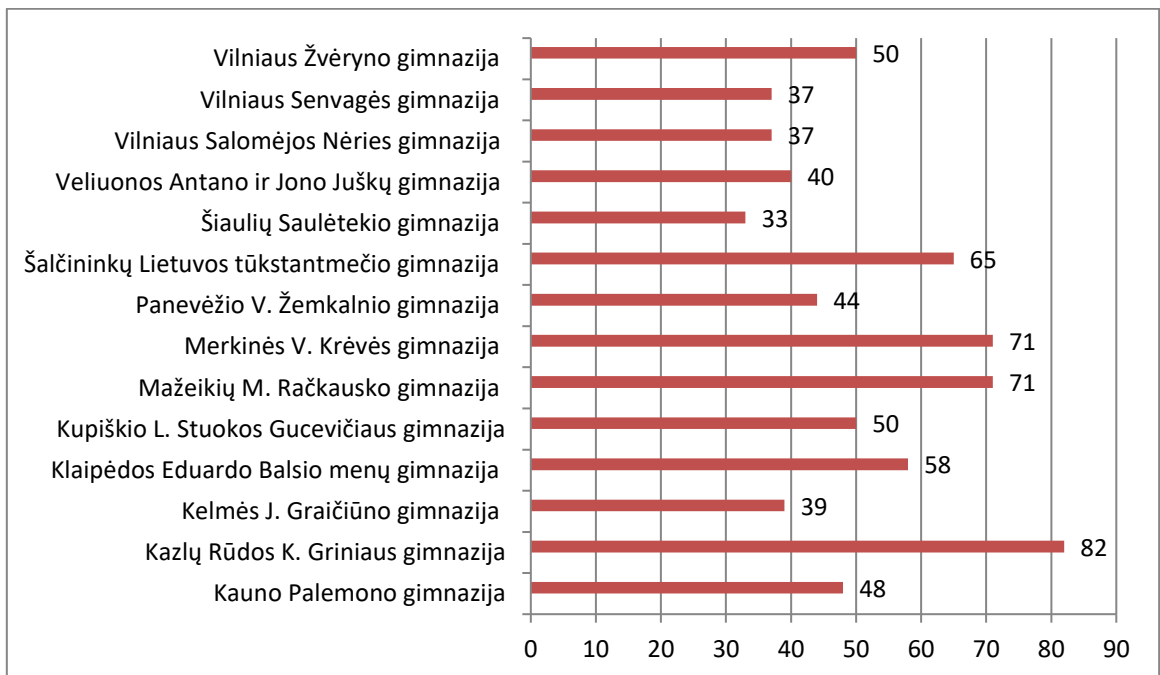
Apžvelgiant 2012 – 2016 metų apklausų duomenis matyti, kad kitimas labiau pastebimas praktinės etninės kultūros raiškos srityse – kuomet pageidaujama mokytis dainų, šokių ir amatų. Šių dalykų pageidaujančių mokytis procentai šiek tiek didesni (dešimčia procentų) nei prieš keturiolika metų. Tuo tarpu norinčių, kad mokyklose būtų mokoma papročių, apeigų skaičius išliko stabilus, tik pageidaujančių mokytis mitologijos, simbolikos procentas nežymiai sumažėjo.

5 pav. Moksleivių poreikių etninei kultūrai dinamika (norėtų, kad mokykloje būtų mokoma...) (%)

6 pav. Moksleivių poreikiai etninei kultūrai (norėtų, kad mokykloje būtų mokoma liaudies dainų) pagal mokyklas 2016 m. (%)

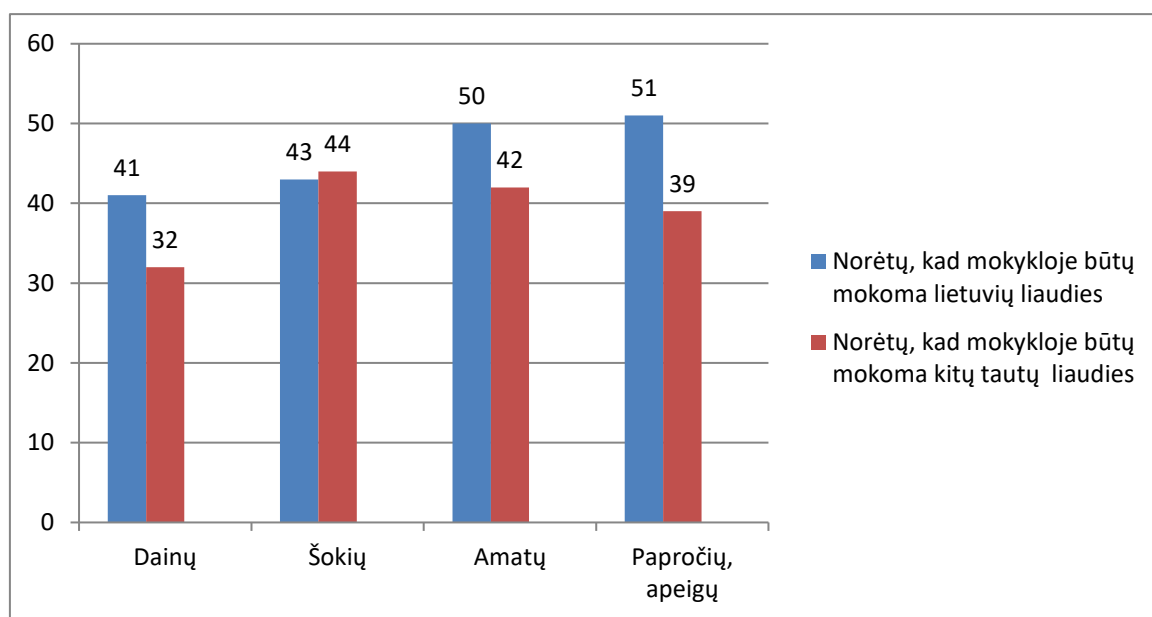

7 pav. Moksleivių poreikiai etninei kultūrai (norėtų, kad mokykloje būtų mokoma papročių, apeigų) pagal mokyklas 2016 m. (%)

Siekėme nustatyti, ar poreikis mokytis etninės kultūros dalykų yra orientuotas tik į savosios kultūros pažinimą, ar tai apima ir norą žiūrėti plačiau, pažinti kitas kultūras. Tyrimo medžiaga (8 pav.) rodo, kad moksleiviai linkę susipažinti ir mokytis ne vien savosios etninės kultūros, bet ir gauti žinių bei praktinių įgūdžių mokydami kitų tautų liaudies dainų, šokių, amatų, papročių, apeigų, mitologijos. Lentelėje pateikti atsakymų pasiskirstymai procentais parodo, kad pageidaujančių

mokyti kitų šalių išvardintų dalykų yra apie dešimtadaliu mažiau nei savosios prigimtinės kultūros dalykų. Tik liaudies šokiai yra ta etninės kultūros sritis, kur mūsų apklaustiesiems lygiai įdomūs ir lietuviški ir kitų tautų šokiai.

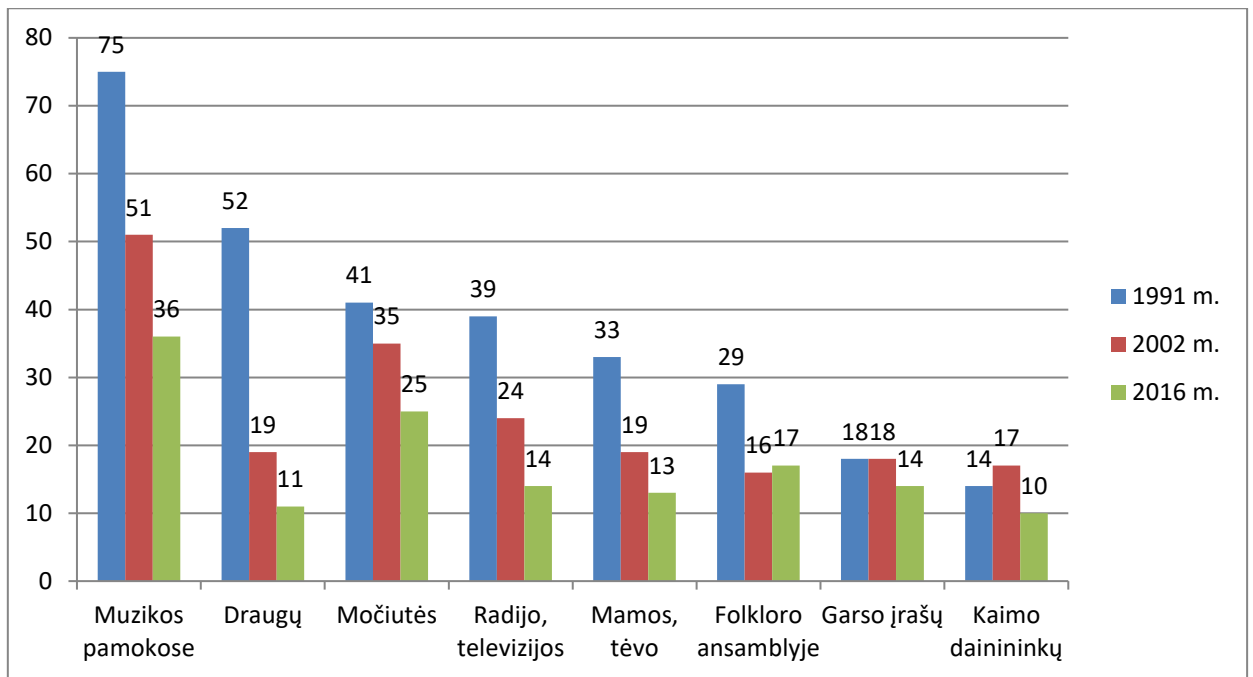

8 pav. Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientų poreikis lietuviškos ir kitų tautų etninės kultūros dalykams (%)

3.2 Požiūris į liaudies dainas

Liaudies dainos yra viena iš esminių etninę kultūrą reprezentuojančių požymių. Išreiškia tautos sielą, dvasią. Todėl klausdami apie liaudies dainų mokėjimą tikėjomės atskleisti kiek toji svarbi etninės kultūros raiškos dalis yra aktuali šiuolaikiniam jaunimui.

Klausėme abiturientų, kiek jie moka senoviškų liaudies dainų. Nors šis klausimas nebuvo pateiktas ankstesniuose tyrimuose, mūsų manymu jis gana gerai atspindi šiuolaikinio jaunimo – moksleivių etninės kultūros raiškos būklę. Nurodytų dainų diapazonas – nuo nei vienos iki 50 liaudies dainų. Net keturi iš dešimties apklaustųjų nurodė, kad nemoka nei vienos autentiškos liaudies dainos. Ketvirtadalis respondentų moka 1-2 dainas, kitas ketvirtadalis – nuo trijų iki dešimties dainų.

9 pav. Liaudies dainų mokymasis (išmoko liaudies dainų iš...) (%)

Apžvelgus 9 pav. pateiktus pasiskirstymus procentais matyti, kad jie papildo, ir sukonkretina tyrimo metu gautus rezultatus, atskleidžiančius etninės kultūros mokymosi ir išmokimo ypatumus vidurinėje mokykloje. Pateikti atsakymų pasiskirstymai procentais ir nustatytas atsakymų eiliškumas pagal moksleivių pateiktų atsakymų kiekį. Ką rodo pateikti duomenys? Pirma, kad yra liaudies dainų mokymasis ir išmokimas per visus tirtus metus vis menko. Tai rodo pastoviai mažėjantys įvairiais būdais liaudies dainas išmokusių procentas.

Visais tyrimo etapais daugiausiai apklaustųjų nurodė liaudies dainų išmokę muzikos pamokose. Nors bendras visų nurodžiusių, kad išmoko dainas dalis mažėja (sumažėjo perpus), tačiau muzikos pamokos yra ta vieta, kuri prioritetiškai išlieka nepasikeitus keičiantis kartoms.

Vienas iš daugiausiai pasirinkimų pokyčių patyręs dainų išmokimo būdas – mokymasis iš draugų. Tyrimo duomenys rodo, kad nyksta toji bendruomeninė tradicija, kuomet moksleiviai bendraamžiai kartu dainuoja liaudies dainas. Per penkiolika metų tokių sumažėjo du kartus. Jei atgimimo metu antroje vietoje, tai po dešimt metų – ketvirtoje, o dar po 14 metų – septintoje (9 pav.).

Mažiausia pokyčių patyrė du dainų išmokimo būdai – labiausiai modernus ir labiausiai tradicinis. Moderniuoju būdu - garso įrašais išmokimui naudojosi ir naudojasi apie ketvirtadalis besimokančių liaudies dainas. Jų procentas beveik nepakito. Mažiausiai apklaustųjų per visas apklausas nurodė, kad mokosi dainų iš kaimo dainininkų. Tokių sumažėjo paskutiniais dešimtmečiais.

Norėdami išsiaiškinti, kiek aktyvios su dainuojamąja tradicija susijusios etnokultūrinės veiklos formos, moksleivių prašėme apibrėžti skaičius jiems tinkančių teiginių. Buvo išvardintos įvairios dainuojamąją tradiciją atspindinčios veiklos formos ir paprašyta pateikti savo požiūrį į liaudies dainas. Žemiau pateiktoje lentelėje nurodyti moksleivių atsakymų duomenys. Respondentai galėjo

apibrėžti po kelis teiginius. Apibendrinami duomenis, sumavome teigiamai į kiekvieną teiginį atsakiusių skaičių. Lentelėje 6 pateikti duomenys atskleidžia dvejopą respondentų santykį su liaudies dainomis: parodo bendrą požiūrį ir vartojimo aktyvumą.

6 lentelė. Etnokultūrinis aktyvumas (%)

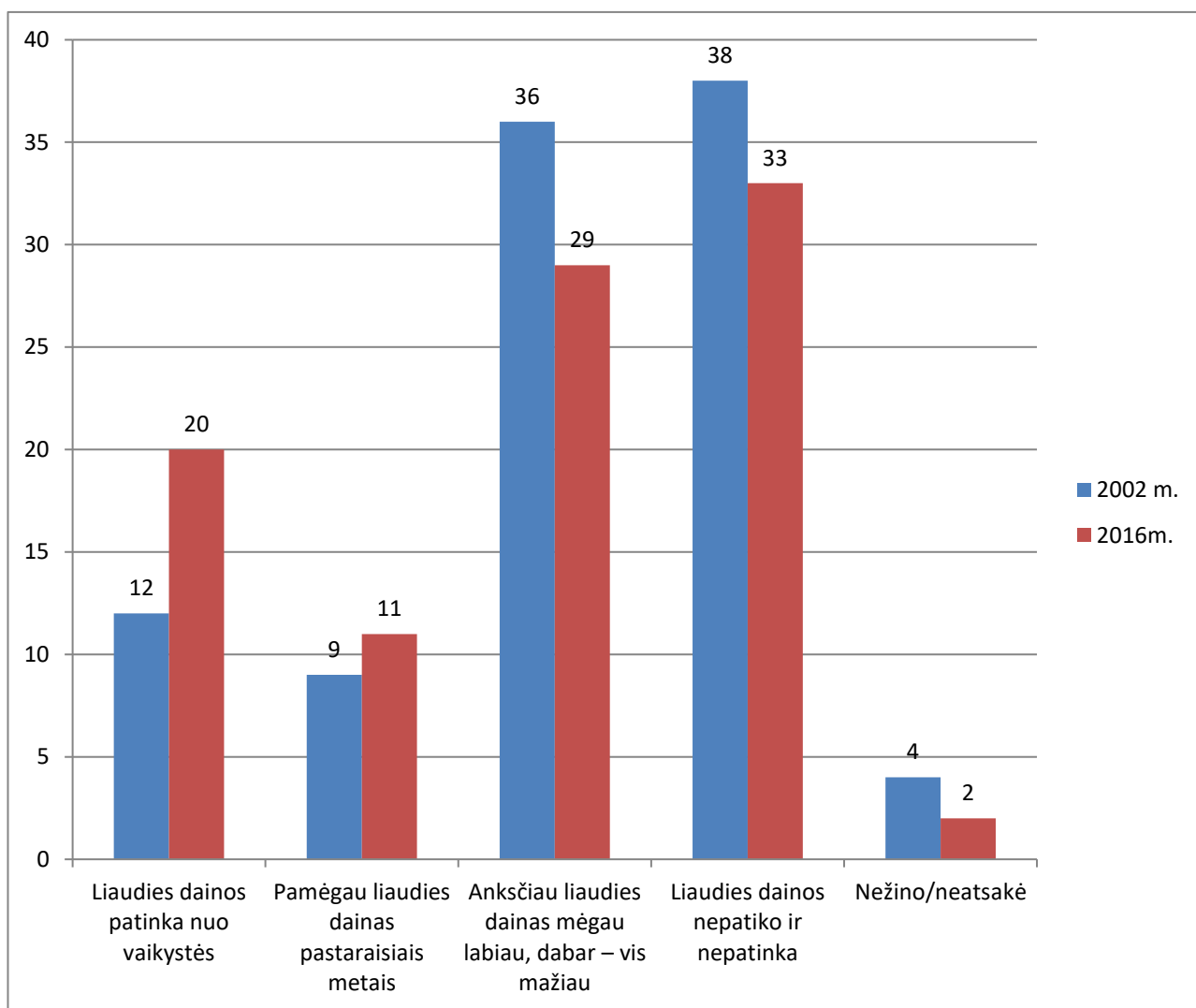
Etnokultūrinis aktyvumas	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2002	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2016
Padainuoju tikrai kompanijoje, švenčių metu	49	32
Niekada nedainuoju, nemoku liaudies dainų	22	35
Manau, kad liaudies dainų dainavimas yra atgyvenęs	18	18
Dainuoju šeimoje	14	10
Lankau liaudies muzikos koncertus	11	13
Koncertuoju su folkloro ansambliu	6	7
Kita	3	6

Bendrą požiūrį į liaudies dainas rodo pritarusių teiginiui „Manau, kad liaudies dainų dainavimas yra atgyvenęs“ procentas. Tas procentas yra stabilus, jis rodo, kad neigiamą požiūrį į liaudies dainas turi beveik penktadalis apklaustųjų ir tas požiūris nekito per mūsų tiriamąjį laikotarpį.

Kitaip yra su dainavimo praktika: nurodžiusių, kad niekada nedainuoja, nemoka liaudies dainų procentas išaugo – nuo penktadalio apklaustųjų prieš keturiolika metų – iki trečdalio abiturientų paskutinėje apklausoje. Taigi, galime konstatuoti, kad, iš vienos pusės, mažėja mokančių ir dainuojančių liaudies dainas, iš kitos pusės – nuostatos jų atžvilgiu prastėja. Abiejų moksleivių apklausų duomenys rodo, kad moksleiviai dažniausiai dainuoja kompanijoje, švenčių metu, tik, vėlgi, per pastaruosius metus tokių sumažėjo daugiau nei trečdaliu. Tokiu pat santykiu sumažėjo ir dainuojančių šeimoje. Stabilus išlieka koncertuojančių su folkloro ansambliu skaičius, nežymiai padaugėjo lankančių liaudies muzikos koncertus procentas.

Aktyvi folklorinė veikla formuoja ir pozityvesnį požiūrį į tradicinę kultūrą ir į liaudies dainas. Moksleivių paklausėme: „Yra žmonių, kuriuos bendros dainos, liaudies menas lydi nuo pat vaikystės. Dalis liaudies dainas pamėgsta vėliau. O kaip Jūs?“. Atsakymai gana aiškiai diferencijuoja apklaustųjų masyvą į dvi grupes (10 pav.). Viena grupė - tai moksleiviai, pozityviai nusiteikę etninės kultūros atžvilgiu. Kita grupė – moksleiviai, turintys kategoriškai neigiamas nuostatas liaudies dainų atžvilgiu. Pastarųjų, nurodžiusių, kad liaudies dainos nepatiko ir nepatinka, yra mažiau, ir tas skaičius yra linkęs mažėti. Taigi prieš keturiolika metų atsakiusių, kad „Liaudies dainos nepatiko ir nepatinka“ buvo 38 procentai, 2016 metais – 33 procentai. Teigiamai vertinančių liaudies dainas

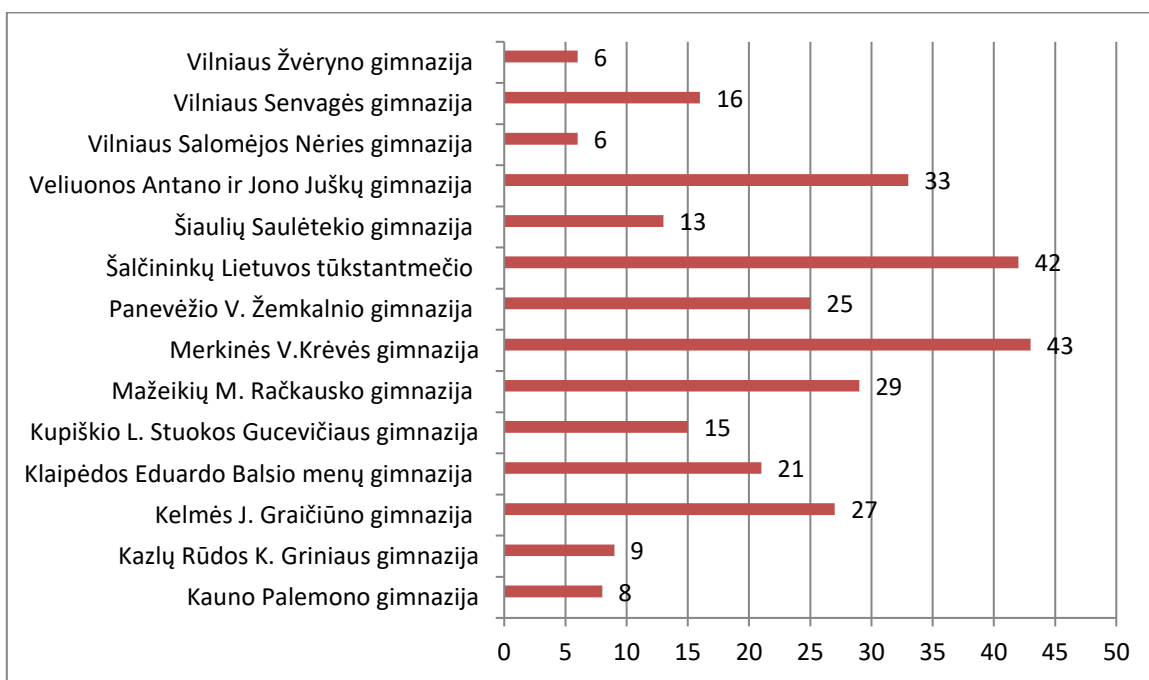
(pasirinkusių atsakymus „Liaudies dainos patinka nuo vaikystės“ ir „Pamėgau liaudies dainas pastaraisiais metais“) skaičius išaugo trečdaliu.

10 pav. Nuostatos liaudies dainų atžvilgiu (%)

3.3 Etnokultūrinė raiška

Etninė kultūra suprantama kaip kiekvieno asmens kultūrinio tapatumo dalis, todėl ypač svarbu tos kultūros raiška ir sklaida. Todėl moksleivių klausėme ar jie laisvalaikiu dainuoja, žaidžia ir šoka tai, ką išmoko mokykloje. Tik penktadalis (22 procentai) abiturientų nurodė, kad panaudoja įgytas etninės kultūros žinias ir gebėjimus pratęsdami etninės kultūros gyvybingumą. Apklausos duomenų pasiskirstymas procentais pagal mokyklas (žr. 11 pav.) rodo, kad didžiųjų miestų moksleiviai mažiau linkę pritaikyti išmoktas etninės kultūros žinias ir gebėjimus praktikoje. Iš bendro apklaustųjų masyvo išsiskiria Merkinės, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos, kurių moksleivių etninės kultūros laisvalaikio raiška kelis sykius intensyvesnė nei didžiųjų miestų gimnazijų moksleivių.

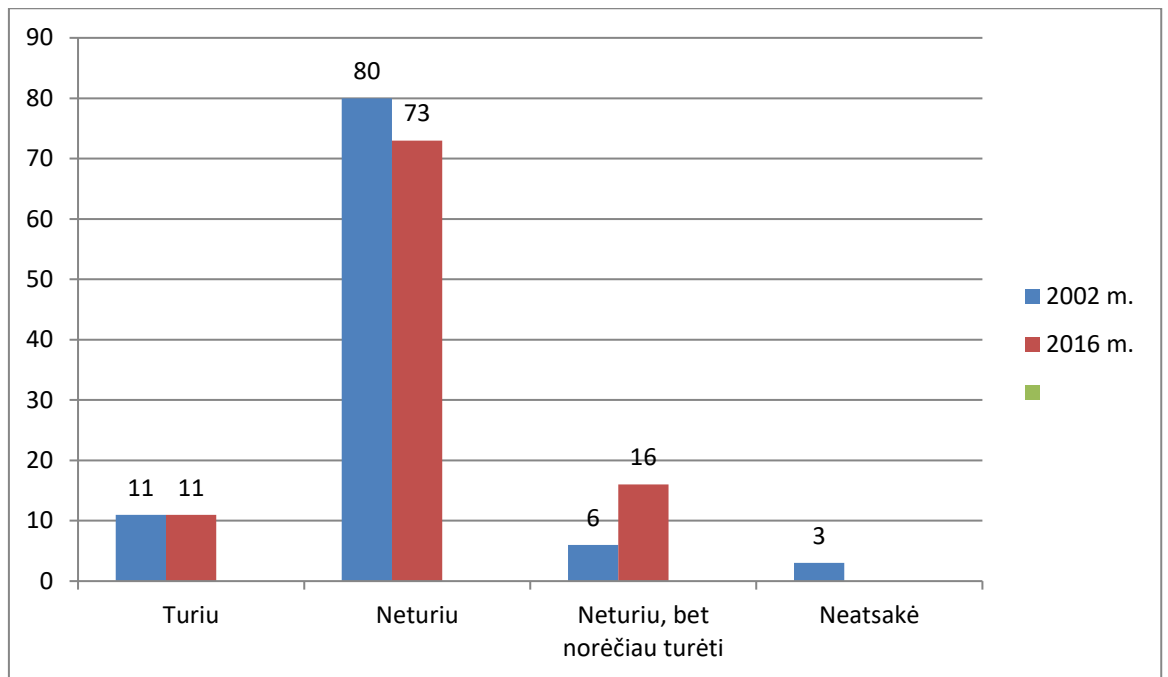
11 pav. Laisvalaikiu dainuoja, žaidžia ir šoka tai, ką išmoko mokykloje (%)

4. Abiturientų tautinės ir regioninės savivokos bruožai

4.1 Požiūris į tautines vertybes

Visos tautos turi tam tikrus požymius, kurie kiekvienoje tautoje skiriasi savo pavidalu ir turiniu – tai kalba, himnas, gyvenimo ciklo ritualai, aprangos tradicijos ir panašiai. Tautinės vertybės perduodamos iš kartos į kartą. Kiekvienos kartos požiūris į tautines vertybes parodo tautinės savivokos būklę. Šeima neabejotinai yra tautinių vertybių perdavimo pagrindas. Toliau tautinių vertybių įtvirtinimas vyksta mokyklose, per masines komunikacijos priemones, darbinės veiklos metu, įvairiose visuomeninėse organizacijose, bendruomenėse ir pan.

Tyrimas sudarė galimybę apžvelgti ir palyginti požiūrį į vieną iš tautinių vertybių – tautinius drabužius.

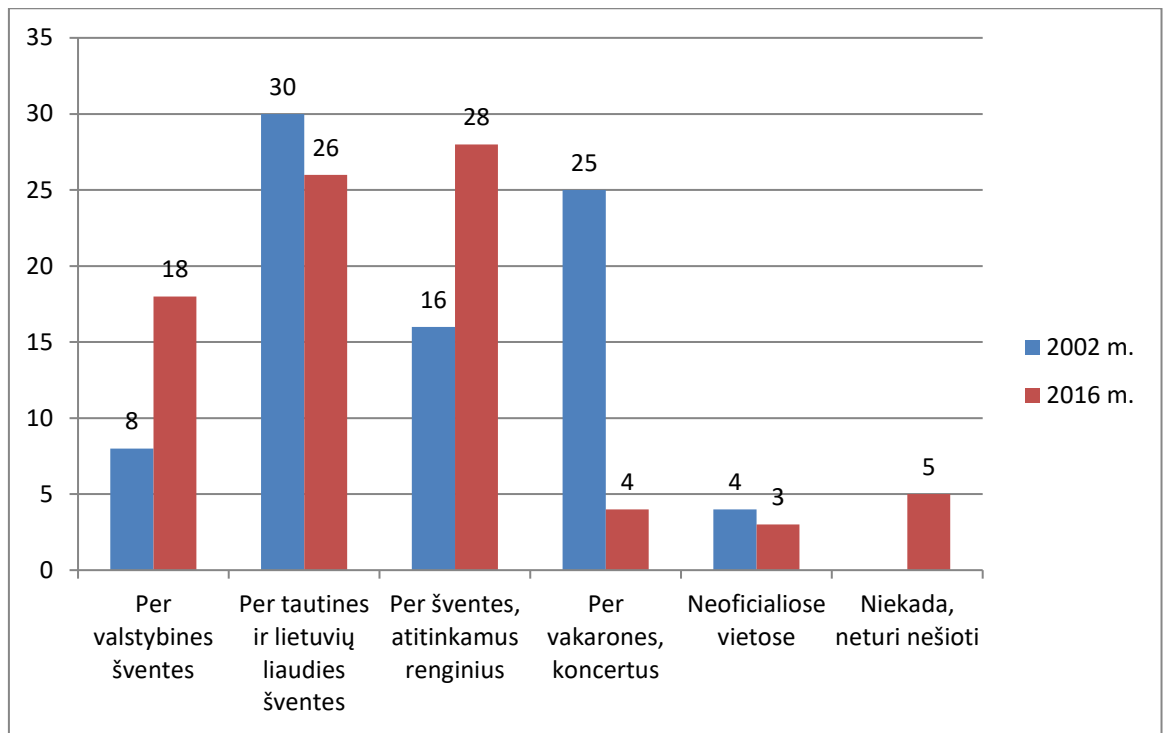

12 pav. Abiturientų tautinių drabužių nešiosena (%)

2002 metais 80 proc. tirtų mokyklų abiturientų nurodė, kad neturi tautinių rūbų, 11 proc. – turi, 6 proc. neturi, bet norėtų turėti, likusieji 3 proc. neatsakė į šį klausimą.

Palyginamasis tyrimas parodė (žr. 12 pav.), kad turinčių tautinius drabužius procentas per penkiolika metų nepasikeitė. Pasikeitė tik skaičius norinčių juos turėti. Tautinius drabužius turi tik kas dešimtas moksleivis. Norinčių turėti tautinius drabužius skaičius išaugo nuo šešių iki šešiolikos procentų. Tai parodo į teigiamą pusę pasikeitusias orientacijas tautinių drabužių atžvilgiu.

Tas pačias tendencijas atskleidžia ir atsakymų į klausimą „Ar Jums patiktų, kad aukšti valstybės pareigūnai per šventes puoštųsi tautiniais drabužiais?“ palyginimas. Norinčių matyti valstybės pareigūnus apsirengusius tautinius drabužius yra jau daugiau nei prieš penkiolika metų (13 pav.). Tai, matyt yra nuopelnas kai kurių aukštų valstybės pareigūnų, retkarčiais pasirodančių su tautiniais drabužiais (pavyzdžiui, prezidentės). Tačiau požiūrių kitimas nėra labai žymus. Jei pirmajame tyrimo etape pageidaujančių matyti valstybės pareigūnus buvo mažiau nei pusė abiturientų, tai šiuo metu šiek tiek daugiau nei pusė yra pageidaujančių juos per šventes matyti pasipuošusius tautiniais drabužiais.

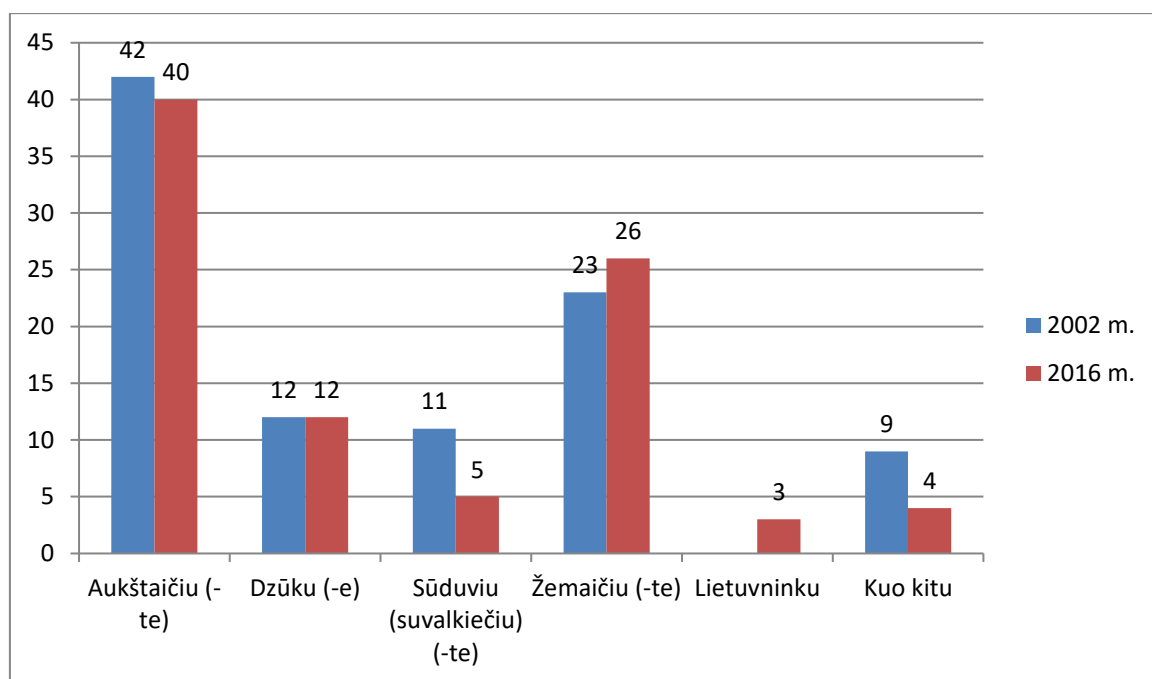

13 pav. Požiūris į valstybės pareigūnų tautinių drabužių nešioseną (%)

Lyginant 2002 ir 2016 metų abiturientų apklausų rezultatus (žr. 12 pav.), matyti, kad kartu su nežymiai pagerėjusia bendra nuostata tautinių drabužių atžvilgiu kito ir respondentų požiūris į tai, kur ir kada žmonės turėtų rengtis tautiniais drabužiais. Daugiau nei dvigubai (nuo 8 iki 18 proc.) išaugo nurodžiusių jog žmonės turėtų rengtis tautiniais drabužiais per valstybines šventes. Taip pat išaugo procentas atsakiusių, kad žmonės turėtų rengtis tautiniais drabužiais per šventes, atitinkamus renginius (nuo 16 iki 28 proc.). Kita vertus, smarkiai, net šešis kartus (nuo 25 iki 4 proc.) sumažėjo nurodžiusių jog žmonės turėtų rengtis tautiniais drabužiais per vakarones, koncertus. Taigi, galime teikti, jog išaugo tautinių drabužių kaip tautines šventes reprezentuojančio apdaro vaidmuo, ir smarkiai sumažėjo pageidaujančių puoštis per koncertus ir vakarones. Pastaruoju atveju tautiniai rūbai tapatinami su koncertiniais rūbais, o tai atitinkamai išplaukia iš požiūrio, kad tautinei savivokai pakanka stebėti pasirodymus, o ne pačiam dalyvauti gyvosios tradicijos veikloje. Abiturientų nuostatos tautinių drabužių nešiosenos atžvilgiu pasikeitė į teigiamą pusę: daugiau moksleivių pageidauja puoštis tautiniais drabužiais ir matyti jais apsirengusius valstybės pareigūnus.

4.2 Regioninė savivoka

Buvo klausiama, ar moksleivis save laiko aukštaičiu, žemaičiu, dzūku, sūduviu (suvalkiečiu). Antroje 2016 metų apklausoje pridėta ir galimybė priskirti save lietuvninkams. Atsakydami moksleiviai turėjo galimybę pasirinkti vieną ar kelis atsakymo variantus arba įrašyti savąjį.

14 pav. Etninis – regioninis apsisprendimas (Save laiko...) (%)

Lyginant apklausų duomenis matyti, kad metai neatnešė pokyčių individualiame regioniniame tapatume (14 pav., 7 lentelė). Taip kaip ir prieš 15 metų, taip ir dabartiniai abiturientai pažymėjo kas ketvirtas yra aukštaitis. Antroje vietoje pagal atsakiusių skaičių – žemaičiai – ketvirtadalis apklaustųjų. Toliau seka dzūkai, ir galiausiai – sūduviai. Nežymiai pasikeitė identifikuojančių save su sūduviais ir žemaičiais santykis: save laikančių sūduviais (suvalkiečiais) sumažėjo, o žemaitiškas tapatumas – sustiprėjo.

Tyrinėjant etninio ir regioninio tapatumo problemas sociologiniu požiūriu, svarbu panagrinėti etninės identifikacijos motyvus, pasiaiškinti, kuo moksleiviai grindžia vienokį ar kitokį apsisprendimą. Vardindami motyvus, moksleiviai dažnai nurodydavo, ne vieną, o keletą: „Nes gimusi Aukštaitijoje, ir kalbame aukštaitiškai, turime savo tradicijas, dainas, patiekalus“; „Gyvenu čia, patinka žemaičiai, kalba, papročiai, charakteris“. Gautus atsakymus, reikėjo sugrupuoti, išskiriant dažniausiai pasikartojančius variantus.

7 lentelė. Regioninio tapatumo motyvai (%)

	Tapatumo motyvai	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2002	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2016
1	Gyvenu šiame regione	33	29
2	Gimiau čia (ten), užaugau	24	30
3	Pagal tėvus	16	4
4	Esu miestietis	3	4
5	Pagal tarmę	5	4
6	Taip manau	6	4
7	Nežinau	4	4
8	Taip sako tėvai ir mokytojai	6	
9	Toks charakteris	3	
10	Kita		6

Svarstydamas, kam save priskirti, moksleivis dažniausiai rašydavo, kad yra žemaitis, aukštaitė, ir kt. todėl, kad gyvena būtent čia, Žemaitijoje, Aukštaitijoje, ir pan. Dažniausia priklausomybė vienam ar kitam etniniam regionui siejama su vietove. Daugiausia apklaustųjų (apie penkiasdešimt procentų) priskiria save vienai ar kitai etninei grupei, kadangi gyvena, gimė ar užaugo tame regione. Toks motyvas yra paprasčiausias, nereikalaujantis gilintis į tokius dalykus kaip giminės istorija, genealogija ir panašiai.

4.3 Tarmės

Nagrinėdami etninio regioninio tapatumo motyvą, pabandėme nustatyti, kiek etnis apsisprendimas yra susijęs su etninio savitumo išsaugojimu. Pirmiausia, kiek save laikantys vieno ar kito etninio regiono atstovais, grindžia tai praktiškai, mokėdami vieną ar kitą tarmę. Štai pasiskirstymai (8 lentelė):

8 lentelė. Tarmių mokėjimas (%)

Moka tarmiškai	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2002 m.	Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientai 2016 m.
Taip	42	47
Ne	58	53

Pagal tyrimo duomenis, tarmiškai kalbėti moka 42 procentai abiturientų. Per tiriamąjį laikotarpį nurodžiusių, kad moka kalbėti tarmiškai skaičius išaugo nežymiai – penkais procentais.

Tarmės mokėjimo klausimą galima būtų interpretuoti dvejopai. Viena – tai regioninės etninės tradicijos tęsa, etninių ypatumų išsaugojimas. Antra vertus, tarmė - tai vienas iš būdingiausių etninės

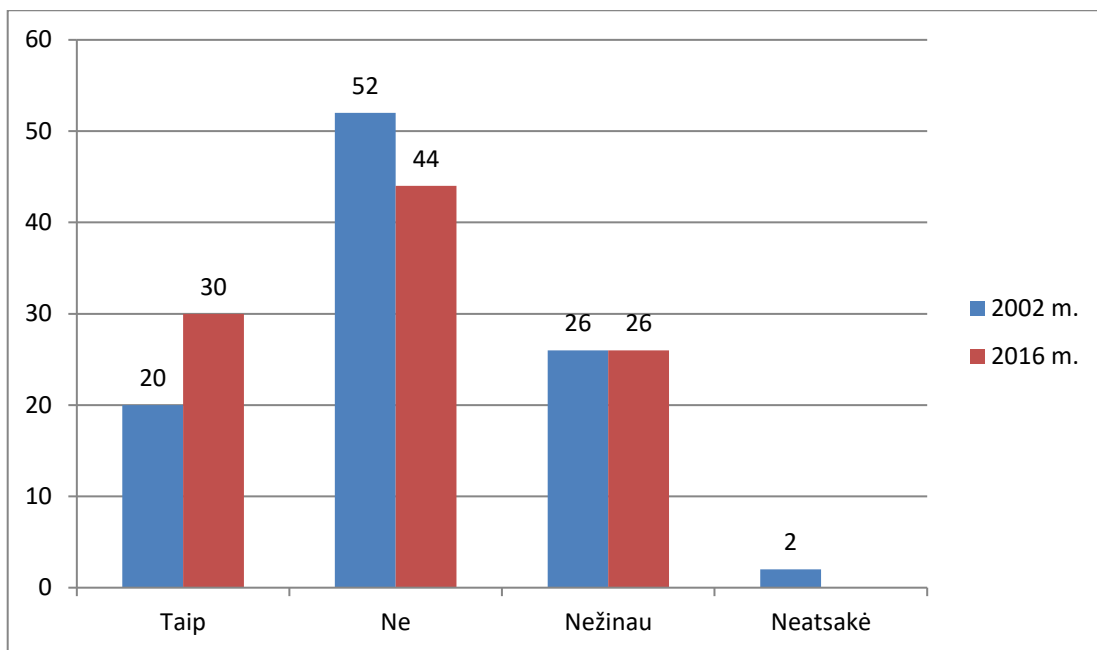
savimonės pasireiškimų. Nors motyvuodami savo etninę priklausomybę, moksleiviai ir nepabrėždavo tarmiškumo, kaip vienio iš etniškumo požymių, tačiau tarmės išlaikymas, taip, kaip ir kalbos išlaikymas tautybės požiūriu, laikytinas vienu iš svarbiausių etninės savimonės bruožų. Tokios prielaidos paskatino paklausti, ar moksleiviai norėtų, kad mokykloje būtų mokoma tarmiškai.

9 lentelė. Tarmės vartojimas (%)

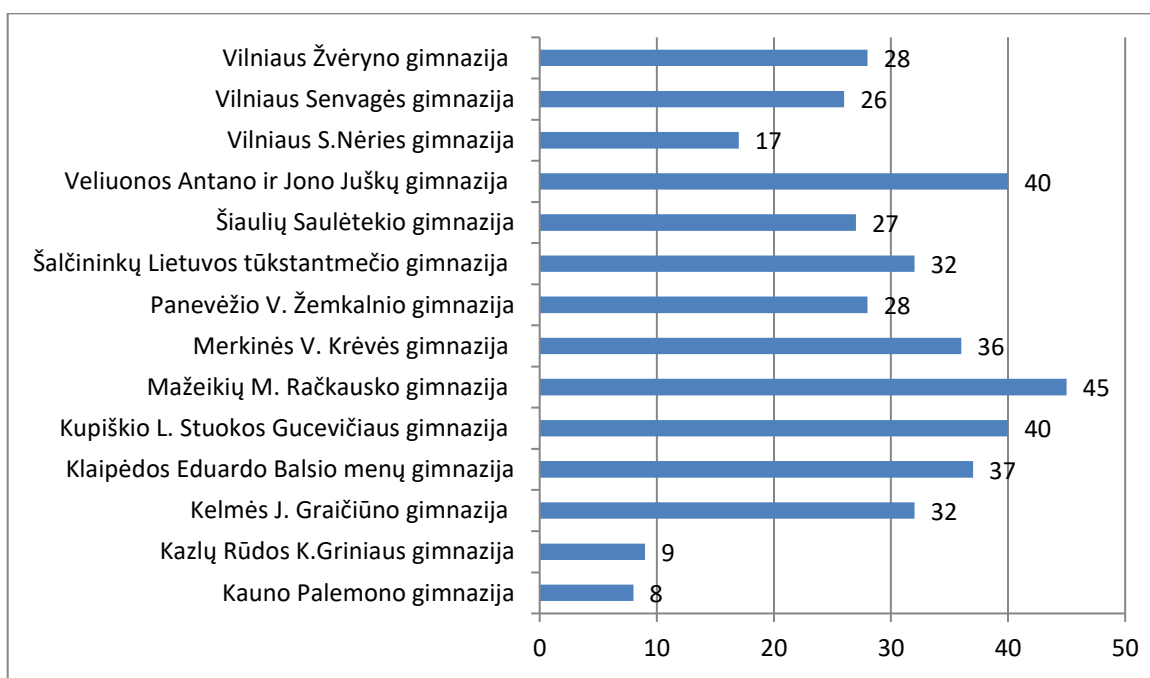
Ar tarmiškai kalba	Dažnai		Retkarčiais		Nekalbu	
	2002 m.	2016 m.	2002 m.	2016 m.	2002 m.	2016 m.
Pamokų metu	5	10	9	14	77	76
Per pertraukas	6	11	12	15	72	74
Po pamokų su bendraamžiais	6	13	16	18	68	69
Su tėvais	8	14	17	19	66	67
Su broliais, seserimis	7	12	12	19	69	69
Su seneliais	14	19	22	21	54	59

Klausta buvo, kaip dažnai moksleiviai kalba tarmiškai. Buvo paprašyta pažymėti, kaip dažnai moksleiviai tarmiškai kalba mokykloje, šeimoje ir kitose vietose (9 lentelė). Iš atsakymų paaiškėjo, kad skirtinga aplinka nevienodai palanki tarmių vartojimui. Rečiausiai tarmiškai kalbama oficialioje aplinkoje – šiuo atveju mokykloje. Netgi per pertraukas mokykloje su draugais tarmiškai kalba tik penkiolika procentų respondentų. Kuo neformalesnė aplinka, tuo intensyvesnis tarmės vartojimas. Po pamokų su bendraamžiais ir šeimoje kalbama tarmiškai dažniau negu mokykloje. Dažniausiai tarmiškai kalbama su seneliais. Vis tik apibendrinant galima pasakyti, kad stebime spartų tarmių nykimo procesą. Šeima jau nebėra ta terpė, kurioje būtų palaikoma tarmė. Tarmės, kaip vienos iš etniškumo išlaikymo formų svarbą supranta tik nedidelė dalis respondentų.

Palyginus tarmiškai kalbančių procentinius pasiskirstymus matyti, kad 2016 metais šiek tiek padaugėjo abiturientų, nurodžiusių, kad tarmiškai kalba ir su giminėmis ir mokykloje. Per pastaruosius keturiolika metų abiturientų nuostatos tarmių atžvilgiu nežymiai pagerėjo: jei pirmajame tyrimo etape kas penktas pageidavo, kad mokyklose būtų mokoma tarmiškai, tai pastarojoje apklausoje tokių yra net trečdalis.

14 pav. Ar norėtumėte, kad mokykloje būtų mokoma tarmiškai? (%)

15 pav. Pageidautų, kad mokykloje būtų mokoma tarmiškai (%)

Pageidaujančių jog mokykloje būtų mokoma tarmiškai pasiskirstymai procentais pagal mokyklas parodo, kad tarmių išlaikymas kaip pagrindinis regioninio tapatumo bruožas yra labiau išreikštas mažesnių miestų mokyklose, regionų centrų mokyklose, bet ne sostinėje ar kituose didžiuosiuose miestuose (14 pav. ir 15 pav.).

II SKYRIAUS IŠVADOS

1. Palyginamasis tyrimas atskleidė moksleivių – abiturientų nuomonių ir nuostatų etninės kultūros atžvilgiu dinamiką – ir pokyčius ir stabilumą. Etnokultūrinio sąjūdžio ir atgimimo įtakotos pozityvios nuostatos etninei kultūrai ir jos sklaidai mokykloje (Vilniaus mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientų 1991 metų tyrimas) neturėjo sąsajos ir patvirtinimo tolesniais nepriklausomybės metais. Tą atskleidžia ir 2002 ir 2016 metų abiturientų vertybinių nuostatų etnokultūros atžvilgiu tyrimai.

2. Tyrimo rezultatai rodo, kad mokyklų etnokultūrinė aplinka per keturiolika metų patyrė pokyčių. Keitėsi etninės kultūros sklaidos būdai: perpus sumažėjo moksleivių, su etnine kultūra susipažinusių per etninės kultūros pamokas ir dvigubai išaugo skaičius moksleivių, kurie su etnine kultūra susipažįsta per jos integravimą į kitas pamokas. Taip pat padaugėjo neformalaus ugdymo priemonių – folkloro, etnografinių ansamblių. Tačiau bendras skaičius moksleivių, kuriuos pasiekia etninė kultūra, nepasikeitė. Kaip ir pirmajame tyrimo etape prieš keturiolika metų, taip ir dabar (remiantis 2016 m. apklausos duomenimis) penktoji dalis Lietuvos mokyklų lietuvių mokomąja kalba abiturientų nėra supažindinami su etnine kultūra.

3. Apibendrinant moksleivių liaudies dainų, kaip etnokultūrinio fenomeno raišką, galime diagnozuoti vykstančius pokyčius: moksleivių interesas liaudies dainoms per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo, moksleiviai mažiau moka įvairaus pobūdžio liaudies dainų.

4. Palyginamasis tyrimas atskleidė, kad tirtuoju laikotarpiu etnokultūrinių renginių, sutelkiančių moksleivius, jų tėvus ir mokytojus sumažėjo.

5. Tyrimas parodė, kad turinčių tautinius drabužius procentas per penkiolika metų nepasikeitė – tautinius drabužius turi tik kas dešimtas moksleivis. Pasikeitė tik skaičius norinčių juos turėti – norinčių turėti tautinius drabužius skaičius išaugo nuo 6 iki 16 procentų. Jei pirmajame tyrimo etape pageidaujančių matyti valstybės pareigūnus buvo mažiau nei pusė abiturientų, tai šiuo metu tokį norą išreiškė šiek tiek daugiau nei pusė. Tai parodo į teigiamą pusę pasikeitusias orientacijas tautinių drabužių atžvilgiu.

6. Per pastaruosius keturiolika metų pagerėjo moksleivių regioninį tapatumą atskleidžiantys rodikliai. Pagerėjo abiturientų nuostatos tarmių atžvilgiu: jei pirmajame tyrimo etape kas penktas pageidavo, kad mokyklose būtų mokoma tarmiškai, tai pastarojoje apklausoje tokių yra net trečdalis. Tarmių išlaikymas kaip pagrindinis regioninio tapatumo bruožas yra labiau išreikštas mažesnių miestų mokyklose, regionų centrų mokyklose, bet ne sostinėje ar kituose didžiuosiuose miestuose.

7. Interesas ir poreikis etninei kultūrai yra formuojami dalykai. Jie priklauso nuo to, kiek yra supažindinama su etnine kultūra, ir nuo konkrečios veiklos mokyklose. Tik tose mokyklose, kur nuolatos vyksta etnokultūrinės pakraipos renginiai, yra formuojamas pozityvus santykis su etnine

kultūra, atsiranda poreikis tradicinės kultūros dalykams, daugiau ir turinčių poreikių išmokti lietuvių liaudies dainų, šokių, amatų, papročių, apeigų, mitologijos.

II SKYRIAUS REKOMENDACIJOS

Pasitvirtinus hipotezei, kad per tirtąjį laikotarpį etnokultūrinės raiškos būklė neturėjo sąlygų pagerėti, rekomenduotina keisti etninės kultūros sklaidos metodologiją:

1. Kartu su jau dabar egzistuojančiu integraciniu etninės kultūros modeliu, įvesti ir etninės kultūros pamokas.

2. Stiprinti popamokinę su etnine kultūra susijusią veiklą – kurti naujus ir stiprinti esamus vaikų folkloro ansamblius mokyklose.

3. Mokyklos renginiuose plačiau išnaudoti etninės kultūros telkiančiąją bendruomeninę funkciją, mokyklos šventes ir kalendorinius renginius švęsti remiantis vietinėmis etninės kultūros tradicijomis.

DR. ANDŽELIKA BYLAITĖ-ŽAKAITIENĖ
(Klaipėdos valstybinė kolegija)

DR. DOVILĖ KULAKAUSKIENĖ
(Vilniaus universitetas)

**III SKYRIUS. ETNINĖS KULTŪROS INTEGRAVIMO Į FORMALAUS UGDYMO
PROCESĄ TAIKYMO VERTINIMAS**

III SKYRIAUS ĮVADAS

Dabartinė Lietuvos švietimo ir kultūros politika išgyvena iššūkių ir sumaišties kupinus laikus. Vykstant globalizacijos procesams, supranacionalinėms organizacijoms darant įtaką valstybėms ir jų kultūriniam savitumui plinta moderni, neva „europietiška“ kosmopolitinė laikysena, smerkianti nacionalizmą ir nepalaikanti tautinės ištikimybės idėjos. Kaip priešprieša tam formuojasi ksenofobinio nacionalizmo laikysena, neigianti Lietuvos priklausomybę kosmopolitinei kultūrai. Iš to kyla problema, kaip atrasti tautinio ir europinio tapatumo konvergenciją ir nepasiduoti jau aptartoms radikalioms ideologinėms kryptims, kurioms imliausias dabartinis jaunas žmogus. Kaip pastebi Asta Ranonytė, „tiek tautinis, tiek europinis tapatumas, savyje kaupiantys abiejų formų elementus, yra istorinio, kultūrinio tęstinumo bei bendruomenės gyvybingumo liudininkai ir laidininkai“ (Ranonytė 2004: 9).

Suderinto tapatumo paieškos kol kas Lietuvoje yra pradinėje stadijoje, todėl siekiant išugdyti savalaikį ir kartu savo tautai ištikimą jaunuolį reikalinga jau nuo pat mažų dienų jį ugdyti kaip kultūringą, civilizuotą visavertę asmenybę. Šiam tikslui pasiekti būtina kultūros ir švietimo politikos sinergija, kuri „investuodama“ į vaikų visapusišką kultūrinį ugdymą, galėtų užtikrinti Lietuvos, kaip modernios bei unikalios valstybės, išsaugojimą ateities kartoms.

Tautos ir asmens tapatumo formavimosi procese itin reikšmingas etninės kultūros vaidmuo. Perduodama iš kartos į kartą kaip paveldas, įgavusi gyvosios tradicijos formą etninė kultūra yra paveiki sistema (Trinkūnienė 2005: 218), padedanti asmeniui neprarasti tautinės savimonės ir pagarbos, garantuojanti tautos nuolatinę vertybių kūrimą, nacionalinio kultūrinio savitumo išsaugojimą bei atverianti galimybes lygiavertiškai dalyvauti pasaulio civilizacijoje ir ugdyti toleranciją kitoms tautoms.

Dalyvaudama visose žmogaus gyvenimo srityse etninė kultūra turėtų būti svarbia mokinių visuminio (holistinio) ugdymo dalimi švietimo įstaigose. Ją pasitelkus mokiniai gebės vieno dalyko žinias pritaikyti kito dalyko pažinimui, ieškoti sąsajų tarp skirtingų gyvenimo reiškinių, sieks visapusiškai pažinti supančią aplinką ir suvoks save neatskiriama jos dalimi. Tokiu būdu bus ugdomi aukštesnieji mokinio mąstymo gebėjimai, kurie prioritetiniuose Europos Sąjungos ir Lietuvos švietimo politikos dokumentuose nurodomi kaip itin svarbus šalių gerovės kūrimo ir pažangos veiksnys, tiesiogiai lemiantis kūrybingumą ir inovatyvumą – materialinį visuomenės gerovės pagrindą (Neifachas, Paurienė 2013: 1). Tai atitinka ir šiuolaikinės mokyklos – „Geros mokyklos“ – koncepciją (TAR 2015-12-21, Nr. 20048) ir atliepia Valstybinės švietimo 2013 – 2022 metų

strategijos (*Valstybės žinios* 2013-12-30, Nr. 140-7095) ir Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030““ (*Valstybės žinios* 2012-05-30, Nr. 61-3050) nuostatas²⁶.

Vienas iš šiuolaikinių ugdymo procesų prioritetų – integralus ugdymas. Kaip šiandien vyksta etninė kultūros integravimas į formalųjį ugdymą? Su kokiais problemomis susiduria mokytojai integruodami etninę kultūrą į mokomuosius dalykus? Koks šios integracijos poveikis formuojant jaunosios kartos tautinį tapatumą?

Tyrimo objektas – etninės kultūros integravimo į formalųjį ugdymą pagrindinio ir vidurinio ugdymo grandyje taikymo vertinimas.

Tikslas: Įvertinti etninės kultūros integravimo į formalaus ugdymo procesą taikymą.

Uždaviniai:

1. Nustatyti etninės kultūros vaidmenį dabartinėje mokykloje administracijos ir mokytojų požiūriu.
2. Apžvelgti valstybinės kultūros ir švietimo politikos pritaikomumo galimybes etninės kultūros formaliajam ugdymui.
3. Įvertinti etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus taikymo situaciją Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.
4. Pateikti rekomendacijas dėl etninės kultūros integravimo taikymo į formalaus ugdymo procesą.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros šaltinių ir dokumentų turinio analizė, kiekybinio tyrimo metodas – apklausa raštu (anketinė apklausa), kokybinio tyrimo metodas – etnosociologinė apklausa žodžiu (pusiau struktūrizuotas, giluminis interviu), gautų duomenų turinio lyginamoji analizė.

Tyrimo metu gauti kiekybiniai duomenys²⁷ buvo apdoroti Microsoft Office Excel 2007 programa. Kokybinio tyrimo duomenys²⁸ analizuojami turinio analizės metodu.

Tyrimo imtis, organizavimas ir eiga: Šis tyrimas buvo vykdomas 2017 m. ir apėmė didžiąją dalį Lietuvos apskričių. Apklausa vyko trijuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje bei daugumoje Lietuvos rajonų (Utenos, Alytaus, Panevėžio, Klaipėdos, Kauno, Tauragės, Marijampolės, Telšių, Šiaulių, Vilniaus, Kaišiadorių, Raseinių, Trakų, Radviliškio, Kėdainių, Kelmės, Šiaulių, Plungės, Kretingos, Mažeikiai, Panevėžio, Švenčionių, Šalčininkų,

---

²⁶ Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030““ švietimui kelia uždavinius stiprinti piliečių istorinę savimoneę ir savigarbą skatinant įvairių rūšių kultūrinę ir meninę raišką, atnaujinant švietimo programas, sumaniai naudojant paveldo objektus ugdymo reikmėms (Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030““ patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2012-05-30, Nr. 61-3050. Prieiga per internetą: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>> [žiūrėta 2017 12 05]).

²⁷ Kiekybinių tyrimo duomenų apimtis – 70 aut. l.

²⁸ Kokybinių tyrimo duomenų apimtis – 6 aut. l. Surinkti kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo duomenys pagal autorių parengtą anketą „Etninės kultūros integravimo į formalaus ugdymo procesą taikymo problemos“ saugomi A. Bylaitės-Žakaitienės ir D. Kulakauskienės asmeniniuose archyvuose.

Molėtų, Zarasų, Ignalinos, Šilalės, Biržų, Kupiškio, Tauragės, Prienų, Anykščių). Tyrime dalyvavo jaunimo mokyklų, pagrindinių mokyklų, mokyklų-daugiafunkcinių centrų, progimnazijų ir gimnazijų, kuriose vykdomos ugdymo programos lietuvių k., administracijos darbuotojai ir mokytojai.

Mokyklos administracijos darbuotojų atveju taikyta kriterinė atranka, o pasitelkus sniego gniūžtės atranką – tyrimui pasirinkti mokytojai, dirbantys 5-10 klasėse ir I-IV gimnazijų klasėse. Kiekybinio tyrimo atveju apklausoje dalyvavo 760 respondentų. Kokybinio tyrimo atveju apklausta 30 respondentų, kurių daugumą sudarė didžiųjų miesto mokyklų administracijos darbuotojai. Visi respondentai tyrime dalyvavo laisvanoriškai, atliekant apklausą laikytasi visų tyrimo etikos principų.

1. Etninės kultūros vaidmuo dabartinėje mokykloje

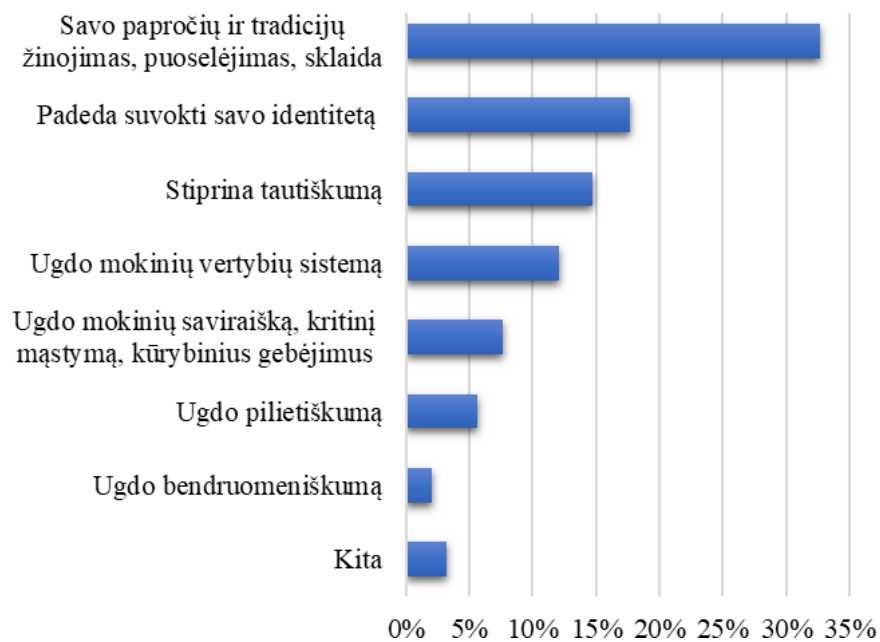
2012 m. patvirtintose pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosiose programose (toliau Programose) nurodoma, kad etninė kultūra padeda mokiniams ugdytis bendrąsias (kultūrinės, iniciatyvumo ir kūrybingumo, socialinę, pilietinę, pažinimo, komunikavimo, mokėjimo mokytis ir asmeninę) kompetencijas. Šalia bendrųjų kompetencijų ugdoma ir dalykinė kompetencija (*Valstybės žinios* 2012, Nr. 46-2252).

Visos Programose išvardintos bendrosios ir dalykinės kompetencijos yra svarbios etninės kultūros ugdymui:

„Kiekvienos tautos menas yra savitas ir unikalus. Tai turėtų būti kaip ir prieš mus gyvenusių kartų nepertraukiamas kūrybinio proceso rezultatas, savitas pasaulėjautos raiškos būdas. Manau, kad tai turėtų būti tarsi genetinis jauno žmogaus ryšys su savo krašto ženklais, simboliais, spalvomis....visa meninės raiškos priemonių sistema“.

„Etninės kultūros ugdymas mokykloje mokiniams padėtų labiau suprasti tautinio tapatumo, plėsti pasaulėžiūrą, gilinti turimas žinias bei išsaugoti bendrakultūrinės kompetencijas“.

Vertinant etninės kultūros ugdymo vaidmenį praktikoje mokyklų administracijos darbuotojai ir pedagogai labiau pažymi kultūrinę, socialinę ir pažinimo kompetencijas. Jos yra glaudžiai susijusios ir tarpusavyje persipynusios (16 pav.).

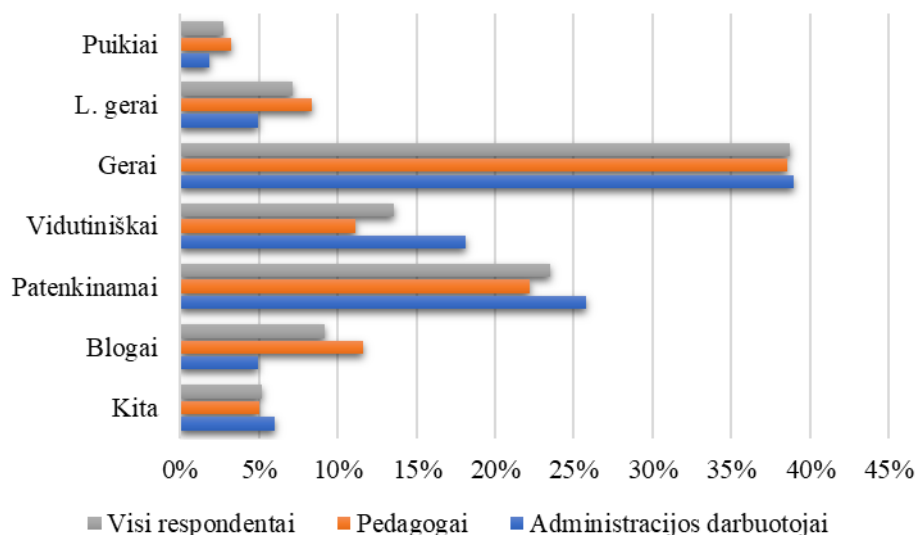

16 pav. Ugdomieji etninės kultūros gebėjimai, nuostatos, vertybės

Etninės kultūros pažinimas ir puoselėjimas, tautiškumo stiprinimas bei tautinės tapatybės formavimas, etinių ir estetinių vertybių ir asmeninių savybių (pvz.: drąsos, orumo, tolerancijos, atsakomybės) ugdymas bei tautos kultūrine patirtimi grindžiamas kūrybiškumas – prioritetinės etninės kultūros ugdomosios vertybės (16 pav.). Jos pagrindžia Arvydo Andrijausko teiginius, kad „svarbiausios kultūros funkcijos (kaip ir etninės kultūros – aut.) yra: socializacijos – perimti kolektyvinės visuomenės patirtį, socialines normas, kultūros vertybes ir simbolius tos visuomenės, kurioje jie gyvena; inkultūracijos – perimti anksčiau gyvavusios kultūros elementus, būdingus gimtajai kultūrai; integracijos – palaikyti žmonių vienybę, saugoti sukauptą socialinę ankstesnių kartų patirtį ir ja remtis; kūrybinė – atskleisti naujas vertybes, žinias, tradicijas, atnaujinti išsigalėjusias kultūros vertybes ir simbolius; pažintinė – susisteminti ir perteikti žinias; komunikacijos, informacijos, vertybinė ir kitos funkcijos (Andrijauskas 2003: 336–350).

Nežiūrint visapusiškos etninės kultūros ugdomosios aprėpties verta pažymėti, kad analizuojant etninės kultūros vaidmenį bendrojo ugdymo procese mažiausias respondentų dėmesys skiriamas komunikacijos kompetencijos ugdymui (16 pav.). Komunikavimo problema pastebima ne tik ugdant mokinių vertybines nuostatas ir gebėjimus, bet visame etninės kultūros integravimo procese. Nesuskalbėjimas tarp valdančiųjų ir vykdančiųjų kultūros ir švietimo institucijų bei pačioje mokyklos bendruomenėje apsunkina kokybišką etninės kultūros ugdymą mokyklose. Nežiūrint nekvestionuojamos etninės kultūros naudos ir svarbos mokinių ugdymui pastebimi besikartojantys etninės kultūros integracijos proceso trukdžiai. Etninė kultūra iki šiol neranda aiškios vietos mokinių ugdymo sistemoje, jos dėstymas nėra pilnai reglamentuotas. Nacionaliniu lygiu dar neturime galutinai išspręsto kokybiško etninės kultūros ugdymo prieinamumo visiems mokiniams. Beveik

pusė respondentų pažymi nestabilią etninės kultūros praktinio pritaikomumo padėtį integravimo procese. Nors, viena vertus, nemaža dalis respondentų etninės kultūros ugdymą vertina teigiamai, tačiau, kita vertus, analogiškas respondentų skaičius pastebi akivaizdžius etninės kultūros integravimo trūkumus ir vertina tik vidutiniškai, patenkinamai ar net visai neigiamai (17 pav.).

17 pav. Etninės kultūros ugdymo mokykloje vertinimas

Pastebima, kad mokiniams ir jų tėvams labiau rūpi mokinių aukšti mokymosi rezultatai ir, todėl rinkdamiesi mokyklą jie labiau vertina absolventų akademinis pasiekimus nei ugdomas etnokultūrinės vertybes. Aukšti mokinių pasiekimai garantuoja mokyklos prestižą ir populiarumą tarp mokyklų.

„Negalima privalomai reikalauti kažko vien dėl prestižo, aukoti pamokas dėl renginių ar susitikimų, versti mokinius kažkur dalyvauti, jei tai nėra jų ir jų tėvų prioritetas. Jei yra poreikis, jei jis suformuotas pradinėse klasėse, jei mokinių tėvai džiaugiasi gyvenimu tėvynėje, nesiruošia emigruoti, didžiuojasi ne tik praeitimi, bet ir dabartimi, tada verta suteikti galimybes tą poreikį patenkinti. Nėra jokių reitingų, kur nors viena mokykla būtų pavadinta prestižine dėl etnokultūros ugdymo. Prestižas – įvairių patikrų rezultatai ir mokinių tolesnio mokymosi galimybės. To tikisi ir mokiniai bei jų tėvai, pagal tai renkasi mokyklą“.

Atsižvelgdamos į tai, Lietuvos mokyklos, ypač gimnazijos, prioritetu renkasi sustiprintą tikslųjų mokslų, bet ne išskirtinį humanitarinės pakraipos etninį ugdymą. Todėl etninės kultūros ugdymui šiuolaikinėje mokykloje tenka podukros vaidmuo. *„Dingo Meilės Lukšienės tautinės mokyklos vizija. Pradėjome dairytis į anglus, škotus, amerikiečius ir kt. Kuo mes išskirtiniai?“* Jei mokyklai būtų skiriamas pakankamas papildomas finansavimas, ir būtų sustiprintas etninės kultūros ugdymas, dalies respondentų nuomone, tai suteiktų bendrojo ugdymo mokykloms patrauklumo ir išskirtinumo.

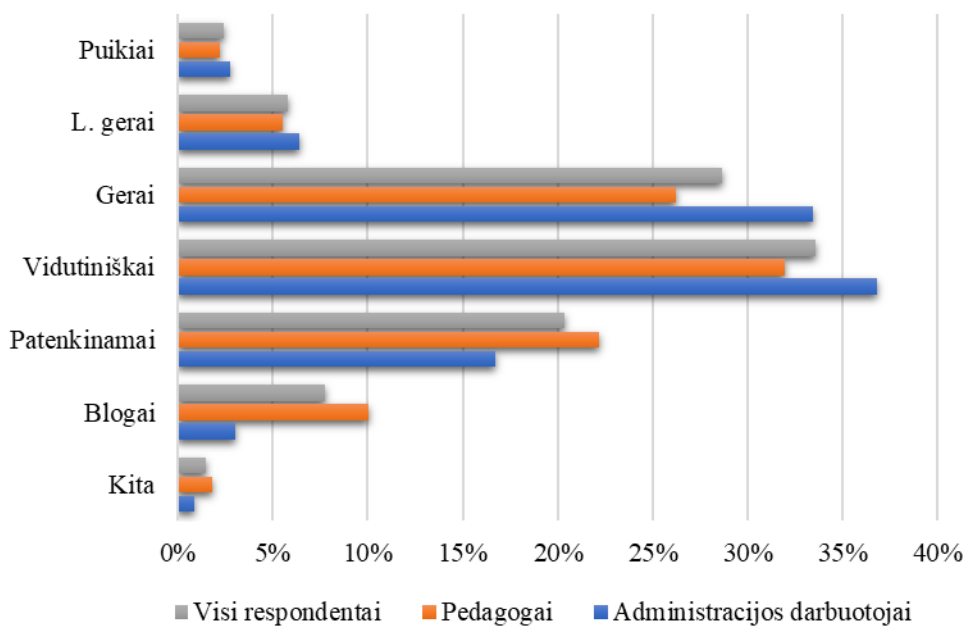
2. Valstybės kultūros ir švietimo politikos pritaikomumas etninės kultūros formaliajam ugdymui

Vertinant kultūros ir švietimo politikos pritaikomumą etninės kultūros formaliajam ugdymui remiantis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų administracijos darbuotojų ir pedagogų patirtimi pastebėta, kad:

„ŠMM patvirtinta Bendroji etnokultūrinio ugdymo programa yra tik rekomendacinio pobūdžio, kas leidžia mokyklų vadovams iš viso atsisakyti jos mokymo. Deklaruojama etnokultūrinio ugdymo svarba, bet realiai jos mokymas priklauso tik nuo pavienių entuziastų iniciatyvos. Naujuosiuose Bendruosiuose ugdymo planuose etnokultūra vėl lieka kaip pasirenkamas dalykas“.

Ši citata rodo, kad valstybės požiūryje į etnokultūrą vyrauja fragmentiškumas, etninės kultūros ugdymas valstybiniu lygmeniu yra menkai skatinamas, paliktas mokyklų atsakomybei.

Tyrimo metu pastebėti du švietimo politikos pritaikomumo etninės kultūros ugdymui vertinimo aspektai: stiprusis ir silpnasis.

18 pav. Švietimo politikos pritaikomumo etninės kultūros formaliajam ugdymui vertinimas

Stiprųjį aspektą pagrindžia pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrųjų ugdymo programų (*Valstybės žinios* 2012, Nr. 46-2252) taikymas, kuris sudaro sąlygas kiekvienam mokiniui įgyti etninės kultūros pagrindus; bei skiriamas nemažas švietimo sistemą valdančiųjų dėmesys įvairiems etninę kultūrą puoselėjantiems mokinių konkursams, festivaliams, edukaciniams renginiams ir kt. Aptartas aspektas susijęs su 18 pav. nurodytu švietimo politikos teigiamu (*gerai-puikiai*) vertinimu (37 proc.).

Silpnasis aspektas apima etninės kultūros integravimo į formalųjį ugdymą pagrindinio ir vidurinio ugdymo grandyje problemas. Respondentai pabrėžė, kad švietimo politikos teisiniuose

aktuose etnokultūros integravimas į kitus dalykus nėra aiškiai reglamentuotas, daugelyje mokyklų etninė kultūra integruojama labiau epizodiškai, o tai turėtų būti tobulintina (respondentų vidutinis vertinimas 34 proc. (18 pav.).

Šią problemą dar pagilina pastoviai ŠMM patvirtinamos ir įvedamos naujos integravimo programos. „Dalyko programos tiek „aplipdytos“, kad jau sudėtinga pasirinkti mokytojams ar dalyką, ar integruotą dalyką pirmiau dėstyti. Manau, kad jau perteklinė situacija“. Dėl minėtų priežasčių ir ne tik, ŠMM politikos pritaikomumas etninės kultūros atžvilgiu 28 proc. respondentų įvertintas neigiamai (patenkinamu-blogu vertinimu).

Galima prielaida, kad didžioji dauguma problemų kyla dėl to, kad trūksta komunikacijos tarp visų valdančiųjų ir vykdančiųjų sistemos grandžių. Būtina stiprinti LR Seimo, Švietimo ministerijos, savivaldybių švietimo skyrių ir mokyklų dialogą. Norint pagerinti švietimo politikos pritaikomumą etninės kultūros ugdyme reikalinga apjungti visas švietimo grandis ir suformuoti vieningą etno ugdymo sistemą. Šiame procese reikšmingas ir kultūros politikos vaidmuo.

Iš tyrimo rezultatų paaiškėjo, kad kultūros politika labiau orientuota į utilitarines funkcijas, rinką ir vartojimo kultūrą. Kaip pastebi Jūratė Černevičiūtė „populiarioji kultūra siūlo, ne tik tam tikrą tapatumo įvaizdį, bet ir gyvenimo stilių, kaip paruoštą šabloną tapatumo naratyvams konstruoti“ (Černevičiūtė 2009: 17) pamindama ir išstumdamą pamatinį tapatumą. Vartotojiška kultūra, kuria „pamaitinami“ kasdien yra TV ir naujųjų kultūros komunikacijų epochos reiškiny. Tautybei, individualybei ir etninės kultūros kontekstui tenka menkas vaidmuo. Etninė kultūra fragmentiškai ir nekokybiškai platinama masinėse medijose nepajėgia konkuruoti su masinio pobūdžio renginiais, nuolat „puolant „šou“ kultūros kontekstų“. Visuomenėje formuojama nuomonė – etninės kultūros, kaip atgyvenos stereotipas – kuriami neigiami naratyvai, skatinantys atmesti jos raiškos formas.

Siekiant etninę kultūrą perduoti jaunajai kartai, tikintis jos puoselėjimo ir tęstinumo, pirmiausiai reiktų keisti iškreiptą visuomenę supratimą. Ir tas turėtų būti daroma valstybiniame lygmenyje. Ne veltui vienas iš etninės kultūros ugdymo mokykloje uždavinių – „jausti pusiausvyrą tarp kultūros tradicijų ir naujovių, teisingai vertinti modernius masinės kultūros reiškinius“ (Čepienė 2009). Šis uždavinys nėra lengvai įgyvendinamas. Tai liudija ne itin retai visuomenėje („pvz., „*Duokim garo ir pan. laidos, deklaratyvios šventės, privalomo tautinio kostiumo idėjos*“), kiek rečiau mokyklose pasitaikantys kičo ir klišių²⁹ atvejai, kuomet pasiduodant masinės, vartotojiškos kultūros paviršutiniškumui iškreipiama etninės kultūros prasmė, neskoningai vartojami jos simboliai. Pasak kai kurių respondentų, „*materialinė mokyklos situacija daro įtaką kičo apraiškoms mokykloje atsirasti – kai negalime pasiekti autentiškumo, atsiranda interpretacijos ir kičas*“. „*Reta mokykla*

---

²⁹ Kičas, naikindamas individo kūrybingumą ir įtvirtindamas antivertybiškumą, neigiamai veikia asmens dvasingumą, nes sudaro prielaidas įsitvirtinti lėkštai dvasinių vertybių sistemai (Kondratienė R. 2004. Kičo įtaka ugdant būsimuosius dailės pedagogus, *Pedagogika*, t. 72: 117).

turi tautinius drabužius. Verčiamasi su tuo, kas yra, nors tai, kuo vaikai apsirengę renginiuose ne tautinis kostiumas“.

„Lietuviškame kontekste išsiskiria sovietmečiu buvęs praėjusių amžių „Lietuvos“ kultas, užėmęs išskirtinę kultūrinės kūrybos ir sklaidos nišą“ (Ludavičienė 2006: 238). Susidariusi situacija iškreipia etninės kultūros raiškos elementų prasmes, kas leidžia etninės kultūros autentiškumą pakeisti stilizuotais, harmonizuotais kūriniais. „*Visur eina popkultūra, nes lengviausia vaikams perteikti. Lygiai tas pats ir su liaudies dainomis, mokytojai neskiria, kur autentiška, kur stilizuota, šokiai – kur tautiniai, o kur folkloriniai. Gerai, kad žino, kad lietuviška“.*

Šiandien populiariu tampa ir senąsias lietuvių tradicijas keisti paviršutiniškomis vakarietiškomis. Pastebėta tendencija – savų tradicijų atsisakymas, svetimų kultūrų įsigalėjimas: „*dalis mokytojų vietoj prioriteto aiškinti mokiniams Vėlinių tradicijas kviečia juos degti moliūgų žibintus ir švęsti Helovyną“; „per Užgavėnės tradicines persirengėlių kaukes keičia guminėmis kokio nors filmo personažo kaukėmis“.*

Aptarti visi pavyzdžiai kelia susirūpinimą etninės kultūros išlikimu. Akivaizdu, kad etninės kultūros išsaugojimui būtina kultūros ir švietimo politikos sinergija, kuri būtų nukreipta į kokybišką ir efektyvą etninės kultūros integravimą į mokinių ugdymą.

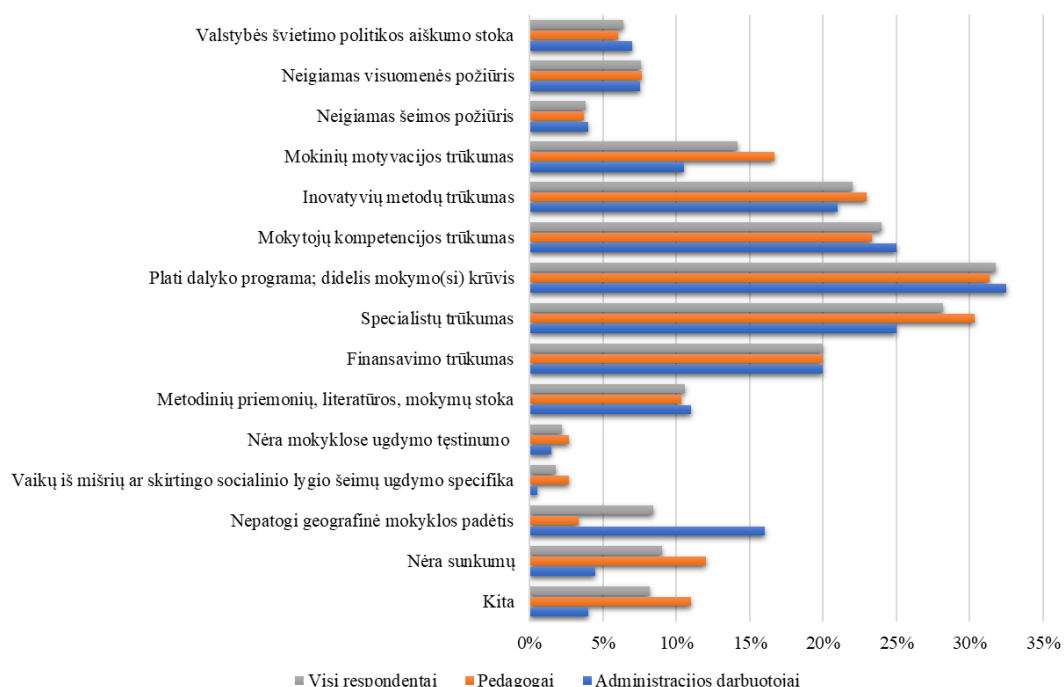
3. Etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus problemos

Analizuojant etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus taikymo situaciją Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose pastebėta, kad per pastaruosius penkerius metus etninės kultūros integravimas įgavo pagreitį. 2012 m. patvirtintos *Pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos (Valstybės žinios 2012, Nr. 46-2252)* paspartino etninės kultūros integravimo procesą į formalųjį ugdymą.

Remiantis tyrimo rezultatais integralųjį etninės kultūros modelį, kaip tinkamiausią dabartinėje švietimo sistemoje, nurodė 35 proc. Lietuvos mokyklų administracijos darbuotojų bei mokytojų. Tikėtina, kad patvirtintus Programas etninės kultūros integravimas į dalykus įgavo aiškesnes formas ir tapo patrauklesnis. Kaip pabrėžė nemaža dalis (40 proc.) respondentų, etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus pakanka: „*integralusis modelis gali suvienyti mokytojus bendram tikslui – per visas pamokas mokiniams suteikti įvairaus pobūdžio etnines žinias“*, „*lietuvių kalbos, dorinio ugdymo, pasaulio pažinimo, muzikos, dailės, technologijų pamokose integruojami etninės kultūros elementai, visi pavyzdžiai“*. Visgi, pažymima ir pagrindinė šio modelio problema: laisvė (ne)vykdyti rekomendacijų: „*programose yra rašoma apie etninės kultūros integravimą, tuo rūpinasi savivaldybės švietimo skyrius, tačiau mokykloms yra palikta integracijos laisvė. Tai priklauso nuo jų – integruos jos ar ne“*.

Tyrimas atskleidė, kad etninės kultūros integravimas vis dar vyksta tik į pavienius mokomuosius dalykus. Kaip ir minėjome anksčiau, integracija yra labiau formali, vyksta netolygiai, trūksta aiškios struktūros, nėra reglamentuotų konkrečių integravimo valandų ir atskaitomybės. Kaip pastebi Dalia Urbanavičienė, pristatydama 2012 m. Programas, „Etninė kultūra yra labai integrali, per ją galima mokytis daugybės kitų dalykų, bet dabar dažnai tas integravimas yra niekinis – viskas supaprastinama arba etnokultūros temos yra tiesiog praleidžiamos. Formaliai, patvirtinus Programas, moksleivis jau galėtų rinktis etninės kultūros pamokas, bet, jeigu mokykla nesuinteresuota ir neturi mokytojų, pasirinkimo nėra. Kol tai nėra privalomasis dalykas, viskas priklauso nuo mokyklos vadovybės: kiek bus skirta valandų etninės kultūros ugdymui” (Matulevičienė; Vaicenavičienė 2012: 8).

Siekiant išsiaiškinti pagrindines etninės kultūros ugdymo problemas mokyklų administracijos darbuotojų ir pedagogų buvo paprašyta išskirti pagrindines priežastis, kurios apsunkina etnokultūrinio ugdymo integravimo į mokomuosius dalykus taikymą (19 pav.).

19 pav. Etnokultūrinio ugdymo integravimo į formalųjį ugdymą problemos

Respondentų teigimu, pagrindinė ir viena iš didžiausių problemų – per plati mokymo programa ir per didelis pamokų krūvis, tenkantis mokiniams (32 proc.). Dabartiniu metu į pagrindinio dalyko turinį integruojamos 5-6 ugdymo programos, susijusios su žmogaus sauga, sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei rengimo šeimai, smurto ir patyčių prevencijos, ugdymo karjerai klausimais. Gerinant etninės kultūros integravimo sąlygas reikėtų didinti ugdymui skirtų valandų skaičių, tačiau pagal Higienos normas to padaryti negalima, o be to, ir mokytojai nepajėgūs vienos pamokos metu perteikti pagrindinio dalyko žinias ir tuo pačiu metu kokybiškai į jas integruoti kitus mokomuosius dalykus. Keičiant šią perteklinę integravimo situaciją respondentai siūlo „peržiūrėti etninės kultūros temas

sritis ir stengtis į ugdymo turinį integruoti tik esminius akcentus“ (tiksliai nurodant kokios temos ir kiek valandų privaloma integruoti – aut.).

35 proc. respondentų pastebėjimu, vietoj sudėtingo etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus, galimas dar vienas sprendimo būdas – atskira viena savaitinė privaloma etninės kultūros pamoka. Tai užtikrintų etninės kultūros ugdymo tęstinumą. Respondentų nuomone, privalomas etninės kultūros ugdymas turėtų būti įvedamas palaipsniui. Tačiau šiandieninė situacija etninės kultūros ugdymo Lietuvos mokyklose rodo, kad privalomam etninės kultūros ugdymui atsirasti trūksta kultūrą ir švietimą valdančiųjų politinės valios.

Etninės kultūros kaip pamatinės kultūros ignoravimas valstybiniu lygiu suformuoja ir visuomenės neigiamą požiūrį etninės kultūros atžvilgiu, o šis požiūris sąlygoja mokinių motyvacijos trūkumą domėtis etnine kultūra. „*Etninės kultūros šaknys nukirstos dar tarybiniais laikais. Tradicijos nepuoselėjamos net pačių seimo narių, o ką besakyti apie „mirtinguosius” ...*“. Mokinių domėjimosi etnine kultūra neskatina ir tėvai bei tam abejinga kai kurių mokyklų bendruomenė. Šiai komplikuotai situacijai pakeisti reikalingas kitoks priėjimas prie etninės kultūros ir turi būti naudojami kiti – netradiciniai jos pateikimo būdai. Respondentai pažymi, jog mokiniams sudominti etnine kultūra reikalingi mokykloje inovatyvūs metodai (22 proc.), gausios mokymo(si) priemonės ir šiuolaikiška metodinė literatūra (11 proc.). To trūkumas suponuoja kitą problemą – profesinių mokytojų kompetencijų stoką (24 proc.). Pastebimas nemažas poreikis reguliariems inovatyviems tarpdisciplininiais mokymams, kursams, seminarams, skirtiems mokytojų etninės kultūros kvalifikacijai kelti. Akivaizdu, kad sėkmingesnei etninės kultūros integracijai į formalųjį ugdymą reikalingas adekvatus poreikiui finansavimas.

Su finansavimu susijęs ir etninės kultūros specialisto etato įvedimas. 28 proc. respondentų pabrėžia būtiną etninės kultūros specialisto ugdymui pareigybės įteisinimą, kaip galimybę spręsti iškilusias etninės kultūros integravimo problemas. Toks specialistas galėtų kuruoti etninės kultūros ugdymą, palengvindamas jo integravimą į mokomuosius dalykus ir apjungdamas formaliojo ir neformaliojo ugdymo sritis bendram etnokultūrinio ugdymo tikslui. Integruojant etninę kultūrą į mokomuosius dalykus būtinas ir formalųjį švietimą papildantis etninės kultūros ugdymas. Muziejų lankymas, etnokultūrinės ekspedicijos, kraštotyrinė veikla, susitikimai su etninės kultūros meistrais ir kt. sudaro sąlygas mokinių kūrybinėms galioms reikštis ir pilietinėms iniciatyvoms plėtoti bei tobulinti socialinius įgūdžius. Pastebėta, kad šalyje yra netolygus ir nepakankamai išplėtotas neformaliojo švietimo įstaigų tinklas³⁰. „Beveik visos neformaliojo švietimo mokyklos yra sutelktos

---

³⁰ 2013 m. buvo atliktas neformaliojo vaikų švietimo prieinamumo tyrimas. Nustatyta, kad pagrindinės nelankymo priežastys yra tai, kad užsiėmimai vyksta toli nuo gyvenamosios vietos arba nerandama tinkamo užsiėmimo. Nesudaromos vienodos galimybės ugdytis miesto ir kaimo vaikams. Savivaldybių duomenimis, apie 90 proc. neformaliojo mokinių švietimo įstaigų susitelkusios didžiuosiuose šalies miestuose arba rajoninių savivaldybių centruose, todėl mokiniams iš atokesnių nuo centro mokyklų nuvykti į neformaliojo švietimo įstaigas problemiška. Kaimo vietovėse 2013 m. buvo tik 25 neformaliojo mokinių švietimo įstaigos (12-oje savivaldybių). Švietimo ir mokslo ministerijos

savivaldybių centruose ir miestuose, tik viena kita turi filialus rajonuose. Neformaliojo švietimo mokyklos sunkiau pasiekiamos kaimo vietovėse gyvenantiems vaikams“ (Petronienė, Taljūnaitė 2011: 463). Kaimo vietovių mokyklų administracijos darbuotojai pabrėžė, kad gilesniam etninės kultūros integravimui trukdo nepatogi mokyklos geografinė padėtis (16 proc.); taip pat jaučiama informacijos sklaidos apie etninės kultūros renginius mokiniams stoka (4 proc.).

Interviu metu pastebėta, kad tiek miestuose, tiek rajonuose trūksta bendravimo ir bendradarbiavimo tarp mokyklų, dalinimosi gerąja patirtimi. Jaučiamas konsultavimosi su etninės kultūros ekspertais trūkumas. Pasigendama etninės kultūros kuravimo ir grįžtamojo ryšio iš savivaldybių švietimo ir kultūros skyrių. Pastarųjų didesnio indėlio reikėtų ir sprendžiant mišrių bei socialinės rizikos ir socialinių įgūdžių stokojančių šeimų vaikų etninės kultūros ugdymo specifiškumą.

31 proc. respondentų pabrėžia, kad šiandieninės mokyklos etninės kultūros varomoji jėga – mokytojai entuziastai, kurie organizuoja ir vykdo įvairias etninės kultūros veiklas.

„Esam tarp girnų. Išorinis pasaulis skatina būti kosmopolitais, mokykla stengiasi, kad mokiniai pažintų ir mylėtų savo kraštą, kultūrą, papročius. Etninė kultūra integruojama į mokomuosius dalykus, neformalųjį ugdymą. Nėra specialistų, priemonių. Yra tik programos ir reikalavimai. Geriau sekasi, jeigu ir šeimos tuo gyvena. Kaip visur, taip ir mokykloje viskas laikosi ant entuziastų“.

Respondentų pastebėjimu, etninės kultūros efektyviam integravimui į mokinių ugdymą labai svarbu, kad vadovai palaiko darbuotojų iniciatyvas ir suteikia galimybes joms įgyvendinti; vietinės bendruomenės ir vyresniųjų klasių mokiniai aktyviai įsitraukia į etninę kultūrą puoselėjančias gyvąsias tradicijas. Tik bendra veikla, kryptingas ir organizuotas darbas gali tapti efektyviu priešveiksniu pasipriešinant etninės kultūros niveliavimui.

---

duomenimis, 2012 m. mieste mokinių, lankančių šias įstaigas, dalis buvo 2,3 karto didesnė nei kaime. Apie 10 proc. savivaldybių nurodė, kad mokinių pavėžėjimo į neformaliojo švietimo įstaigas problema joms yra aktuali. 26 – mokiniai iš atokesnių vietovių turi derintis prie juos į mokyklas vežiojančių autobusiukų grafiko, todėl ne visada gali lankyti norimus užsiėmimus (LR Valstybės kontrolė 2015: 13).

IV SKYRIAUS IŠVADOS

1. Tyrimas parodė, kad etninės kultūros ugdymas tik iš dalies laikomas mokyklos prestižu, nors etninės kultūros nauda jaunosios kartos ugdyme nekvestionuojama. Kai kurių mokyklų administracijos nuomone, etninės kultūros ugdymą pasirinkus mokyklos prioritetu – tai būtų vienas išskirtinių bruožų, pabrėžiančių bet kurios Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos unikalumą. Dabartiniu metu bendrojo ugdymo mokyklų prioritetas aukštiems egzaminų ir kitų mokymosi patikrų rezultatams suvaržo galimybes etninei kultūrai reikštis mokyklose ir sumenkina jos ugdymo poreikį pagrindinio ir vidurinio ugdymo grandyje. Šiuolaikinėje mokykloje etninei kultūrai atitenka podukros vaidmuo. Nemaža dalis respondentų pažymi nestabilią etninės kultūros praktinio pritaikomumo padėtį (veikiamą išorinės ir vidinės aplinkos pokyčių) integravimo procese. Nurodoma daugiau etninės kultūros integravimo į formalųjį ugdymą taikymo silpnybių nei stiprybių.

2. Vertinant kultūros ir švietimo politikos pritaikomumą etninės kultūros formaliajam ugdymui nustatyta, kad etninės kultūros integralusis ugdymas yra tik rekomenduotinas ir formalaus pobūdžio (nestruktūruotas). Etninės kultūros pritaikymas ugdymui paliktas mokyklų atsakomybei ir savieigai. Dėl šių priežasčių etnokultūros integravimas yra paviršutiniškas ir vyksta netolygiai. Norint sukurti fundamentalius pagrindus etninei kultūrai apsaugoti ir puoselėti ugdymas privalo apimti visas švietimo ir kultūros politikos grandis, suformuojančias visapusišką etninės kultūros ugdymo sistemą. Prie etninės kultūros gerinimo proceso turėtų prisidėti ir žiniasklaida. Šiuo metu etninė kultūra nepajėgia konkuruoti su masinio pobūdžio renginiais. Dėl fragmentiško ir nekokybiško jos pateikimo žiniasklaidoje formuojama etninės kultūros, kaip praeities atgyvenos nuostata. Siekiant etninę kultūrą perduoti jaunajai kartai, tikintis jos puoselėjimo ir tęstinumo, pirmiausiai reiktų keisti iškreiptą visuomenę supratimą. Ir tas turėtų būti daroma valstybiniu lygiu.

3. Tyrimas atskleidė, kad 2012 m. priimtose pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosios etninės kultūros programos paspartino etninės kultūros integravimo procesą į formalųjį ugdymą. Tačiau etnokultūrinis ugdymas Lietuvos mokyklose vis dar lieka labiau formalus, pasigendama aiškesnės struktūros, nėra reglamentuotos atskaitomybės. Respondentų išskirtos apsunkinančios etnokultūrinio ugdymo integravimo į mokomuosius dalykus taikymą priežastys: visuomenės ir šeimos neigiamas etninės kultūros vertinimas, to išdava – mokinių motyvacijos etninės kultūros domėjimusi trūkumas; per dideli programų reikalavimai mokomiesiems dalykams ir mokymo krūviai nepalieka laiko kokybiškai integruoti etninę kultūrą; kokybiškam integravimui trūksta ir inovatyvių metodų etninei kultūrai perteikti; stokojama pedagogų profesinės kompetencijos; trūksta reguliarių tarpdisciplininių kvalifikacijos kėlimo renginių etninės kultūros integravimui pagilinti; etninės kultūros materialinės bazės stoka: pradedant nuo metodinės literatūros baigiant mokymo priemonėmis. Finansavimo

stygius ir valstybės politinės valios stoka trukdo spręsti visas respondentų minėtas problemas ir kartu apsunkina etninės kultūros specialisto ugdymui pareigybės įvedimą.

Analizuojant rajonų bendrojo ugdymo mokyklų gautus duomenis pastebėta, kad etninės kultūros ugdymą varžo nepatogi geografinė mokyklos padėtis. Pažymėtinas ir vaikų iš mišrių ar socialinės rizikos bei socialinių įgūdžių stokojančių šeimų problematiškesnis etninės kultūros ugdymas.

III SKYRIAUS REKOMENDACIJOS

1. Skatinti kultūros, švietimo, komunikavimo (radijas, televizija, internetinės medijos) ir socialines institucijas visais lygiais keisti visuomenės neigiamą stereotipinį požiūrį į etninę kultūrą pabrėžiant jos naudą jaunos asmenybės kultūriniam ir tautiniam tapatumui, saviraiškai, tolerancijai formuoti. Atrasti daugiau inovatyvesnių, kokybiškesnių ir patrauklesnių etninės kultūros sklaidos formų ir būdų, kurie skatintų labiau domėtis, aktyviau dalyvauti ir įtraukti kitus į etninę veiklą.

2. Parengti ir įgyvendinti etninės kultūros integralaus ugdymo tobulinimo ilgalaikį veiksmų planą, kurį rengiant bendradarbiautų mokyklų bendruomenės, valstybinės švietimą valdančiosios ir vykdančiosios institucijos, etninę kultūrą propaguojančios kultūros įstaigos bei kultūros politiką formuojantys asmenys. Pateiktas planas būtų grindžiamas moksliniais tyrimais bei pagrįstais įrodymais.

3. Sukurti nacionalinio lygmens etninės kultūros integravimo sistemos tvarkos aprašą peržiūrint 2012 m. pagrindinio ir vidurinio etninės kultūros ugdymo bendrųjų programų turinį ir prie atskiros atrinktos teminės srities nurodant privalomą integravimo valandų skaičių bei pastarajam skiriant papildomą finansavimą. Svarbiausi pakeitimai turi būti suderinti laiko atžvilgiu – per kokį laikotarpį pokyčiai vykdomi, kaip ir per kiek laiko jiems pasirengiama.

4. Skirti daugiau dėmesio reguliariam mokytojų etninės kultūros kompetencijų tobulinimui. Gerinti kvalifikacinių kėlimo renginių, skirtų etninės kultūros žinių gilinimui, kokybę. Finansuoti etninės kultūros inovatyvius tarpdisciplininius kompleksinius mokymus mokytojams (kursus, seminarus, kūrybines dirbtuves), bendrus su užsienio mokslininkais tyrimus bei projektus ir užtikrinti dalijimąsi gerąja patirtimi mokyklos bendruomenės viduje ir išorėje.

5. Skirti papildomą finansavimą inovatyvioms ir interaktyvioms etninės kultūros metodinėms ir mokymo priemonėms įsigyti. Parengti etninės kultūros mokymo vadovą mokytojui.

6. Suvaldyti perteklinę integravimo į mokomuosius dalykus situaciją bendrosiose pagrindinio ir vidurinio etninės kultūros ugdymo programose palaipsniui pereinant prie privalomo etninės kultūros dalyko įvedimo į formalųjį ugdymą.

7. Surasti valdžios atstovams politinės valios galutinai išspręsti kokybišką etninės kultūros ugdymo prieinamumą visiems mokiniams.

III SKYRIAUS LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Andrijauskas A. 2003. *Kultūrologijos istorija ir teorija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. – 634 p. ISBN 9986-571-91-X.

Čepienė I. 2009. Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos etninės kultūros pagrindų mokymo programa. *Etninės kultūros globos taryba*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21384&p_k=1> [žiūrėta 2017 10 01].

Černevičiūtė J. 2009. Tapatumo kūrimas populiarioje kultūroje, *Grupės ir aplinkos*, 1: 17–28. ISSN 2029-4182.

Dėl Geros mokyklos koncepcijos patvirtinimo. *TAR* 2015-12-21, Nr. 20048. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f2f65120a7bb11e5be7f919a1e3e>> [žiūrėta 2017 12 11].

Dėl pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos patvirtinimo. *Valstybės žinios* 2012-04-19, Nr. 46-2252. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.422567?jfwid=q8i88ltnw>> [žiūrėta 2017 12 03].

Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2012-05-30, Nr. 61-3050. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>> [žiūrėta 2017 12 05].

Dėl valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2013-12-30, Nr. 140-7095. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b1fb6cc089d911e397b5c02d3197f382>> [žiūrėta 2017 12 07].

Ludavičienė J. 2006. Kičas kaip kasdienybės „išgyvenimo“ forma, *Acta Academia Artium Vilnensis*, t. 43: 235–242. ISSN 1392-0316.

Kondratienė R. 2004. Kičo įtaka ugdant būsimojus dailės pedagogus, *Pedagogika*, t. 72: 116–120. ISSN 1392-0340.

LR Valstybės kontrolė. 2015. *Valstybinio audito ataskaita „Kaip organizuojamas neformalusis mokinių švietimas“*, 2015 m. vasario 4 d. Nr. VA-P-50-3-1. Prieiga per internetą: <<https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3301>> [žiūrėta 2017 12 07].

Matulevičienė S., Vaicenavičienė, D. (parengė). 2012. Etninė kultūra mokykloje: laisvė rinktis, *Liaudies kultūra*, 5 (146): 1-11. ISSN 0236-0551.

Neifachas S., Paurienė V. (parengė) (2013). Mokinių mąstymo gebėjimo ugdymas, *Švietimo problemos analizė*, 12 (98): 1-12. ISSN 1822-4156.

Petronienė O. 2011. Neformalusis vaikų ugdymas kaip socialinis kultūrinis reiškinys, *Socialinis ugdymas*, 17(28): 55–72. ISSN 1392-9569.

Petronienė O., Taljūnaitė M. 2011. Neformaliojo vaikų švietimo prieinamumo geografinis veiksnys, *Filosofija. Sociologija*, t. 22, 4: 455–463. ISSN 0235-7186.

Ranonytė A. 2004. Tautinis ir europinis tapatumas: suderinamumas ir raiška, *Filosofija. Sociologija*, 4:1-9. ISSN 0235-7186.

Trinkūnienė I. 2005. Etninė kultūra ir tautos integralumas, R. Grigas, L. Klimka (sud.). *Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje*:217–234. Vilnius: VPU. ISBN 9955200251.

VYTAUTAS TUMĖNAS
(LIETUVOS ISTORIJS INSTITUTAS)

**IV SKYRIUS. ETNINĖS KULTŪROS VERTYBIŲ SAMPRATA KULTŪROS
POLITIKOJE: ETNINĖS KULTŪROS POLITIKOS FORMUOTOJŲ IR
VADOVAUJANČIŲ DALYVIŲ NUOSTATŲ PRISTATYMAS**

IV SKYRIAUS ĮVADAS

Siekiant tobulesnės etninės kultūros valstybinės politikos, nepakanka susidaryti išsamesnį vaizdą apie jos atitiktį strateginiams valstybės tikslams, su etninės kultūros globa susijusiems įstatymams ir tarptautinėms konvencijoms juos analizuojant, taip pat atliekant sociologines visuomenės apklausas, paremtas iš anksto hipotetiškai numatytų atsakymų variantais. Labai svarbu išsiaiškinti ir šios srities aktyvių dalyvių *emic* požiūrį „iš vidaus“. Būtent tokio požiūrio analizė įgalina atskleisti etninės kultūros specialistų ir politikos formuotojų nuomonių ir vertinimų, sampratų įvairovę ir jos ribas, panašumus ir skirtumus, gylį ar paviršutiniškumą, padeda išsiaiškinti dominuojančias tendencijas bei iškelti esmines, neretai naujas, originalias idėjas ir siūlymus, būtinus Lietuvos kultūros politikos proveržiui.

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti asmenų, susijusių su ugdymo, švietimo ir mokslo bei kultūros politikos sistema, jos formuotojų bei aktyvių vadovaujančių dalyvių (vadybininkų, valdininkų, bendruomenių ir NVO vadovų, kitų specialistų, žinovų ir šios srities politikų) aktualiausių nuomonę apie etninės kultūros būklę, iššūkius ir jų idėjas apie galimus problemų sprendinius. Atskleisti jų kritinę nuomonę ir konstruktyvias idėjas apie valstybės politikos etninės kultūros srityje sistemos efektyvumą ir jos trūkumus.

Šiuo tikslu 2017 m. buvo atlikti interviu kalbinant vadovaujančius kultūros, švietimo ir mokslo sistemos specialistus-profesionalus, žinovus ir politikus. Suskirsčius respondentus į tam tikras grupes, buvo lyginamos jų nuomonės ir vertinimai, nustatyti panašumai ar skirtumai bei pagrindinės tendencijos.

Tyrimo uždaviniai: a) suformuluoti aktualijas atitinkančius klausimus; b) atlikti išsamius giluminius etnografinius interviu; c) apibendrinti ir klasifikuoti išsakytus atsakymus; d) pateikti išvadas apie svarbiausias įžvalgas nuomonės ir siūlymus; e) suformuluoti rekomendacijas etninės kultūros politikos tobulinimui.

Tikslinės grupės kokybiniais interviu buvo pasirinktos remiantis:

- specialybių ir dalykinių kompetencijų ir vietovių (centro ir regionų) įvairovės atsovavimo kriterijumi;
- organizacijų (NVO) ir bendruomenių (susijusių arba susiduriančių su etninės kultūros specifika) veiklos pobūdžio įvairumo kriterijumi;
- dalyko teorinio ir praktinio išmanymo abipusio atstovavimo kriterijumi;
- įvairios meninės, mokslinės, mokslo ekspertinės (LMT), kultūrinės raiškos ir vadybos bei politikos srities veiklos (LR Seimo) atstovų nuomonės atstovavimo kriterijumi;
- valstybės ir savivaldos ir jų kultūros centrų požiūrio atstovavimo kriterijumi.

Kalbintų respondentų pateiktų idėjų reprezentatyvumas grindžiamas asmenybių lyderystės, žinomumo visuomenėje, didelės praktinės patirties ir profesionalumo jų veiklos srityje kriterijais (valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatai, žymiausių ekspertinių institucijų tarybų nariai, kultūros renginių organizacinių komitetų nariai, mokslo, kultūros vadybos, paveldosaugos, meninės veiklos, politikos srities atstovai).

Tyrimo darbo grupė (dr. V. Tumėnas, I. Trinkūnienė, doc. dr. G. Kirdienė, N. Balčiūnienė, doc. dr. D. Urbanavičienė, V. Zakarienė) parengė klausimyną, kuriuo remiantis buvo aiškintasi etninės kultūros politikos formuotojų ir vadovaujančių dalyvių nuomonė apie šios srities aktualijas ir iššūkius.

Tyrimo metu apklausta 30 respondentų. Užrašyta raštu ar diktofonu, iššifruota interviu medžiaga sudaro apie 5, 3 aut. l. teksto (75 psl.). Remiantis šiuo tyrimo metu sukauptu šaltiniu, atlikta duomenų analizė, klasifikavimas ir apibendrinimas. Pokalbiai užrašyti raštu, arba į audio įrašą. Surinkti duomenys saugomi Lietuvos etninės kultūros draugijos archyve. Etikos sumetimais respondentų tapatybės duomenys neviešinami, išskyrus veiklos lauko nusakymą.

Tyrimo metodai: etnografinio interviu, kokybinio tyrimo bei analitinis-sintetinis metodas.

Pagal klausimyną respondentams buvo pasiūlyta atsakinėti savo nuožiūra: arba trumpai, glaustai, arba leidžiantis į gilesnes analizes ir samprotavimus. Tikslingai pasirinktų įvairių respondentų asmenybės sankloda, nulemta teorinių žinių, praktinių įgūdžių, profesijos ir karjeros skirtinga patirtis, sąlygojo ir specifinį kalbintųjų savos srities profesionalų požiūrį į pateiktus klausimus, iškeliamas problemas. Mokslo ir politikos srities profesionalų požiūryje vyrauja tiksli, konkreti, trumpa ir racionali analizė, vertinimas, įžvalga. Nevyriausybinų organizacijų, kultūros vadybos atstovams, praktikams būdingas jausmingesnis, daugiau asociatyvus, labiau kontekstualizuotas ir kiek kategoriškesnis požiūris. Kai kurių nevyriausybinų asociacijų kūrėjų požiūris pasižymi jausmingu, vaizdingu, poetišku pasaulio matymu, aistringumu problemos pabrėžimu ir itin nuoširdžiu, giliai kontekstualizuota šalies kultūrinio-educacinio gyvenimo kasdienybės stereotipine refleksija, kurios tekstuali išraiška prilygstančia šiuolaikinio folkloro naratyvams. Akivaizdu, kad mokslininkų įžvalgos profesionaliausiai teoriniame ir praktiniame lygmenyje apibūdino mokslo ir švietimo padėtį, kultūros vadybos ir paveldosaugos srities atstovai išsamiau komentavo kultūros lauko procesus, o ugdymo srities atstovai išsamiau ir įžvalgiau analizavo pedagogikos ir ugdymo sistemos problemas iš vidaus.

Klausimai buvo sugrupuoti į keturis stambesnius segmentus:

- 1) etninės kultūros vieta valstybės politikoje;
- 2) etninės kultūros vieta, vaidmuo ir reikšmė šalies švietimo sistemoje;
- 3) etninės kultūros vertybės šalies mokslo ir studijų sistemoje;
- 4) etninės kultūros reikšmė televizijoje, radijuje ir kitoje žiniasklaidoje.

Atsakymai klasifikuojami remiantis aktualumo, apibendrinimo masto ir įžvalgumo gylio bei kritinės refleksijos aštrumo, analitinės minties racionalumo, pasiūlymų konstruktyvumo aspektais.

1. Etninės kultūros vieta valstybės politikoje

Klausimus, kuriais siekta išsiaiškinti respondentų požiūrį į etninės kultūros vietą valstybės politikoje, galima suskirstyti į kelias temas: kokie išskiriami šiuolaikiniai etninės kultūros raiškos pavidalai, kokios problemišiausios tęstinumui etninės kultūros sritys, kokia etninės kultūros svarba įvairiais aspektais šiuolaikiniam gyvenimui, kaip vertinama reali etninės kultūros vietos valstybės politikoje, kokie pastebimi efektyviausiai etninės kultūros puoselėjimą veikiančios valdymo instrumentai, ar užtenka etninės kultūros specialistų valstybės ir savivaldos administravimo įstaigose bei institucijose.

1.1 Etninės kultūros raiškos šiuolaikiniai pavidalai

Aiškinantis etninės kultūros vertybinius aspektus, pirmiausiai rūpėjo išsiaiškinti, kas dabarties žmogui sudaro etninės kultūros sampratos branduolį, kokie jos bendrojo pobūdžio aspektai bei specifiniai elementai vertinami ir iškeliami labiausiai.

Konceptualiaame, teoriniame lygmenyje ir vaizdinguose, jausminguose apibūdinimuose ryškiausia etninės kultūros, kaip kultūros šaknų ir jos pamato, samprata. „Etninė ar tradicinė kultūra – ta, kuri kuri perduodama iš kartos į kartą – mūsų ištakos ir šaknys. Etninė kultūra yra mūsų pradžios pradžia, stiprybės šaltinis“ – teigia ugdymo srities NVO atstovas. Kultūros centro vadybininkas išreiškė platesnę nuomonę, kad etnokultūra yra visas gyvenimas, ir viskas, kas jau buvo vakar, yra etninė kultūra.

Ugdymo srities NVO atstovo teigimu, etninė kultūra „yra tautos savastis, papročiai, bendražmogiški dalykai, vertybių sistema, kuri yra paremta mūsų protėvių tradicija“. Etninės kultūros vadybininko nuomone, „<...> etninė kultūra – tai mūsų tautos per šimtmečius sukurtas paveldas, kuriuo gyvuojame ir mes šiandien. Tai yra ir materialios, ir nematerialios formos, tai yra ne tik archyvuose sukaupta medžiaga, bet ypač svarbi ta, kuri tebegyvuoja šiandien, kurią mes tęsiame, savaip interpretuojame, kuriai padedame išlikti“.

Apibrėžiant etninės kultūros įvairovę, etninės kultūros vadybininkas ir valdininkas nurodė: „Yra devyni ryškiausi etninės kultūros laukai arba sritys – kalba arba tarmė, muzikinis folkloras, tautosaka, etnochoreografija, kalendorinės šventės ir papročiai, tautodailė, etnoarchitektūra, kulinarinis paveldas, tautinis kostiumas“. Etninės kultūros mokslininkas – praktikas kaip ryškius lietuvių kultūrinės tapatybės ženklus, kurie reikšmingi formuojant turizmui patrauklų šalies įvaizdį, įvardino tradicinę etiką, baltų pasaulėžiūrą ir religiją, archaiskus simbolius, kaimo turizmo sodybose plintantį

kulinarinį paveldą, vis labiau šalyje populiarėjančius tradicinius šokius, taip pat sutartines. Ne vienas respondentas ypatingai išskyrė sutartines, kaip vieną brangiausių dalykų, kuriuo remiantis puoselėtina lietuviška tapatybė.

Taip pat svarbus dvasinis etninės kultūros pajautimas: „Svarbiausia etninėje kultūroje – pasaulio matymas kaip visumos, žmogaus, kaip tos visumos dalies, būties integralumo, ryšio su visu pasauliu potyris ir gerbimas jo, kaip visiškai gyvo, turinčio dvasią. Būtų labai naudinga mūsų gyvenimą įprasmiti per tokios pasaulėžiūros visumiškumą, kai kiekvienas darbas, veiksmas yra integruojamas į bendrą procesą, juo pasidalinant. Šitie dalykai yra esminiai, tačiau prarandami“.

Vienas savivaldos valdininko patirtį turintis žinovas iškėlė mintį, kad pats svarbiausias dalykas - etnoregioninė savimonė ir tarmės, labai svarbu išsaugoti regionų savitumą per tarmes ir muziką. Jam antrina valdininko patirtį turintis žinovas teigdamas, kad etnoregionų žemėlapiai turėtų būti įteisinti prezidento dekretais, tada visi geriau apie juos žinotume. Nuomone, Kad etnoregioninis bendruomeniškumas yra etninės kultūros pamatas, pritaria ir kultūros vadybos profesionalas, valdininkas, manydamas, kad kiekvienas gali sąmoningai apsispręsti, su koku regioniniu tapatumu save sieti.

Apklausa atskleidė etninės kultūros stilistinės apibrėžties ir jos chronologinių ribų reliatyvumą. Etninės kultūros mokslo atstovas ir praktikas akcentuoja: „Pasaulyje ir Lietuvoje etninės kultūra samprata labai talpi ir plati. Mugės, festivaliai, dainų šventės. Siekiame folkloro festivaliuose pristatyti autentiškas tradicijas, kaip nenugludintus deimančiukus, ir per daug nepataikauti vyraujančiai šiuolaikiškumo, modernumo madai“.

LMT atstovo nuomone, „<...> kol etninė kultūra bus gyva, jos nebus grynos. Jeigu ja bus ne tik kontempliuojama, bet ja ir gyvenama. Jeigu ji bus gyva, neuždaryta muziejuose, ji pasikeis, transformuosis, taps visai kitokia, bet žmonių sąmonėje ji vis tiek bus susieta su etniškumu ir sava tautine kultūrine tapatybe. Kokią formą ji beįgytų besikeisdama – žmogui būdinga perimti tai, kas patinka, kas artima, patrauklu ir tampa labai sava“. Abejojama nuostata, jog etninė kultūra būtinai turi būti užkonservuota, kad joje jokia būdu negali būti junginių su šiuolaikine kultūra. Juk didžiausius pokyčius mūsų kultūroje padaro jauni kūrėjai. Etnomuzikologijos mokslo atstovas pastebi: „Mes, mokslininkai, dažnai ignoruojame natūraliai vykstančius etninės kultūros procesus ir taip folklorinį judėjimą savo vertinimuose kišame į rėmus, ribojame jo savaimingą raidą“.

Etninės kultūros vadybininkai atkreipia dėmesį į opias praktinio renginių organizavimo problemas, susijusias su etninės kultūros koncepcija. „Netikslinga įsikibus laikytis XIX a. nuostatos. Yra pagrindiniai dalykai, kurių mes privalome laikytis, bet drauge liaudies kūryba turi būti visą laiką gyva. Kai kurie apgailėstauja, kad mūsų etno specialistų požiūryje vyrauja „muziejinė“ nuostata, kai neleidžiama etninei kūrybai plėtotis, imama XIX a. kūryba ir siekiama nenukrypsti nuo to amžiaus kanonų. Pavyzdžiui, kai kurie mokslininkai humanitarai mėgsta pareikšti, jog tautodailės nėra,

kadangi ji atsirado tik XIX a. Šitaip mes patys savo rankomis užgniaušime viską ir viskas pasibaigs. Nes yra labai gražių iniciatyvų plėtotis tai etninei kultūrai, bet didžiųjų specialistų nuostata, kad tai yra netikra, kičas ir tai griaua etninę kultūrą“.

Kitas respondentas taip pat išreiškė panašią nuomonę: „Šiuolaikinės etnokultūros interpretacijų neigimas yra esminė problema, vedanti etnokultūrą į mirtį. Etnokultūra yra gyva, jeigu ji atspindi laikmečio reikalavimus, bet su viena sąlyga: jeigu visos tos naujovės nenustelbia tos tradicijos. Jeigu naujoji formoje išlaikoma tradicija, tai yra etnokultūros tąsa. Jeigu etnokultūra kaip šventas paveikslas, jam tik melsimės, paveikslas kada nors bus nukabintas ir baigsis visa etninė kultūra. Labai pastebime meno saviveikloje, kad jeigu į Klaipėdą ateina naujas instrumentas, nebuves tradicinėje kapeloje, tai jau yra blogis – neva griauinama tradicija. Bet tradicija kaip tik tęsiama, juk melodijos tos pačios“. Pabrėžiama, kad būtent per modernizuotą folklorą į etninę kultūrą ateina jaunimas: „Jis pajautęs tradiciją, bet šiuolaikiškai nori ją perteikti. Tai ir yra kūryba, tai folkloras“.

Tačiau kalbintiems kultūros vadybininkams kyla rimtų abejonių dėl tautinės kultūros, interpretuojančios folklorą per miuziklus, stiprią režisūrą, komerciniais tikslais pakviestas garsenybes, taip pat dėl sovietmečiu ir vėliau stilizuotos tautinės muzikos kapelų priklausymo etninei kultūrai. LMT atstovas išreiškė abejones, ar Dainų šventė yra etninės kultūros reiškinys, ar tikrai joje vyksta etninės kultūros gaivinimas: „Tai masinės kultūros, visiškai ne etninės kultūros reiškinys. Dainų diena Vingio parke išvis nieko bendro neturi su etnine kultūra. Nesvarbu, kad yra atliekamos harmonizuotos liaudies dainos. Jei metalo, sunkiojo roko folk roko grupė atliks dainą pagal liaudies dainos žodžius, tai nebus etninės kultūros apraiška, ne folkloras ir ne etnomuzika. Tai - šiuolaikiška muzikavimo forma, popmuzika, bet ne etninė kultūra“. Pasitaiko, kad kultūros vadybininkai susiduria su kai kurių iš šalies žvelgiančių mokslininkų abejojimu, ar „neopagonybė“ ir folk-rokas yra etninės kultūros tąsa.

Kalbinto LMT atstovo požiūriu, labai svarbus atvirumas: „Postfolkloras - labai įdomus, bet uždaras reiškinys, jeigu gyvena savo bendruomenėse“. Jo pastebėjimu, jei folklorinis ansamblis neįsileidžia naujų narių, taip mažinamas besidominčiųjų ratas ir tai veda prie susinaikinimo.

Kultūros centro vadybininkas pateikė itin platų apibūdinimą: „Etninė kultūra – tai yra ir materialios, ir nematerialios kultūros formos. Tai yra ne tik archyvuose sukaupta medžiaga – ypač svarbi ta, kuri tebegyvuoja šiandien, kurią mes tęsiame, savaip interpretuojame, kuriai padedame išlikti. Dabar populiarėja baltų kultūros šventės. Žmonės tarsi savaip, šiuolaikinio žmogaus požiūriu perteikia savo pasaulėžiūros dalykus, kurie susiję ir su senąja pasaulėžiūra. Perteikia tai muzikine, menine kalba. Tai ir senosios istorinės baltų kultūros interpretacijos pagal istorinius šaltinius, archeologinius tyrimus. Švenčiant tradicinės šventes, manoma, kad svarbu drauge gilintis į jų kilmę, aiškintis, kokia buvo jos paskirtis, prasmė. Papročiai – tai gyvenimo būdo dalis. Papročiai keičiasi, bet keičiasi ir gyvenimo būdas, sąlygos“.

Tradicinė, etninė kultūra šiuolaikiniais pavidalais gyvuoja vizualiojoje kultūroje, šiuolaikiniame etnodizaine, modernizuotose tautodailės formose. Ugdymo srities NVO atstovas pastebi, kad vis daugiau kuriami marškinėliai su lietuviška simbolika, su lietuviškais ženklais, su liaudies ornamentais. Daug semiamasi iš latvių pavyzdžio, kaip į šiuolaikinį gyvenimą integruoti etninės kultūros elementus. Pavyzdžiui, Kaune tautodailininkai gamina įdėklus telefonams arba kitus šiuolaikinius dalykus su tautiniais elementais, ženklais. Svarbu, kad yra ir žmonių, kurie to nori ir gali daryti. Ženklų ir simbolikos populiarumas rodo, kad žmonėms etninės kultūros interpretacijos yra artimas ir priimtinas dalykas.

Etninės kultūros mokslų atstovo ir praktikas apibūdino įvairių žmonių skirtingus požiūrius: „Archaiškosios sutartinės yra labai priimtinos tiems, kuriems yra artima šiuolaikinio, abstraktaus meno samprata. Jos patenka į tą lauką domėjimosi Rytų kultūra, meditacija, būsenų kultūra. Folkloro terpėje pakankamai yra tų, kuriems patinka senoji liaudies daina, kuri yra nuvalyta. Intelligentiškam, išsilavinusiam, su moderniais menais susipažinusiame žmogui ji priešinga kičo kultūrai, kuri jam nepriimtina. Tačiau yra visuomenės dalis, kuriai kaip tik reikia lengvo, kapelinio, „duokingariško“ stiliaus. Kas labiau susijęs su bažnyčia, jiems kryždirbystė yra labai svarbi“.

Iki šiol kalbant apie etninę kultūrą, yra nepakankamai aiškiai apibrėžta mėgėjiškumo ir profesionalumo, mėgėjų meno ir etninės kultūros takoskyra. Pavyzdžiui, etninės kultūros srities NVO vadybininko nuomone, „<...> mėgėjų menas neįeina į etninės kultūros sampratą, nes mėgėjiškumas nelemia etniškumo, autochtoninio, vietinio mąstymo ar etninės kultūros tradicijos įgūdžių formų. Tautodailėje, liaudies šokyje ar dainos atlikime yra ir profesionalumo kriterijus. Be amato, be eilinio sugebėjimo tai daryti, profesionali veika yra neįmanoma. Profesionalas – kuris veikia nuo ryto iki vakaro ir viską puikiai pažįsta, supranta, kodėl ir kam viską daro. O gal tas, kuris supranta ir prisitaiko lygiai tiek pat valdydamas amatą prie mados ir avangardinio konceptualizmo? Abu gali būti profesionalais, profesijos žinovais. Reikia žiūrėti, ką jie daro, kokį objektą daro. Vienas kuria šiuolaikinį meną, mados reiškinių, o kitas – etnokultūrinį dalyką“.

Šią problemą panašiai supranta ir kalbintas etnomuzikologijos mokslo atstovas ir praktikas: „Kaimo etnografinis ansamblis dainuojantis savo tėvų, senelių dainas, kurias iš jų betarpiškai išmoko – jie geriausiai iš visų išmano tą tradiciją, todėl jie yra profesionalai. O operos solistas, dainuojantis liaudies dainas, bet nesidomintis šia tradicija, laikytinas mėgėju. Deja, net profesoriai, vadovaujantys folkloro ansambliams, atliekantys folklorą ir parašę disertacijas apie šią sritį, kartais yra laikomi mėgėjų meno srities veikėjais“. Tautodailės srities NVO atstovas, vadybininkas ir kultūros ekspertas kritiškai pastebėjo, jog „tautodailė kartais klaidingai tapatinama su amatais, mėgėjiška estetinės saviraiškos veikla“.

Etnokultūros srities NVO atstovas, kultūros vadybininkas, turintis valdininko ir politiko veiklos patirties, aiškina: „Etnokultūros žinovų požiūriu, abejotinių skulptūrų ansamblių gimsta per visokius

drožybės plenerus. Rezultatai „nesuspindi“ vien dėl to, kad organizatoriams trūksta profesionalios atsakomybės. Sėkmingi tik tie tautodailės medžio skulptūrų ansambliai, kai bendradarbiaujama su architektais, mokslininkais etnografais. Turi būti valstybėje tvarkinga jų statymo sistema. Kai menininkai dirba savarankiškai ir yra neremiami, tai jie komerciniais pagrindais privačiai pagal užsakymus stato. Kai po to prasideda spaudoje kritika, tai visi menininkai tada nuleidžia sparnus. Architektai parkams būtinai reikalingi“.

Tyrimas atskleidė dabartyje ryškiausioms etninės kultūros apraiškoms priskiriamus reiškinius. Dauguma politikų, valdininkų, paveldosaugos profesionalų kaip ryškiausias etninės kultūros apraiškas nurodė Dainų šventes, kraštiečių sueigas, Seimo skelbiamų metų etnokultūrinės šventes (pvz., piliakalnių ar tautinių rūbų), taip pat folkloro ansamblių veiklą, koncertus, festivalius, vakarones, kitus renginius.

Remiantis kultūros centro žymaus vadybininko nuomone, etninė kultūra savivaldybių veikloje reiškiasi per kalendorinių švenčių ir kitų tradicijų pateikimą visuomenei, per atlikėjus, festivalius ir kitus renginius, kuriuose labiau akcentuojamas meninis aspektas, taip pat muziejuose. Panašiai teigia ir ugdymo srities NVO atstovas, kad etninė kultūra labiausiai reiškiasi per kalendorines šventes: „Dabar populiarėja baltų kultūros šventės. Vyksta kalendorinių švenčių atgimimas“.

Kultūros centro vadybininko ir etninės kultūros profesionalo valdininko nuomone, labai reikšminga tautodailės veikla (parodos, stovyklos, šventės, galerijos, draugijos, amatų centrai), čia labiausiai populiarėjančios tautinio kostiumo, kalvystės, medžio drožybos sritys, o savo įsitikinimais labiau susijusiems su bažnyčia, svarbi yra kryždirbystė.

Savotišką požiūrį į medijas kaip į etninės kultūros reiškinį iškelė politikai: etnine kultūra galima laikyti ir atitinkamas retas etnokultūrinės TV ar radijo laidas. Tėvų bei mamų perduodamomis dainos ir papročiai, sekamos pasakos bei kai kurių mokyklų etnokultūriniai renginiai - tai akivaizdi vaikų etnokultūros sritis.

Mokslo ekspertai, kultūros vadybininkai kaip ryškias šiuolaikinės kultūros apraiškas etninės išskyrė ir modernizuotas etninės kultūros sritis – folk-džiazo, folk-roko, postfolkloro renginius, festivalius. Ugdymo srities NVO atstovo nuomone, dėl to labai auga susidomėjimas senąja lietuvių kultūra: „Šiuolaikiniai festivaliai, tokie kaip „Mėnuo Juodaragis“, labai įtraukia jaunimą, jie jau nesusitalpina į palapines, kuriose vyksta paskaitos apie mūsų etninę kultūrą, kur iškilūs žmonės bendrauja su jaunimu“.

Žinomo kultūros centro vadybininko, etninės kultūros profesionalo nuomone, Lietuvoje etninė kultūra gyvuoja visapusiškai, įvairiomis formomis ir pakankamai intensyviai. Kai kurie mokslininkai ir mokslo ekspertai taip pat džiaugiasi esama padėtimi: „Lietuvoje tautinė, etninė tapatybė pabudo: pabudo labai smarkiai. Ją galima reikšti atvirai, viešai ir su džiaugsmu, su pasididžiavimu, ko nebuvo sovietmečiu“.

1.2 Etninės kultūros sričių tęstinumo problematika

Yra manančių, kad problematiškos yra beveik visos etninės kultūros sritys: ypač neišmanome švenčių, nyksta papročiai ir tradicijos, nes jos nebėra perduodamos iš kartos į kartą.

Etnomuzikologijos srities mokslininkas ir meninės veiklos praktikas taikliai pastebėjo, kad visos sritys tampa problematiškomis, jeigu nėra jas puoselėjančių bendruomenių, entuziastų, o tradicijos traukiasi iš žmonių kasdienio gyvenimo: „Žmonės tarsi savaime išsaugoja tarmes, tačiau regioninius ypatumus atspindinčią liaudies muziką, dainas žmonės girdi retai. Vietinis etnografinis dainavimas ir muzikavimas yra išguitas iš žmonių kasdienybės. Norisi, kad ne tik tarmė būtų natūraliai perimama iš tėvų, bet ir etnomuzika būtų nepamiršta“.

Tačiau atkreipiamas dėmesys, kad ir tarmės nyksta: „Nepaisant to, jog buvo Tarmių metai, padėtis prastėja. Pavyzdžiui, Žemaitijoje, regis, tarmės atrodo gyvos, tačiau dažnėja atvejų, kaimuose jau tarmiškai nekalbama ir vaikai nebemoka taip šnekėti“.

Iš kasdienybės traukiasi ir tautosaka: girdime ir vartojame daug mažiau patarlių. Kita vertus, vieno respondento pastebėjimu, kasdieniame žmonių gyvenime etninės kultūros tradicijų dar apstu, bet jie jų neatpažįsta: „Niekas nepastebi, kad mūsų pasisveikinimai ir patarlės skiriasi nuo kitų tautų“.

Etninės kultūros tyrimų srities mokslininkas ir meninės veiklos praktikas tvirtino: „Daugelyje sričių etninės kultūros tęstinumas yra problemiškas, kur pirštu besi – visur sudėtinga padėtis. Visų pirma pats etninės kultūros suvokimas yra labai iškreiptas“. To pradžia – sovietmetis, kai ilgą laiką per televiziją nebuvo rodomi tikri, autentiški etnografiniai šokiai ir dainos, kurias pradėjo gaivinti tik 1968 metais prasidėjęs folklorinis judėjimas. Tačiau iki šiol liko visuomenėje labai iškreiptas liaudies šokių suvokimas.

Pabrėžiama, kad labai keičiasi tradicinės vertybės: „Anksčiau darbštumas buvo vertybė ir tai bylojo dainos, patarlės, o dabar yra manoma, jog „nėra ko plėšytis“, - reikia mokėti taip „suktis“, kad nedaug dirbant gautum didelius pinigus. Sampratą apie tradicines vertybes iškraipo net ir žinomi mūsų filosofai, amoralias nuostatas priskirdami tautiniams bruožams, nors tokios nebuvo būdingos. Pavyzdžiui, teigiama, kad lietuviai džiaugiasi, jog kaimyno troba dega. Nors mūsų tradicijoje buvo visiškai priešingai – kaimo bendruomenė supuldavo gelbėti kaimyno trobos, pinigų aukomis remdavo padegėlius. Tokios iškreiptos nuostatos greičiausiai tėra sovietmečio pokario kovų, skundimų atgarsis“.

Ugdymo srities NVO atstovas pabrėžia: „Nuosmukį lemia ribotas suvokimas, kad mes iš to išaugom, kad mum to jau nebereikia. Kad ten kažkada buvo primityvi visuomenė, kuriai reikėjo tų visų amatų ir visokių renginių ir folkloro, o dabar yra kiti laikai. Požiūris galėtų keistis pirmiausiai per žmonių švietimą, tų žinių perdavimą – išaiškinimą kas iš to, kokią tai naudą neša“.

Kultūros centro valdininkas, etnokultūros vadybininkas komentuoja: „Dainos, pasakos, liaudies menas gyvuoja, tačiau požiūris į tai plačiojoje visuomenėje, jos kultūrinėje – vertybinėje orientacijoje yra didžiulė problema. Visuomenė neturi tinkamos galimybės tai pasiekti, nes žiniasklaida formuoja, kad kaimo kultūra yra prasta ir reikia išvyti iš miesto visokias muges ir kitus panašius dalykus. Džiugu, kad šeimos tradicijose yra tam tikrų reiškinų tęstinumo: pavyzdžiui, Kūčios, Kalėdos, Vėlinės plėtojasi savaime. Tačiau tarpusavio santykių bendruomeniškumo trūksta ir čia negali įsikišti jokios institucijos. Šitie savaiminiai dalykai turėtų būti skleidžiami žymiai labiau per švietimą, bendrųjų kultūrinių nuostatų ugdymą“.

Kita vertus, nors kalendorinės šventės ir mėgiamos, tačiau jos dažnai praranda savo esmę: „Rasų šventė – Joninių laisvadienis virsta pijokavimo diena, nes žmonės pamiršo tradicijas. Nepakankamai žinome ne tik kalendorinių, bet ir šeimos švenčių tradicijas. Kai net inteligentai sako, kad etninė kultūra yra „vyžos ir čebatai“, o tai liudija, kaip visuomenė menkai ją pažįsta ir nesuvokia jos gelmių“. Dailės srities kultūros vadybininkas iš regiono taip pat atkreipė dėmesį, kad šventės per daug sutelkiamos į komerciją, į Joninės su apeigomis visuomenė sunkiai įsijungia: „Jeigu nepakviečiam į renginį ant piliakalnio populiarių kapelų – vien etnografiniai rateliai ir apeigos nepritraukia. Žmonėm reikia „tūso“. Sunkai sekas atgavinti senų tradicijų daugiau švenčių: pavyzdžiui, ganiavos pradžios, Jurgines, rugiapjūtės pabaigtuves, adventines vakarones, kuriose nėra masiškumo, bet jos gilesnės, jose daugiau dvasingumo. Tačiau etnokultūrinio ugdymo srities NVO vadovas švenčių pokyčius iš dalies pateisina: „Kalbant apie tradicinius miesto renginius, mugės dabar įgyja kitą atspalvį ir tampa komercializuotos. Galbūt ten viskas nėra autentiška, galbūt yra ir kičo, bet dabar mūsų toks laikas ir negali viskas būti kaip prieš 50 ar 20 metų“.

Atkreiptas dėmesys, kad sparčiai nyksta istoriniai vietovardžiai, nes išmirus, emigravus kaimams, žemėtvarkininkai išbraukia kaimų pavadinimus ir taip sau pasilengvina administravimą. Taip nyksta mūsų istorinė atmintis, nors vietovardžiai galėtų būti kaip ten gyvenusių bendruomenių paminklai ateinančioms kartoms. Pasak respondento, „kai kurie žmonės sąmoningai neišsiregistruoja iš kaimų, kad neišbrauktų kaimų pavadinimų“.

Ypač remtina kalvystė, nes jos atlikimas, įranga – brangiausi. Taip pat kryždirbystė, skulptūra, keramika, odininkystė ir pan. – sritys, kurioms tęsti reikia išskirtinių gebėjimų. Tautodailės srities NVO atstovas, kultūros vadybininkas atkreipia dėmesį, kad kryždirbystei labai kenkia komercionalizacija, prastas užsakovų skonis: „Kryždirbystėje dėl blogo meninio skonio galime pristatyti „balvonų“, prikurti kičo. Senąsias asketiškas, gyvybingas, sakralinę godą turinčias formas atkurti, atgavinti tikrai nėra taip lengva. Labiausiai reikia tradicinių lietuviškų, liaudiškų kopolytstulpių su skulptūromis“. Kaip problemiškas iškeliamas liaudies architektūros tradicijos likimas. Meno srities NVO ir kultūros vadybos profesionalų nuomone, menkėja liaudies tapybos savitumas. Savo reikšmę praranda ir grafika, nes norint išugdyti gerą grafiką reikia daug pastangų.

Dailės srities kultūros vadybininkas pastebi, kad labai problemiška yra audimo sritis, gyvuojanti tik dėl tautinio kostiumo. Vienų respondentų nuomone, tautinio kostiumo nešiojimo populiarumas yra menkas, tačiau kiti tvirtina, kad tautinių drabužių poreikis yra didelis, bet viską slopina didelė jų įsigijimo kaina.

Labai problemiška sritis yra etninės kultūros ugdymas. Tai pabrėžė žinomas etninės kultūros vadybininkas ir valdininkas: „Anksčiau tradicijos buvo perduodamos šeimoje iš vienos karto į kitą. Ši tradicija yra nutrūkusi ir tos žinios nėra perduodamos artimoje žmogaus aplinkoje ir tokiu atveju mokyklai tenka perduoti tas žinias“.

Atkreipiamas dėmesys, kad stipriai keičiasi vaikų žaidimai: „Vaikai tikrai žino, kaip žaisti mobiliaisiais telefonais, tačiau nelabai žino, kaip žaisti „Jurgeli meistrelį“, „Klausė žvirblis čiulbuonėlis...“.

1.3 Globalių procesų įtaka etninei kultūrai

Yra paplitusi nuomonė, kad labiausiai etninės kultūros išlikimui kenkia globalizacija, tačiau tyrimo metu išaiškėjo, kad globalių procesų įtaka etninės kultūros yra nevienareikšmė. Respondentai atskleidė savo nuomonę apie globalizacijos privalumus ir grėsmes etninei kultūrai, atkreipė dėmesį į tarptautinių organizacijų paramą šiai sričiai, tarptautinių renginių privalumus.

Etninės kultūros srities mokslininkai, praktikai, kultūros vadybininkai įžvalgiai atskleidė, kad folkloro judėjimui nėra būdingas etnoentriзмas: tie, kurie giliai domisi savo kultūra, dažniausiai domisi ir kitomis kultūromis ir nebijo sandūros su kitomis kultūromis.

Pabrėžiama globalizacijos nauda kultūrų įvairovės pažinimui, padidėjusios galimybės greitai paskleisti savąją kultūrą: „Naudodamiesi globalizacijos procesais virtualiomis priemonėmis mes dabar galime labai lengvai skleisti savo etninę kultūrą ir labai greitai pažinti kitus. Globalizmas, kuris gerbia ir pripažįsta tautų įvairovę, yra naudingas. Iš kitos pusės, žmogui, kuris neturi savo šaknų, visa niveliuojantys globalizacijos procesai kenkia. Atsivėrimas pasauliui, pamirštant savo savitumą, yra žalingas. Anksčiau, kai žmonės gyveno uždara gyvenimą savo bendruomenėje, išorės įtakų buvo mažiau ir išlaikyti tradicijas savaime buvo lengviau. Dabar žmogus turi labai didelį įtakų įvairovę ir dažnai pasimeta, nebeatrenka savo šaknų“.

Globalizacija naudinga dalinant patirtimi, ypač per tarptautinius festivalius, kurie Lietuvos etninės kultūros sklaidai gali turėti teigiamą įtaką. Taigi procesai, kurie susiję su mūsų etninės kultūros „eksportavimu“ į kitas pasaulio kultūras pažinimo ir bendradarbiavimo tikslais, gali turėti teigiamą įtaką. Primenama UNESCO parama saugant įvairių kultūros paveldą: „Tas procesas sklinda po visą pasaulį ir Europą, tas procesas yra palankus ir mums verta jo lakyti. Kartais pažįstant kitas kultūras tai padeda atsisukti į savo kultūrą. Imkim japonišką minimalistinę stilistiką – tam tikrų

aprašų yra ir mūsų juostos audinyje. Arba filosofinio Rytų budistinio pasaulio žiūra turi panašių aprašų Lietuvoje. Ir Japonų šinto religija <...> Lygiai tą patį dvasingumą mus supančioj gamtoj įžiūrėjo ir mūsų protėviai, o mums atrodo tai niekalas, kažkokie relikvai, pagonybė. Kartais kitų kultūrų pažinimas padeda ir savo kultūrą pažinti“.

Etninės kultūros specialistai tvirtina, kad lietuvių etnokultūrinė kūryba gali puikiai derėti gretinant su kitos tautos kultūra: pavyzdžiui, aktorės ir dainininkės Brigitos Bublytės projekte „Sutartinių ir flamenko vestuvės“ sugretinamos atrodo stilistiškai nesugretinamos muzikinės kultūros.

Mokslo ekspertų atstovas atkreipė dėmesį į globalizacijos nuvertinimo ir tautiškumo iškėlimo tendencijas pastarųjų metu: „Šiuo metu pasaulyje vyksta nemaža permainų, susijusių su etnine kultūra ir tautiškumu. Rimtuose darbuose rašoma, kad pasaulyje gimsta naujasis nacionalizmas – Breksitas irgi to pasekmė. Dabar ir didelės šalys, tokios kaip JAV, supranta, kad pasaulis negali būti grįstas globalizmu, nes kultūrų įvairovė pernelyg didelė“.

Didelė dalis respondentų mano, kad globalizacija gali versti ieškoti savitumo, kuris mus išskirtų iš kitų, stiprintų tapatybės jausmą. Lietuvių kalbos puoselėjimas yra pirma būtina sąlyga, tačiau labai svarbios ir kitos etnokultūros raiškos formos. Ugdymo srities NVO atstovas tvirtino: „Teigiama yra tai, kad globalizacijos sąlygomis visi informacijos srautai padeda suvokti, kad mes turime išlikti savimi, kad neturėtų mūsų išblaškyti, ištrinti. Globalizacijoj svarbu kiekvienam savo tapatumą turėti. O švietime ta kryptimi turėtų telktis ir valstybinė, ir pilietinė, ir šeimos politika. Tai turėtų gražinti, išlaikyti, stiprinti žmogų“.

Kiti įsitikinę, kad savitumo išlaikymui globalūs dalykai nepadeda. Tokią nuomonę išreiškė kultūros vadybininkas, etnokultūros profesionalas: „Globalūs procesai vyksta mūsų aplinkoje – visi aplinkui angliškai kalba. Vis didesnę jaunimo kasdienės kalbos tarpusavyje dalį užima anglų kalba. Kiek užima jų laiko ir intereso pasaulinės muzikos kryptys. Gal šituos procesus reikia vertinti ne visai teigiamai“.

Tačiau mokslo ekspertas išsakė abejonę, kad globalizacija skverbiasi į visas lietuvių gyvenimo sritis. Apibendrinant galima teigti, kad mažesnė dalis apklaustųjų mano, jog globalizacijos įtaka tik neigiama.

1.4 Etninės kultūros svarba įvairiais aspektais šiandiniame gyvenime

Respondentų buvo klausama, ar etninė kultūra yra svarbi puoselėjant ir saugant lietuvių, Lietuvos piliečių ir pasaulio lietuvių tapatybę ir lietuviškumą etninėse lietuvių žemėse. Atsakant pabrėžta, kad būtent šiuo požiūriu etninės kultūros svarba nurodyta Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo preambulėje – etninė kultūra ne tik yra nacionalinės kultūros pamatas, bet

ir užtikrina savo vertės pajutimą bei lygiavertį bendravimą su kitomis kultūromis. Pateiktas Lenkijos pavyzdys, kai šalis rūpinasi tautinės savimonės išlaikymu išeivijoje, rengdama nuotolinius kursus – panašius tikslus turėtų išsikelti ir Lietuva, nes išvykusieji tokios paramos labai pasigenda.

Kultūros vadybininkas regione tvirtino: „Tik per liaudies kūrybą tauta savitumą išlaiko. Per profesionalią kultūrą tautiškumo neišsaugosime užsienyje. Ypač užsienyje tai turėtų būti skatinama, kad emigrantai dalyvautų etnoveikloje, ir mūsų kolektyvai dažniau nuvažiuotų, ir tradicijų senesnių puoselėjimo, seminarai kad vyktų. Aukšto meninio lygio tautodailės parodas, o ne kičą reiktų vežti. <...> Kuo tvirtesnė tauta savo ideologija ir tradicijomis, jų grožiu – tuo ir saugumas didesnis. <...> Etnokultūra nesustabdys emigracijos. Bet jei emigrantas pasiilgs savo liaudies dainų, tradicijų, jeigu mylės savo papročius, tai norės grįžti, nes svetur jausis vienišas. Nes tai bus įaugę į jo kraują. <...> O kai nėra tautinių šaknų – nesvarbu kur gyventi. <...> Kai nebėr meilės savo kraštui – tada negrįši, tai bet kur gali gyvent, o jei mylės, bus kažkas švento – tai grįš“.

Ugdymo srities NVO atstovas pateikė Seinų lietuvių pavyzdį, kuriems labai reikia paramos lietuvybei palaikyti, o savo savastį jie supranta kaip kalbos, kultūros, tradicijų, papročių išlaikymą. Prisimintos lietuvių bendruomenės Anglijoje, Airijoje, Vokietijoje, kurios lietuvybę išlaiko etnokultūriniu pagrindu: jų sekmadieninių mokyklėlių veiklos tikslas irgi yra panašus – kad vaikai kalbos, papročių, tradicijų nepamirštų, žinotų, kokia šventė ką reiškia. Vasario 16-osios gimnazijoje visas ugdymas yra paremtas etnokultūra: „Vokietijoje panašias mokyklas turėjo ir latviai, ir estai, tačiau jų mokyklos sunyko, o lietuvių išliko iki šių dienų. Pasaulio lietuviams trūksta identiteto ir jie to ieško etninėje kultūroje“.

Vieno respondento (etninės kultūros srities profesionalo, vadybininko, kultūros centro valdininko) pastebėjimu, etninė kultūra gali padėti prisiliesti prie giluminių sluoksnių dėl savo ilgaamžės raidos ypatybių, o tai neabejotinai prisideda prie tautinės tapatybės puoselėjimo.

Etninės kultūros puoselėjimas ne veltui siejamas su nacionaliniu saugumu: „Etninė kultūra labai svarbi valstybės saugumui. Pokaryje buvo daug jaunuolių partizanų, kurie negailėjo savo gyvybės dėl Tėvynės, nes tarpukario Lietuvoje patriotiškumas, tautiškumas švietimo sistemoje buvo labai stipriai ir sėkmingai ugdomas. Dabartinis savanorių skaičius džiugina, tačiau nežinia kiek jų pasirinkimą lemia tautinė savimonė, o kiek ekonominės paskatos“. Atkreiptas dėmesys, kad dabartiniu metu siekiant sustiprinti karių motyvaciją ir patriotizmą reikėtų į jų parengimą intensyviau įtraukti etninės kultūros dalykus (beje, šauliai ir kariai jau mokomi partizanų dainų, jiems vedamos etnokultūrinės viktorinos). Respondentų nuomone, etninė kultūra turėtų būti siejama su patriotiškumu: „Jeigu žmonės vienyti ne vien valstybės pilietybė, bet ir gilesni dalykai, Tėvynės meilės jausmas būtų stipresnis ir kitaip reikštųsi“.

Dauguma respondentų sutiko, kad etninė kultūra naudinga **siekiant suvaldyti emigracijos procesus**. Etninės kultūros srities mokslininkai, kultūros praktikai ir vadybininkai atkreipė dėmesį į

tai, kad emigracija gali vykti ne tik dėl ekonominių priežasčių: „Emigracija yra susijusi su savo kultūros pažinimu arba nepažinimu. Jeigu žmogus yra gerai susipažinęs su savo tradicijos, papročiais, istorija, tai jis yra labiau prieraišus, bando atrasti savo vietą. Nors daugelis žmonių emigruoja dėl ekonominių priežasčių, tačiau tai yra tik viena iš priežasčių. Daug etninės kultūros puoselėtojų pasitenkina mažomis pajamomis, bet su džiaugsmu save skiria kultūrinei, dvasinei bendruomeniniai veiklai“. Kai kurių respondentų nuomone situacija, kai 80 procentų dabartinių abiturientų žada emigruoti, rodo per menką dėmesį tautinės savimonės ugdymui dabartinėje švietimo sistemoje. Pateiktas tyrimų pavyzdys, kai buvo nustatyta, jog sustiprinto etnokultūrinio ugdymo mokyklų mokiniai yra linkę išvažiuoti į užsienį trumpam pasižvalgyti, išsimokslinti ir grįžti į Lietuvą, o tie, kurie visai neturėjo etninės kultūros ugdymo, gėdijasi būti lietuviais ir žymiai labiau linkę išvykti svetur visam laikui.

Pastebėta, kad emigracija didele dalimi kyla iš Lietuvos nuvertinimo, tradicijos vertybių nepažinimo: „Būti tautišku – tai nereiškia avėti purvinus batus. Štai net Norvegijoje karališka šeima išdidžiai vilki tautinį drabužį. <...> Tinkamas etnokultūrinis ugdymas skatina pasididžiavimą savo valstybe, tradicijomis ir vertybėmis, o tai gali pristabdyti emigracijos procesus, nes pažadina norą kovoti, kad pagerėtų gyvenimo kokybė Tėvynėje“. Ugdymo srities NVO vadovybės atstovas priminė, kad yra nemažai abejojančių etninės kultūros galia suvaldyti emigracijos procesus, bet pripažįstama, kad siekiama, jog išvykęs jaunas žmogus išsaugotų lietuviškumą ir perduotų savo vaikams. Etnokultūrinio ugdymo svarbą šiuo atžvilgiu nurodė ir Mokslo tarybos atstovas: „Būtina puoselėti ir ugdyti etninę kultūrą ir nacionaliniu, ir regioniniu lygmeniu, kad ugdytiniai susiformuotų savo nacionalinę ir regioninę savimonę, kad norėtų grįžti dirbti ir gyventi į Lietuvą ir baigę užsienio aukštąsias mokyklas, netgi emigrantų vaikai“. Apklaustieji politikai, taip pat mano, kad etninė kultūra dalinai svarbi ugdant giluminius saitus su Tėvyne, nors pripažįstama, kad ne visada galima aiškiai atsekti tiesioginį ryšį. Dar kiti pastebi, kad yra tam tikros jungtys, kurios jungia žmogų su jo kultūrinėmis šaknimis, tada jis jaučiasi tvirtesnis, brandesnis, gali lengviau įveikti iššūkius.

Ugdant kultūrinės ir tautinės savasties suvokimą bei skatinant susidomėjimą lietuviškumu globaliame pasaulyje, etninė kultūra taip pat svarbi. Etnomuzikologijos srities mokslininkas, pedagogas, praktikas, išvelgė tautiškumą mobilizuojantį globalizacijos aspektą: „Paradoksalu, kad dar sovietų okupacijos laiku, mes dalyvavome folkloro sambūriuose, norėdami atsilaikyti prieš esamą politinę santvarką, prieš rusinimą. Kai užplūsta svetimi dalykai, labiau esi priverstas pasitempti, išsilaikyti. Galbūt dabartiniai globalizacijos procesai mus privers pagalvoti apie savo tradicijas. Globalizacijos procese ir atsiranda tie giluminiai, unikalūs dalykai, ir tai padeda viešinti savo kultūrą ją parodant kitiems“.

Kitas respondentas (kultūros vadybininkas, etnokultūros profesionalas, valdininkas) atkreipė dėmesį į universaliuosius etnokultūros aspektus, todėl verta iškelti tai, kas yra bendra visoms tautoms

– tada nelieka globalumo baimės. Etninės kultūros srities mokslininkas, praktikas, kultūros vadybininkas iškėlė mintį, jog nuosekliai plėtojant etnokultūrinį ugdymą reikėtų plėsti kultūrinį akiratį: „Tinkamas etnokultūrinis ugdymas pradžioje paaiškina kas mokinį supa, o augant pravartu savus papročius, tradicijas pradėti lyginti su pasaulyje gyvuojančiais pavyzdžiais: aiškintis kuo mes saviti, kuo panašūs. Toks lyginimas ugdo toleranciją, užkerta kelią radikaliai nacionalizmui“.

Etninė kultūra sudaro galimybes plėtoti ekonomiką. Kultūros vadybininkas, etnokultūros žinovas regione, menininkas atkreipė dėmesį į ekonominę tautodailės vertę ir jos problemas: „Tautodailė – tai verslas, turizmas, kulinarinis paveldas, Kaziuko mugės. Visa tai „išsuka“ ekonomiką, ir smulku verslą „išsuka“, kiek pašalpų mažiau tada reikia. Išlaikytiniu armija mažėja. Tai skatinti reik – per stipendijas. Būtinai reikia pradžioje atleisti nuo mokesčių“. Kitas respondentas (etnokultūros vadybininkas, valdininkas) priminė, kad iš tradicinių verslų nuo seno būdavo gaunamos nemažos pajamos: „Tarpukariu Lietuva gavo didžiules pajamas iš lino auginimo ir žmonės iš to pragyvendavo, netgi linas buvo vadinamas „Lietuvos auksu“. Vėliau, net ir pokariu buvo auginamos didžiulės plantacijos“. Kalbama apie dabarties galimybes: „Ekonominę gerbūvį gali pakylėti dar nepakankamai panaudota liaudies amatų niša. Kiekvienas miestelis galėtų plėtoti turizmą, rodydamas tik jam būdingus amatus, kulinarijos paveldą. Nors ir sunkoka pas mus kurti vietinius versliukus, bet etninė kultūra galėtų būti kaip deimančiukas kiekvienam kraštui. Dainavimas, šokis, muzikavimas skatina bendruomeniškumą. Visuose miesteliuose, kuriuose buvo etnografinis ansamblis, kaimas sugebėdavo surengti sau šventes. Didelė įtaką dabar jaunimui daro tradicinių šokių klubai. Net ir sutartinių giedojimas gali suburti didesnes žmonių grupes. Ir tokie susibūrimai padeda malonus leisti laisvalaikį“.

Etninės kultūros srities mokslininkai, praktikai, pedagogai atkreipė dėmesį į per menką etnokultūros panaudojimą turizme: „Mes neišnaudojame kultūrinio turizmo potencialo, nors UNESCO pažymi, jog mes turime didelius kultūrinius lobius. Turizmas kai kuriose šalyse uždirba net 70 procentų BVP. Ekonomiškai tai būtų labai naudinga, nes pasaulis domisi Lietuvoje esančiais unikaliais dalykais. Tačiau į kaimus labai retai nuvažiuojama, net į Rumšiškių liaudies buities muziejų retokai užsukama. Kaimo turizmo sodybos labai dažnai pateikia kičą, nes savininkai nėra susipažinę su tradicijomis, kurių neišmanymas gali etninę kultūrą perdėm sukومercinti ir net numarinti. Bet jeigu verslininkai suprastų etninės kultūros potencialą, ją galima būtų iškelti į aukštumas“.

Ugdymo srities NVO vadovas ekonominę etnokultūros naudą susiejo su smulkiuoju verslu: „Suvenyrų verslas yra neišnaudota niša ir norisi, kad būtų kuo mažiau kičo šitame versle. <...> Kokybiškų suvenyrų yra gaminama, tačiau nepakankamai. Tai gali iš dalies prisidėti prie ekonomikos plėtos“. Tvirtinama, kad iš etninės kultūros žmonės gali užsidirbti ir pragyventi, ypač iš amatų, tautodailės, kurie turi rinką. Plėtojant turizmą, galima užsidirbti ir iš muzikavimo, festivalių. Taikliai

pastebėta: „Tačiau ekonomika nėra susijusi vien tik su tiesioginiu pelnu, ji auga per švietimą, tai suteikia grįžtamąjį ryšį“.

Neabejojama etninės kultūros nauda ir **socialinei sričiai**. Respondentai pabrėžė, kad etninė kultūra (pavyzdžiui šventės, mugės) apjungia žmones iš įvairių socialinių sluoksnių, gyvenančius ir turte, ir neturte, stipriai padeda puoselėti bendruomeniškumą. Žmonės jos dėka gali labiau dalintis, labiau vieni kitus įkvėpti. Kultūros vadybininkas, etnokultūros profesionalas, valdininkas atkreipė dėmesį ir šiuos socialinius aspektus: „Etninė kultūra sukuria terpę žmonėms bendrauti, be ko gyvenimas nėra pilnavertis. Ji padeda kurti socialinius ryšius tarp panašių interesų žmonių, atsiveria galimybės kurti bendrijas, ieškoti bendraminčių ir veikti“. Pastaruoju metu auga socialinio bendravimo stiprinimui svarbi tradicinių šokių klubų sklaida. Atkreipiamas dėmesys, kad rengiant amatų mokymus, edukacijas galima sutelkti ir kaimo žmonės, bendruomenę, kviesti žmones į kaimo bendruomenių namus, amatų centrus amatininkauti: „Per Adventą gaminant žaisliukus galima ir advento dainas dainuoti, pasakas, istorijas sekti, atitrūkti nuo tų telefonų, televizoriaus, gyvai pabendrauti. Gyvo bendravimo mums trūksta. Etninė kultūra gali ir mokiniams suteikti gyvo bendravimo terpę“.

Vienas politikas pateikė išskirtinę įžvalgą: „Etninė kultūra gali užtikrinti kūrybingą laisvalaikį ir sveiką, harmoningą gyvenimo būdą (pvz, šokis skatina judėti, o šventės dažnai vyksta gamtos prieglobstyje)“. Kultūros vadybininkas, etnokultūros profesionalas, valdininkas taip pat pabrėžė etninės kultūros svarbą žmogaus savivokai ir jausenai: „Etninė kultūra yra vienas iš pamatinių dalykų žmogui jausti gerai, laimingu. Reiktų stiprinti ryšius su savo aplinka, padedant savo gyvenamąją vietą, bandant atsekti savo praeitį per giminės liniją. <...> Na ir tie kūrybiniai pradai per etninę kultūrą yra vystomi nesudėtingai ir tuo pačiu jie pripildo mūsų sąmonę svarbiausiais ženklais, įvaizdžiais, vertybėmis, kurie mus sieja. Tas laimingumas, jeigu aš galiu padainuoti, jeigu aš galiu pagroti, galiausiai jeigu aš galiu bendrauti toj terpėj kaip lygus su lygiais“.

Etninė kultūra visų pirma yra ne sceninis menas – bet dalyvavimo kultūra, kur kiekvienas yra dalyvis ir kūrėjas. Tai savaime mažina emocinę ir socialinę atskirtį, todėl gali būti panaudota kaip puiki priemonė socialinėms problemoms spręsti, socialinės integracijos veikloms. Svarbu paminėti, kad remiantis rašytiniais šaltiniais iki krikščioniškoje Lietuvoje nebuvo elgetų, našlaičių, sunkių ilgalaikės depresijos formų, priklausomybių, tai įrodo etninės kultūros pajėgumą kurti socialinę darną. Lietuvoje taip pat puikiai sugyveno įvairių tikėjimų žmonės, todėl etninė kultūra skatina toleranciją ir pagarbą.

Įvairios etninės kultūros formos gali ženkliai prisidėti prie **sveikos gyvensenos stiprinimo**. Pavyzdžiui, tradiciniai šokiai, meditatyvios dainos ir sutartinės, šventės vykstančios gamtoje, žaidimai skatina fizinį aktyvumą, ypač gryname ore. Pagarba senosioms vertybėms taip pat skatina keliones į istorines vietas bei gamtos paminklus – t.y. aktyvų laisvalaikio praleidimo būdą. Svarbu

paminėti, kad tradiciniai šokiai ir žaidimai, nereikalauja ypatingo fizinio pasirengimo ir tinka visoms amžiaus grupėms bei neturi savyje rizikingų judesių, galinčių privesti prie traumų, o meninė dalis motyvuoja judėti žmones, kuriems nėra patrauklus sportas.

Neveltui pabrėžiamas etninės kultūros vaidmuo **aplinkosaugos ir darnios plėtros srityje**. Lietuvių etninė kultūra kaip holistinė sistema ne tik pilnai apima darnios plėtros principus, bet ir visas gyvenimo sritis nešdama vidinę išmintį jog visos veiklos turi derėti tarpusavyje ir tik tada tiek atskiri elementai tiek visuma teiks didžiausią naudą ir prasmę. Pavyzdžiui tradicinės šventės vyksta gamtoje, ugdo pagarbą jai; jose gali dalyvauti visos amžiaus grupės ir jos visos turės kuo užsiimti – t.y. programa daugiasluoksnė; visi gali būti kūrėjais, atlikėjais; suderinamas buvimas gamtoje, judesys (fizinis aktyvumas), bendravimas, šokis, daina ir kitos meno formos (pvz. rūbų puošyba), dainų turinys ugdo vertybes ir padeda išreikšti emocijas (psichinė sveikata), deramas dėmesys skiriamas estetikai. Šventėms rengti idealiai tinka bendruomenės: yra daug programos variantų ir jas darant mažose bendruomenės nėra reikalinga sudėtinga ar brangi apšvietimo įgarsinimo ar pan. įranga – aukštas prieinamumas, o dainoms ir šokiams nereikia ypatingų meninių sugebėjimų. Kultūros paprastumas ir žemiškumas yra suprantamas daugumai žmonių, o ne tik menininkams. Tai tik keletas prigimtinės etninės kultūros integralumą parodančių pavyzdžių.

Dauguma respondentų nurodė išskirtinę etninės kultūros reikšmę **kultūros ir švietimo srityse**. Etnokultūra labai reikalinga regionuose, kuriems sunkiai prieinama aukštoji kultūra: „Nei operų, nei didelių parodų rūmų. Ištrintum etnokultūrą iš kaimo miestelių – nieko ir neliktų. Kultūros centrų pagrindiniai būreliai yra folkloras ir kapelų ansambliai, dainų ansambliai. Dėl to lanko kultūros centrus. <...> Švietimas neatsiejamas nuo kultūros. Ir patys mokiniai dalyvauja kultūros centrų renginiuose. Senjorai ir vaikai, kurių mažėja – pagrindiniai saviveiklininkai. Kultūros centras be mokyklos vargu ar gali išlikti“.

Etninės kultūros srities mokslininkas, praktikas, pedagogas pabrėžė jos būtinybę šiuolaikiniame švietimo sistemoje: „Etninė kultūra švietimo srityje svarbi, kadangi natūralus tradicijos perdavimas šeimose yra beveik nutrūkęs, todėl šis darbas atitenka švietimui, pradedant nuo darželių iki pat doktorantūros“. Tačiau dėl per mažo valstybės dėmesio, šioje srityje yra didžiulė spraga.

1.5 Etninės kultūros vietos valstybės politikoje vertinimas

Dauguma apklaustųjų atkreipė dėmesį, jog daug kalbama, kad etninė kultūra svarbi, tačiau iš tikrųjų ji nėra prioritetinga. Tam tikras valdžios dėmesys etninei kultūrai yra, tačiau jis deklaratyvus, nes pokyčių padėties gerėjimo linkme nėra. Dalis apklaustųjų išreiškė nuomonę, jog etninė kultūra ne tik kad nėra prioritetinga sritis, bet jos apskritai kol kas nėra valstybės politikoje.

Etninės kultūros srities mokslininkas, praktikas, NVO vadybininkas pabrėžia etninės kultūros statuso dvilypumą: „Pagal įstatymų kiekį ir etninės kultūros paminėjimą juose susidaro įspūdis, kad ji yra prioritetinga, bet tų įstatymų nesilaikoma. Esame pirmeiviai Europoje su Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu ir mus dėl to UNSECO labai įvertino, bet daugybės jame įrašytų dalykų valstybė neįgyvendina“. Kartu atkreipiamas dėmesys, kad etninės kultūros teisinė bazė dar nepakankama, nes dar trūksta dėmesio etninei kultūrai tiesiogiai su ja susijusių ir kitų sričių teisės aktuose (pavyzdžiui, Turizmo įstatyme).

Tokią padėtį glaustai nusakė ir etninės kultūros vadybininkas: „Viešajame gyvenime ir teisės aktuose yra daug kas deklaruojama, tačiau sunkiai sekasi tai paversti veiksmis, tai yra būdinga daugeliui sričių“. Kitas respondentas (etninės kultūros srities mokslininkas, praktikas, kultūros vadybininkas, valdininkas) taip pat tvirtina, kad etninei kultūrai teikiama nežymi vieta: „Nors ir įkurta veikianti Etninės kultūros globos taryba, atskaitinga LR Seimui, bet jos galios menkos. Valstybėje etninės kultūros prioritetiškumas pastebimas, kai, pavyzdžiui, buvo skelbiami Tarmių ar Tautinio kostiumo metai“.

Etninės kultūros vadybininkas, valdininkas atkreipė dėmesį, kad etnokultūrinės savimonės svarba nurodyta net Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme, tačiau kai svarstomas biudžetas, etnokultūra lieka paraštėse. Pavyzdžiui, kai Rasų šventei nebuvo skirta finansavimo, argumentuota, jog ir be finansavimo žmonės vis tiek švęs šią šventę.

Etnokultūrinio ugdymo srities atstovai pabrėžė, kad valstybė „<...> deklaruoja, jog etninė kultūra yra labai svarbi, pamatinė, kad per ją formuojama jauno žmogaus vertybių sistema. Gražiai pasakyta, bet deja, etninės kultūros dalykai yra tik rekomenduojamo pobūdžio – mokyklos gali integruoti ir gali neintegruoti, gali atsisakyti jeigu to nenori. Švietime labiausiai pasigendama veiksmų“.

Etnomuzikologas, profesorius, etnokultūros praktikas, aukščiausio lygio aptariamoms srities atlikimo profesionalas Lietuvoje itin kritiškai įvertino kaip neva įgyvendinami pasaulio paveldo globos Lietuvoje prioritetas „Kartais valstybinės institucijos veikia formaliai, ir etninės kultūros proveržio nepalaiko. Nors sutartinės yra įtrauktos į UNESCO nematerialaus kultūros paveldo sąrašą, tačiau šios srities entuziastų profesionalų projektų LKT neparemia (pvz., kelis sykius yra prašyta finansavimo įvairiems sutartiniams projektams, tačiau sprendimai buvo neigiami)“. Dėl to, respondento nuomone, etninės kultūros politiką visų pirma reikia sukurti, o apie prioritetą net neverta kalbėti. Dabar daugybė etninės kultūros projektų negauna finansavimo, Kultūros ministerijoje nėra jokio specialisto. Todėl respondentas mano, kad etninė kultūra stipriai eliminuojama iš bendrojo kultūrinio ir švietimo gyvenimo. Tuo labiau, kad nuolat vis vyksta reformos: „Yra labai sunku, kuomet kiekviena nauja valdžia viską keičia, griaua. Ir tas laikinumas ir pertrūkstamumas labai visus vargina“.

Kultūros vadybininkas pastebėjo: „Žymiai didesnis prioritetas šiuo metu yra kinas, jo industrija turi mokesčines lengvatas, o kodėl neturi kitos kultūros sritys? Argumentas, kad kinas svarbiau, kad jis brangus, manęs netenkina, nes ši sritis daug pinigų ir uždirba“.

Tiesa, yra manančių, kad etninė kultūra ir neturi būti prioritetinga sritis. Mokslo ekspertas samprotavo: „Man patiktų, kad visa kultūra apskritai būtų vienas iš prioritetų Lietuvos valstybės politikoje (mokslas taip pat). Jei kultūra būtų vienas iš prioritetų, ko nėra, joje tilptų ne tik etninė, bet ir aukštoji kultūra – viskas, teatras ir kinas, ir literatūra, ir kas tik nori, siekiant iš tikrųjų aukšto šitų visų dalykų lygmens. <...> Neišskirčiau etninės kultūros kaip atskiro prioriteto, o tik kaip visos kultūros dalį. Etninė kultūra turi turėti savo tikrą, normalią, gerą vietą šalia kitų kultūros sričių. Viskas kompleksiskai ir kartu“.

Paveldosaugos patirties turintis politikas pabrėžė: „Būtina atrasti optimalų būdą – tai neturėtų būti prievartinis „priemonių diegimas“, o veikiau pagalba jau egzistuojančioms iniciatyvoms. Efektyviausiai etninės kultūros tradicijos išsaugojimą užtikrintų tinkamai pakoreguota švietimo sistema ir savivaldos reglamentai: turėtų būti užtikrintos galimybės, sąlygos etninę kultūrą praktikuoti – dainuoti, šokti, žiesti, austi, drožti...“

Kultūros vadybininkas, etnokultūros profesionalas, valdininkas taikliai apibūdino darniai veikiančios globos sistemos bruožus: „Iš valstybės pusės strateginio požiūrio deklarasavimas yra labai svarbus: tai liudija skiriamų lėšų apimtys, institucijos veiklos planai, programos, įstatymai. Tai vyksta, tik būtų gerai kad matytųsi augimas, kad programos būtų atnaujinamos ir siejamos su finansavimu. Ne mažiau svarbu ne tik programos, teikiančios galimybę gauti finansinę paramą veikloms, bet ir kitas dėmuo – tai etnokultūrą mylinčių žmonių, bendruomenių auginimas, puoselėjimas. Čia reikšmingas yra švietimas ir žiniasklaidos indėlis“.

Vieno kalbinto žymaus paveldosaugos srities atstovo nuomone, etninės kultūros plėtrą lemia švietimo ir kultūros darbuotojai (bibliotekininkai, muziejininkai, kultūros renginių organizatoriai, saviveiklos ir kitų kultūros sričių specialistai). Valstybė turėtų stiprinti savivaldybių kultūros centrus, plėsti LNKC, skatinti į šią sritį labiau atsigręžti universitetus, kolegijas.

Ugdymo srities NVO atstovas teigė: „Politikai galėtų dažniau prisiminti mūsų liaudies rūbus, galėtų dažniau kad ir su deklaratyviom viešom kalbom parodyti, kad jiems etninė kultūra svarbi, kad jos problemas supranta. Sugrįžtų tam tikros tradicijos“.

Etnokultūros vadybininkas, valdininkas išsakė tokią kritišką nuomonę, kad Lietuvoje etninė kultūra deklaruojama kaip esminė pilietinio ugdymo dalis, tačiau rengiant pilietinio ugdymo švietimo programą nepakviečiama Etninės kultūros globos taryba.

Atkreiptas dėmesys, kad **itin trūksta dėmesio etninei kultūrai vykdomojoje valdžioje**, nes čia beveik nebeliko atsakingų už šią sritį žmonių. Labai pastebima, kad ministerijose trūksta etninės kultūros specialistų, esamų kompetencija neaiški („atsiranda tokie per politinę, partinę arba gimininę

liniją“), dėl to ir priimami netinkami sprendimai: „Pasakė, ir viskas, ir jiems atrodo, kad šventa: nežiūrėję, netyrinėję, neturėdami jokių duomenų, jokio pagrindo“.

Etninės kultūros srities mokslininkas, praktikas, kultūros vadybininkas teigia: „Nepakankamas dėmesys etninei kultūrai pastebimas Kultūros ministerijoje. Atkūrus Nepriklausomybę joje buvo įsteigtas atskiras Etninės kultūros skyrius, bet jo nebeliko. Yra Regionų kultūros skyrius, kuriame dirba keli žmonės, bet nei vienas iš jų neturi kvalifikacijos etninės kultūros srityje. Kitose ministerijose taip pat nėra atskirų skyrių ir etatų, kurie kuruotų šią sritį“.

Etnokultūros vadybininkas atkreipė dėmesį, kad nuo 2003 m. iki 2014 metų, su tam tikrais pertrūkiais, buvo valstybinė Etninės kultūros plėtros programa – tai ilgosios trukmės dokumentas, kuris nubrėžia tam tikrą valstybės žvilgsnį ir remiantis ta programa buvo rengiami kiti dokumentai ir skiriamas finansavimas. Dabar šis dokumentas yra padarytas žemesnės pakopos dokumentu (tarpinstituciniu planu, kuriame net nėra suplanuotų lėšų kiekvienai priemonei įgyvendinti), kuris automatiškai daro mažesnę įtaką. Pagal valstybinę programą atskiri rajonai rengė savo programas ir formavo savivaldos etninės kultūros politiką, dabar jie nebeturi atramos pagrindiniame strateginiame dokumente.

Kultūros vadybininko iš regiono nuomone, etninės kultūros plėtra įmanoma tik efektyviai globojant valstybei, skiriant paramą: „Tikslinga saugoti per politiką. Ypač išnykstančius reiškinius būtina, kad valstybė palaikytų. Remiant festivalius ir gastroles į užsienį, reikia remti ir etnokultūros dalykus. Popsas turėtų būti mažiau remiamas, nes jis ir taip gali užsidirbti. Jei etnokultūros valstybė nerems – prarasime specialistus, jie pakeis specializaciją arba emigruos užsienin“.

Tačiau valstybės nepakankamą dėmesį etninei kultūrai parodo tai, kad **šiai sričiai skiriamas labai mažas finansavimas**. Vienas Lietuvos mokslo tarybos (LMT) ekspertas itin kritiškai įžvalgė kultūros politikos nuostatų klaidas. Jo mintys apibendrintai išreiškia tai, ką anksčiau kalbėjo regionų atstovas: „Kultūroje ir švietime komercinės prieigos tikrai nepasiteisino. Valstybė neturėtų svarbiausiose vietose gailėti investicijų, nes tai investicija į ateitį. (Apie mecenavimą galime tik pasvajoti). Tai banalu, ką aš sakau, bet iš tikrųjų taip yra: investuojama į tuos, kurie ateis. Čia daugybė veiksmų, į kuriuos reikia atsižvelgti ir numatyti pasekmes. Negalima iš kultūros daryti verslo“.

Kultūros vadybininko regione tvirtinimu, finansavimas etninės kultūros sričiai mažėja, ypač tautodailei. Anot jo, yra vietovių, kuriose daug jaunų tautodailininkų išugdoma, bet šios veiklos entuziastai atlygio negauna, tik mato valdžios nepasitenkinimą ir savanaudišką melagingą pasigyrimą, todėl kai kuriems kūrėjams optimizmo mažėja. Kritišką tautodailės ir jos kūrėjų būklę regione apibūdina šis pasisakymas: „Aš dabar nematau, kaip menininkams dabar padėti. Visi siekia, kad jie darytų už dyką. Ko vertas tas menininkas, kuris per mėnesį išdrožė už dyką? Visus medžio skulptūrų, paminklų, kryžių ansamblius mėnesiais drožiam, po to padovanojam“.

Kultūros ir meno vadybos regione žinovo teigimu, regionuose etninės kultūros plėtrą smarkiai lemia LKT autoritetas, nuo kurios visiškai priklauso tęstinių festivalių likimas ir rajonuose: „Rajono savivaldos parama viską lemia. Jei duos savivaldybė pinigų – tai darysi. Jei rajone ryškios šventės – tai remia savivalda, net jei LKT ir neremia. LKT lėšos ypač lemia, nes populiarius festivalis gali žlugti, jei neparemia LKT. Jei centre laimi projektą, duoda pinigų – prisideda būtinai ir savivaldybė. Jeigu LKT neduoda – neretai taip pat neduoti įtakojama ir savivaldos nuomonė.

Tiesa, reikėtų atkreipti dėmesį į etnokultūros entuziastų veiklos labdaringumo paradoksą, kai etnokultūros entuziastai savo lėšomis ir pastangomis įkuria kultūros ir amatų centrus, atkuria dvarus, tačiau valdžia mėgsta prisiimti nuopelnus sau.

Respondentai ne kartą įvardijo neadekvačius etninės kultūros projektų vertinimo kriterijus, kurie neatitinka šios srities specifikos: „Teko ir mum rašyti projektus, tai vis atsakydavo: sugalvokite ką inovatyvaus, naujo. Kažkodėl inovatyvaus, o ne tęstinio, kas yra prasminga, gilus, kas žmones sutelkia aukštesnei raiškai. Tai mes daugiau ir nemėginame“.

Keli kultūros vadybininkai (vienas iš centro, kitas iš regiono) iškėlė siūlymą dėl projekcinio etninės kultūros renginių finansavimo modelio tobulinimo. Pagrindinė siūlymo idėja - kad regioniniu ar rajonų lygmeniu paramos projektams mastai per daug nesiskirtų, nes dabartinis modelis skatina kultūros plėtros išbalansavimą, regioninį netolygumą. Reikėtų siekti, kad rėmimo konkursai vyktų ir regiono ar rajono vidaus lygmenyje: „Turėtų būti daugiau fondų, labiau diversifikuotos galimybės gauti paramą. Etnokultūroj visai kitas turi būti kriterijus. <...> Ar visada teisingai neklystamai skiriama? O gal gauna tik todėl, kad turi draugų? Profesionaliajame mene dėsninga, kad išlieka geriausi, įdomiausi. O etnokultūrai turėtų būti ir teritorinis tolygus paskirstymas, kad neliktų nuskriaustų. Nes kiekvienas kraštas turi teisę į kultūrą. O regionas negaunantis nukenčia. Juk būna, kad parašo nusamdytas: nors laimi, nieko gero neįvyksta – nei žiūrovų, nei turinio. <...> Reiktų ir regioniniu principu visiems vienodai regionams duoti ir jų viduje dalinti geriausiam renginiui. Juk projektiniame finansavime tikrų įvertintojų, tikrintojų juk nėra. Būna, kad popieriukus sudėlioja, o renginys niekinis. Be to, kultūros taryba neturi prioritetinių rėmimo kriterijų, o valstybinių prioritetų nesilaiko“.

Kitas respondentas taip pat teigė, kad finansavimas turėtų būti diferencijuotas: „Reikia išplėtoti kultūrinės veiklos finansavimą, kad kiekvienas regionas turėtų savo šaltinius, kad būtų ne tik valstybės, bet ir savivaldybės, regiono – 50/50 proc. prisidėjimo fondinių lėšų, bendras valstybės ir regionų finansavimas. Reiktų sudaryti sąlygas buvusius etnokultūros tarybos ekspertus atvykti į stebėseną. <...> LKT ekspertai vertinimui, deja, negauna pakankamos informacijos, koks renginio tęstinumas, kokios jo tendencijos...“

Beje, pasitaikė ir tokių NVO atstovų, kurie linkę pritarti esamai padėčiai: „Pakankama valstybės parama per tas formas, įvairovę ir manau kad tai yra geriausias būdas EK plėtrai. Finansavimas dabar

yra projektinis ir jeigu gerai parašome projektą, tai ir gauname finansavimą. Būna gauname ir būna negauname, nes kiti geriau parašo už mus. Bet mes žinome, jog finansavimas yra ribotas – iki 2020 metų ir kai tie pinigai pasibaigs, tada neaišku kaip bus, manau, kad tikrai sumažės ta parama“.

Centrinių valstybės institucijų kultūros vadybininkas, valdininkas iš vienos pusės idealizuoja esamą konkursinę rėmimo tvarką ir jai visiškai pritaria, tačiau pripažįsta, kad NVO veiklų rėmimą reikia tobulinti: „Kalbant apie tą finansavimą, kuris dabar vyksta per Kultūros tarybą, ta kišenė nėra labai didelė. Pati problema yra ne valstybinė, o pačių organizacijų - ar jos geba ar negeba perengti tinkamus projektus. Kartai yra pačių organizacijų negebėjimas pasinaudoti finansavimu. Tie, kas deramai pasirengia, gerai projektus parašo, tie finansavimą gauna. Dabar valstybė plečia paramą tiesiogiai organizacijoms, jos veikia. Manau, kad geros, kryptingos veiklos yra remiamos tiek savivaldybės, tiek valstybės lygmenyje. O kad valstybė gali ir ieško geresnio būdo, kaip paremti nevyriausybinės organizacijas, aš tam pritariu“.

Valstybinės paramos ypač reikia etninę kultūrą puoselėjančioms nevyriausybiniams organizacijoms. Politikai kritiškai ir panašiai nusakė valstybės ir savivaldos požiūrio į NVO įtampos aspektus. Tvirtinama: „Visuomenininkų valstybė neremia arba remia per menkai. Etninės kultūros srities draugijos, klubai, folkloro ansambliai, jų vadovai nėra finansuojami“. Vienas politikas iškėlė siūlymą, jog visuomeninės organizacijos, klubai, ansambliai palaikantys etninę kultūrą, t.y. tapatybės reikalus, turi turėti atskirą finansavimo programą“.

Ugdymo srities NVO atstovas akcentavo jam gerai pažįstamą bendruomenių sektorių: „Reiktų žymiai labiau remti ir skatinti projektines bendruomenių veiklas. Svarbu kad nevyriausybines organizacijas, kurios užsidegę tuo dalyku, turėtų galimybę plėtoti savo veiklas. <...> Dauguma pabrėžia, kad būtent projektinis finansavimas geriausiai padeda skatinti bendruomenių iniciatyvas, jų kūrybingumą ir taip išsaugoti tradicijų tęstinumą. Tačiau norima, kad toks skatinimas būtų gausesnis. Tada įsitraukia tie žmonės, kuriems įdomu, jie dar ir kitus žmones užkrečia, padeda įsitraukti ir dalyvių ratas plečiasi. Be to, manau, kad labai svarbu bendrauti su užsieniu, kaimyninėmis valstybėmis: latviais, lenkais, baltarusiais, nes ten lietuvių yra daug. Mūsų tikslas tas bendruomenes išlaikyti, o tam padeda bendravimas“.

NVO atstovas, Kultūros vadybos profesionalas-praktikas, tautodailininkas, drauge turintis ir politiko, valdininko veiklos patirties, kritiškai ir emociškai vertina strateginio valstybės požiūrio šioje srityje trūkumą, konkursinės paramos nepastovumo neigiamas pasekmes tradicinės kultūros tęstinumui: „Kiek kreipdavomės į KRF finansavimo, eilę metų gavome. Buvom labai dėkingi. Esam vieną projektą gavę per ES finansavimą bazės kūrimui. Tai labai priklauso nuo mūsų pačių. <...> Turim tiek, kiek gaunam, privačiai daug randam, iš rajono niekad nesame gavę savo plenerams. Gal tik vienam tautodailės organizacijos jubiliejui gavom nusipirkti tortų. Rėmimas nepakankamas. <...>

Kol valdžioj nebus iniciatyvių žmonių, jei prie stalo sėdės tik dizaineriai, architektai, tai jie ir atiduos jiems visus pinigus. Tiek daug išmanančių, bet nugali blogi ekspertai...“.

Taip pat ir kiti kalbinti NVO atstovai išreiškė kritinę nuomonę: „Nepakankama parama. Daugelis nevyriausybių etninės kultūros srities organizacijų yra savanoriški susivienijimai, neturintys nei etatų, nei patalpų. Visos yra priklausomos nuo projektų. Finansavimas yra per menkas. Etninė kultūra neturi jokio atskiro rėmimo fondo. Per projektinį finansavimą palaikomos atskiros iniciatyvos. Tačiau parama turėtų būti tikslinga, kuri užtikrintų šio reiškinio gyvavimą. Dėmesys paviršutiniškas ir nepakankamas. Etninė kultūra suprantama labai ribotai. Jeigu kokia nevyriausybė organizacija dainuoja ir šoka, turi kokį kolektyvą, tai čia etninė kultūra, bet jeigu domimasi prasme, gilinamasi į filosofiją ir nori tai perduoda kitiems, tai jau čia nebe etnokultūra. Gaila, kad labai ribotai į tai yra žiūrima. Etninė kultūra dabar kaip kad alkanas žmogus, kuris yra kartas nuo karto pamaitinamas, ir tik savo sumanumo, apskrumo dėka lieka gyvas. Labai daug kas yra supainiota – pavadinimai yra vienoki, o turiniai kitokie. Kaip ir medaus statinė, įpilk šaukštą deguto ir negalėsi to medaus valgyti. Klaidinančios melo informacijos nedaug, bet ji viską iškreipia“.

Etnokultūros vadybininko, valdininko nuomone, bendruomeniškumą būtų galima ugdyti per šeimą ir visuomenines organizacijas, ypač „kraštiečių bendrijos gali stipriai prisidėti buriant žmones, skatinant jų bendruomeniškumą“.

Tačiau visam tam reikia paramos, kuri visgi dažnai nukreipiama ne etninės kultūros vertybes puoselėjančiams visuomenininkams, o gerai projektus mokantiems rašyti verslininkams: „Mes visuomenininkai, bendrijos, draugijos, mes turėtume gauti iš valstybės kaip ir užduotį ir prašymą „Brangieji, kas galit darykit, ir jūs būsit palaiminti“. Dabar taip gaunasi – visą laiką mes darom, einam prašom, siūlom, o jie atsako „Na kažkaip neišeina paremti...“. Tada pavyksta su kitais projektais, tokiais, kur padaro verslo struktūros, kurie turi pinigų, turi visko, ir jie nori menininkų išmonę ar koncepciją pademonstruoti patys, kaip užsakovai. Kuria visokius parkus, tai pasaulyje daroma iš verslo, iš klubinio judėjimo iš inovatyvių žmonių. Mūsų etnografija mums turi būti, kaip užduotis. Jūs pažiūrėkit, tada kai atgimė Lietuva, kiek mes visi turime tautiškų simbolių. Ir visa tai skleidėmės Lietuvoj. Dabar mūsų šimtmečio paminėjimui, ne valdžia sugalvojo, ne kažkokios valdiškos institucijos, bet paprasti žmonės žiūri, ką čia ką nors padaryti... <...> Pasaulis mus įvertinio už kryždirbystę, jiems unikalų. Ką mes šimtmečiui padarysim iš kryždirbystės? Juk daug kaimų, kurie neturi kryžiaus“.

Respondentai nusakė neretai nepakankamą dėmesį ir net neigiamą **savivaldos požiūrį į etninę kultūrą** ir iš to kylančią netolygios plėtros grėsmę etninei kultūrai, o tai neleidžia plėtotis jos proveržiui regionuose, stiprinti etnoregioninės savimonės ir tapatybės formavimo reikšmę. Respondentas, turintis svarios politiko, valdininko ir paveldo puoselėtojo patirties regione, pastebi, kad savivaldos tarybos, seniūnai dažnai turi kitus tikslus, nei etnokultūros puoselėjimas: „Jei tarybos

nariai nei vieno mano plenero neaplankė, jei nepaklausė nei iš ko tu jį darai, kaip darai, kas finansuoja? Jie mato kaip – reikia gatvę tvarkyti? Jeigu ji eina pro mano draugą, klasioką – padarys ir visiems sakys – aš padariau. Tiek yra suveltos interesų grupės“. Daug nusivylimo ir šiame pasisakyme: „„Mūsų vietovės tautodailės, bendrijos judėjimui merai laisvai galėtų skirti pinigų per rajono kultūros programą. Bet mes turim suformuluoti projektą. Pirma susirasti tą projektą, kurį norim įgyvendinti per struktūrinius fondus. Bet dabar, kiek aišku 2 metams į priekį jau nebus prisidėjimo“. Kultūros plėtros iracionalumo atvejus regionuose taikliai iliustruoja jausminga, pesimizmu persmelkta to paties respondento kalba: „Apie mūsų Kalvių karalių rašo „Kauno diena“. Tai galėtų ir vietiniai laikraščiai rašyti. Jie geriau žino, kas daroma. Bet gi nėra jokios pilietinės drąsos <...>“. Respondento praktiko subjektyvi, šališka nuomonė apie vietinius kultūros vadybos iššūkius nepaprastai aktuali, tuo, kad stereotipiškai liudija apie panašią tvarką visoje šalyje.

Kita vertus, kai kurie respondentai tvirtino, kad tik savivaldybės regionuose paremia etninę kultūrą: „Visuose rajonuose etninę kultūrą savivalda daugumoj išlaiko – tai tampa labai didele našta rajonui. Projektai beviltišku reikalu tapo, jų įtaka per menka. Tik Dainų šventės ir kitų didžiųjų švenčių organizavimas, dalyvavimas jose vertas pastangų. Bet ir jos labiausiai remiasi mūsų vietinėmis savivaldos ir neformalaus ugdymo iniciatyvomis“.

Tautodailės profesionalas, drauge turintis ir svarios politiko, valdininko, paveldo puoselėtojo patirties regione, atskleidžia milžinišką subjektyvių vadovavimo faktorių įtaką kultūros plėtrai regionų vietovėse. „Tu gali nesunkiai įsteigti etninės kultūros specialisto etatą. Su kokiom trim seniūnijom sutariam, padarom etatą ir finansavimą. Jau gali daug ką nuveikti. Per metus, per du. Tik įsivesk etatą“.

Kiek kitoks tikrovės aspektas atsiskleidžia iš etninės kultūros srities vadybininkų lūpų. Valstybinio lygmens kultūros vadybos profesionalas išsakė įžvalgių minčių apie savivaldos ir valstybės bendradarbiavimo realijas sprendžiant etnokultūros problemas ir pateikė ypač konstruktyvių siūlymų: „Savivaldos lygmenyje yra savarankiška politika. Įtikinėjimo būdu galima daug pasiekti. Yra pavykę per daugelį metų nuo Nepriklausomybės įtikinti, jog etninė kultūra yra labai svarbi sritis ir jie yra įtikėję, ir pamatę naudą, kad tai yra jų savitumo svarbiausias elementas ir jie vysto tas kryptis. Svarbu kad valstybiniu lygmeniu būtų suformuota etninės kultūros plėtros programa. Daug savivaldybių susikuria tokią programą, skiria finansavimą, rašo projektus, turi specialistus. Bet kartais tas specialistas turi daugiau sričių ir jis turi padalinti savo dėmesį į daugiau sričių – dvi arba tris. Norėtusi kad to nebūtų. Visumoje, nepaisant pavienių atvejų, kuomet savivaldybės demonstruoja tam tikrą savarankiškumą negerąją prasme, savivaldybėse yra laikomasi valstybinės politikos, pvz., dėl tokių bendrų programų kaip Dainų šventė. Mes jiems bandom įteigti, kad tai yra labai svarbu, bet leidžiam jiems savarankiškai apsispręsti, ar dalyvauti ar ne. Palaiptiesniui matom, kad vis daugiau savivaldybių dalyvauja „Tramtatulio“ konkurse ir čia yra artėjame prie šimto

procentų savivaldybių dalyvavimo. Vienas iš blogesnių pavyzdžių yra atkuriant nematerialaus kultūros paveldo sąvadą. Mes atkuriam, atgaivinam tą programą su etatais, su pinigais, su informacinės sistemos kūrimu. Mes judame žingsnis po žingsnio ir valstybės požiūris įsitvirtina, kad šito sąvado kūrimas turi būti remiamas. Mes kviečiam, traukiam savivaldybes, prašom kad paskirtų koordinatorių tai sričiai, tam darbui, bet visos savivaldybės atsakė – ne. Dabar mums teks toliau prašyti, skambinti, primindinėti, įtikinėti“.

Kita bėda, kad savivaldybėse labai trūksta specialistų, etnokultūrinės kompetencijos: „Regionų savivaldybėse klesti nesiskaitymas su žmonių išsilavinimu, kompetencija: darbuotojai būna baigę po keletą universitetų, bet jeigu po įvairių pertvarkų jų veidas merui nepatinka - tada darbuotojo karjera pasmerkta, turi ieškoti vietos kituose regionuose arba reikia emigruoti, kad pateisintų tavo žinios. Nes ateina vis nauji merai, kurie dažniausiai ir daro organizacines pertvarkas“.

Kito valdininko, paveldosaugos profesionalo nuomone, valstybinė etninės kultūros politika dar tik prisideda, bet kol kas nelemia savivaldybių požiūrio į etninę kultūrą. Etninės kultūros vadybininkas tvirtino: „Savivalda, remdamasi tam tikrais teisės aktais, gairėmis, galėtų daugiau nuveikti EK srityje, tačiau savivalda būna skundžiasi, jog jiems yra numetama daug direktyvų iš viršaus, tačiau vykdymui pinigų nėra skiriama. Lietuvoje savivalda yra besivystanti, priešingai nei kad senojoje Europoje, ir dažnai yra ribojama tam tikromis direktyvomis. Savivalda surenka didelę dalį mokesčių ir tie pinigai yra perskirstomi dažnai neatsižvelgiant į specifinius regionų poreikius. Kitaip sakant, nėra geros regioninės politikos“.

Viena iš rimtų priežasčių, kodėl savivalda taip netolygiai ir neretai vangiai žiūri į etninės kultūros plėtra, tai **veiksmingos regioninės politikos trūkumas**. Regioninė politika, kaip nurodė NVO atstovas, – reikšmingas dalykas tapatybei stiprinti: „Regioninė savimone formuojasi nuo pačių žmonių požiūrio, kad tai yra jų erdvė. Valstybės administracinis suskirstymas, atsižvelgiant į etnografinius regionus, galėtų pasitarnauti žmonių savimonei, ryšiui su gimtine aplinka, regionu stiprinti. Valdžioje trūksta tos naudos suvokimo. Europoje geriausia regionų plėtra yra ten, kur jie yra suformuoti istoriniu, kultūriniu pagrindu. Apskrities ar kažkokio geografinio dirbtinio regiono patriotizmą kažin ar įmanoma išugdyti“.

Kultūros vadybininkas, turintis didelę vadovaujančio darbo sostinės savivaldos sistemoje, pabrėžė, kad būtina regioninė savivalda: „Kultūros srityje turėtų vyrauti ryški decentralizacija. Aš įsivaizduoju, kad Lietuvoje po kokių 25-ių metų, kiekvienam regione jau būtų įsteigtas regiono kultūros rėmimo fondas su sava Kultūros taryba, kuris dabar yra tik Lietuvoje centre, sostinėje. Tas tarybas įžvelgiu kaip apskritus kultūros stalus (tie stalai gali vadintis Žemaičių stalas, Aukštaičių stalas), prie kurių vieną kartą į ketvirtį susirenka (nebūtinai vien kultūros žmonės, kad nesusidarytų per daug siauras ratas - čia ir socialinių reikalų, ir ekonomikos, ir švietimo bei turizmo, sveikos gyvensenos specialistai) visi tie, kurie norėtų, kad jų regionas gyvuotų ir klestėtų. Kad visą tai būtų

susiję su žmonėmis, kurie administruoja, kurie daro investicijas – ir čia gali atsirasti papildomų finansavimo šaltinių kultūrai. Tiesiog spręstų regiono žmonių gyvenimo kokybės klausimus“.

Minėtas valdininkas, kultūros vadybininkas taikliai pastebi, kad nevertėtų projektus rengti vien savivaldybės rėmuose. Jo nuomone, dauguma kultūros politikos plėtotojų regionuose yra labai uždari: „Jie galvoja, kad jie tame krašte yra įdomiausi, geriausi, bet jie dažnai pamiršta žvilgtelėti į tą mastelį iš drono aukštumos. Jie tada pamatytų, kad, pavyzdžiui, man, kaip turistui, nėra įdomus vienas Aukštaitijos ar vienas Dzūkijos miestas. Interesų mastas turėtų būti regioninio lygio, nes kai aš būnu Plungėj, aš būtinai užsuksiu ir į Kretingą ir į Palangą“. Pasitaiko, kad kai kurių rajonų kultūros darbuotojai mezga ryšius per projektus: pavyzdžiui, susėdus prie bendro stalo nutarta viename mieste įkurti teatrinio meno festivalį, o jame dalyvavę artistai iš užsienio aplankė ne tik tą miestą, bet ir visus tris aplinkinius rajonus.

Toks savivaldybių kooperavimosi dėl projektų įgyvendinimo kelias, respondento nuomone, turėtų būti sektinas: „Labai perspektyvu mažiausiai trijų rajonų festivaliai. Žinom, kokios mažos lėšos yra skiriamos - tik dešimtys tūkstančių eurų, bet jei jau trys rajonai susideda, suma trigubėja. Tada dėl didesnės apimties ir nuolaidos didėja nakvynėms, transportui, maitinimui. Lengviau sprendžiasi populiarinimo klausimai, tada daugiau dėmesio susilauksi iš žiniasklaidos, dėl platesnės geografijos bus gausesnės refleksijos ir socialiniuose tinkluose, ir tada renginys labiau pasiteisins. Pastangos kooperuotis įvairiems projektams, įvairiems sumanymams kai būtų trijų rajonų merų palaikymas, tai jau kiekvienas kultūros darbuotojas galėtų lengviau atsikvėpti“.

1.6 Efektyviausiai etninės kultūros puoselėjimą veikiantys valdymo instrumentai

Respondentų buvo klausiama, kokie valdymo instrumentai - valstybės institucijos, savivaldos institucijos, programos, teisės aktai - veikia etninės kultūros puoselėjimą efektyviausiai. Apklausos dalyviai apibūdino jiems geriausiai žinomas, jų nuomone reikšmingiausias šios srities institucijas ir pasidalino savo įžvalgomis apie jų veiklos efektyvumo stiprinimą.

Etninės kultūros srities mokslininkas, praktikas, ansamblio vadovas, pedagogas pabrėžė kultūros centrų svarbą: „Puoselėti etninę kultūrą nebūtų įmanoma be jos centrų – Lietuvos nacionalinio kultūros centro (LNKC) ir didžiųjų miestų savivaldybių etninės kultūros centrų, kurie tampa pagrindiniais miesto renginių, mokymų, edukacijų organizatoriais. LNKC stebi Lietuvos kultūros būklę ir kuruoja labai daug meno sričių, sukaupė daugybę šios srities veikėjų kontaktų ir jais geranoriškai dalinasi. Pagal UNESCO užsakymą rengia Nematerialiosios kultūros paveldo sąvadą, kuris yra sudaromas su vietos bendruomenių pagalba“. Vienas politikas aiškiau įvardino ryškiausių įstaigų iškilumo priežastis: „Matomiausias yra LNKC – dėl sutelktų aukšto lygio specialistų ir konkrečių veiklos krypčių, taip pat Rumšiškii muziejus; Etninės kultūros globos taryba“.

Tačiau tautodailės srities NVO atstovai atkreipė dėmesį į tai, kad LNKC tautodailės sritimi rūpinasi per silpnai: per maža tautodailės knygų, albumų, filmų leidyba, nėra stebėsenos, todėl nėra žinių, duomenų pagrindo analizei, rekomendacijoms. LNKC turėtų labiau puoselėti UNESCO globojamos kryždirbystės sritis: religinių medžio skulptūrų ir kryžių drožybą, ypačingai stebėti, remti ir ugdyti kalvystę.

Panašiai įstaigų matomumą mato ir kiti respondentai: „Labiausiai matomi etninės kultūros centrai, kultūros centrai, muziejai, regionuose bibliotekos, bet priklauso nuo žmonių. Komentuojama, kad kultūros centrai ypač matomi ir veiksmingi organizuojant valstybines šventes, Dainų šventes, įvairias vietines šventes, pagerbimus, susitikimus ir kt. Kiti respondentai išvardijo švietimo srityje veikiančias ryškiausias institucijas – Ugdymo plėtotės centrą, pavienes mokyklas Kaune, Domeikavoje, Šilalės rajone, Šiauliuose.

Nemažai respondentų paminėjo Seimui atskaitingą instituciją Etninės kultūros globos tarybą (EKGT), kai kurie aiškiau įvardijo jos reikšmę: „Dabartinis valstybės valdymas yra pagrįstas šakine struktūra ir atskiros ministerijos kuruoja tik savo sritis. Dažnai yra klaidingai galvojama, jog etninė kultūra – tai tik kultūros sritis, tačiau ji apima visas sritis: švietimą, žemės ūkį, ūkį (turizmą, smulkųjį verslą), užsienio politiką, aplinkosaugą, regionų politiką. Šiuo atveju EKGT, kaip Seimui atskaitinga institucija, yra unikali savo struktūra, nes į ją įeina atstovai iš įvairių veiklos sričių, nevyriausybinių organizacijų iš visų etnografinių regionų. EKGT buvo sumąstyta teisėkūros plėtojimui. Jos silpnoji pusė – kad į siūlymus neretai neatsižvelgiama, o ji neturi galios svirtų“. Kalbinti etninės kultūros srities mokslininkai, nevyriausybinių organizacijų, bendruomenių, ansamblių vadovai taip pat įvardijo EKGT galių ribotumą: „Etninės kultūros globos taryba yra svarus organas, tačiau nevisagalis: ji dažnai atsimuša į kitų įstaigų nesupratimą, nesuvokimą, abejingumą“. Kai kurie politikai taip pat užsiminė, kad EKGT nėra pakankamai žinoma ir matoma, jie labiau žino LNKC ir Liaudies buities muziejaus veiklą. Kiti respondentai, susiję su švietimo NV organizacijomis, priešingai, atitinkamai savo interesų laukui, labiausiai mato EKGT, Lietuvių etninės kultūros draugiją, Lietuvių etninės kultūros ugdytojų sąjungą.

Įdomi ir aštri vieno politiko nuomonė, atkreipianti dėmesį į didesnę ne institucijų, o pačių dalyvių svarbą, plėtojant etninę kultūrą: „Labiausiai matomi visuomenininkai, folkloro ansambliai ir senųjų tradicijų puoselėjimo entuziastai. Valstybinės įstaigos šioje srityje nematomos“.

Politikai įžvalgiai pastebėjo, jog etninės kultūros plėtrai svarbus ne tik savivaldybių, kultūros centrų, bet ir turizmo-informacijos centrų indėlis. Labai svarbu, jog valstybė turėtų etninės kultūros puoselėjimo politiką, kad būtų valstybinė etninės kultūros programa, kuri būtų privaloma įgyvendinti savivaldybėse, kultūros bei švietimo įstaigose. Jei visos institucijos tam skirtų pakankamą dėmesį, būtų efektyvu, o tam reikia politinės valios ir prioriteto valstybiniu lygmeniu. Svarbu saugoti etninės

kultūros tradicijas per valstybės institucijas, jose turėtų dirbti kompetentingi etninės kultūros srityje žmonės.

Kita vertus, kultūros vadybininkai susiduria su politikų, valdininkų nekompetencija etnokultūros srityje. Respondentai su kartėliu prisiminė: „Kartą į mūsų folkloro festivalį savivaldybė pradėjo primygtinai siūlyti, įpiršinėti labai žymią roko juodojo metalo grupę, sako – „Tai būtų festivalio vinis“. Sakau, kad nelabai įsipaišo į mūsų festivalio koncepciją. – „Ak neįsipaišo, tai mes tuoj įpaišysim“. Tai toks būna požiūris į mus. Kaip sunkiai reikia dirbti, kiek reikia turėti sveikatos, atkaklumo įrodinėjant, kad juoda nėra balta. <...> Štai koks požiūris ir kokia padėtis. Visą laiką paniekinamas požiūris į mūsų veiklą. Jau 25 metai, kaip kovojam, po tiek metų nuo sovietmečio niekas nepasikeitė. Tiek metų nepriklausoma Lietuva, vis tiek dėl visko reikia kovoti“.

Valstybės ir savivaldos institucijų veiklos efektyvumą išsamiau panagrinęjo patyrę savivaldos kultūros vadybos specialistai, valdininkai, turintys politinės veiklos patirties: „Vadyboje mane neramina, kad ES pinigai leido mums pristeigti verslo ir amatų centrų. Gražus restauruotas namas vienoj atokioj Biržų krašto vietovėj, bet nei atvažiuodamas, nei išvažiuodamas nemačiau šviesos languose. Supratau, kad padarytos investicijos į patalpas, darbo užmokesčio dalykai išspręsti vienam kažkokiam koordinatoriui, tačiau ten gyvenimas nevyksta. <...> Taigi mes turim materialinę bazę, bet jos neišnaudojam tinkamai. Pabandykim kur patekti į muziejų regionuose šeštadienį, sekmadienį – atsidursim prie uždarytų durų. <...> Ypač tai aktualu vasaros metu. Šiltuoju sezono metu, muziejininkai turėtų tom dienom dirbti. Gal galėtų dvigubai ilgesnes atostogas turėti...“.

Išsakyta nuomonė, jog dažnai reikšmingų etninės kultūros reprezentacijos reiškinių organizatoriams trūksta kompetencijos ir profesionalumo, specialių žinių etninės kultūros srityje. Tai lemia visuomenės neišprusimas, kokiais kriterijais etninę kultūrą vertina jos žinovai, ekspertai, mokslininkai ir prestižinės šios srities organizacijos. Respondentai apibūdino etnokultūros specialistų etatų ir kompetentingai išmanančiųjų šią sritį darbuotojų trūkumą daugelyje valstybės ir savivaldos sričių. Respondentai svarsto: „Mes tokį laiką gyvenam, kad žmonės dabar pradėjo ieškoti savęs – ir šaknų, ir kultūros, kas aš esu, iš kur esu, kaip atrodė mano protėviai, jų kultūra, ir namas, būstas, ir apranga, ir daina. Kokia institucija turėtų padėti jam susiformuoti savo tapatybę? Savivaldybės tai gal ir palaiko, bet kryptingos, aiškios, ne tokios jau biurokratizuotos politikos nėra. Bet tam reikia specialistų, kurie tuo ir užsiimtų. Baigusių etnologijos, kultūros ar turizmo, ar pan. studijas. Nežinau, ar tos specialybės yra naikinamos“. Panašios nuomonės laikosi ir kultūros centrų administracijos atstovai tiek iš centrinių, tiek iš regioninių institucijų, šios srities politikos žinovai.

Pripažįstama, kad etninės kultūros specialistų padėtis įstaigose labai prasta, jų tikrai nepakanka. „Savivaldos centruose specialistų, kurie turėtų etninės kultūros išsilavinimą beveik nėra, yra tik tokie, kurie administruoja arba keldami kvalifikaciją lanko kursus, gilinasi etnokultūros srityje. Taip pat būtų gerai, kad būtų ruošiami specialistai, kaip administruoti kokią sritį. Bet tai savivaldos sprendžia,

ar jiems tokių specialistų reikia. Stengiamasi žinių stoką kompensuoti kitais būdais. Galimi du keliai – specialistas gali ateiti su išsilavinimu ir gali žmogus sukaupti žinias. Kartais žmonės be etninės kultūros išsilavinimo turi kitų labai reikalingų vadovavimo, vadybos įgūdžių, kurių reikia dirbant šį darbą, o kartais kitas, nors ir turėdamas diplomą, negebės šitų dalykų sureguliuoti. Neatmetu nei vieno, nei kito varianto. Labai svarbu, kad savivaldybių administraciniame lygmenyje būtų žmogus už tai atsakingas ir išmanytų šią sritį“.

Panašią nuostatą dėl specialistų trūkumo ir būtinybės lanksčiai, nebiurokatiškai nustatyti, įvertinti jų kompetencijas išsakė ir su švietimo sritimi susiję NVO atstovai. „Vienareikšmiškai reiktų daugiau specialistų. Nustatant jų kvalifikaciją, pirmiausiai galima žiūrėti, ką jie gyvenime darė. Jeigu jie eina tuo keliu, tai sukurti galimybes jiems, kad galėtų dar giliau, dar plačiau tame reikštis. Ir nevyriausybinesse organizacijose yra daug pilietiškų žmonių, kurie saugo ir puoselėja etnokultūrą. Valstybės politika ir būtų atrasti juos kaip perlus ir jiems sukurti aplinką, kurioje jie galėtų reikštis. Įteisinti tai galima būtų per diplominių darbų parašymą, pateikiant savo idėjas, už ką būtų suteikiamas išsimokslinimo dokumentas. Pasaulyje yra ne viena šalis, kuri tai daro. Tie žmonės gali būti tie inspiratoriai, kurie sutelks dar kitus žmones, ir tai kaip salelės plėsis. Svarbu pirmiausia žiūrėti ne kokius išsimokslinimo cenzus jie turi, o ką jie realiaime gyvenime daro, darė ir numatę daryti“. „Nežinau ar ekonomiškai tikslinga būtų kurti dar naujus etatus, bet priskirti funkciją, kuruoti etnokultūrą, tai būtų labai gerai. Švietimo ir mokslo ministerijoje yra tokia kuratorė, Ugdymo plėtotės centre taip pat yra. Manau aukštesnėse institucijose, atsakingose už koordinavimą ir valdymą, turėtų būti žmonės, kuriems būtų priskirta tokia pareigybė“.

Taigi respondentų atsakymai atskleidė ryškiausius etninės kultūros valstybinės globos įgyvendinimo keblumus ir kryptis, kuriose reikėtų siekti didesnio veiklos efektyvumo:

- didinti valdininkų ir politikų kompetenciją šioje srityje;
- kurti specialias šios srities puoselėjimo valstybines programas, stiprinti šios srities prioritetą valstybiniu lygmeniu;
- plėtoti naujas finansinio rėmimo tvarkas, kurios tolygiai atsižvelgtų į visų šalies etnografinių regionų, rajonų kultūrinius poreikius.

2. Etninė kultūra švietimo sistemoje

Šiame skyriuje nagrinėjami respondentų pasisakymai apie etninės kultūros ugdymo(si) sistemos ir apie etninės kultūros ugdytojų rengimo problemas, kaip siūlytų tobulinti esamus etninės kultūros ugdymo(si) modelius.

2.1 Etninės kultūros ugdymo(si) sistemos problemos

Dauguma respondentų tvirtina, kad būtina darni, nuosekli, ilgalaikė etninės kultūros ugdymo(si) sistema ir kritikuoja švietimo reformas bei susidariusią kritišką padėtį. Etninės kultūros srities mokslininkai ir praktikai, švietimo sistemos ir NVO dalyviai nurodo, kad nors 2012 m. buvo sukurtos ir patvirtintos bendrojo lavinimo įstaigų etninės kultūros programos, apimančios grandis nuo ikimokyklinio iki vidurinio ugdymo, tačiau jų retai kurioje Lietuvos mokykloje laikomasi. „Darni etninės kultūros ugdymo sistema egzistuoja tik popieriuose. 2009 m. buvo rengiama Etninės kultūros ugdymo plėtros švietimo įstaigose strategija, darbo grupė buvo sutarusi su ŠMM, kad turi būti privalomas etnokultūrinis ugdymas nuo 1 iki 12 klasės, tačiau bebaigiant rengti strategiją nutrūko ryšiai su ministerija ir galiausiai teko išvysti rezultatą: ministerijos patvirtintoje strategijoje pradiniam ugdyme nebeliko jokio etninės kultūros ugdymo, 5–12 klasėse etnokultūra liko tik kaip pasirenkamas modulis. 2011 m. Lietuvių etninės kultūros draugija laimėjo konkursą parengti ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo etnokultūrinio ugdymo rekomendacijas, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas. Mes pasiekėme, kad pagrindinio ir vidurinio ugdymo programos virstų bendrosiomis, o tai reiškia, kad šios programos yra privalomos kiekvienai švietimo įstaigai. Tačiau, deja, tai nėra įgyvendinama. <...> Nuoseklus ir visuminis ankstyvasis etnokultūrinis ugdymas (darželiuose ir pradinėse mokyklose) yra įtvirtintas rekomendacijose, tačiau mažai kas jų paiso“.

Pabrėžiama, kad nutrūkus natūraliam tradicijų perdavimui daugelyje šeimų, giminėje ir bendruomenėje, jų perdavimo funkcijas turi atlikti švietimo įstaigos. Būtina vientisa sistema, apimanti visas amžiaus grupes ir ugdymo(si) grandis. „Tai turi būti vientisa sistema nuo lopšelio-darželio iki universiteto, taip pat ir trečiojo amžiaus. Dėstant etninę kultūrą, svarbu atsižvelgti į vaiko poreikius, o ypatingai į regioniškumą, kad ugdymas nesuvienodėtų. Nepaisant daug metų vykusių diskusijų, parengtų programų, etnokultūros ugdymas mokyklose taip ir neįsigalioja. Yra tik pavieniai mokytojai, darželiai, mokyklos, kurie tai puoselėja. Auštajame moksle artėjama prie etninės kultūros studijų krypties sunaikinimo. Norėtusi, kad etninės kultūros svarba švietime nebūtų vien gražūs žodžiai teisės aktuose, bet virstų veiksmais“. Kai kurie respondentai susidariusią padėtį įvardija itin blogai: „Daug darbo įdedama šioje srityje, tačiau perspektyvos neatsiveria, kartais neviltis apima“.

Ilgametė etnokultūrinės krypties mokyklos direktorė pabrėžia, kad nesant privalomo etninės kultūros dalyko, galinčio padėti spręsti ir mokinių sveikos gyvensenos, žalingų įpročių ir patyčių problemas, etnokultūrinio ugdymo įtraukimas į mokyklos veiklą priklauso nuo įstaigos vadovo, administracijos pasirinkimo. „Sistemos nėra, o reikia. Deja, etninės kultūros ugdymas mokykloje yra neprivalomas, ir čia sprendžia kiekviena įstaiga: jeigu nori – remiasi [ja], jeigu nenori – ne. Mes esame prirašę labai daug visokiausių raštų, beldęsi į visokius duris prašydami, kad būtų etninė

kultūra dėstoma. Yra sukurti moduliai, sukurta programa. Jeigu direktorius nusprendžia, kad jam nereikia etninės kultūros, tai tada etnokultūra ir nebus dėstoma. Dar yra tokie savotiški ideologijos dalykai: pavyzdžiui, vienos Kauno mokyklos direktorius mano, kad etnokultūra yra stipriai susijusi su pagonybe, dėstytojai yra pagonys ir jų nereikia išleisti į mokyklą, kuri labai puoselėja krikščionybę. <...> Mes puikiai suderinam tą tęstinumą ir puikiai suvokiam perimamumą, istoriškumą – turim etninės kultūros mokymo tradicijas nuo 1995 metų, tai mus išmušti iš vėžių yra sunku. Bet naujai įsitvirtinti taip pat yra sunku, nes žmogiškasis faktorius veikia. Kiekviena mokykla turi daug laisvės, nes integruoti etninę kultūrą yra neprivaloma. Mūsų tikslas buvo įdiegti, kad ji būtų privaloma ugdymo procese, integruoti bent viena forma iš keturių: kaip atskirą dalyką; kaip modulį; kaip neformalų ugdymą ir kaip integravimą į pamokas. Bet liko tai tik rekomenduojamąja forma <...>. Dabar jaučiame, kad turime podukros statusą. Dabar yra sukurta daug programų, kurios turės būti suintegruotos: lytiškumo, sveikos gyvensenos, rūkymo, alkoholio ir kitų medžiagų prevencijos, patyčių prevencijos. Jos privalomos ir visi tai supranta. Jeigu mes etninę kultūrą mokykloje paliekame visiškai savieigai ir nieko nedarome, tai turime suprasti, jog kyla pavojus tam nunykti, nors visur yra teigiama, kad etninė kultūra yra pamatinė, pati svarbiausia, kad ji turi būti išsaugota. Ir jeigu tai yra būtina, tai ar tai yra mažiau būtina už kitas privalomas programas? Man kyla klausimas, jeigu bus šita programa mokykloje, argi nesumažės kitų neigiamų veiksmų? Gal bus taip, kad administracija suvoks, kad jeigu vaikas yra užimtas šokiais, dainomis, apeigomis, tai mažiau kils jam pagundų daryti tuos neigiamus dalykus? Gal tai taps ta pagrindine auklėjamąja priemone?“.

Beveik visų respondentų politikų nuomone, **būtina sukurti vieningą etninės kultūros ugdymo(si) sistemą**, tęstinį ilgalaikį etninės kultūros ugdymą nuo darželio iki universiteto. Jie pabrėžė, kad etninė kultūra visų pirma turi būti pradinio ugdymo pagrinduose. Jų teigimu, etnokultūrinio ugdymo tęstinumas yra būtinas, bet jo nėra: „Nėra sistemos, kuri galėtų ugdyti etninės kultūros specialistus“; „Nė egzistuoja. Ugdymo procese etninės kultūros pamokos turėtų būti nuo darželio iki aukštosios mokyklos“; „Nėra sistemos, tik iniciatyvinis epizodiškumas. Reikia tą darnią sistemą sukurti“; „Atrodytų, jog etninės kultūros vieta švietimo sistemoje pernelyg priklauso nuo atskirų mokytojų entuziazmo ir iniciatyvumo“.

Švietimo srities NVO atstovas pabrėžia **mokytojų entuziastų ir gerą etnokultūrinio ugdymo patirtį turinčių mokyklų vaidmenį, tačiau pripažįsta, kad be tinkamos valstybės politikos ir prioritetų, net ir jų veikla per mažai veiksminga**. Siūloma ir išeitis kurti privačias etnokultūrinės krypties ugdymosi įstaigas: „Vientisai dėstoma etninė kultūra pirmiausiai sukurtą tam tikrą nuoseklią sistemą, kuri kaip tinklas padėtų išsaugoti žmogų, jo tapatumą, žmonės galėtų pasakyti, kur gyvena, kokios kultūros atstovai yra. Viskam pirmiausia reikia užsidedusių žmonių, nes jie turėtų nuosekliai formuoti tą etnokultūrą mokyklose. Viskas prasidėtų nuo vienos, antros, trečios mokyklos <...>. Reikia tokių idėjininkų daugiau ir bendros valstybinės politikos. Nes atskiri žmonės, įstaigos tai daro,

bet ne per daugiausiai. Kol valstybėje prioritetas nebus švietimas, o mokyklos bus kaip fabrikai, tai iš esmės netikiu, kad etninė kultūra bus jaunuomenei perduota. Alternatyva – išsivysčiusiose šalyse, [kur] teigiama: kuomet susiprantantys žmonės ims kurti ugdymo įstaigas ir jos išaugs visuomenėje iki 40 procentų, tada viskas iš esmės pradės keistis. Čia yra sunkus kelias, nes švietimas niekada netaps verslu ir tai žmonės turi daryti iš entuziazmo ir supratimo, kad tai <...> jų misija. Šiandien privačios švietimo įstaigos neturi lygiaverčių sąlygų su valstybinėmis, pastarosioms yra padengiamos beveik visos išlaidos ir jos gauna visai kitokį finansinį palaikymą. Tie, <...> kurie gyvena kukliai, bet turi vertybinius etninės kultūros įsitikinimus, jie patenką į tą plačiąją masę ir kaip mėsmalėj būna sumalti“. Respondentės nuomone, didžiausia švietimo sistemos yda yra tai, jog „<...> mokykla yra suskaidyta į pradinę, pagrindinę ir vidurinę, ir todėl vaikai ateina su įvairiausia patirtimi. Kai kurios mokyklos turi tokią laimę, kad yra po vienu stogu. Galiu pasakyti vieną skaudų pavyzdį. Alytaus „Sakalėlio“ pradinėje mokykloje visas pamatas yra etnokultūrinis ugdymas. Mokyklos direktorė pasakojo, kad tie vaikai, nuėję į kitas mokyklas, to nebegauna, ir tie vaikai jaučiasi kitokie. Liūdniausia, kad iš jų net pasišaipto, jie net dainuoti prie kitų nebedrįsta. O kuomet vaikas visai negauna etnokultūrinio ugdymo, tai jam visai neįdomu stoti į etnokultūros studijas, tuo labiau, kad jis su tokiu diplomu neturės darbo. Kiek gi reikia mokslininkų – vieno, kito, visi kiti turėtų kažkokį kitą darbą dirbti. Dabar visi galvoja, kaip duonos užsidirbti“.

Kultūros centrų atstovai taip pat įsitikinę, kad nuoseklios ir darnios etnokultūrinio ugdymo(si) sistemos nėra ir teigia, kad jai **susiformuoti būtinas privalomas etninės kultūros dalykas ir mokytojai**. „Reikia, bet nėra nuoseklaus ugdymo šioje srityje. Švietimo sistema remiasi tokia nuostata, kad ji nesikiša į atskirų švietimo įstaigų politiką ir vėl viskas priklauso, ką pasirenka pati mokykla“. „Mūsų švietimo reforma neįvykusi ir etnokultūra nepriimta, kaip disciplina, iki šiol ji neveikia. Jeigu pas mus nebus etnokultūros disciplinos pagrindinėj mokslo grandy, tai aukštojoje grandyje žmogaus formavime supratimo, kas yra etnokultūra, mes tikrai neturėsime. Jau nuo darželio tai turi būti. Vėl uždaras ratas: neleidžia, naikina etnokultūros specialybes, nėra, kam dėstyti, disciplina neįtraukta, kaip dalykas į privalomųjų dalykų sąrašą. Vaikai neugdomi etnokultūriškai, „integravimas“ nieko nereiškia, nėra kam integruoti. Visuose ugdymo, švietimo lygmenyse privalo būti ši disciplina. Patys seniūnai, visi žmonės, jeigu savo laiku būtų mokęsi etnokultūros, kitaip viską suvoktų. Bet dabar jiems tai yra atgrasu – viskas, kas nepažįstama yra atstumiamama, nepriimama, atgrasu. Grįžtam į tą patį tašką, akcentuojamos tik „vyžos“. Šiuolaikiniam žmogui, jeigu jis nėra išugdytas, nesuvokiami šie dalykai. Čia jam yra „kosmosas“... Reikėtų keisti švietimo sistemą, kad visuose lygmenyse etninė kultūra būtų privalomas dalykas, tada visi žmonės turėtų supratimą, kas tai yra. Tada keisis ir požiūris. Be šito nieko negalime padaryti...“. „Ta grandis tarp jaunuomenės ir vyresnių senelių buvo. Dabar, jeigu mokykloje, darželyje etnokultūros nėra – viskas, iš kur tas vaikas pasiims, jei jam niekas neduos? Tai didžiulė problema. Nebėra, kas ruošia specialistų, neduok dieve,

jeigu kas pradeda tai daryti nesuprasdamas, eiti paviršiumi – tai tik atbaido. Netgi visuomenės elitas, ypač jaunuomenė, jau pavažinėjusi po pasaulį, sako: „Nereikia tos etninės kultūros, čia atgyvena, mes esam pasaulio žmonės. Čia vyžos, kryžiai“.

Tautodailės lauko NVO atstovams opios **amatų tradicijos perdavimo dabarties švietimo sistemoje problemos** – svarbiausių tautodailės žinių perdavimo neužtikrinimas, ugdymo sąsajos su visuomenės poreikiais. Taip pat pabrėžiamas ir savo dalyką išmanančių dėstytojų trūkumas, jų išlaikymo ugdymo įstaigose problema: „XVII-XIX a. galima buvo mokytis pas meistrą, o šiais laikais tai įgavo naują „dirbtuvių“, autorinių pamokų, studijų formą – iš esmės tai panašus metodas. Galima ir tiesiog pas meistrą pasimokyti: važiuok pas šaukštų dirbėją, ar pas skulptorių Lampicką. Jie vieną kitą mokinį išugdo. Klausimas, kiek individuali mokymo forma galioja, kiek ji pripažįstama formaliu išsilavinimu, išsimokslinimu? Čia yra problema“. „Tai EKGKT daug nagrinėjo ir sprendė ne kartą, kad reikia **pameistrio statusą** įteisinti, kaip prielaidą vėliau meistro statusui gauti – kad gautum licenciją ir sertifikatą, kad tu mokeisi pas tą žmogų, kad išugdei specifinius gebėjimus“. „Dailės ugdymo atitrūkimas nuo visuomenės poreikių yra akivaizdus. Profesionalus dailininkas, jei norėdavo, visada turėjo kompetencijos veikti šituose amatų ir tautodailės arealuose. Lietuvos postmodernizme tai pleišėja. Nyksta universalus sugebėjimas veikti ir tautodailės baruose. Nes mūsų postmodernizme išsilavinimo dailėje siekiai nemato prasmės **tradicinių fundamentalių amato dalykų** pažinime, tai jiems praranda prasmę. Manau, kad optimaliausias kelias, kai dėstoma viskas, o jūs, mokiniai, pasirinkit, jūs laisva valia pasirinkit savo kryptį, kuria linkme judėsite. Ir tas pasirinkimas bus sąlygotas visuomenės poreikių, užsakovų. Jeigu poreikio nėra, tai ką tu ten prisidomėsi, algos neužsidirbsi, perspektyvos bus ribotos. Bet kad mokinsys, studentas, būsimas aukščiausio lygio profesionalas turi gauti visa, ką tik nori, visą žinių lobyną – toks būtų idealios ugdymo sistemos modulis“. „Vizualinės srities specialybės turi gauti etninės kultūros išsilavinimo pagrindus (architektai, scenografai, tekstilininkai, keramikai, dizaineriai, rūbų dizaineriai)“. „Jei pažvelgsime į Kembridžo ar kokias kitas Amerikos aukščiausio lygio, brangiausio lavinimo sistemas, tai pamatysime, kad jose bet kurios aukščiausio lygio žinios pateikiamos. Reikia etnokultūrinių žinių – prašau, fizikos žinių – prašau; moki pinigus – gauni dėstytoją. Lietuvoje, deja, dabartiniame studijų modulyje tų žinių negali gauti, nes trūksta etnokultūros dėstytojų. Jų buvo, bet jie yra atitraukti nuo dėstymo praktikos, jų dėstymas tapo trumpalaikiu – jiems aukšto lygio neleidžiama mokytis. Koks gali būti žinių perteikimo lygis, jei tu ateini dėstyti tik valandininku? Aukštajame, universitetiniame švietime išguitas ne tik tautodailės, tautodailės dailėtyros, liaudies dailės istorijos dėstymas, bet neretai ir kertinių tradicinės tautodailės amato dalykų dėstymas (puodininkystė, audimas, medžio drožimas, kalvystė). Ir keramikai, ir skulptūrai, ir kalvystei reikia lėšų. Reikia dirbtuvių, reikia medžiagų, dėstytojų su patirtimi ir dirbančių su naujais įrankiais. Jei tai reikės daryti priepuoliais – tai nerimta. O visa tai, apie ką fundamentalaus šnekame – visa tai kainuoja. Todėl ir aukščiausio lygio

ugdymo dariniai ir moko to, ką jie sugeba mokymo bazei įsigyti. Mūsų sistema nesugeba to sukurti, kad būtų ir veikiančios krosnys, ir pakaktų energijos šaltinių, ir pakaktų to išmanančių dėstytojų“.

Respondentai mokslininkai ir praktikai, švietimo sistemos ir NVO dalyviai išsamiai aptarė esamą etninės kultūros ugdytojų padėtį, pateikė racionalių pasiūlymų. Mokslininkai ir dėstytojai nurodė: „Parengtos etninės kultūros ugdymo programos aprėpia labai plačias sritis, suskirstytas į 12 temų, bet yra suteikta galimybė pasirinkti 7 temas. Nėra tokios mokyklos, kuri galėtų paruošti specialistus, kurie išmanytų visas tas temas, todėl visi **specializuojasi**: LMTA ruošia muzikine prasme stiprius etnomuzikologus, tačiau mums trūksta žinių apie mitologiją, tautinį kostiumą; VDU ruošia etnologus, įgyjančius daugiau žinių apie mitologiją, tačiau jiems trūksta muzikinių žinių. Bet blogiausia, kad sunyko Etnologijos bakalauro studijų kryptis VDU, Klaipėdos ir Šiaulių universitetuose. Edukologijos universitete rengiant ikimokyklinio ugdymo pedagogus galima būtų jiems suteikti papildomą etninės muzikos ir šokio krypties išsilavinimą“.

Kita vertus, pabrėžiama, kad visų meninių profesijų studentai turi turėti etninės kultūros dalykų. „LMTA etninė kultūra turėtų būti dėstoma visiems, nes daugelis absolventų baigę eina dirbti į mokyklas, kuriose susiduria su muzikos vadovėliais ir nežino, kaip dėstyti apie liaudies muziką, o dažnai ir nenori. Architektai, dailininkai turėtų gauti etninės kultūros išsilavinimą, kuris gali padėti formuojant savo kultūros mentalitetą, išmanytų tradicinę simboliką. Etnokultūros specialistas neturėtų būti tik vienos srities specialistas. Mokyklose pastebima tokia nuomonė, jog etninę kultūrą išmano visi, tačiau menkai išmanoma, kokios yra etnokultūros gelmės. Pasitaiko, jog dėstyti etninę kultūrą paskiriama tiems, kuriems trūksta valandų, nors jie dalyko neišmano. Tada ir mokytojas vargsta, ir vaikai“.

Nurodoma ir tai, kad būsimųjų etninės kultūros ugdytojų rengimas turėtų būti gana platus, gretinant specialybes: „Turėtų ugdyti įvairių sričių specialistai, **kelių profilių specialistai. Galėtų atsirasti dvigubos specialybės**, kuriose etnokultūrą būtų antroji specialybė: tai geografija, istorija, literatūra, muzika, dailė“. Taip pat ir su švietimo sistema susijusios NVO atstovo tvirtinimu, „<...> pirmiausia, Edukologijos universitete **visi būsimieji mokytojai** turėtų gauti etninės kultūros kursą. Būna, kad studentai skundžiasi, jog priversti mokytis tokių dalykų, kurių jiems visai nereikia. Čia būtų privaloma išklaudyti etninės kultūros kursą, tada atėjęs į mokyklą jaunas mokytojas galėtų jau profesionaliai mokytis“. Taip pat ir etninės kultūros vadybininkas pateikė konstruktyvų siūlymą gretinti specialybes, rengiant būsimuosius pedagogus: „Etninę kultūrą reikia ugdyti visada. Didžiausia siekiamybė, kad tie specialistai turėtų išsilavinimą, mylėtų tą sritį ir gebėtų ją perteikti. **Specialybių gretinimas** galėtų būti taikomas ir čia – muzikos pedagogas galėtų turėti ir muzikos, ir etninės kultūros išsilavinimą, technologijų ir etninės kultūros; lietuvių kalbos ir etninės kultūros. Suderinamumai yra įmanomi ir, manau, tai jau yra daroma, ruošiant pedagogus“. Tam pritarė ir paveldosaugos specialistas.

Politikai glaustai įvardijo, kad etninės kultūros dalykus profesionaliai dėstyti gali etnologai ir etnomuzikologai. Kultūros centruose kvalifikacijos kėlime lektoriais matomi visi etninės kultūros specialistai. Jų pastebėjimu, dauguma muzikos mokytojų nežino etnomuzikologijos pagrindų.

Apie **neformalųjį tautodailės mokymosi būdą** XX a. II pusėje savo prisiminimais pasidalino NVO atstovas. Iškyla tiesioginio tradicijos pažinimo, bendraujant su meistras, etnologais ir dailėtyrininkais kūrybinėse stovyklose svarba. „Didžiulės parodos buvo. Ir tai teikė mums, kaip kūrėjams malonumą <...>. Aš džiaugiuosi, kad papuoliau tarp tų žmonių, kurie nė vienas nepasakė, kad nereikia meno. Važinėjom po Lietuvą vieni pas kitus – po Žemaitiją, po Aukštaitiją. Veždavo pas iškiliausius žmones. Domėjomės, ir kokia laimė man buvo jaunam dar 23 metų papulti pas tokį Stanislovą Riaubą, į namus nuvažiuot ir su juo pabendrauti. Taip pat su Majoru. Pas S. Riaubą papuolėm drauge su žemaičiais menininkais. Žinoma tarp mūsų per plenerus tiesiog ištiesai gyvendavo etnologas Juozas Kudirka. Jis būtent mumis drožėjais labai domėjosi. Dailėtyrininkė Alė Počiulpaite buvo irgi tarp mūsų. Ta stebėseną formavo jų mokslinį požiūrį, jie galėjo pagal mūsų elgseną spręsti, kas čia vyksta Lietuvoje su liaudies menu. Paskui buvo ir tapytojų plenerai. Tada įsijungiau 1979 m. į tą judėjimą ir nepasitraukiau. Teko su Ipolitu Užkurniu, Juozu Urbšiu, Česnuliu, Stumbru, Skiesgilu, Puškoriumi vyresniuoju, Karanausku iš Utenos bendrauti. Būtent Juodkrantėje 1988 m. Raganų kalno drožėjų stovykloje praėjęs per visą Lietuvą žaliųjų judėjimas – Saulius Gricius paskutinį vakarą pas mus sustojo. Kalbėjom apie laisvę“.

Tautodailės srities NVO atstovas kritiškai įvertino švietimo sistemos nestabilumą šalyje: „Mokytis etnokultūrinių dalykų dar niekam nepakenkė. O kaip valstybė tai vykdo ir kodėl nevykdo – kitas klausimas. Kalbama, kad vyksta „amžinoji reforma“. Kitaip daro japonai: jie prieš darydami, visada pamąsto, kiek reikalinga reforma, pasveria. Prestižiniai universitetai Vakaruose reformos dėl reformos nedaro. Ir mačiau savo akimis, kaip paveldinius dalykus, vietinės, savo aplinkos, studijuoja. <...>Pažvelkim į dideles, tęstinumą turinčias valstybes – Italiją, Vokietiją, Prancūziją. Jų švietimo sistemos gana stabilios. Jos šitą dalyką vertina ir jo moko. Lietuvoje šito labai trūksta“.

2.3 Siūlomi etninės kultūros ugdymo(si) modeliai

Etninės kultūros srities mokslininkai ir praktikai, švietimo sistemos ir NVO dalyviai išsamiai ir taikliai apibrėžė etninės kultūros vietą ugdymo sistemoje. „Dabar kiekviena ugdymo įstaiga pasirenka vieną iš 5 galimų modelių: etnokultūra kaip atskiras dalykas, atskiras modulis, integracija į kitas pamokas, neformalusis ugdymas ir projektinė veikla“.

Nurodoma, kad „<...> švietimo srityje stokojame etninės kultūros vertės suvokimo. Dabar kai kurie valdininkai ir politikai teigia, kad **etnokultūrinio ugdymo integracija į bendruosius mokymo dalykus yra pakankama**, bet tikrumoje ji nėra pakankamai integruojama, nes jos nėra atskirų dalykų

programose, todėl neįmanoma jos dėstyti reikalaujant. Dabar viskas priklauso nuo paties mokytojo, nors net ir mokytojui nėra paliekama pakankamai laiko etninės kultūros integracijai į kitus dėstomus dalykus. Be to, mokytojais neįgyja tinkamo etnokultūrinio parengimo. UNESCO yra nurodžiusi etninę kultūrą, nematerialųjį paveldą įtraukti į švietimo turinį, kad mokyklose, aukštajame švietime būtų rengiami specialistai, bet mes šio uždavinio nesprendžiame“.

Neabejojama, kad etninės kultūros integravimas į kitus dalykus gali būti įdomus ir naudingas, tačiau visiškai **priklauso nuo mokytojo kompetencijų**. „Tarpdalykinėj sistemoj įdiegus etnokultūrą, svarbu, koks bus mokytojas. Jeigu matematikos mokytojas geras, tai kiek įdomybių yra – ir *matai*, ir *biralų*, ir *ilgio*, tuo labiau, kai skaito istorijos vadovėlius <...>. Tai gali sudominti vaiką. Bet reikia mokytojo, viskas prasideda nuo mokytojo“.

Panašiai svarsto ir racionalias išvalgas integruoti etninę kultūrą į ugdymo turinį ir veiklas pateikia žymus paveldosaugos profesionalas, mokslininkas ir dėstytojas: „Manau, kad tai daugiau priklauso nuo mokyklų vadovų ir, iš dalies, mokytojų, jeigu yra mokytojų etninės kultūros entuziastų, ar kultūros bei Lietuvos istorijos žinovų <...>. Etnokultūrinis ugdymas turėtų vykti įvairiais jos aspektais – papročiai, tarmės, tradicijos, meno saviveikla, tautiniai rūbai, liaudies dailė ir pan.“.

Kaip minėta, nemažai respondentų mano, kad etninė kultūra mokykloje turėtų būti dėstoma nuo pirmos klasės iki dvyliktos. Vienos iš NVO, susijusios su edukacija, atstovės nuomone, toks mokytojas galėtų vadovauti ir tokios pakraipos būreliui ir galėtų būti renginių organizatoriumi, taip nuimtų didelį krūvį nuo etninės kultūros neišmanančių mokytojų, dirbančių mėgėjiškai ir nepatraukliai.

Pabrėžiama, kad **etninė kultūra nėra tik teorija, ji didžiąja dalimi ir praktika**. Tad ji turėtų būti dėstoma ir įtraukta į kitus dalykus, pavyzdžiui, darbų pamokas: „Vaikinių diplominis darbas galėtų būti pasigaminti kankles, o merginos galėtų mokintis austi ir išsiausti sau tautinius kostiumus. Per etnokultūros pamoką aptariamus teorinius dalykus vaikai kitų pamokų metu galėtų būti mokomi įgyvendinti praktikoje (pvz. muzika, sportas-žaidimai-šokiai). Tradicinių kalendorinių švenčių šventimas galėtų suvienyti visą mokyklos bendruomenę“. Taip pat teigiama, kad pats efektyviausias ir labiausiai pasiteisinęs modelis – tai etnokultūros pamokų ir neformalios veiklos (kalendorinės šventės, žygių bei folkloro ansamblio) sugretinimas.

Politikai ir etninės kultūros valdininkai pabrėžė, kad reikalingas „abipusis **suderintas tiek formalus, tiek neformalus etnokultūrinis ugdymas** – ir privalomos pamokos, ir popamokinė veikla: etnobūreliai, folkloro ansambliai mokyklose; jis turėtų būti visame ugdymo turinyje ir atskiru, ir integraliu pavidalu“. Keli politikai tvirtino, kad mokyklose turėtų būti **privalomos etninės kultūros pamokos**.

Vienas respondentas taikliai apibūdino, kodėl efektyviausia yra derinti formalus ir neformalus ugdymo metodus: „Kad perduotum pasaulėvoką, pasaulėžiūrą, ugdant įvairias žinias, svarbu parodyti

jų sąsajas. Teorija turėtų būti perduodama su patyrimine praktika: šokant, prie amatų prisiliečiant. Bedirbant ir apie tai bekalbant, daugiau lieka atmintyje, negu atskirai teorija užpilant“.

Mokytojui lengviau perteikti etninę kultūrą, kai yra geras santykis su ugdytiniais: „Etninė kultūra yra patraukli tokiam vaikui, kuris yra suprastas ir išklaustas ir jo unikalumas yra priimtas, neignoruojamas. Jis gauna tos empatijos ir pats tada tampa empatiškas, tada jis girdi visai kitaip. Sunku vaikams įdiegti etninę kultūrą šiuolaikinėje švietimo sistemoje. Gal kiek lengviau, jeigu priklausai tvariai bendruomenei, kuri reguliariai susitinka ir rūpinasi vienas kitu. Prie to labai svarbiai gali prisidėti šeima, į ką ji susikoncentravusi – jeigu šeimai laisvalaikio leidimas prie televizoriaus užima didelę jų gyvenimo dalį, tai tas vaikams ir bus svarbu. Bet jeigu šeima daro savo reguliarius susirinkimus, dalyvauja kažkur, užsiima kūryba iš medžio, tai ir tie vaikai nusikreips į tai. Dabar ŠMM yra kuriama ilgosios dienos koncepcija, kad formalusis ir neformalusis ugdymas susiliėtų, kad nebūtų iš ryto iki pietų formalusis, o po pietų neformalusis arba tiktai pamokų ruošas. Dabar mes visokiausias veiklas siūlom, bet vaikai yra tiek išsiurbti ir pervargę nuo informacijos ir sėdėjimo, kad jie nieko nepasiima. Formalių ir neformalių dalykų mokytojai turėtų susitarti, kokią temą tą dieną ima, palaiko, kad visuminis pasaulio ir etninės kultūros vaizdas būtų perduodamas sklandžiai per įvairių dalykų pamokas ir neformalųjį ugdymą, nedarant perskyros“.

LMT humanitarinių mokslų atstovai taip pat linkę išskirti **neformalųjį** arba **integruotą** etninės kultūros ugdymo(si) modelį. „Visur turėtų gyvuoti folkloro ansambliai. Folkloro judėjimas turėtų tęstis ir būti stiprus, visokeriopai remiamas <...>. Būtinai reikia mokyti(s) folkloro. Etninė kultūra laikosi ant entuziastų. Bet etnomuzikologai nelieka be darbo. Tie, kurie nori dirbti, patys gali susikurti darbo vietas, būrelius, sudominti, patraukti vaikus ir pan“. „Mokykloje, žinoma, mokiniams reikia suteikti etnokultūros žinių, juk mokomasi apie kitas kultūras nuo Egipto ir Antikos, tiktai klausimas kada ir kaip? Manau vėlesnėse klasėse, kai mokiniai jau turi daugiau patirties ir supratimo. Tai turėtų būti integruotas dalykas prie kultūros istorijos, kuri visai nedėstoma. Suprantama, mokytojai turėtų išmanyti apie lietuvių kultūrą, folklorą ir tautosaką, taip pat kaip apie kitas senąsias kultūras. Nebūtinai daug, svarbiausia, kad jų išmanymas nebūtų profaniškas. Ne tai, kad tautosaka – viskas, čia vertybių vertybė, bet koks tautosakinis kūrinys turi nerealias dvasines vertes, atsiveria būtis ir pan. Nereikia įkristi į gelmę iš karto <...>. Kiek reikalinga etninė kultūra šiandien? <...> Aš ją suprantu, tik kaip mokslo tyrimų objektą. Kitas ją supranta dar kaip gyvą daiktą, jam reikalingą kaip kultūrinę, visuomeninę terpę. Trečias ją naudoja tik kaip muziejaus eksponatus. Taip, išsilavinimo, pažinimo prasme sutinku, kad ji reikalinga. Visuomenine prasme man ji nėra reikalinga: aš neverksiu ir nepasigėsiu, jei nutrūks kokie festivaliai ir dainų šventės...“

Mokslo tarybos atstovai pasiūlė konkrečių idėjų, kaip stiprinti **moksleivių motyvaciją** domėtis etnine kultūra, ją rinktis. „Jeigu formuosime poreikį jaunimui, kas nėra daroma, arba daroma labai mažai – tuomet jis atsirinks, kas jam yra svarbiau, artimiau. Atsiras daug jaunimo, kuris tvirčiau

jausis, susiformavęs etninę tapatybę. Pirmiausia reikia suteikti žinių, supažindinti. Pasakyti: „Tavo reikalas, jei tavo gyvenime tai ir nebus svarbu, bet tu pirmiausia turi apie tai sužinoti. Jei norėsi, pasirinksi“. Nieko nereikia kišti prievarta, žmogus turi būti laisvas savo pasirinkime. Bet ką jis gali rinktis, jei jis nesužino visų galimybių, iš ko jis gali rinktis. Jei jam nesuteikė pasirinkimo įvairovės. Mokant mokyklose visuotinės kultūros, reikia integruoti ir savo šalies kultūrą. Ugdymo sistema turėtų būti labai lanksti. Pažinti turi ne tik savo, bet ir kaimyninių tautų kultūrą. Pageidautina palyginti, pamatyti tradicijų skirtumus ir panašumus. Pažinti ir savo kaimyną, sakyčiau, kad tai būtų iš viso idealu ugdymo sistemoje: ne tik lietuvių, bet ir viso krašto, t. y. Lietuvos etninę kultūrą“.

Švietimo srities NVO atstovas įvardijo priežastis, dėl kurių silpnėja **moksleivių motyvacija** mokytis etninės kultūros, išvelgė visos švietimo sistemos ir jos tikslų ydingume: „Man tenka su jaunimu veikti, tai sako, kad niekas jaunimui dabar neįdomu, etninė kultūra jaunimui neįdomu. Tai yra netiesa. Kai mes juos apkrauname pertekline informacija ir iš jų reikalaujama ilgai sėdėti suoluose ir nepakilti, o per pertraukas draudžiame aktyviai veikti arba nebent yra nustatytos kokios šokių pertraukos. Nebėgioti, nelakstyti – vis migdomas ir migdomas tas jaunas žmogus ir galiausiai sako, kad jis apatiškas, nieko nenori. Jeigu mes visai kitaip organizuotumėm ugdymo procesą, pavyzdžiui, diena prasidėtų nuo ryto ratelių ar etnokultūrinio žaidimo ir neskubėtume, išigyventume, paklaustume, ką jautė, jie būtų atidūs, būtų pakankamai laiko reflektavimui, tada viskas būtų kitaip. Jeigu jaunimui leidi sustoti ir susigrąžinti savo jėgas, tai jie pradeda žiūrėti su pagarba. Bet nereikia jų vyti nuolat, duodant tempą, kelti reikalavimus. Kai tokia apkrova ir tempas, tai aišku kad jie tada nenori imti. Vėliau jie įsiveda nejautrą – pradeda gerti, rūkyti. Jie tai daro kad nejaustų, kad jie yra riboti, nes iš aplinkos įteigiama, kad jie yra tarsi nevykėliai. Jie užkietina savo sąmonę ir gyvena tada kaip robotukai. O neskubant galima gauti tos palaimos, jėgų, entuziazmo per visas etnokultūros priemones“.

Panašią idėją išsakė ir LMT atstovas, nesusijęs su ugdymo veikla: „Mūsų bėda, kad nėra ugdomas laisvas žmogus, žinias gaunantis tarsi žaisdamas. Nes tai yra malonus, smagus žaidimas. Moksleivį paverčia susigūžusiu, stresuotu (net geriančiu raminamuosius) ir dar kovoti už būvį, ko jau visai neturėtų būti. Tai švietimo politikos reikalas – žmogus turi atsitiesti ir gerai jaustis savo žemėje. Jį reikia sudominti, pažadinti jo žingeidumą, motyvaciją“.

Taip pat ir tėvų forumo atstovas atkreipė dėmesį į paplitusius formalių edukacijos sistemos reglamentų ir švietimo tvarkų esminius trūkumus, kenkiančius realiam etninės kultūros ugdymui: „Kartais formalios ataskaitos parodo, kad yra viskas vykdoma: reikalavimai, nurodymai, rekomendacijos. Švietimo institucijos parodo, kad viskas yra vykdoma, bet kartais tai būna tik deklaracijos. Pavyzdžiui, mokykla turi tūkstantį mokinių ir jie turi viena folkloro kolektyvą, kuriame dalyvauja dešimt moksleivių. Ir mokykla tada drąsiai leidžia sau teigti, jog etnokultūra yra pas juos puoselėjama. O kaip kiti 990 mokinių? Dažnai likusieji, galbūt, tik ateina į pasirodymą kelis kartus

per metus <...>. Kokia gali būti pagarba savo šaknims, savo tautai, jeigu vaikas apskritai nežino, kokia prasmė yra gyventi šioj žemėj – kančia didžiausia. Žinome, kad dvi klasės per metus išeina anapilin. Tai, pirmiausia, tą dvasinį humanizmą reikia pradėti taikyti vieni kitiems ir tai turėtų atsispindėti pedagogikoje, bendravime. Vietoj humanistinės pedagogikos, pagarbos, dabar mokyklose vaikai tėra dresuojamų žmonių grupė, kuri yra ugdoma prisitaikyti, neišsišokti. Tai aišku, jie prisitaikys prie visų tų vėjų, kurių bus pučiami. Aš manau, kad valstybės ir savivaldybių politikoje, žmogaus ugdymas, auklėjimas turėtų atsirasti kaip prioritetas. Pedagogai turėtų būti ruošiami visai kitaip – įvairiau, ne pagal dabartinį įprastą standartą. Vienas kolektyvas mums dovanojo Rasų šventę. Aš kalbinau jo vadovą, klausiau: iš kur pas jus tiek daug stiprybės yra? Pasirodo, gyvenime jis turėjo pakankamai daug sprendimų laisvės, patyrė pagarbą iš aplinkos, ir todėl jis toks stiprus ir tvarus susiformavo, ir dabar veda žmonių grupę ir yra vadovas folklorinio ansamblio ir kitus žmones telkia, dovanoja tas šventes. Tai todėl, kad jį supo žmonės, kurie negesino jo stiprybės. Švietimo sistema turėtų vienyti išugdyti stiprų, tvarų žmogų. Čia yra prioritetas ir pagrindas. Dabar klaidinamas žmogus, [trinamos jo] tapatybės ribos“.

Kultūros vadybininkas, etnokultūros profesionalas, valdininkas glaustai reziūmavo pagrindines etnokultūros dėstymo mokyklose problemas ir savitumus: „Etninė kultūra skirtingai svarbi mokyklose. Yra mokyklų, kuriose etninei kultūrai teikiamas deramas dėmesys, kuriose nuolat prisimenamas etnokultūrinis kalendorius, kuriose vaikai yra artinami prie šios kultūros per dainas, šokius ir teorines pamokas. Bet yra ir tokių, kuriose visiškai vengiama etnokultūros. Matyt, trūksta mokytojų, kurie gebėtų kalbėti apie etninę kultūrą ne kaip apie praeitį. Šiuo klausimu savivaldybėse nėra vieningos požiūrio į etninės kultūros švietimą“.

3. Etninė kultūra aukštosiose studijose ir moksle

Nagrinėjant etninės kultūros mokslo ir aukštųjų studijų būklę, aptartas etninės kultūros profesionalų ir specialistų poreikis bei rengimas (apimtis, kokybė, tęstinumas, įtaka etninės kultūros plėtrai), globalių procesų įtaka ir aktualumas su etnine kultūra susijusioms studijoms ir regioninei kultūros plėtrai, dabartinės mokslo rėmimo, administravimo sistemos (ne)efektyvumas, užtikrinant aktualiausių etninės kultūros tyrimų plėtrą bei nacionalinės etninės kultūros mokslinių tyrimų programos poreikis. Apklaustieji respondentai išsamiai apibūdino, kokios mokslo ir kultūrinės praktikos specialybės šiuo metu yra pačios aktualiausios, su kokiomis problemomis susiduria švietimo sistema, išreiškė susirūpinimą dėl kritinių ir miglotų, regresyvių šios srities žinių ir specialistų ugdymo rengimo ir darbo perspektyvų, kurias perdėm stipriai lemia realiai neprioritetinis valstybės požiūris į šią sritį.

3.1 Etninės kultūros profesionalų ir specialistų poreikis bei rengimas: apimtis, kokybė, tęstinumas, įtaka etninės kultūros plėtrai, globalių procesų įtaka

Daugelis etnokultūros atstovų respondentų pabrėžė, kad **valstybinėse įstaigose labai trūksta etninės kultūros specialistų**. Panašiai etnokultūros specialistų trūkumą valdymo institucijose (net darbui su užsienio lietuviais) vertina ir LMT atstovas: „Ministerijos etninės kultūros skyrių neturi, nors jie galėtų būti. Bent jau specialistai turėtų būti. Turi būti išugdytas specialistas, kuris išmano ir gali būti lyderiu šitoje srityje. Žinoti, ką ir kaip daryti, kur kreiptis. <...>“.

Mokslininkai, NVO ir švietimo institucijų atstovai išsamiausiai ir labai kritiškai apibūdino valstybės, savivaldos valdymo institucijose dirbančių specialistų realią kompetenciją etninės kultūros srityje ir susidariusio etnokultūros specialistų poreikio neatitikimą švietimo sistemos pobūdžiui. Vykdam etninės kultūros plėtros valstybinę programą, kai kurios savivaldybės prie savęs subūrė etninės kultūros tarybas ir pasitvirtino savas etninės kultūros plėtros programas - jie pasikvietė ne savivaldybių darbuotojus, o folkloro ansamblių vadovus, muziejų, kraštotyros draugijų atstovus, nes savivaldybėse tokių žmonių nebuvo. Savivaldybėse bendras administravimo funkcijas atliekančių žmonių tikrai užtenka, tačiau trūksta specialiasias funkcijas etninės kultūros srityje atliekančių specialistų.

Etninės kultūros žinovai pastebėjo: „Stebint regioninius renginius išryškėja, jog ten dirbantys specialistai neieško ir nesistengia parodyti savo vietinio etnokultūrinio savitumo. Labai dažnai kultūros srityje kuruoti etninę kultūrą yra pavedama žmogui, kuris to neišmano. Visose savivaldybėse turėtų būti bent vienas etatos etnokultūros specialistui. Kompetenciją užtikrintų įdarbinimas per konkursą. Ten galėtų įsidarbinti žmonės baigę etnologiją, etnomuzikologiją, arba būtinai reiktų mąstyti apie kvalifikacijos kėlimo, dalinio perkvalifikavimo kursus“. Kai kurių respondentų nuomone, etninės kultūros specialistų turėtų būti daugiau ne tik centriniuose savivaldybės kultūros centruose, bet ir jų filialuose.

Kalbinti LMT atstovai panašiai taikliai įžvelgė, kritiškai įvertino kompetentingų etninės kultūros specialistų trūkumo būklę valdžios institucijose: „Visose šiose srityse ir įstaigose galėtų dirbti etnokultūros specialistai, bet šiandien, be jokių abejonių, jų dar labai trūksta. O ir esantys savo postuose ir neva atstovaujantys etninę kultūrą, deja, ne visuomet yra pakankamai kompetentingi šioje srityje“.

Kalbintų politikų ir paveldosaugos profesionalo mintys artimos, jie mato konkrečias vietas, kuriose turėtų dirbti etninės kultūros žinovai: visų pirma savivaldybės administracijoje (arba institucijose) ir po 1-2 specialistus Kultūros ministerijoje bei Švietimo ir mokslo ministerijoje; jis būtų reikalingas ir Ūkio ministerijoje (Tautinio paveldo produktų skyriuje). Etninės kultūros specialistas turėtų turėti aukštąjį etnologinį išsilavinimą bei vadybos ir valdymo gebėjimus. Kiti pabrėžia, kad etninės kultūros specialistai turi būti kultūros įstaigose, Vyriausybėje. Atkreiptas

dėmesys, kad etnologų reikia organizuojant valstybės šventes ar reprezentuojant mūsų šalį užsienio valstybėse. Vienas politikas taikliai pastebėjo: „Mėgėjiškumas valstybės institucijose nėra tinkamas dalykas“. Pastebima, kad prieš plėtojant etnokultūros specialistų etatų sistemą valstybės įstaigose, svarbu suformuluoti etninės kultūros plėtros strategiją, atlikti jų poreikio analizės tyrimus. Kalbintasis etnokultūros profesionalas pastebėjo, kad svarbu išsiaiškinti, kiek reikia ugdyti mokytojų, kiek praktikų, kiek vadovų, ar tyrėjų.

Darbo sostinės savivaldos kultūros sistemoje patirtį turintis žinovas taip pat aiškiai įvardina, kad etnologų turėtų būti daugelyje savivaldos institucijų: „Valstybės valdyme privalu, kad etnologas būtų kiekviename regione. Kaip koordinatorius, vadybininkas, apie jį galėtų sukristi visas etnokultūrinis gyvenimas. Kuria linkme veikti, kaip ką finansuoti, strateguoti, kokybę prižiūrėti – labai svarbi būtent etnologo nuomonė. Etnologija su tapatumu betarpiškai siejasi. Mums reikia suvokti, kad darželiuose, mokyklose, visose aukštosiose mokyklose – visur turi būti tam tikra tos srities veikla. Etnologai turėtų būti daugiaprofiliniai, ir mokslininkai ir vadybininkai ir koordinatoriai. Svarbu, kad jų atsiradimui būtų skirtos tikslinės lėšos“.

Viena iš NVO, susijusių su edukacija atstovė įvardijo: „Mokytojams ir pačioms mokykloms labai reikia etninės kultūros specialybės. Bet kodėl etninės kultūros studijos nyksta, kodėl vis sunkiau surasti tokį kursą? Nes pedagogikos studentai nežino, kur paskiau dirbs, nes baigę etnologijos studijas negali gauti darbo mokykloje, nes mokykloje tarsi nereikia etninės kultūros specialistų. Jeigu būtų įvesta etninės kultūros pamoka, tada reikėtų tokio mokytojo ir jis galėtų dėstyti etninę kultūrą. Dabar formaliai žiūrint tarsi nėra mokyklose tokio poreikio“.

Etninės kultūros srities NVO atstovai, kultūros vadybininkai nurodė, kad **trūksta tam tikro profilio specialistų**: tautinio drabužio, etnoarchitektūros specialistų, tautinio kulinarinio paveldo ir kultūrinio turizmo ekspertų, taip pat trūksta dizainerių, kurie išmanytų liaudies ornamentiką ir gebėtų mūsų simbolius pateikti naujoviškai ir skoningai.

Etninės kultūros žinovas, kultūros centro administracijos atstovas pateikė racionalų siūlymą **išsilavinimą etninės kultūros srityje sieti su kitais išsilavinimais**, kurie reikalingi šiuolaikinėje visuomenėje: „Jeigu rengtume etninės kultūros specialistus ir jiems dar suteiktume specializacijas vadybos, komunikacijos, informacinių technologijų, ekonomikos srityje, tai labai pasiteisintų ir tokius specialistus galėtume geriau pritaikyti amatų ir turizmo informaciniuose centruose“.

Viena iš problemų – specialistų rengimo paklausos studentijoje mažėjimas. Tokią padėtį, respondento nuomone, galėtų pakeisti mišrių, daugiaprofilinių programų pasiūla, kuriose būtų ruošiami etninės kultūros specialistai. „Reiktų surasti galimybių suderinti, sugretinti tas specialybes, kad galėtų studentai su malonumu eiti mokyti, vėliau įsidarbinti“.

Vieninga etninės kultūros srities mokslininkų ir praktikų, švietimo sistemos ir NVO dalyvių nuomone, rengiant etninės kultūros mokslininkus ir kitus specialistus, **pagrindinės aukštųjų studijų**

specialybės yra etnologija, kultūros antropologija, etnomuzikologija ir joms artimos. Nurodoma, kad etninės kultūros specialistus rengti galėtų ir turėtų VDU, LEU, Klaipėdos bei Šiaulių universitetai, taip pat Lietuvos teatro ir muzikos akademija bei Vilniaus dailės akademija, rečiau paminėtas VU.

Turime pastebėti, kad 2017–2018 m. vykdomos aukštųjų mokyklų reformos fone situacija tampa kritine, nes smarkiai susiaurinamos etnokultūrinių ar etnologinių studijų programos, jų dalykai paliekami tik kaip pasirenkamieji.

Visi kalbinti politikai panašiai taikliai nusakė svarbiausias etninė kultūros išlikimui, aukšto jos lygio išlaikymui, užtikrinimui švietimo ir kultūros įstaigose, mokslo institutuose būtinas specialybes ir jų platų profilį: etnologija, etnomuzikologija, archeologija, istorija, etninės kultūros pedagogika, kitos lituanistinės specialybės susijusios su lietuviška tapatybe. Etnologų ir etnomuzikologų specialybės užtikrintų aukštą etninės kultūros lygį. Visi politikai sutaria, kad ypač pradinių klasių mokytojai turėtų žinoti etninės kultūros pagrindus. Taip pat nurodomas poreikis kelti bendrojo lavinimo mokytojų etnokultūrinės kompetencijas, sudaryti galimybes įgyti jiems etninės kultūros mokytojo kvalifikaciją. Vienas iš politikų kaip svarbiausią nurodė etnokultūrinę kompetenciją turinčio pradinių klasių mokytojo specialybę. Jis atkreipė dėmesį, jog universitetuose turėtų būti remiami nematerialiojo kultūros paveldo tyrimai ir leidyba (elektroninių etninės kultūros bazių plėtra). Deja, nė vienas politikas neįvardino dailės istorijos ar dailėtyros, dailių amatų edukacijos, paveldosaugos, komunikacijos specialybių, susijusių su tautodaile.

Dauguma apklaustųjų pabrėžė, kad **etnologines specialybes įgijusių profesionalų, specialistų mūsų valstybei labai trūksta**, juolab, kad šiuo metu dirbantys ne visuomet yra pakankamai kompetentingi. Todėl valstybė tiesiogiai turi būti suinteresuota etninės kultūros specialistų rengimu ir studijas remti. Kultūros vadybininkas, buvęs savivaldos valdininkas išvalgiai pastebėjo: „Pirmiausia reikia etnologų, kurie išmano tuos reikalus, kad jie dirbtų mokyklose, gimnazijose. Taip, kaip mes mokomės užsienio kalbų, universitetiniame išsilavinime etnologijos pagrindai turėtų būti irgi dėstomi. Tada ir išsispręstų specialistų trūkumo klausimas. Jeigu tų žmonių nebus, tai mes taip ir numirsim, nežinodami, kokios mūsų šaknys. Manau, kad nereikėtų etnologijos painioti su istorija – tai turėtų būti nedidelės apimties, bet privaloma kursas ir moksleiviams, ir studentams“. Mokslininko, LMT nario teigimu, „<...> visose šiose srityse ir įstaigose galėtų dirbti etnokultūros specialistai, bet šiandien, jokių abejonių, jų dar labai trūksta. O ir esantys savo postuose ir neva atstovaujantys etninę kultūrą, deja, ne visuomet yra pakankamai kompetentingi šioje srityje“. Politiko, paveldosaugos atstovo žodžiais, „<...> jie valstybei reikalingi. Etninės kultūros profesionalų ar specialistų rengimas turėtų būti vykdomas per aukštojo mokslo sistemą, bet taip pat turėtų būti galimybė mokytojus papildomai specializuoti etninės kultūros kryptyje per Švietimo ir mokslo bei Kultūros ministerijos kvalifikacijos kėlimo centrus (savaitinės ar mėnesinės programos)“.

Etninės kultūros plėtrai labai trūksta žmogiškųjų resursų, kurių auginimu reikia labai rimtai susirūpinti: „Bet svarbiausia visose srityse - asmenybės. Kas iš tų deklaracijų, jeigu nebus žmonių, kurie to norės, kurie tuo tikės, gebės ir darys. <...> Mums reikia tų žmonių kuriems ši kultūra svarbi. Mums juos reikia ruošti, reikia saugoti, gerbti, mokėti padorų atlyginimą, sudaryti sąlygas toje srityje dirbti ir jais pasitikėti“.

Dauguma apklaustųjų politikų pripažįsta, kad etninės kultūros specialistų rengimo **apimtis nepakankama ir netinkama**. LMT atstovai taikliai pastebi kritinę padėtį, iškilusią grėsmę etnologinių disciplinų studijoms aukštosiose mokyklose. Pasak vieno dėstytojo, „Aukštosiose mokyklose neliko etnologijos specialybės, etnomuzikologijos specialybei reikalaujami per dideli studentų skaičiai. Švietimo ministerija turėtų teikti valstybinius užsakymus etninės kultūros specialistų rengimui. Aukštajame moksle mažėja galimybė mokytis etninės kultūros specialybės“. LMT atstovo teigimu, „Padėtis sudėtinga. Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, kaip ir kitur, vyksta mokslo naikinimas. Netgi neliko muzikologijos trečiosios ugdymo pakopos – doktorantūros. Tik etnomuzikologai 2011 m. prisijungė prie bendros Etnologijos doktorantūros su Vilniaus universitetu ir Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu“.

Daugumos apklaustųjų įsitikinimu, **etnologinės studijos reikalingos ir jos turi būti kokybiškos**. Kultūros vadybininko teigimu, „<...> specialistų yra rengiama per mažai, tačiau juos ruošiant, labai svarbi ir kokybė. Negausūs specialistai turėtų būti ruošiami aukštojo mokslo institucijose pagal specialias programas, kurios turėtų būti privilegijuotos, sulaukti ypatingo valstybės dėmesio ir joms neturėtų būti taikomi tokie patys reikalavimai kaip kitoms masinėms specialybėms. Jų pedagogams būtų keliamas reikalavimas ne tik turėti platų pasaulinį akiratį, tačiau labai gerai pažinoti ir savo kultūros šaknis“.

Etninės kultūros srities mokslininkas, praktikas, pedagogas itin kritiškai įvertino etnokultūros vaidmenį muzikos studijų programose: įstatymuose teigiama, kad etninė kultūra yra nacionalinės kultūros pagrindas, tačiau sovietmečiu konservatorijoje buvo suteikiama daugiau žinių būsimiems menininkams apie etninę kultūrą, negu dabar LMTA.

Iškeliama būtinybė **suteikti platesnių žinių ir praktinių įgūdžių, susieti studijas su šiuolaikiniais procesais, bendruomenės poreikiais ir darbo perspektyvomis**. Išsakyta ir nuomonė, kad būtų tikslinga leisti dirbti bendrojo lavinimo mokyklų mokytojais ir iš kitų sričių atėjusius etninės kultūros žinovus: „Būtų gerai, jeigu [etninės kultūros] pedagogai prisileistų iš kitų sričių sau pagalbininkus. Turėtų valstybės politika būti tokia, kad iš kitų sričių atradę sugebėjimus kreipti jaunuomenę žmonės atsirastų mokyklose šalia pedagogų. Reikia, kad dabartiniai pedagogai patys galėtų į viską plačiau pasižiūrėti. Mokyklose galėtų būti pripažinti tokie žmonės, kurie gali įkvėpti ir uždegti vaikus. <...> Taip mokykla galėtų po truputį keistis, ir akademinio pedagogų paruošimo politika turėtų keistis <...>“. Labai pasiteisintų ir dvigubos specialybės, „nes jas lengviau pritaikyti

gyvenime“, taip pat ir etnologiniai dalykai kitų specialybių studentams. VDU studentai pasigenda praktinių įgūdžių, reikalingų dirbti mokykloje ar etninės kultūros centre. Pasak etninės kultūros vadybininko, etninės kultūros profesionalų „Jeigu studijų programa yra visiškai nesutapimas su šiuolaikine visuomene tai irgi nėra gerai“. Su ugdymo sistema susijusios NVO atstovai išvalgiai pastebėjo, kad dabartinė etninės kultūros ugdymo sistema yra pernelyg uždara; taip pat, kad studentai iš programų negali nuspręsti, kokia bus pasirinktų studijų kokybė ir darbo perspektyvos, todėl neretai renkasi atsitiktinai: „Programa turi būti permąstyta, kad studentas turėtų pamatą po kojomis ir baigęs studijas turėtų, ką veikti. Programa turi būti tikslinga. [Taip pat] labai svarbus dėstytojų, asmenybių klausimas. Universitete turėtų dėstyti iškilios asmenybės. Pirmais metais būna labai daug nusivylimų, savęs paieškų, studijų metimų ir panašiai. Tas nusivylimas yra ir asmenybėmis ir studijų programomis. <...> Jeigu nėra kam dėstyti, tai nežinia ar reikia tokios programos. O jeigu katedroje yra vienas geras etninės kultūros dėstytojas, tai jo kursą reiktų dėstyti visiems humanitarams“. Kito respondento teigimu, „Ir mokykla, ir universitetai turėtų sutelkti komandas, kad studentai baigę neišsibarstytų, neišeitų po vieną, o išeitų su konkrečiais komandiniais projektais bendruomenėms. Deja, dabar apie tęstinumą, bendruomenės universitetai mažai išmano. Šiandien etninė kultūra yra glaudžiai susijusi su visomis visuomenės gyvenimo sritimis. [Todėl ir] visų sričių specialistų rengimas turėtų būti su etnine kultūra glaudžiai susijęs <...>“.

Taikliai LMT atstovo pastebėjimu, reikia vertinti ir mokslininką, ir dėstytoją. „Ne kiekvienas žmogus gali būti mokslininku ir ne kiekvienas mokslininkas gali būti dėstytoju. Talentingi dėstytojai būna apsiskaitę, eruditai. Jie turi žinoti literatūrą ir metodiką, žinoti, kaip ugdyti, turėti pedagogo talentą. Savo srityje jie gali dėstyti ir plačiai. Nes dėstymas yra koncentruotas kitų žinių perteikimas studentams. Problema kyla tik tada, jei nėra paskelbtų darbų kokių nors klausimu. Tai nėra tyrimas. Todėl dėstyti galima ir kelis dalykus. Siauri speckursai, paremti tik savo tyrimais niekam neįdomūs, juos jau seniai visi pamiršo“. „Aukštojoje mokykloje dabar turėtų būti labai geros investicijos į mokslą. Jei trūksta studentų – daryti gerus mokslinius centrus; jie tikrai pasiteisins. O iš talentingų, studentus patraukiančių dėstytojų nereikalauti tų punktų, straipsnių <...>. Aš stebiuosi, man netelpa galvoj, kad per 27 metus nebuvo tinkamai išspręstas mokslininkų ir dėstytojų – aukščiausio intelekto žmonių – atlyginimų klausimas. Taip negerbti tų, kurie turi puikias galvas ir gali atnešti puikius dividendus... Reikia įtikinti valdininkus, nuo kurių priklauso atlyginimai. Mielai dirbčiau tik vienoje vietoje ir sveikatos, ir laiko, laisvalaikio sumetimais – būtų visiškai kita gyvenimo kokybė“.

Dėstytojai atskleidė **ankstesnių švietimo pertvarkų iššūkius**: „Etnomuzikologija anksčiau turėjo platesnį studijų ratą, buvo dėstoma ir mitologija, tautinių drabužių pažinimas, tarmės, tačiau keičiantis programų sudarymui ir bendrųjų universitetinių programų reikalavimams, daugybė naudingų paskaitų nusibraukė. VDU etnologijos studentai taip pat skundžiasi, jog jiems yra suteikiama per daug pasaulio kultūrų pažinimo ir per mažai žinių apie Lietuvą“. „Tenka labai

gudrauti, derinant savo studijų programą prie keliamų reikalavimų, kad ir vadovybei ir studentams būtų gerai. Dabar bandom etnomuzikologijoje pereiti prie atlikimo krypties, nes matome didelį norą muzikuoti, tačiau čia kyla klausimas, kaip gudriai pateikti praktišką, kad jie gautų ir teorinį pagrindą. LMTA studentai iš kitų katedrų dažnai renkasi sutartinių giedojimą, bet dažniausiai renkasi paskaitas, supažindinančias su kitų tautų tradicine muzika ir matosi kad žmonės yra žingeidūs. Mes per tas paskaitas kiek tik įmanoma bandom sugretinti kitų tautų muziką su mūsų tradicine muzika“.

Aukštosios mokyklos nerimauja **dėl dabartinės aukštojo mokslo reformos** ir stengiasi moderninti studijų programas, atsižvelgdami tik į studentų grupių gausumą. „Universitetai yra nukreipti į modernumą ir studentų skaičių. O pastarąjį lemia žemesnės švietimo grandys, kuriose nėra tinkamo paruošimo, supažindinimo etninės kultūros gelme, pasaulėžiūros modeliu, simboliais“. Kadangi etnologines studijas renkasi gana nedaug abiturientų, pradedama galvoti apie jas, kaip apie nerentabilias programas, kurias reikia uždaryti, kad nesmukdytų universitetų rodiklių.

Pasak LMT atstovo, „Modernizuoti LMTA Muzikinio folkloro ir liaudies instrumentų katedrų programas ir ugdymo metodus tikrai reikia. Bus tik į naudą, jei studijų programas priartins prie šiuolaikinių reikalavimų, remiantis kitų Europos aukštųjų mokyklų patirtimi ir pasiekimais, jei studentus mokys šiuolaikinės aranžuotės, stiprins jų atlikėjiškus gebėjimus ir pan. Nes šiuo metu Lietuvoje dar labai stiprus sovietinio palikimo šleifas su vis dar klestinčia scenine „tautine“ muzika, daina ir šokiu“. Kito LMT atstovo teigimu, „Jei kalbėtume apie kokybišką dėstymą – jo nėra daug. Bet kažkas juk turi sudaryti ir pilkąją masę, iš kurios galėtų išsiskirti geriausieji. Manau, kad etnologija yra kultūrinės antropologijos atšaka arba atvirkščiai <...>. Reikia išlaikyti etnokultūrinius mokslus, todėl, kad jie labai organiškai įsilieja į kultūrinės antropologijos studijas. O jų mes niekaip neišvengsime – visas pasaulis dirba. Jei pasakytume, kad mums to nereikia, padarytume didžiulę klaidą. Tikrai tiek, kad jos irgi turi transformuotis ir prisitaikyti jau prie to globalesnio mokslo, be jokios abejonės. Bet galima parodyti ir savo savitumą. Jos negali išnykti, nes tai yra svarbi žmogaus istorijos, kultūros, dvasinio gyvenimo dalis. Mes nuo to nepabėgsim, tai yra mūsų istorija <...>. Reikalingas žmogus su aukštesniu išsilavinimu, kuris tyrinės tam tikrus dalykus. Aišku, keisis metodai, bus nauji, bet išbraukti etnologinių mokslų ir specialybių neįmanoma <...>. Mūsų yra mažai gyventojų. Vadinasi, reikia išlaikyti proporcijas – neturėtų būti didžiulis institutas. Išsilavinę žmonės visą laiką ras, kur savo žinias pritaikyti. Neturėtų būti vien teoriniai tyrimai, bet be teoretikų mes irgi neišsiversime. Tarkim, doktorantų bus nedaug – bet etnologijos, galima vadinti etnologijos ir kultūrinės antropologijos, doktorantūra turi būti. Šitie dalykai būtinai turi išlikti. Nes visas pasaulis tą daro“.

Atskirai buvo aptartas **globalių procesų įtaka ir aktualumas su etnine kultūra susijusioms studijoms ir regioninei kultūros plėtrai**. Etninės kultūros srities mokslininkai ir praktikai, švietimo sistemos dalyviai pastebi, kad globalūs procesai, neapgalvotas novatoriškumo ir modernumo

vaikymasis neigiamai veikia Lietuvos etnologijos mokslą ir aukštąsias studijas, lituanistikos plėtrą ir savo krašto bendruomenių poreikių tenkinimą. „Galima įgyti antropologo, etnologo specialybę kažkur užsienyje, tačiau žinias apie Lietuvos paveldą galima įgyti tik Lietuvoje. Patirtis rodo, kad VDU buvo nukrypta į Aziją, Afriką ir dar toliau, rengiant antropologus, tačiau baigę žmonės ėjo dirbti muziejininkais, pvz., į Basanavičiaus muziejų; ir paaiškėjo, jog nieko nežino apie savo kultūrą ir jiems teko iš naujo savarankiškai mokytis darbovietėje. Nepakanka studentus sužavėti pasaulinėmis žiniomis, naujomis metodologijomis, didžiausią studijų dalį turi užimti mūsų kultūros pažinimas, tai ypatingai svarbu kultūriniam turizmui“. Panašiai apie etnologijos likimo kuriozus VDU samprotauja ir pedagogė, NVO atstovė: „Globalizacijos įtaka daugiau neigiama. Esu girdėjusi, kad Kauno VDU etnokultūros studijos yra apie bet ką nori, tik ne apie etnokultūrą. Labai gaila dėl to. Čia vėlgi kokybiškų studijų programų klausimas – kas jas rengia, kas jas priima, kas jas leidžia įgyvendinti. Manau, čia reikia tirti tuos poreikius, ko mes norime, kokį specialistą mes norime matyti. Ar mes nepataikaujam studentui, kad tik jam būtų įdomiau? O gal jis pasirinko tą sritį, kad gautų kažką tikslingo, ko jam reikia, ir jeigu jis pasirinko lietuvių etninę kultūrą, tai tada pasaulio kultūra turėtų būti tik priedas prie lietuvių kultūros, o ne atvirksčiai. Man atrodo, kad aukštojo mokslo studijos turi būti gerokai tobulinamos“.

Pasak vieno politiko, universitetų etnologai turėtų orientuotis į aukšto lygio mokslinius tyrimus, lietuvių etnologijos sklaidą pasaulyje užsienio kalbomis. Tačiau vienas mokslininkas ir dėstytojas atkreipė dėmesį, kad „lietuviškasis universitetų reitingavimas pagal tarptautines publikacijas kenkia fundamentiniams [lituanistikos ir etnologijos] tyrimams, nes labiau vertinami trumpi straipsniai [tarptautiniuose leidiniuose užsienio kalba], o ne fundamentiniai, giluminiai tyrimai“.

Taip pat etninės kultūros srities mokslininkai ir praktikai, švietimo sistemos ir NVO dalyviai atkreipė dėmesį į tai, kad **regioninei kultūros plėtrai** ypač trūksta vadybininkų, kurie mokėtų patraukliai ją pateikti. Mokslininkės ir dėstytojos teigimu, „Etninės kultūros panaudojimas gali būti labai naudingas regiono kultūros plėtrai. Užsienyje keliami visai kitokie reikalavimai universitetams, nei Lietuvoje. Ten universiteto vertę pasauliniuose reitinguose lemia universiteto studijų reikšmė vietos bendruomenėms, regionui, atvirumas visuomenei. O Lietuvos mokslų tarybos ir Švietimo ministerijos valia mūsų universitetų veikla yra nukreipta į tarptautinių publikacijų skelbimą. Galėtume daryti visuomenei žymiai didesnę įtaką, jeigu mums netrukdytų“.

3.2 Dabartinės mokslo rėmimo, administravimo sistemos (ne)efektyvumas, užtikrinant aktualiausių etninės kultūros tyrimų plėtrą

Šiuo metu Lietuvos mokslo taryboje neliko programų, kvotų susijusių su etnologiniais tyrimais. Dauguma apklaustųjų vieningai tvirtino, kad siekiant išsaugoti su etnine kultūra susijusius mokslus, jų plėtrą, fundamentinius tyrimus, reikia įsteigti atskirą nacionalinę etninės kultūros tyrimų programą.

Taikliu vieno politiko pastebėjimu, „Turi būti [vykdomi moksliniai] tyrimai, tačiau šiuo metu jie apleisti“. Taip pat ir paveldosaugos atstovas, mokslininkas nedviprasmiškai teigė: „Reikalinga nacionalinė EK tyrimų programa, kartu su valstybės skiriamu tiksliniu finansavimu“. Pasak kito mokslininko ir dėstytojo, „Ji būtų stipri parama, nes dabar etnokultūros tyrimai yra nepakankami, o ir jų sklaida permaža. Ypač stinga tradicinės etikos tyrimų“. Pedagogas, NVO atstovas pasiūlė į esamos sistemos tobulinimą, naujų strategijų kūrimą įtraukti etninės kultūros profesionalus, kurie yra aktyviai veikę ir nevyriausybiniam sektoriuje, ir bendruomenėse, mato aktualijas, turi idėjų „kaip visa tai gaivinti, diegti ir plėtoti. To neišmanantys, kažin ar tinkamai padarys“.

Išsiskiria trijų apklaustų LMT atstovų pozicija. Jie tvirtino, kad etnologiniai projektai visiškai įsitenka į Lituanistikos programą, nors skiriamas finansavimas mažėja ir finansuojama vis mažiau etnologinių projektų. „Atskiros etnokultūrinės tyrimų programos, su dabartiniais resursais, būti negali – vargu, ar patemptų ir akademinė bendruomenė, ir LMT. Bet yra Lituanistikos programa, kuri absoliučiai aprėpia viską, visą lituanistiką. Etnologai ir antropologai teikia šiai programai paraiškas ir geri projektai yra finansuojami. Nemanau, kad būtų teisingas strateginis žingsnis išskirti Lituanistikoje atskirą etninę programą. Bet būtų geriau, jei tyrėjai labiau organizuotųsi ir teiktų geresnius projektus“. „Tai būtų klausimas, jungti mokslinio tyrimo programas ar atskirti. Dabar etnokultūriniai mokslai, kaip ir daugelis kitų, yra po lituanistikos skėčiu. Viskas mokslo finansavime priklauso nuo politikų sprendimų, skiriamo finansavimo. Šiuo metu tenka atsižvelgti į stiprią tendenciją mažinti mokslinių tyrimų programų finansavimą. „Manau, kad atskirti mokslinių tyrimų programų konkursus tikrai nebūtų perspektyvu. Tyrimų finansavimą užtikrina LMT Lituanistikos programa. [Tyrimų plėtrą] suprasčiau tik Lituanistikos programos ribose, nematyčiau čia kažkio išskirtinumo. Manau, kad ši programa labai neblogai finansuojama“.

Taigi LMT atstovai nepasiūlė idėjų, kaip spręsti įsisenėjusias dabartinio konkursinio finansavimo modelio problemas, nors visuomenėje kyla abejonių, ar jis užtikrina visų mokslų sričių įvairovę ir tolygią raidą Lietuvoje.

Šiuo metu pagrindinis mokslinių tyrimų finansavimas yra projektinis, todėl nepastovus ir nedidelis. Vieninga apklaustų etninės kultūros srities mokslininkų ir praktikų, švietimo sistemos ir NVO dalyvių nuomone, dabartinės mokslo rėmimo, administravimo sistemos efektyvumas nepakankamas ar netinkamas. Daugumos apklaustų politikų nuomone, ši sistema etnokultūros tyrimų plėtos neužtikrina. Mokslininko ir dėstytojo teigimu, būtina sudaryti geresnes sąlygas fundamentiniams etninės kultūros srities tyrimams Lietuvoje vykdyti: sukurti lankstesnius tokių tyrimų vertinimo kriterijus, juos susieti su lituanistinio įdirbio tęstinumo užtikrinimu bei jo sklaidos Lietuvoje reikšme, skirti tikslinį finansavimą tokių tyrimų centrums. Taip pat ir paveldosaugos srities atstovo nuomone, dabartinė mokslo rėmimo sistema aktualiausių etninės kultūros tyrimų plėtrą užtikrina tik iš dalies, todėl svarbu realizuoti etninės kultūros prioritetą valstybės politikoje.

Tuo tarpu visi trys apklaustieji LMT atstovai pritaria dabartinei LMT sukurtai tyrimų skatinimo ir finansavimo tvarkai. Jie kiek idealizuotai vertina, absoliutizuoja „gerų“ projektų konkursinio vertinimo ir atrankos objektyvumą ir skaidrumą – nors tai akivaizdžiai nėra skirta užtikrinti skirtingų mokslo šakų, sričių (įskaitant ir etnologiją, etnomuzikologiją, etnodailėtyrą) įvairovę ir tolygią plėtrą Lietuvoje. „<...> Palyginus, kaip buvo prieš 15 metų, tai sąlygos konkurencijai tikrai labai neblogos. Konkurencija tikrai skatina kokybę. Per LMT vyksta nemažai konkursinio finansavimo, neteko girdėti, kad geras projektas, gera idėja nebūtų finansuojama, nesvarbu etnokultūrinė ar kitokia. Projektas gali būti atmestas tik, jei jo prasta idėja, jis prastai pateiktas ir pan. Tikrai neteko girdėti apie diskriminaciją dėl etnokultūriškumo“. „Iki šiol pasaulyje nesugalvojo nieko geriau už konkursinę sistemą: kad būtų paremiami geriausi projektai, o silpnesni atmetami. Juk, kai vertini projektus, iškart matai, kuris geresnis, moksliškesnis. Jei EK projektai nelaimi, vadinasi, reikia stiprinti jų mokslinę pusę. EK mokslininkai turi būti stipriai pasikaustę, lyginant su kitais tyrėjais. Šiais laikais reikalingi tik stipriausi specialistai. O laimi šiuo metu labai mažai ne tik etnomuzikologijos, bet ir muzikologijos projektų“.

Reikia pastebėti, kad iš tiesų šiuo metu ryškėja tendencija LMT remti vis mažiau etnologinių projektų, net jei jie konkursuose ir įvertinami teigiamai ar net puikiai. Finansavimas jiems neskiriamas, nes nelieka programos lėšų. Kritiškesnę, objektyvesnę požiūrį į problemą išsakė tik vienas LMT atstovas: „Šalia kitų finansavimo rūšių, projektinis finansavimas, yra labai geras dalykas. Nes jis suponuoja iniciatyvą ir naujų idėjų generavimą. Bet į vienus vartus nereiktų mušti. Pasitaiko, nors ir mažai, burbulų: visus kriterijus ir prioritetus atitinka, o turinio nėra. Be to, mažėja projektams skiriamas finansavimas. Tam tikros mokslinės veiklos rūšys galėtų būti ir kitaip finansuojamos. Reikia finansavimo formas ir modelius diferencijuoti, atsižvelgiant kaip jie pasiteisina (įvertinant valstybės ir bendruomenės poreikius), siekti prasmės ir racionalumo“.

Atkreiptas dėmesys į **Lietuvos mokslo tarybos ekspertų kompetencijas etninės kultūros srityje**. Į Mokslo tarybą, kurią sudaro penki humanitarinių ir penki socialinių mokslų atstovai, „gali patekti bet kurios srities mokslininkas, kuris atitinka tam tikrus reikalavimus: jeigu jis tinkamai reprezentuoja savo kryptį, ir jeigu institucija ir bendruomenė jį pasiūlo, nes iš esmės tai yra deleguotieji asmenys“. Pažymima, kad „Mokslo tarybos atstovas turi atstovauti visą Lietuvos mokslą, net ne savo sritį. Mąstyti strateginiu lygiu, kas svarbu Lietuvai, o ne vien savo sričiai“. Šiuo metu Tarybos sudėtyje nėra etninės kultūros tyrinėtojų, matyt, todėl jai nepavyksta parinkti tinkamų, šią sritį išmanančių ekspertų projektams vertinti. Yra teigiančių, kad „ne kartą teko susidurti su LMT nekompetencija. Ne sykį teko teikti didelius ir labai gerus projektus, kurie buvo vertinami teigiamai, tačiau finansavimas nebuvo skiriamas. O skaitant ekspertų komentarus, ryškėja didelė nekompetencija ir neišmanymas“.

Iš LMT atstovų išsakytų nuomonių aiškėja, kad etninę kultūrą tyrinėjančių mokslų raidos problemos, strateginės perspektyvos Tarybos nariams neatrodo aktualios. Tarptautinių konvencijų ir šalies įstatymų, įpareigojančių užtikrinti nematerialiojo paveldo, etninės kultūros mokslinius tyrimus, jie nekomentuoja. Apklaustųjų strateginis požiūris į mokslo problematiką grindžiamas tik rūpesčiu mokslo visuma, neatsižvelgiant į atskiras mokslo sritis; mokslų įvairovės problematikos ignoravimas yra prilyginamas interesų siaurumo išvengimui.

Nors pripažįstama, kad ši ekspertinė institucija turi ne kiekvienos mokslo srities ekspertų, tačiau kritinių refleksijų dėl principų neskatinti mokslo sričių įvairovės bei ekspertinės veiklos kokybės tobulinimo galimybių respondentai neišsakė. Jie neabejoja dėl ekspertinio vertinimo kokybės ir kompetentingumo. „Nė kiek neabejoju, kad ekspertinis Mokslo tarybos projektų vertinimas yra labai aukšto lygio ir finansuoti išrenkami geriausi projektai. Kiekvienam projektui vertinti paskiriamas geriausias turimas tos ar artimos srities ekspertas“. „Vertinant projektus, ne visada būtinas būtent tos srities specialistas. Rekomenduotina, kad būtų vienas tos srities specialistas ir kitas, kaip tik netgi būtų geriau, žvilgsnis iš šalies, pvz., istoriko, filosofo. Bet irgi ne siauros specializacijos, o truputį plačiau matančios kultūrą, visuomenę, procesus, mokslą. <...> Be abejo, tikriausiai, yra etnologijos ar kultūrinės antropologijos ekspertų, vertinančių mokslo projektus, netgi jūsų kolegos. Taip, kad viskas yra gerai. Iš tos pačios institucijos vertinti negali, bet beveik kiekviena aukštoji mokykla turi savo etnologinių studijų kažkokią kryptį, šaką. Stengiamasi, kad ekspertas būtų platesnio profilio, nes tenka vertinti labai įvairius projektus. Aišku, kitų mokslų paraiškų yra daugiau, nes daugiau yra tyrėjų. Tai tiesiog išteklių klausimas“. „Iš esmės ekspertams pakanka kompetencijos vertinti etnologinius, kaip ir kitų mokslo sričių, projektus. Labai retai pasitaiko, kad pritrūksta eksperto kompetencijos. Juk tai tie patys Lietuvos mokslininkai, kurių darbai visiems žinomi“.

Toks platus požiūris į atskirų mokslų vertinimą susijęs su paskutiniaisiais dešimtmečiais stebima stipria tarpdiscipliniškumo tendencija (kai kelių sričių metodai taikomi vienam objektui tirti). Tik vienas mokslininkas, LMT atstovas išsakė kritinę nuomonę dėl realumo būti tarpdisciplininiu ekspertu: „Mokslininko eksperto tarpdiscipliniškumo ir tarptautiškumo kompetencijos realiai yra tiesiogiai susijusios su jo išsilavinimu, nuo jo priklauso. O išsilavinimas, pamatai, yra dedami metų metais ir, dažniausiai, tik vienoje srityje. Todėl tenka susidurti ir su diletantiškumu – kai tik pretenduojama būti įvairių sričių specialistu“.

LMT atstovai sutiko, kad socialinių mokslų atstovai neturėtų vertinti humanitarinių mokslų projektų, „nebent tas projektas būtų jungiantis kelias disciplinas. LMT santykiai tarp humanitarinių ir socialinių mokslų šiuo metu yra labai geri, įtampos, kokia buvo maždaug prieš penkerius metus, tikrai nebėra. Netgi įtampa tarp gamtos ir humanitarinių, socialinių gerokai apmažėjusi, bent jau LMT. Finansavimas visada ribotas: mokslininkų Lietuvoje daugiau, negu lėšų“.

Reikia pažymėti, kad strateginių mokslo plėtros dokumentų Lietuvoje nėra, todėl ministerijų ir tarybų valdininkai gali gana laisvai interpretuoti. Mokslo visuomenę sukrėtė Švietimo ir mokslo ministrės Audronės Pitrėnienės įsakymas 2016 metais iš studijų kryptių klasifikatoriaus net ir visiškai išbraukti etnologiją. Kaip nurodė vienas mokslininkas, dėstytojas „<...> Buvo pasiūlyta ją pakišti po kultūrinių studijų pavadinimu, tačiau tai prieštarauja mokslo kryptių klasifikatoriui, kuriame kultūrinių studijų mokslo krypties nėra, bet yra etnologijos kryptis. Tai visiškai nelogiška, nes doktorantai praranda savo studijų kryptį – jų veikla dar nepriklauso mokslo kryptėms, bet ir studijų krypties tokios nėra, nors yra paliktos kitos studijų kryptys, kurios neturi savo mokslo kryptių“.

4. Etninė kultūra televizijoje, radijuje ir kitoje žiniasklaidoje

Pagal šią temą buvo respondentų klausinėjama apie etninės kultūros reprezentavimo žiniasklaidoje kokybę, šiuolaikiškumą ir aktualumą, analizuojamos etninę kultūrą reprezentuojančios TV ir radijo laidos, kaip etninės kultūros reprezentuojama periodinėje spaudoje ir internetiniuose portaluose.

4.1 Etninės kultūros reprezentavimo žiniasklaidoje kokybė, šiuolaikiškumas ir aktualumas

Absoliuti respondentų dauguma įsitikinę, kad etninė kultūroje žiniasklaidoje reprezentuojama nepakankamai ir netinkamai: nepakankamai šiuolaikiškai ir aktualiai. Vienas politikas taikliai pastebėjo, kad žiniasklaida neskiria net ir jokie dėmesio etninės kultūros plėtrai. Pasak apklaustųjų LMT atstovų, etninė kultūra žiniasklaidoje reprezentuojama labai menkai, nes, visų pirma, Lietuvoje apskritai trūksta analitinės gryniosios žurnalistikos: „Žiniasklaidoje labai trūksta analitinių, taip pat ir labai aukšto lygio, rašinių; jie sudaro gal tik 10 procentų publikacijų visumos. Etninės kultūros dalykai yra absoliučiai paskendę“. Kito nario teigimu, „Etninė kultūra Lietuvos žiniasklaidoje reprezentuojama labai silpnai. Galima teigti, kad literatai nesikonsoliduoja su folkloristais. Ir apskritai labai trūksta analitinės gryniosios žurnalistikos, taip pat ir radijo, televizijos laidų, – dominuoja tik bulvarinė dalis. Juolab, kad dabar jau viskas internete, todėl žiniasklaida visiems prieinama, jos įtaka visuomenei, vertybių formavimuisi yra milžiniška“. Panašiai ir kultūros centro vadybininko, valdininko tvirtinimu, „Etninė kultūra yra apskritai reprezentuojama nepakankamai“. Kokybės požiūriu, yra „tokių, kurie, diskredituoja pačią kultūrą ir rodo ją iš blogosios, prastosios, provincialiosios pusės.“ Labai panašiai pastebi ir regioninio kultūros centro vadybininkas: „Kriminalams per daug, o kultūrai, istorijai, menui mažoka dėmesio žiniasklaidoje“.

Kalbintasis paveldosaugininkas pasigenda sistemingesnio etninės kultūros propagavimo bei puoselėjimo per TV ir radiją. Kitas politikas mato pastovių etninės kultūros laidų poreikį ir galimybę.

Pasak su ugdymo srities NVO atstovo, „yra ir kokybiško, ir nekokybiško etninės kultūros reprezentavimo, bet procentaliai visuomenei ji reprezentuojama per mažai. Štai net ir Rasos yra pateikiamos kaip Joninės... Etninė kultūra yra netgi misreprezentuojama. Jeigu žmogus yra labai nutolęs nuo savęs, pametęs ryšį su savo vidumi, šaknimis, – tai jį erzina ir simfoninė muzika, ir etninės kultūros renginiai, ir saviugda. Aš mažai žiūriu televizorių – patys dainuojam, patys šokam. Pati Kaune į folkloro kolektyvus einu padainuoti. Manau, kad ir žiniasklaida galėtų prisidėti prie žmonių telkimo, tačiau ir mes vieni kitus kažkaip turėtumėm telkti į neformalias erdves, projektus. Pavyzdžiui, mes šeimų stovyklas tradiciškai darom jau 10 metų, kur sutelkiame šeimas, dainuojame, kalbame ir apie skaistumo vertybes, savo tapatumo išsaugojimą. Matom, kad vis daugiau šeimų kiekvienais metais prisijungia“.

Respondentai itin pabrėžė žurnalistų etnokultūrinio išprusimo ir kompetencijų trūkumą. LMT nario teigimu, „Žurnalistika – menas ne tik žinoti, bet ir gebėti žinias tinkamai, kompetentingai perteikti visuomenei“. Kito mokslo eksperto nuomone, „Žurnalistams visada trūksta kompetencijų, išskyrus tiriamąją žurnalistiką <...>. Ar reikia kurioje nors srityje kompetentingų žurnalistų, jei yra atskirų sričių specialistai? Aš tai matyčiau tik kaip integralią išsilavinimo dalį, kaip normalų savo vietą turintį komponentą. Kalbame apie normalų išsilavinimą. Popkultūrą irgi reikia išmanyti, tai toks pat kultūros laukas, turintis daug vartotojų“. Panašiai ir su ugdymu susijusios NVO atstovas pastebi, kad įvairių laidų diktoriai ir vedėjai „nepasigilina į esmę“.

Pasigendama ir žiniasklaidoje rašančių, dalyvaujančių etninės kultūros atstovų, ir žurnalistų bendradarbiavimo su jais, nors netgi teisės aktuose toks konsultavimasis yra numatytas. Pasak regioninio kultūros centro vadybininko, „Apie etninę kultūrą nėra rimtai rašančių. Kur tie menotyrininkai dingę? Trūksta specialistų. Žurnalistų trūksta. O populiariai rašoma ir dėl savo mąstymo ribotų galimybių. Labai jau trūksta menotyros etninėje kultūroje. Mažas dėmesys kultūrai žiniasklaidoj nespecializuotoj“.

4.2 Etninę kultūrą reprezentuojančių TV ir radijo laidų analizė

Įvairių sričių respondentų manymu, gana gerai ir tinkamai etninę kultūrą reprezentuoja **nacionalinė visuomeninė televizija ir radijas**. Kita vertus, pastebima, kad XXI amžiuje, lyginant su Atgimimo ir pirmaisiais atkurtos nepriklausomybės metais, padėtis tapo kur kas prastesnė, daug nuolatinių laidų buvo panaikintos, atsirado nenuoseklumo, spragų. Pasak etninės kultūros valdininkės, „Kai buvo Tarmių metai, LRT rengė tikrai nemažai šaunių laidų. Regioninėse televizijose etninei kultūrai teikiama daugiau dėmesio. Nacionalinis radijas ir televizija turėtų derinti etninės kultūros laidų turinį su EKG, tačiau to nedaro. Daug konstruktyviai kalbėta šiuo klausimu su LRT taryba, tačiau šios įtaka labai nedidelė. Vis dar nėra nei vienos tinkamos šviečiamosios laidos

apie etninę kultūrą, kuri plėstų visuomenės suvokimą apie ją. Nors anksčiau buvo atskira specializuota televizijos laida „Etninės kultūros ratas“, atskiros laidos tarmiškai, Arvydo Kirdos laida apie tradicinę muziką, subrendo jų rengimo specialistai, – dabar liko tik atplaišos Zitos Kelmickaitės laidose. Per pagrindinius LRT kanalus geru laiku rodoma tik „Duokim garo!“ Radijuje muzikinių specializuotų etninės kultūros laidų, tokių kaip „Iš folkloro skrynelės“ visai nebeliko. Laidoje „Muzikinės kelionės“ retai pasitaiko išgirsti liaudies muzikos. Yra Vidos Šatkauskienės laida „Ryto rasa krito“, Gražinos Kadžytės radijo laida ir dar viena kita, tačiau palyginus su tuo kas buvo anksčiau – tai niekai. Vienkartiniai pasirodymai kitose laidose neformuoja klausytojo intereso etninei kultūrai. Televizijoje matome skandalingus dviejų bobučių ginčus, tačiau puikūs folkloro festivaliai nerodomi ir visuomenė neturi galimybės susipažinti su daugeliu labai vertingų dalykų“.

NVO vadovės teigimu, „Įdomių pokalbių, interviu būna radijo laidose „Klasika“ ir „Ryto garsai“. Labai patiko TV laidų ciklas „Mūsų miesteliai“, „Gimę tą pačią dieną“, taip pat atskiri dokumentiniai filmai, reportažai, kurie netelpa į laidos rėmus“. Paveldosaugininkas, buvęs pedagogas ir politikas mano, „kad tik visuomeninės televizijos LRT kanalas informuoja apie Dainų šventes, Karaliaus Mindaugo karūnavimo šventę, o dabar, kas savaitę, transliuoja „Duokim garo“. Tačiau, ir LRT kultūros kanalas per menkai puoselėja EK“.

Respondentai reflektavo apie **atskiras LTV etnokultūrinės laidas**. EK reprezentacija LTV dažnai siejama su laida „Duokim garo“ („Gero ūpo“) ir Zitos Kelmickaitės laida „Ryto suktinis“. Pasak vienos pedagogės ir NVO atstovės, „<...> ar „Duokim garo“ yra autentiška ir tikra, dar klausimas, bet ji egzistuoja daug metų, tai matyt, yra poreikis ir žmonės žiūri. Kita vertus, šita laida yra tam tikras fenomenas. Būna prieš svarbias šventes tas etnokultūrinis aspektas nušviečiamas<...>. Komercinė televizija nemanau, kad daug laiko skiria tam, bet kažkokios užuominos yra. Bet vis tiek, jeigu būna kokios progos, tai jie pakalba <...>. Kokybės prasme, Lietuvos televizija atsakingai elgiasi, nes jie vis tiek turi tą supratimą, kad jie yra valstybinė televizija. Na, o Kultūros kanalas galėtų būti ta erdvė, nes jį įsijungia tie, kurie ir nori intelektualesnio, gilesnio turinio.“

Daugelio nuomone, laida „Duokim garo“ („Geras ūpas“) yra iš esmės pramoginė ir negali būti sutapatinama su visos EK reprezentavimu ir sklaida. Etninės kultūros vadybininkės teigimu, „LTV, nacionalinis transliuotojas, geriausiai reprezentuoja EK, tačiau „Duokim garo“ nėra tinkamas būdas reprezentuoti EK, nors turiu pasakyti, jog yra buvusi viena kita laida, kurią esu pažiūrėjusi ir nenusivylusi. Dar Zitos Kelmickaitės laida“. Taip pat ir vieno politiko teigimu, laida „Duokim garo“ yra reikalinga, tačiau jokia būdu negali būti sutapatinta su geriausiais EK pavyzdžiais“. LMT nario žodžiais, „Tu negali priversti šiuolaikinio klausytojo sugrįžti į praeitį, nebent tik pats gali sugrįžti. Nieko neišmanančiam, žinių neturinčiam klausytojui EK pateikimas tikrai turėtų būti kažkuo labai patrauklus, šiuolaikiškas, o ne įkritimas į balanos gadynę. O tam, kas išmano, irgi nereikia kažkokių aiškinimų didelių. Kas tai yra: tik pažintinis ar gyvas natūralus dalykas? O kas tada tas natūralus?

„Gero ūpo“ laida – čia ir kaip liga, vėžys. Austrijoje ir Vokietijoj tokių laidų yra masė, kiekvienoje TV. Bet tai irgi siaubingas kičas. „Geras ūpas“ gali egzistuoti, bet kai jis be konkurencijos ir neva atstovaujantis visai Lietuvos etnokultūrai, tada jau yra problema“.

Pasigendama intelektualių, profesionalių, gilių, aiškinamųjų, lyginamųjų, bet taip pat ir šiuolaikiškų, įvairiems visuomenės sluoksniams patrauklių etninės kultūros laidų, teikiančių atsvarą pramoginei, mėgėjiškai, masinei vartotojų kultūrai. Respondentai pateikė įvairių pasiūlymų: „Nebūtinai jos turėtų sekti [LTV laidos] „Etnokultūros ratas“ stilistika, turėtų būti naujoviškesnės. Be to pastebima, kad nebūtinai išradingi operatoriaus ir montažo triukai, didelė planų įvairovė, gali būti labai įdomus ir paprastas interviu, kaip daro Andrius Rožickas. Bet didžiausia bėda ta, jog žmonės dabar labai baugina žodis „etno“. Etninės kultūros vadybininkas pastebi būtinybę „atsižvelgti, kad mūsų visuomenė yra sluoksniuota ir jos poreikiai yra įvairūs“. Tėvų asociacijos atstovės teigimu, „Bendras mūsų visuomenės rūpestis yra, kaip visa tai išplėtoti, kad etnokultūra iš tikrųjų taptų mūsų visuomenės atrama“. Regioninio kultūros centro, galerijos vadybininko teigimu, „Galimybių visada yra, bet reik, kad žmonėm patrauklu, įdomu būtų. Filmų dokumentikos žymiai daugiau turėtų būti. Yra labai įdomių menininkų, tautodailininkų, aukso luitai. Ypatingi meno pasaulyje ir tikrai nepelnytai užmiršti. Tautodailininkai kuklūs, nemoka apie save garsiai šaukt, ypatingai, šviesūs žmonės. Ir įdomios laidos dėl to gali būti. Įdomu būtų matyt kūrybos procesą, jo mąstymą“.

Pasak etninės kultūros srities mokslininkų ir praktikų, švietimo sistemos ir NVO dalyvių, „Liberalizmo ideologijos įtakoje tokių laidų mažėja. Niekaip neprasimuša intelektualesnės, gilesnio turinio laidos. Kai kuriuose projektuose pasitaiko liaudies dainų ir tokių laidų, skatinančių patriotiškumą populiarumas auga (pvz., „Lietuvos balsas“). Apmaudu, kad nepateikiama alternatyva „Duokim garo!“ stilistikai“. Pasak etninės kultūros vadybininko, „Jeigu televizija mažai kuria išliekamąją vertę turinčių laidų, tai žmonės regionuose pratinami prie banalybių. Tada ir tokia eklektiško lygio laida, kaip „Duokim garo!“, tampa jiems jaunutę primenančiu savaitės šviesuliuku. Bet ar mes galime būti patenkinti, kad būtent taip formuojamas žiūrovų skonis, jaunimo supratimas apie etninę kultūrą?“

Etnokultūros laidų pasigenda ir politikai: „Pasigendu, kad TV ir radijas kalbintų ir rodytų tradicinius kaimo muzikantus, dainininkus, pasakorius, kad rengtų ciklus laidų apie senovines metų šventes, apie etnografinių regionų tautinį drabužį, tarmes, amatus“. Pasak kito politiko, „visų pirma, trūksta aukšto lygio tyrimais grįstų dokumentinių filmų apie etnokultūrą, pernelyg dominuoja mėgėjiškumas ir emocinis pradas“.

Pateikta ir konkrečių laidų pasiūlymų: Kaip Lietuvių kalbos komisija turi „Kalbos valandėlę“, tai EKGt galėtų turėti „Tarmių valandėlę“. Galėtų būti daugiau trumpų laidų, kuriose parodytume mūsų etninės kultūros perliukus“. Vienas politikas taikliai įžvelgė, kad svarbu etnokultūrą skleisti ne tik

Lietuvoje, bet ir išeiviams ar etninių žemių lietuviams užsienyje, ypač jaunajai kartai. Tam puikiai tinka internetas: „Uždavinys Nr. 1 – skaitmeninio turinio apie etnokultūrą kūrimas Lietuvos vaikams (ypač – gyvenantiems ne Lietuvos teritorijoje)“.

Dauguma respondentų pabrėžė, kad paskutiniu dešimtmečiu įsigalėję **rinkos ekonomikos principai** neužtikrina etnokultūros sklaidos kokybę ir gyvybingumą, o jiems trukdo. Jiems užtikrinti būtina valstybės parama ar net užsakymas. „Ne verslo kriterijai turėtų būti taikomi, ypač etnokultūriniai leidiniai neturėtų būti pagal biznį ir skaitomumą. Valstybės parama labai gerai, nes kitaip neišgyventų. Ir ateity turi remt – be rėmimo tai negali išgyventi. Tai elitiniai dalykai, valstybės pagrindas. Kultūringa valstybė visada suranda lėšų kultūros ir meno leidiniams“. Vieno politiko teigimu, „Spauda labai retai parašo apie senuosius papročius ir tradicijas. Galėtų Spaudos rėmimo fondas atsižvelgti į tai ir pirmenybę skirti tiems leidiniams, toms žiniasklaidoms priemonėms, kurios skleidžia etninę kultūrą“. „LRT neturėtų vadovautis reitingais, nes jie gauna valstybinį finansavimą. Jie turėtų būti nekomercinis transliuotojas, tačiau jie atsisako etninės kultūros laidų, argumentuodami kad jiems per maži reitingai. Bet kas iš to, kad laida „Daukim garo!“ turi aukštus reitingus, bet ten apstu kičo“.

4.3 Etninės kultūros reprezentacija periodinėje spaudoje ir internetiniuose portaluose

Daugumos respondentų manymu, geriausiai etnokultūrą reprezentuoja **specializuoti etninės kultūros žurnalai**, kurių yra tik du: „Liaudies kultūra“ (dab. „Būdas“) ir internetinis žurnalas alkas.lt. Nurodoma, kad „Alkas.lt atsiradimą inspiravo Etninės kultūros draugija, nes pasigedome kokybiškos informacijos šioje srityje. Kartais įdomių etninės kultūros srities straipsnių pasitaiko bernardinai.lt, delfi.lt. O „Lietuvos rytas“ ar „Lietuvos žinios“ labai retai talpina tokios tematikos straipsnius“.

Vienas kitas respondentas pažymi atskirus, nors ir retokai pasirodančius etnokultūrinės tematikos ar problematikos **straipsnius respublikinėje ir ypač regioninėje spaudoje**. Regioninio kultūros centro, galerijos vadybininko žodžiais, „Žurnalas „Liaudies kultūra“ – duok dieve leisti. Visi galėtų daugiau apie etnokultūrą rašyti. Ir vietinė spauda daugiau. Nors visumoje regioninė spauda apie tautodailę, saviveiklą nemažai rašo tik galėtų respublikinė paimt pavyzdį – nes regionų leidiniai žymiai daugiau apšviečia. Respublikiniai [leidiniai] pasyvesni. Gal sostinėje tai mažiau aktualu? – Labai gaila. Žurnalas „Kultūros barai“ galėtų [rašyti] ir kiti daugiau“. Pasak etninės kultūros vadybininko, „Lietuvos rytas“ kartais įdeda visai įdomių straipsnių; tėvų forumo atstovė skaito ir „humanistinės pedagogikos puslapį, ir rusiškų keletą paskaitau, bernardinai.lt“. Pasak vieno paveldosaugininko ir buvusio pedagogo, „etnokultūros aspektu, Respublikinėje spaudoje man žinomos tik „Lietuvos žinios“, kurios, pavyzdžiui, kas savaitę „Kraštiečių“ puslapiuose teikia

įdomios ir vertingos informacijos apie jų veiklą, tradicijas bei kitas su etnokultūra siejamas vertingas žinias“.

Gauti pavieniai **kompetencijos ir dalykiškumo priešinimo patraukliam pateikimui** žiniasklaidoje vertinimai. LMT atstovės teigimu, „Kokio nors tautinių bendrijų priešinimo neteko pastebėti. Išskyrus vieną dalyką – bet čia jau ne etninės kultūros, o politikos klausimas. Kad ir tas Užgavėnių atvejis. Kaip jūs tai vertintumėte: Užgavėnių kaukės, papročiai? – Kaukės ir papročiai yra gerai. Bet vizualinis pateikimas, kurį ir aš pati mačiau Naisiuose, man labai nepatiko. Ten nebuvo korektiškai padaryta. Vėlgi – kur perlenkiama ar neperlenkiama lazda. Niekada nebuvo problemų su tom kaukėm 100 metų. Tiesiog negražus pateikimas. Galbūt ir iš tradicijų nežinojimo, neišsimokslinimo. Nemanau, kad piktybiškai. Pas mus labai trūksta kultūros ir žinių. Kaip mokslininkė, žinote, kad ir papročiuose, ir folklore pasitaiko visko. Bet normalus žmogus nedaro iš to problemos. Ta žodžio laisvė yra gerai, išskyrus tai, kad ne visi ja moka tinkamai pasinaudoti“.

IV DALIES IŠVADOS

1. Pasirinktųjų visuomenės atstovų apklausa atskleidė tai, kad dažnai susiduriama su itin neapibrėžta, reliatyvia etninės kultūros samprata plačiojoje visuomenėje, specialistų rate ir valstybės požiūryje. Tai didele dalimi lemia etninės kultūros (istorinių, menotyrinių aspektų) tyrimų ir jų sklaidos stoka. Išlieka neaiški etninės kultūros ir mėgėjų meno takoskyra. Reliatyvus ir etninės kultūros istorinis-chronologinis apibrėžtumas. Diskutuojama ir dėl etninės kultūros šiuolaikiškų interpretacijų priskyrimo tradicijos tąsai kriterijų. Visa tai iškraipo etninės kultūros sampratą, menkina jos statusą, prestižą ir palankumą jai Lietuvos visuomenėje.

2. Respondentai ryškiausiomis etninės kultūros apraiškomis įvardijo tautines, vietines tradicines kalendorinės šventės, muzikavimą, dainas ir šokius, tautodailės raišką ir galiausiai etnoregioninę savimonę bei tarmes.

3. Etninės kultūros sklaidai reikšmingiausiais įvardijami folkloro renginiai (nacionalinės, regioninės ir tarptautinės folkloro šventės, festivaliai ir kiti renginiai), nacionalinė ir regioninė, vietinė žiniasklaida, prieinama plačiajai visuomenei (televizija, radijas ir spauda) bei formalusis ir neformalusis ugdymas ir švietimas.

4. Itin jautriomis dėl nykimo grėsmės įvardijamos tos etninės kultūros sritys, kurių atlikimo, plėtros, edukacijos ir sklaidos kaštai brangiausi.

5. Atkreipiamas dėmesys, kad Lietuvos valstybės konkursinio finansavimo politikoje šiuo metu laikomasi tokių nuostatų, kurios negali užtikrinti plėtros ir tyrimų globos požiūriu aktualiausioms etninės kultūros sritims.

6. Akivaizdžiai pastebimas kultūros ir švietimo politikos nesistemingumas ir nenuoseklumas etninės kultūros atžvilgiu. Dėmesys etninei kultūrai nepakankamas ir kitose valstybės valdymo srityse (ūkis, aplinkosauga, socialiniai reikalai, užsienio ir nacionalinio saugumo, emigracijos mažinimo politika).

7. Visi respondentai panašiai tvirtina, kad dėmesys etninei kultūrai švietimo sistemoje akivaizdžiai per menkas. Iškeliamas strateginio požiūrio į etninės kultūros ir etnologijos mokslinių tyrimų ir studijų svarbą ir perspektyvą trūkumas. Taip pat pripažįstama, kad etninės kultūros integruoto švietimo modelis yra neefektyvus ir neapibrėžtas. Dažnai fragmentiškas, netolygus ir neprofesionalus dėmesys etninės kultūros dalykų mokymui(si) švietimo sistemoje atima galimybę ugdytiniams šį dalyką pasirinkti, kokybiškai išmokti ir itin menkina etninės kultūros prieinamumą visuomenei. Nebeliko liaudies dailės, tautodailės kursų.

8. Pabrėžiama, kad vyriausybės ir savivaldos valdymo įstaigose ir institucijose, susijusiose su etninės kultūros globa ir sklaida, privalėtų dirbti gerokai daugiau išsimokslinusių etninės kultūros

specialistų, siekiant etninės kultūros globos efektyvumo ir jos potencialo panaudojimo valstybės plėtrai. Profesionalus jų darbas ir veikla, ženkliai padidintų daugelio valstybės ir savivaldos institucijų veiklos efektyvumą kultūros, švietimo, socialinių reikalų, verslo, komunikacijos, aplinkosaugos ir kt. srityse. Švietimo sistemai turėtų būti skirtas valstybinis užsakymas tokiems specialistams parengti.

9. Absoliuti respondentų dauguma nurodo, kad deklaratyvus dėmesys etninei kultūrai valstybės politikos nuostatose dažniausiai skiriasi nuo jų įgyvendinimo vyriausybės ir savivaldos lygmenyse: tą liudija strateginių tikslų ir pasiektų rezultatų koreliacijos stoka; kritinė etnokultūros dalykų padėtis švietimo sistemoje, etninės kultūros ir etnologijos srities mokslų finansinio rėmimo nestabilumas ir tvarios strateginės perspektyvos nebuvimas, negarantuojama visų įvairių etninės kultūros sričių darni, subalansuota, tolygi regioninė plėtra.

10. Respondentai, greta globalizacijos teikiamų privalumų (tai padeda geriau suvokti universaliuosius savo kultūros pradus, tarptautinius panašumus, ir savosios kultūros unikalumą, išskirtinumą; atsiveria platesnės savosios kultūros sklaidos, garsinimo galimybės), drauge išreiškė susirūpinimą tuo, kad globalizacija meta iššūkius, kurie kelia grėsmę mūsų tautos ir valstybės gyvavimo prasmei, skatina emigraciją. Todėl intensyvesnis etninės kultūros globos puoselėjimas šiandien yra ypač aktualus, nes jis tiesiogiai lemia pilietinės ir tautinės tapatybės, savigarbos ir tausojančio požiūrio į gamtinę aplinką stiprinimą, ugdytą toleranciją kitoms kultūroms, mažintų nuokrypius į kraštutinumus. O tai savu ruožtu skatintų darnesnę vyksmą - globalizaciją.

11. Pripažįstama, kad savivaldybės perdėm skirtingai remia ir palaiko etninę kultūrą – tai lemia ir skatina regioninius etninės kultūros plėtros netolygumus. Savivaldose neretai vyrauja nuostata, jog etninę kultūrą reikia plėtoti tik savanoriškais pagrindais, be atlygio.

12. Kritiškai vertinami LMT ir LKT konkursinio finansavimo modelio trūkumai. Jie lemia nykstančią veiklą etninės kultūros srityse įvairovę, menkėjantį jų profesionalumą. Apgailestaujama, kad Tarybos neatsižvelgia į Seimo skelbiamų metų temų prioritetus, valstybinio masto siekiai tokiu būdu tampa beprasmiškais. Etnologijos mokslo ir dėstymo perspektyvos Lietuvoje regresyvios; etnologinių tyrimų mastai menkėja.

13. Universalūs, nespacializuoti ir todėl etninės kultūros specifikai neadekvatūs LMT ekspertinio vertinimo kriterijai gali lemti šios kultūros ir meno tyrimų srities neperspektyvumą. Nors kalbinti mokslo ekspertai teigia, kad LMT ekspertai kompetentingi ir pagrįstai atrenka pačius kokybiškiausius, geriausius projektus finansavimui, tačiau dalis apklaustųjų išreiškė abejonę LMT ekspertų kompetencija ir profesionalumu etnologinių mokslų (etnologija, folkloristika, etnomuzikologija ir kt.) srityje. Apgailestaujama dėl etninės kultūros srities paremtų projektų kiekio ryškios mažėjimo tendencijos. Ypač dažni atvejai, kad projektams, laimėjusiems konkursą, pritrūksta lėšų skirti jiems finansavimą. Atkreipiamas dėmesys, kad jokie LMT reglamentai neužtikrina etnologijos srities mokslų išlikimo ir perspektyvumo. Skirtingai nuo geresnio, labiau specializuoto

pagal skirtingas kultūros ir meno sritis, LKT konkursinio finansavimo modelio, LM Taryboje nėra etninės kultūros tyrimų specifika labiau atitinkančių programų, specializuotų vertinimo kriterijų, o jos narių sudėtyje nėra šio mokslo problematiką kompetentingai galinčių atstovauti narių. Tarybos rinkimo tvarka negarantuoja humanitarinių lituanistikos mokslų įvairovės (etnologija – jų įvairovės dalis) darnaus kompetentingo atstovavimo. Pastebima, kad jokia valstybinė, mokslą kuruojanti institucija Lietuvoje nesirūpina etnologijos mokslų tolygia ir visaverte darnia plėtra kitų lituanistikos mokslų kontekste.

14. Lietuvos nevyriausybinių etninės kultūros srities organizacijos, kaip paveldo bendruomenės, nesulaukia specialaus valstybės dėmesio ir paramos, kurios atitiktų tarptautinių konvencijų nuostatas.

15. Pabrėžiama, kad komercinis transliuotojas ir žiniasklaida daro milžinišką įtaką visuomenės tapatybės ir etnokultūrinių vertybinių ir estetinių nuostatų formavimuisi. Taip pat pabrėžiama, kad įvairios etninės kultūros apraiškos: tradicinės kalendorinės šventės ir renginiai, tautosakos pateikėjai ir tautodailininkai, amatininkai, iškilūs asmenys žiniasklaidoje galėtų būti pristatomi gerokai patraukliau įvairiems visuomenės sluoksniams.

16. Nors kiek palankiau vertinamas nacionalinis transliuotojas ar regioninė žiniasklaida, absoliuti respondentų dauguma mano, kad XXI amžiuje, palyginti su Atgimimo laikotarpiu, etninės kultūros reprezentacija ir sklaida Lietuvos žiniasklaidoje tapo nekokybiška, netinkama ir nepakankama. Visoje žiniasklaidoje labai trūksta analitinių, aukšto lygio rašinių; tokie tesudaro apie 10 procentų publikacijų visumos. Neskiriama jokie dėmesio etninės kultūros plėtrai, pasigendama sistemingesnio jos propagavimo ir puoselėjimo. Beveik neliko profesionalių šviečiamųjų, pažintinių, išliekamąją vertę turinčių, taip pat ir lyginamųjų su kitomis kultūromis bei telkiančių šeimas, bendruomenes radijo ir televizijos laidų bei straipsnių žiniasklaidoje. Trūksta ir tyrimais pagrįstų dokumentinių filmų.

17. Kaip vienos svarbiausių netinkamo ir nepakankamo etninės kultūros reprezentavimo ir sklaidos žiniasklaidoje priežasčių nurodoma žurnalistų ugdymo(si) spragos, jų etnokultūrinio išprusimo stoka, mėgėjiškumas ir žiniasklaidoje dirbančių etninės kultūros specialistų trūkumas. Pastebima, kad žurnalistai per mažai bendradarbiauja ir konsultuojasi su etninės kultūros specialistais.

18. Kaip ydinga pripažįstama paskutiniu dešimtmečiu įsigalėjusi ne tik komercinių kanalų, bet ir valstybinės televizijos ir radijo norma visas kultūros, taip pat ir etninės kultūros, laidas vertinti tik pagal reitingus, vadovaujantis išimtinai rinkos ekonomikos principais, verslo logika. Pabrėžiama, kad valstybinio transliuotojo misija yra užtikrinti profesionalų ir įvairiapusių visuomenės (etno)kultūrinių ir estetinių vertybių formavimą ir sklaidą, todėl turi atsirasti erdvės ir gilesnės,

intelektualesnėms etnokultūrinėms laidoms, ir jų žiūrovams/klausytojams turėtų būti skirtas patogus eterio laikas.

19. Dauguma respondentų visumoje itin kritiškai ir pesimistiškai vertina dabartinę etninės kultūros padėtį ir jos globos perspektyvas Lietuvoje. Iš kitos pusės, suvokiama ir pabrėžiama, kad nuo Lietuvos politikų ir kultūros politikų bei veikėjų priklauso, ar tokią situaciją būtų galima keisti.

20. Apklaustieji LR Seimo nariai gerai susipažinę su realia padėtimi: jie pripažįsta etninės kultūros reikšmę kultūros ir švietimo srityse ir yra nusiteikę racionaliai spręsti šios srities problemas.

IV SKYRIAUS REKOMENDACIJOS

1. Rekomenduojama plėtoti kultūros ir švietimo politikos etninės kultūros atžvilgiu sistemiškumą ir strategavimą. Stiprinti dėmesį etninei kultūrai ir kitose valstybės valdymo srityse (ūtkio, aplinkosaugos, socialinių reikalų, užsienio ir saugumo, emigracijos mažinimo politikoje). Siekiant etninės kultūros globos efektyvumo ir jos potencialo panaudojimo valstybės plėtrai, vyriausybės ir savivaldos valdymo įstaigose ir institucijose, susijusiose su jos globa ir sklaida, įdarbinti gerokai daugiau etninės kultūros specialistų-profesionalų. Tokių specialistų parengimui švietimo sistemai skirti valstybinius užsakymus.

2. Stiprinant dėmesį etninei kultūrai valstybės politikoje vyriausybės ir savivaldos lygmenyse plėtoti procesų stebėseną: koreliuoti strateginius tikslus su pasiektų rezultatų ataskaitomis.

3. Labiau plėtoti etninės kultūros vyksmų finansinio rėmimo ilgalaikio stabilumo perspektyvas.

4. Finansavimo modeliuose siekti užtikrinti visų etninės kultūros sričių darnią, subalansuotą, tolygią regioninę plėtrą.

5. Iš esmės tobulinti, racionaliau reglamentuoti etninės kultūros ugdymo modelio įgyvendinimą. Pasiiekti, kad etninės kultūros dalykai būtų dėstomi profesionaliai, sistemiskai ir tolygiai visoje ugdymo ir švietimo sistemoje, kad būtų sudaryta vienoda prieinamumo galimybė moksleiviams šį dalyką pasirinkti ir gauti kokybišką išsilavinimą nepriklausomai nuo vietovės. Būtina, nors ir minimalia apimtimi įtraukti specializuotą etninės kultūros dalyko dėstymą, kaip privalomą, į vidurinį, aukštąjį ir universitetinį ugdymą ir švietimą.

6. Parengti etninės kultūros ir etnologijos mokslinių tyrimų ir studijų plėtros strategiją, grėsmių ir iššūkių šios srities išlikimui sprendinius.

7. Siekiant aiškiau apibrėžti etninės kultūros ir mėgėjų meno takoskyrą ir sąryšį, plėtoti, skatinti mokslinius tyrimus šioje srityje per specialias tam skirtas programas.

8. Stiprinti etninės kultūros globos puoselėjimą visuose valstybės lygmenyse, nes jis tiesiogiai lemia pilietinės ir tautinės tapatybės, savigarbos ir tausojančio požiūrio į gamtinę aplinką stiprėjimą, ugdo toleranciją kitoms kultūroms, mažina nuokrypius į nacionalistinį radikalizmą. O tai skatina per globalizaciją geriau atremti globalizacijos iššūkius.

11. Rekomenduojama koreguoti savivaldą reglamentuojančius įstatymus, kuriant reglamentus, įpareigojančius savivaldą steigti etninės kultūros specialistų-profesionalų etatus, remti etninės kultūros projektus, kaip mūsų tautos kultūrinės savasties pagrindą ir valstybės saugumo prielaidą. Išspręsti etninės kultūros netolygaus rėmimo skirtinguose regionuose problemą. Būtina netoleruoti diskriminacinio požiūrio, kai etninę kultūrą siūloma plėtoti pasiaukojančiai neatlygintinai.

12. Siūloma tobulinti LKT konkursinio finansavimo modelius taip, kad atsirastų ir naujas rėmimo principas, pagrįstas regioninės ir atskirų raiškos sričių įvairovės ir tęstinumo užtikrinimo kriterijais, kad būtų išlaikomas ilgalaikėje perspektyvoje jų vykdytojų ir vadybininkų kompetencijos lygis ir profesionalumas. Kitoms valstybės institucijoms neskiriant specialaus finansavimo pagal Seimo skelbiamus kultūros įvykių prioritetus, rėmimo fondai turėtų privalomai įgyvendinti šiuos prioritetus, rengdami konkursinio vertinimo kriterijus.

13. Tobulinti LMT konkursinį finansavimo modelį taip, kad atsirastų specializuotas etninės kultūros tyrimų (bei kitų mokslų raidos specifika užtikrinantis) neabejotinai kompetentingas vertinimas, susijęs su šios srities tyrimų plėtra.

14. Tobulinti LKT ekspertinio vertinimo kriterijus taip, kad jie atitiktų etninės kultūros specifika, jos globos ir plėtros uždavinius ir metodus. Rekomenduojama LKT sukurti atskirą etninės kultūros ir tautodailės projektų konkursą, kurio vertinimas būtų paremtas regioninės ir atskirų raiškos sričių įvairovės užtikrinimo ir stabilios raidos kriterijumi.

15. Sudaryti sąlygas vykdyti Lietuvoje fundamentinius etnologinius tyrimus – sukurti lankstesnius tokių tyrimų vertinimo kriterijus, juos susieti su etnologinio įdirbio tęstinumo užtikrinimu bei jo sklaidos Lietuvoje reikšme, skirti tikslinį finansavimą etnologiniams ir folkloristiniams centrams, taip pat ir esantiems aukštosiose mokyklose.

16. Sukurti šalies mokslo rėmimo ir plėtros strategijas, kurios garantuotų perspektyvas etnologijos ir etninės kultūros srities tyrimams, ugdymui ir studijoms.

17. Rekomenduoti valstybinei televizijai ir radijui populiarinant etninę kultūrą nesivadovauti vien verslo logika (laidų reitingais), nes valstybinis transliuotojas turėtų vykdyti įvairesnę ir profesionalesnę etninės kultūros švietimo misiją, kurioje atsirastų platesnės erdvės intelektualesnėms laidoms.

BENDROSIOS IŠVADOS

1. Etninės kultūros svarba. Kaip parodė etninės kultūros tyrėjų, praktikų, pedagogų, politikų ir kitų asmenų apklausa, etninė kultūra svarbi įvairiais atžvilgiais:

- *puoselėjant ir saugant lietuvių, Lietuvos piliečių ir pasaulio lietuvių tapatybę ir lietuviškumą etninėse lietuvių žemėse* – etninė kultūra užtikrina savo vertės pajautimą ir lygiavertį bendravimą su kitomis kultūromis, yra nacionalinės kultūros pamatas, gali padėti suvokti giluminius tapatybės sluoksnius;

- *rūpinantis valstybės ir nacionaliniu saugumu* – kuo tvirtesnė tauta savo ideologija ir tradicijomis, tuo jos saugumas didesnis, stiprėja Tėvynės meilės jausmas, todėl etninė kultūra turi būti siejama su patriotiškumu;

- *ugdant ir plėtojant kultūrinės ir tautinės savasties suvokimą ir skatinant susidomėjimą lietuviškumu globaliame pasaulyje* – užsienyje lietuviams trūksta identiteto, kurio jie ieško etninėje kultūroje, nes tauta savitumą išlaiko per papročių perdavimą iš kartos į kartą, liaudies kūrybą ir kitas tradicijas;

- *siekiant suvaldyti emigracijos procesus* – kai žmogus jaučia sąsają su savo tautos kultūrinėmis šaknimis, tada jis jaučiasi tvirtesnis, brandesnis, gali lengviau įveikti iššūkius, jaučia pasididžiavimą savo valstybe, jos tradicijomis ir vertybėmis, o tai gali pristabdyti emigracijos procesus, pažadinti norą siekti, kad pagerėtų gyvenimo kokybė Tėvynėje, skatinti į ją sugrįžti; tik tuomet, kai nėra tautinių šaknų, tampa nesvarbu, kur gyventi;

- *kultūros, švietimo srityse* – etninė kultūra skatina žmonių saviraišką, yra svarbi bendruomenių gyvenime, ji ypač reikalinga regionams, padeda kultūrą ir švietimą susieti stipriais tarpusavio ryšiais (užpildant tradicijų perdavimo iš kartos į kartą šeimose spragas);

- *ekonomikos srityje* – etninės kultūros plėtra naudinga kultūrinio turizmo augimui, tam panaudojant tradicinius amatus, kulinarinį paveldą, muges, tradicines šventes, folkloro festivalius, suvenyrų gamybą, kuriant tradicinio dizaino produkciją, išnaudojant etnoarchitektūros savitumą ir pan.;

- *socialinėje srityje* – etninė kultūra (šventės, dainavimas, šokimas, muzikavimas, žaidimai, mugės, amatų mokymasis ir kt.) apjungia žmones iš įvairių socialinių sluoksnių, padeda puoselėti bendruomeniškumą, suteikia gyvo bendravimo terpę, kūrybingą laisvalaikį ir sveiką, harmoningą gyvenimo būdą. Etninė kultūra visų pirma yra ne sceninis menas, bet dalyvavimo kultūra, kur kiekvienas yra dalyvis ir kūrėjas – tai savaime mažina emocinę ir socialinę atskirtį, todėl gali būti panaudota kaip puiki priemonė socialinėms problemoms spręsti, socialinės integracijos veikloms;

- ***Aplinkosaugos ir darnios plėtros srityje*** – etninė kultūra kaip holistinė sistema ne tik pilnai apima darnios plėtros principus, bet ir visas gyvenimo sritis, nešdama vidinę išmintį, jog visos veiklos turi derėti tarpusavyje ir tik tada tiek atskiri elementai, tiek visuma teiks didžiausią naudą ir prasmę. Tradicinės šventės vyksta gamtoje, ugdo pagarbą jai, buvimas gamtoje, žmonių bendravimas, šokis, daina ir kitos meno formos ugdo vertybes, deramas dėmesys skiriamas estetikai, tuo pačiu kultūros paprastumas ir žemiškumas yra suprantamas daugumai žmonių, o ne tik menininkams. Tai tik keletas prigimtinės etninės kultūros integralumą parodančių pavyzdžių.

2. Etninės kultūros samprata. Etninė kultūra, perduodama iš kartos į kartą, yra mūsų ištakos ir šaknis – tai tautos savastis, papročiai, bendražmogiški dalykai, tradicijomis paremta vertybių sistema, unikalūs ir gilūs pasaulėvaizdis, plačiai aprėpiantis visą žmogaus būtį, per šimtmečius sukurtas paveldas, kurio materialios ir nematerialios formos tebegyvuoja šiandien, jas tęsiant ir savaip interpretuojant įvairiausiose gyvenimo srityse. Etninė kultūra yra gyva, jeigu atspindi laikmečio reikalavimus, bet kartu išsaugo savo esminį turinį ir prasmę.

3. Etninės kultūros santykis su globalizacija. Etninė kultūra pasižymi ne tik savitumu, bet ir universaliais pradais, bendrais visoms tautoms. Tie, kurie giliai domisi savo kultūra, dažniausiai nori pažinti ir kitas kultūras, nebijo sandūros su jomis. Savų papročių palyginimas su kitų tautų etnine kultūra ugdo toleranciją, užkerta kelią radikaliai nacionalizmui. Globalizacijos procese atsiranda giluminiai ir unikalūs dalykai, padedantys viešinti savo kultūrą, ją parodant kitiems. Globalizmas, kuris gerbia ir pripažįsta tautų įvairovę, yra naudingas, tačiau jei žmonės praranda savo šaknis, visa niveliuojantys globalizacijos procesai kenkia – tuomet atsivėrimas pasauliui, pamirštant savo savitumą, yra žalingas.

4. Etninės kultūros raiška dabartyje. Šiuolaikiniame gyvenime kaip ryškiausios etninės kultūros apraiškos įvardijamos tradicinės kalendorinės šventės, archajiški simboliai, sutartinės, muzikavimas, dainos ir šokiai, tautodailės raiška, paprotinė etika, baltų pasaulėžiūra ir religija, etnoregioninė savimonė bei tarmės. Etninės kultūros sklaidai reikšmingiausiomis laikomos didžiosios folkloro šventės, festivaliai, dainų šventės, kraštiečių sueigos ir bendruomenių šventės, vakaronės, mugės, parodos, meno kūrybos stovyklos ir meistriškumo dirbtuvės, edukaciniai seminarai ir kiti renginiai, kulinarinio paveldo populiarinimas, televizija ir radijas, regioninė bei vietinė žiniasklaida. Didelę įtaką etninės kultūros plėtrai padarė Seimo paskelbti atmintini metai (Tarmių, Etnografinių regionų, Tautinio kostiumo), taip pat etninės kultūros sklaida modernizuotomis formomis jaunimo festivaliuose ir kituose renginiuose.

5. Etninės kultūros tęstinumo problemiškas. Etninės kultūros prestižui visuomenėje labai kenkia tai, kad etninės kultūros suvokimas yra labai iškreiptas – tai dideli dalimi nulėmė dar nuo sovietmečio ėmusi kičinė „liaudies kūryba“, pastaruoju metu auganti tautinė saviniekė, tradicinių vertybių suvulgarinimas. Žmonėms trūksta esminių žinių apie etninę kultūrą, nes beveik nutrūko nuoseklus jos perdavimas iš kartos į kartą. Papročiai, liaudies dainos bei kita kūryba, ypač miestuose, traukiasi iš kasdienio žmonių gyvenimo, dažniau etninė kultūra perkeliama į sceną ar muziejų. Tačiau džiugina, kad respondantai pastebi, kad stiprėjant kaimų ir mažų miestelių bendruomenėms, vis dažniau bendruomenių veikloje prisimenami savo krašto papročiai, rengiamos kalendorinės metų šventės. Taip pat kyla jaunimo susidomėjimas savo šaknimis, prie to labai prisideda etninės kultūros sklaida modernizuotomis formomis.

Problemiškiausiomis išlikimo prasme įvardijamos beveik visos etninės kultūros sritys. Ypač trūksta išmanymo apie šventes, be to, jų etnokultūrinio turinio išsaugojimui labai kenkia susitelkimas į komerciją, masiškumą. Blogiausia būklė tų etnokultūrinių sričių, kurių puoselėjimui trūksta specialistų, o plėtros, edukacijos ir sklaidos kaštai yra brangiausi. Plačiojoje visuomenėje, specialistų rate ir valstybės nuostatose išlieka neaiški etninės kultūros ir mėgėjų meno takoskyra. Akivaizdus etninės kultūros apibrėžtumo reliatyvumas, jos interpretacijos santykio su autentiška tradicija neaiškumas, o tai yra tiesiogiai susiję su mokslinių tyrimų šioje srityje stoka. Visa tai menkina etninės kultūros statusą, prestižą ir visuomenės palankumą jai. Be to, dažnai yra klaidingai galvojama, jog etninė kultūra priklauso tik kultūros sričiai, tačiau ji apima ir švietimą, žemės ūkį, turizmą, smulkųjį verslą, užsienio politiką, aplinkosaugą, regionų politiką bei kitas sritis.

6. Pagrindiniai etninės kultūros plėtrą reglamentuojantys teisės aktai Lietuvoje. Svarbiausi etninės kultūros apsaugą reglamentuojantys Lietuvos teisės aktai yra Etninės kultūros globos pagrindų įstatymas (1999), Etninės kultūros globos tarybos nuostatai (2000), Tautinio paveldo produktų įstatymas (2007). Etninės kultūros svarbą kitoms viešosios politikos sritims liudija jai skirtas dėmesys Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme (1997) ir Valstybinės kalbos įstatyme (1995), o ugdomąjį etninės kultūros apsaugos aspektą aiškiai rodo Švietimo įstatyme bei ilgalaikėje pilietinio ir tautinio ugdymo programoje numatytas šios srities reguliavimas. Etninės kultūros materialijų vertybių apsaugą iš dalies reglamentuoja Muziejų įstatymas (1995), Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (1996), Saugumų teritorijų įstatymas (2001). Lietuva yra ratifikavusi UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją, kuri iš esmės atitinka nematerialijų etninės kultūros vertybių apsaugą. Etninė kultūra yra kultūros politikos sritis, todėl ji turėtų būti įtraukta į tokius teisės aktus kaip Lietuvos kultūros politikos nuostatos ir kaitos gairės, tačiau to nėra.

7. Etninės kultūros teisinio reglamentavimo dvilypumas. Svarbiausiuose šių sričių reglamentuojančiuose įstatymuose yra padėti visapusiški ir efektyvūs pamatai etninės kultūros apsaugai, numatyti ambicingi ir adekvatūs iššūkiams valstybės uždaviniai etninei kultūrai apsaugoti. Tie uždaviniai reikalauja atitinkamo reguliavimo labiau specializuotose, ypač poįstatyminiuose teisės aktuose, atitinkamo valstybės poreikius patenkinančio finansavimo skyrimo, mokymo ar viešinimo programų įgyvendinimo. Tačiau šiame lygmenyje susiduriama su daugybe teisinės bazės arba jos įgyvendinimo trūkumų. Etninės kultūros apsaugos mechanizmas nemaža dalimi neveikia praktikoje, uždaviniai nėra įgyvendinami, atskirais atvejais padėtis netgi ženkliai bloginama. Pastebima tendencija naujuose teisės aktuose pirmenybę teikti universalumo, globalumo, tarptautiškumo, o ne savitumo, tautiškumo, tradicijos puoselėjimo prioritetams.

Esminė teisinio-politinio pobūdžio problema etninės kultūros paveldo apsaugos srityje yra milžiniškas atotrūkis tarp, viena vertus, dažniausiai itin kokybiškai bendresnio pobūdžio teisės aktų normose suformuluotų šios politikos srities tikslų bei uždavinių ir, antra vertus, nedetalaus ir neimperatyvaus etninės kultūros paveldo apsaugos priemonių reglamentavimo šias funkcijas įgyvendinančių įstaigų ir viešosios politikos sektorių įstatymuose. Etninės kultūros globos taryba, kaip patariamasis etninės kultūros valstybinės globos politikos įgyvendinimo organas, yra ne kartą teikusi rekomendacijas padėčiai taisyti, tačiau pagal savo įgaliojimus ši institucija neturi galimybių paveikti sprendimų ir pakeisti esamą situaciją.

8. Etninės kultūros vieta valstybės politikoje. Tyrimas atskleidė akivaizdžiai pastebimus kultūros ir švietimo politikos etninės kultūros atžvilgiu sistemiškumo trūkumus. Deklaratyvus dėmesys etninei kultūrai valstybės politikos nuostatose neretai skiriasi nuo jų įgyvendinimo vyriausybės ir savivaldos lygmenyse, neretai etninės kultūros puoselėtojai susiduria su abejingumu ar net priešišku vykdamosios valdžios institucijose. Kultūros ministerijoje seniai nebeliko Etninės kultūros skyriaus, o pastaruoju metu ir jokio etninės kultūros specialisto. Žemės ūkio ministerijoje Tautinio paveldo produktų skyrius po reorganizacijos „susitraukė“, jį pervadinus ir jam pavedus papildomas su etnine kultūra nesusijusias funkcijas, jame iki minimumo sumažėjo etninės kultūros specialistų. Švietimo ir mokslo ministerijoje nėra nė vieno darbuotojo, kuriam būtų pavesta kuruoti etnokultūrinį ugdymą, o etninės kultūros ekspertų komisija šioje ministerijoje buvo panaikinta jau prieš 20 metų.

Etninės kultūros valstybinei globai labai trūksta bendros išsamesnės strategijos, valstybinio lygmens etninės kultūros plėtros programos su atskiru finansavimu. Tai liudija strateginių tikslų ir pasiektų rezultatų koreliacijos stoka. Dauguma apklaustųjų itin kritiškai vertina dabartinę padėtį ir pesimistiškai etninės kultūros globos perspektyvų Lietuvoje atžvilgiu. Apklaustieji LR Seimo nariai

neblogai žino realią padėtį, pripažįsta etninės kultūros reikšmę kultūros ir švietimo baruose, yra nusiteikę racionaliai spręsti šios srities problemas.

9. Etninės kultūros plėtrą labiausiai užtikrinančios institucijos. Puoselėti etninę kultūrą nebūtų įmanoma be jos centrų (Lietuvos nacionalinio kultūros centro, etninės kultūros centrų Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, savivaldybių kultūros bei švietimo skyrių, kultūros centrų, bibliotekų, bei kitų savivaldybės įstaigų), kurie tampa pagrindiniais miesto renginių, dainų švenčių, mokymų, edukacijų organizatoriais. Taip pat svarbus Liaudies buities muziejaus bei įvairių krašto muziejų, turizmo-informacijos centrų, regioninių bei nacionalinių parkų direkcijų indėlis, nemažai etnokultūrinių veiklų vykdo nevyriausybinės organizacijos, folkloro ansambliai, klubai. Seimui atskaitinga Etninės kultūros globos taryba (apjungianti įvairių etninės kultūros sričių, svarbiausių etninės kultūros institucijų ir organizacijų atstovus) yra svarus organas, tačiau ji neturi galios svertų.

10. Finansavimo problemos. Etninės kultūros veiklas vykdyti padeda Lietuvos kultūros tarybos, Kultūros ministerijos bei savivaldybių projektinis finansavimas. Tačiau konkursinis kultūros ir mokslo finansavimo mechanizmas neužtikrina valstybės politikos kryptį įgyvendinimo ir iš prigimties negali to padaryti. Lietuvos kultūros tarybos ekspertinėje veikloje taikomi universalūs, nespecializuoti ir todėl neadekvatūs etninės kultūros specifikai vertinimo kriterijai, o tai prisideda prie šios kultūros srities maravimo ir diskriminavimo, lyginant su kitomis kultūros sritimis. Nepasiteisinę etninės kultūros konkursinio finansavimo modeliai lemia nykstančią etninės kultūros veiklų įvairovę, menkėjantį jų profesionalumą. Nebuvo atsižvelgta į Seimo paskelbtų atmintinų metų – Tarmių, Etnografinių regionų, Tautinio kostiumo – prioritetus, tokiu būdu valstybinį prioritetą paverčiant tik deklaratyviu.

Ypač būtina, kad valstybė palaikytų išnykstančius reiškinius, labiau remtų ir skatintų projektines bendruomenių veiklas. Nevyriausybinės etninės kultūros srities organizacijos, kaip paveldą puoselėjančios bendruomenės, nesulaukia tarptautinių konvencijų nuostatas atitinkančio specialaus valstybės dėmesio ir paramos.

Pastaruoju metu labai sumažėjo etninės kultūros veiklos regionuose finansavimas, beveik visuose rajonuose etninę kultūrą daugiausia išlaiko savivalda, o tai jai tampa didele našta. Pastebima, kad savivaldybės perdėm skirtingai remia etninę kultūrą, o tai ypač ženkliai skatina regioninius etninės kultūros plėtros netolygumus. Neretai savivaldos požiūryje vyrauja nuostata, jog etninę kultūrą reikia plėtoti nemokamai ir neatlygintinai, dažnai folkloro ansamblių vadovai dirba be atlygio, trūksta lėšų tautiniams drabužiams, muzikos instrumentams.

Toks etninės kultūros procesų finansinio rėmimo nestabilumas negarantuoja visų etninės kultūros sričių darnios, subalansuotos, tolygios regioninės plėtros. Kyla pavojus, kad jei ir toliau

mažės valstybės parama etninei kultūrai, bus prarasti specialistai, kurie pakeis specializaciją arba emigruos.

11. Nepakankamas ir priešiškas žiniasklaidos dėmesys etninei kultūrai. Šiuo metu etninė kultūra nepajėgia konkuruoti su masinio pobūdžio renginiais, ji žiniasklaidoje pateikiama fragmentiškai ir nekokybiškai. Nacionalinė televizija ir radijas neturėtų populiarindami etninę kultūrą vadovautis vien verslo logika (remtis reitingais), nes turėtų vykdyti tautinės savimonės stiprinimo, įvairesnę ir profesionalesnę etninės kultūros švietimo misiją, kurioje atsirastų platesnės erdvės intelektualesnėms laidoms. Siekiant etninę kultūrą perduoti jaunajai kartai, tikintis jos puoselėjimo ir tęstinumo, pirmiausiai reiktų keisti iškreiptą visuomenės supratimą, to siekiant valstybiniu lygiu. Požiūris į etninę kultūrą plačiojoje visuomenėje, jos kultūrinėje-vertybinėje orientacijoje yra didžiulė problema, tačiau būtent žiniasklaida neretai formuoja neigiamą požiūrį į etninę kultūrą kaip į atgyveną, o ne kaip į tautos išskirtinumą ir vertybę.

12. Pagrindinė etninės kultūros plėtros sąlyga – jos pažinimo ir išmanymo sklaidos užtikrinimas. Ilgalaikėje perspektyvoje etninės kultūros išsaugojimui ir vaidmeniui visuomenės gyvenime lemiamą vaidmenį turės etnologijos studijų ir etninės kultūros pamokų (ugdymo) likimas. Jei valstybė nesugebės užtikrinti šių būtinųjų etnokultūros atsinaujinimo šaltinių, bus neįmanoma užtikrinti etninės kultūros išlikimo.

13. Etninės kultūros specialistų poreikis. Dažnai reikšmingų etninės kultūros reprezentacijos reiškinių organizatoriams trūksta kompetencijos ir profesionalumo, specialių žinių etninės kultūros srityje. Ne mažiau svarbus ir valdininkų požiūris, kuris neretai lemia ir formuoja daugumos nuomonę, todėl labai svarbu, kad jie turėtų etninės kultūros žinių. Siekiant etninės kultūros globos efektyvumo ir jos potencialo panaudojimo valstybės plėtrai, vyriausybės ir savivaldos valdymo įstaigose ir institucijose, susijusiose su etninės kultūros globa ir sklaida, privalėtų dirbti gerokai daugiau etninės kultūros specialistų-profesionalų. Etninės kultūros specialistai turėtų būti ne tik pagrindinėse su etninės kultūros plėtra susijusiose ministerijose – Kultūros, Švietimo ir mokslo, Aplinkos, Žemės ūkio (atsakingoje už tautinio paveldo produktų sertifikavimą), Ūkio (kuruojančioje kultūrinį turizmą, smulkųjų verslą), Užsienio ministerijoje (palaikančioje ryšius su užsienio lietuviais, organizuojančioje Lietuvos reprezentacijas užsienyje), bet ir Vyriausybėje, taip pat savivaldybių kultūros skyriuose bei jų filialuose, turizmo srityje. Etninės kultūros specialistai galėtų ženkliai prisidėti gerinant daugelio valstybės ir savivaldos institucijų veiklos efektyvumą, todėl jiems turėtų būti sukurta daugiau darbo vietų valstybės ir savivaldos institucijose, kultūros centruose, švietimo įstaigose. Tokiems etninės kultūros specialistams turėtų būti nustatyti tam tikri kvalifikaciniai reikalavimai, šių specialistų

parengimui turėtų būti skirtas valstybinis užsakymas. Ekonominės krizės metu savivalda pirmiausia sumažino etninės kultūros specialistus, o dirbantiems mokami mažiausi atlyginimai.

14. Svarbiausios etninės kultūros sričiai specialybės – etnologija, kultūros antropologija, etnomuzikologija, etninės kultūros pedagogika (kai kurie respondentai ypač išskiria etnokultūrinių kompetencijų suteikimo pradinių klasių mokytojams svarbą), archyvistika, muziejininkystė, archeologija, istorija ir kitos specialybės, susijusios su folkloristika, tautodaile, kulinariu paveldu, paveldosauga, dailiaisiais amatais. Taip pat reikėtų rengti tautinio paveldo produktų rinkos kūrimo ir pardavimo specialistus, etninės kultūros srities vadybininkus, nematerialiojo kultūros paveldo tyrinėtojus, liaudies ornamentiką išmanančius dizainerius, tautinio drabužio, etnoarchitektūros, kultūrinio turizmo specialistus. Kita vertus, yra išreikštas ir plataus etnokultūrinio profilio specialistų poreikis.

15. Etnokultūrinio ugdymo reikšmė ir trūkumai. Natūralus tradicijos perdavimas šeimose yra beveik nutrūkęs, nors, kita vertus, dažnoje šeimoje gyvuoja senųjų švenčių papročių nuotrupos, tačiau ne visi sugeba paaiškinti išlikusios tradicijos prasmę. Todėl švietimui atitenka pagrindinis etnokultūrinio ugdymo darbas.

Norint sukurti fundamentalius pagrindus etninei kultūrai gyvuoti, ugdymas privalo apimti visas švietimo grandis nuo darželių iki aukštųjų mokyklų, suformuojant visapusišką etninės kultūros ugdymo sistemą. Šiai nuostatai pritarė visi apklaustieji politikai. Tačiau švietimo srityje etninės kultūros ugdymas tokio tęstinumo neturi ir lieka tik deklaratyvus, nes trūksta privalomumo, aiškesnės struktūros ir ugdymo vientisumo. Ši ugdymo sritis palikta mokyklų atsakomybei ir savieigai, trūksta reglamentuotos atskaitomybės, todėl daugumoje mokyklų etninei kultūrai atitenka podukros vaidmuo. Ypač menkas jos poreikis pagrindiniame ir viduriniame ugdyme, nes prioritetas teikiamas kitų dalykų aukštiems egzaminų ir kitų mokymosi patikrų rezultatams.

Atliktas abiturientų tyrimas parodė, kad interesas ir poreikis etninei kultūrai yra formuojami dalykai: tik tose mokyklose, kur nuolat vyksta etnokultūrinės pakraipos renginiai, yra formuojamas moksleivių pozityvus santykis su etnine kultūra, atsiranda jų poreikis tradicinės kultūros dalykams, didesnis noras išmolti lietuvių liaudies dainų, šokių, amatų, papročių, apeigų, mitologijos ir kt. Nustatyta, kad per pastaruosius 14 metų keitėsi etninės kultūros sklaidos būdai: perpus sumažėjo moksleivių, su etnine kultūra susipažinusių per etninės kultūros pamokas, ir dvigubai išaugo skaičius moksleivių, kurie su etnine kultūra susipažįsta per jos integravimą į kitas pamokas, o penktadalis moksleivių, kaip ir anksčiau, iš viso nėra supažindinami su etnine kultūra. Kitas tyrimas atskleidė etninės kultūros integruoto švietimo modelio neefektyvumą ir neapibrėžtumą, daugiau jo silpnybių nei stiprybių. Etnokultūrinio ugdymo integraciją labai apsunkina šios priežastys: neigiamas etninės

kultūros vertinimas visuomenėje ir šeimose, to išdava – maža mokinių motyvacija domėtis etnine kultūra; trūksta laiko kokybiškai integruoti etninę kultūrą į mokomuosius dalykus dėl per didelių reikalavimų jų programose ir mokymo krūvių; stokojama pedagogų profesinės kompetencijos; trūksta reguliarių tarpdisciplininių kvalifikacijos kėlimo renginių etninės kultūros integravimui pagilinti; per menka materialinė bazė, nepakanka etnokultūrinės metodinės literatūros, mokymo priemonių ir kt. Be to, kaimo vaikų etnokultūrinį ugdymą dažnai apsunkina nepatogi geografinė mokyklos padėtis (mokykla per toli nuo namų, vaikų popamokinė veikla priklauso nuo autobusiukų grafiko). Finansavimo stygius trukdo spręsti tiek išvardytas problemas, tiek apsunkina etninės kultūros specialisto pareigybės įvedimą. Neprofesionalus, fragmentiškas ir netolygus dėmesys etnokultūriniam ugdymui atima galimybę mokiniams suteikti etninės kultūros pagrindus, nors toks uždavinys deklaruotas etninę kultūrą ir švietimą reglamentuojančiuose įstatymuose.

16. Mokslinių tyrimų poreikis ir kliūtys jiems vykdyti. Tyrimas atskleidė, kad trūksta strateginio požiūrio į etninės kultūros mokslinių tyrimų ir studijų svarbą bei perspektyvą. Etnologinių tyrimų mastai Lietuvoje menkėja, jie tapo itin fragmentiški ir nenuoseklūs, o etnologijos mokslo ir dėstymo perspektyvos – regresyvios. Nei Lietuvos mokslo taryba (LMT), nei kuri nors kita valstybinė mokslą kuriojanti institucija Lietuvoje nesirūpina etnologijos ir kitų lituanistikos mokslų tolygia ir visaverte plėtros strategija bei politika. Etninės kultūros srities tyrimams skirtų ir LMT paremtų projektų kiekis ryškiai mažėja, neretai reikšmingi projektai laimi konkursą, bet lėšų jiems pritrūksta. Nors kalbinti mokslo ekspertai teigia, kad LMT ekspertai kompetentingi ir pagrįsti atrenka pačius kokybiškiausius, geriausius projektus finansavimui, tačiau dalis apklaustųjų išreiškė abejonę LMT ekspertų kompetencija ir profesionalumu etnologinių mokslų (etnologija, folkloristika, etnomuzikologija ir kt.) srityje. Jokie LMT reglamentai neužtikrina etnologijos srities mokslų išlikimo ir perspektyvumo.

Mokslo ir studijų įstatyme įtvirtintas lituanistikos (apimančios ir etnologijos, kultūros ir istorijos paveldo fundamentinius tyrimus, nematerialaus paveldo kaupimą, sisteminimą, saugojimą bei skleidimą) tyrimų ir studijų prioritetas pabrėžiant, kad jį įgyvendinančios mokslo ir studijų institucijos laikomos vykdančiomis ypatingos nacionalinės svarbos veiklą. Tačiau žemesnieji teisės aktai nesudaro galimybių šį prioritetą įgyvendinti, tyrėjai verčiami pagrindinį dėmesį skirti ne nacionalinėms, o užsienio konferencijoms bei publikacijoms, siauriamos jų galimybės skleisti savo mokslines išvalgas Lietuvoje. Skelbiant konkursinį finansavimą pagal lituanistinių tyrimų programas neatsižvelgiama į etnologinių tyrimų specifiką, neskiriamas pastovus finansavimas šios srities ilgalaikiams fundamentiniams tyrimams.

BENDROSIOS REKOMENDACIJOS

1. Teisėkūros srityje būtinas detalesnis ir imperatyvus etninės kultūros apsaugos priemonių teisinis reguliavimas. Teisėkūros procese reikėtų siekti, kad nuostatas, numatančias institucijų laisvę rūpintis etnine kultūra, tikslinga pakeisti į tokią pareigą nustatantį reguliavimą. Vadovaujantis galiojančia įstatymų nuostata, jog etninė kultūra yra nacionalinės kultūros pamatas, šią pagrindinę rekomendaciją galima sukonkretinant išplėsti daugelyje viešosios politikos sričių:

1.1. Priimant bet kokias su etninės kultūros paveldo valstybine globa susijusias įstatymų pataisas, būtina vadovautis Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo nuostatomis, kad etninės kultūros saugojimas yra vienas nacionalinio saugumo sampratos sudedamųjų elementų ir pirminių jos įgyvendinimo uždavinių;

1.2. Įtvirtinti etninės kultūros apsaugos lauke dalyvaujančių institucijų prievolę visais atvejais įtraukti Etninės kultūros globos tarybą į sprendimų priėmimą, kai yra svarstomi etninės kultūros paveldo apsaugos, etnokultūrinio ugdymo, tradicinių amatų ir kiti su šios tarybos uždaviniais susiję klausimai;

1.3. Rengiant kultūros sritį reglamentuojančius teisės aktus, į juos integruoti etninę kultūrą, skiriant jai lygiavertę, o kai kuriais atvejais ir prioritetinę reikšmę;

1.4. Koreguoti savivaldos teisės aktus, įpareigojant savivaldą steigti etninės kultūros specialistų-profesionalų etatus ir remti etninę kultūrą, kaip mūsų tautos kultūrinės savasties pagrindą ir valstybės saugumo prielaidą;

1.5. Turizmo įstatyme bei kituose turizmo sritį reglamentuojančiuose teisės aktuose apibrėžti kultūrinio turizmo sąsajas su etnine kultūra, įtvirtinant šios srities kompetentingos plėtros siekį;

1.6. Dainų švenčių įstatyme nustatyti aiškias dainų švenčių sąsajas su etninės kultūros puoselėjimu ir sklaida, įvardijant tai kaip vieną iš valstybinių uždavinių;

1.4. Lietuvos kultūros tarybos įstatyme numatyti etninės kultūros srities atstovavimą Lietuvos kultūros taryboje;

1.7. Įgyvendinti Mokslo ir studijų įstatyme įtvirtinto lituanistikos (tame tarpe ir etnologijos) prioriteto užtikrinimą, tobulinti poįstatyminius ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius mokslo ir studijų sritį, taip pat ir Lietuvos mokslo tarybos sudarymo principus, užtikrinant visų lituanistikos mokslų įvairovės atstovavimą;

1.8. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnyje numatyti LRT pareigą rengti titulinės lietuvių tautos etninės kultūros sklaidai skirtas laidas, kurių projektai atrenkami konsultuojantis su Etninės kultūros globos taryba.

2. Būtina stiprinti etninės kultūros valstybinės globos sistemiškumą, tuo tikslu reikalinga:

2.1. Valstybiniu lygmeniu parengti etninės kultūros plėtros strategiją bei ilgalaikės trukmės programą, skiriant jos įgyvendinimui tikslines lėšas. Įgyvendinant UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo konvenciją, sistemingai stiprinti ir plėtoti strategiškai suderintą nematerialaus kultūros paveldo apsaugą, į ją įtraukiant valstybės institucijas, savivaldos lygmenį ir nematerialųjį kultūros paveldą puoselėjančias bendruomenes;

2.2. Stiprinti etninės kultūros globą visuose valstybės lygmenyse, plėtoti šiuo atžvilgiu sistemiškumą ir strategavimą ne tik formuojant bendrąją kultūros bei švietimo politiką, bet ir kitose srityse – nacionalinio saugumo, regioninės politikos, turizmo, verslo, aplinkosaugos, socialinių reikalų, užsienio lietuvių globos, emigracijos mažinimo ir kt.;

2.3. Įkurti Kultūros ministerijoje Etninės kultūros skyrių; Žemės ūkio ministerijoje atkurti specializuotą Tautinio paveldo produktų skyrių, jį sustiprinant papildomais etninės kultūros specialistais; Švietimo ir mokslo ministerijoje taip pat būtų reikalingas atskiras skyrius, arba bent reikėtų paskirti atsakingą asmenį už etninės kultūros plėtrą švietimo sistemoje (nuo ikimokyklinio ugdymo iki aukštojo mokslo);

2.4. Plėtoti etninės kultūros valstybinės politikos procesų vyriausybės ir savivaldos lygmenyse stebėseną, koreliuoti pasiektų rezultatų ataskaitas su išsikeltais strateginiais tikslais;

2.5. Gerokai daugiau įdarbinti etninės kultūros specialistų-profesionalų vyriausybės ir savivaldos valdymo įstaigose bei kitose institucijose, susijusiose su etninės kultūros valstybine globa ir sklaida;

2.6. Stiprinti etninės kultūros srityje veikiančias institucijas suteikiant daugiau galimybių, įdarbinant daugiau specialistų ir skiriant papildomą finansavimą, taip pat ir Etninės kultūros globos tarybai (atsižvelgiant į kitoms prie Seimo veikiančioms komisijoms skiriamo finansavimo proporcijas);

2.7. Siekiant kaimyninėse šalyse esančių etninių žemių lietuviybės išsaugojimo, užtikrinti etninės kultūros puoselėjimui, ugdymui ir sklaidai būtinų darbo sąlygų bei darbuotojų finansavimą. Šiam tikslui įgyvendinti reikia sukurti atskirą Etninių žemių lietuvių (etno)kultūros rėmimo programą;

2.8. Skatinti tradicinių amatų, tautodailės, kulinarinio paveldo ir kitų tautinio paveldo produktų plėtrą, teikiant šioje srityje veikiantiems asmenims paramą (skiriant stipendijas, atleidžiant nuo mokesčių verslo pradžioje ir pan.);

2.9. Plėtoti etninės kultūros vyksmų finansinio rėmimo ilgalaikio stabilumo perspektyvas, siekiant visų etninės kultūros sričių darnios, subalansuotos ir tolygios regioninės plėtros užtikrinimo, skatinant atsisakyti diskriminacinio požiūrio, kad etninės kultūros plėtrai pakanka neatlygintino pasiaukojimo;

2.10. Siekiant etninės kultūros išlikimo, parengti naujus jos finansavimo modelius, apsvarstant galimybę sukurti fondą prie Etninės kultūros globos tarybos arba kitą etninės kultūros projektų finansavimo mechanizmą, pašalinantį nelygios konkurencijos su kitomis kultūros sritimis trūkumus;

2.11. Tobulinti Lietuvos kultūros tarybos konkursinio finansavimo modelį, padidinant etninei kultūrai skiriamo finansavimo dalį, sukuriant atskirą Etninės kultūros ir tautodailės programą, kuri turėtų atskirus ekspertus, o konkursinis vertinimas būtų paremtas kriterijais, pritaikytais prie šios srities realijų, siekiant užtikrinti regioninę ir atskirų raiškos sričių įvairovę bei stabilią raidą.

3. Etninės kultūros plėtra neįmanoma be etninės kultūros specialistų rengimo ir tyrimų plėtros, todėl būtina:

3.1. Parengti etninės kultūros mokslinių tyrimų ir studijų plėtros strategiją, grėsmių ir iššūkių šios srities išlikimui sprendinius;

3.2. Gražinti etnologijos studijų kryptį į Studijų kryptių ir kryptių grupių, pagal kurias vyksta studijos aukštosiose mokyklose, sąrašą ir kvalifikacinių laipsnių sąrangą;

3.3. Priėmimą į su etninės kultūros išsaugojimu ir sklaida susijusias studijų programas organizuoti vadovaujantis ne rinkos paklausos, o valstybės poreikio nustatymo principu, nustatant specialias studentų priėmimo sąlygas, skiriant etninės kultūros specialistų parengimui tikslinį valstybinį finansavimą ir (ar) stipendijas;

3.4. Didinti etnokultūrinio pobūdžio studijų programų pasiūlą, dalį jų skiriant plataus ar mišraus profilio etninės kultūros specialistų rengimui, arba šalia etnokultūrinių kompetencijų suteikiant papildomas paklausias specializacijas (pavyzdžiui, vadybos, komunikacijos, informacinių technologijų ir pan.);

3.5. Sudaryti sąlygas vykdyti Lietuvoje fundamentinius etnologinius tyrimus – sukurti lankstesnius tokių tyrimų vertinimo kriterijus, juos susieti su etnologinio įdirbio tęstinumo užtikrinimu bei jo sklaidos Lietuvoje reikšme, skirti tikslinį finansavimą etnologijos ir folkloristikos centrams, taip pat ir esantiems aukštosiose mokyklose;

3.6. Plėtoti užsakomuosius etnologinius ir susijusių sričių tyrimus atsižvelgiant į Lietuvos aktualijas, tuo tikslu didinti finansavimą Etninės kultūros globos tarybos kuruojamai Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų programai;

3.7. Tobulinti Lietuvos mokslo tarybos skiriamo konkursinio finansavimo ir projektų atrankos ekspertinio vertinimo kriterijus nustatant, kad etninės kultūros tyrimams skirtus projektus turi ekspertuoti tik kompetentingi šios srities mokslininkai.

4. Etninės kultūros pažinimas bei ugdymas yra būtina sąlyga siekiant tautinės savimonės nuostatų stiprinimo bei etninės kultūros perteikimo jaunajai kartai, todėl būtina:

4.1. Parengti nuosekliai įgyvendinamo etnokultūrinio ugdymo nuo ikimokyklinio amžiaus iki aukštojo mokslo strategiją, laipsniškai įtvirtinant privalomą etninės kultūros pagrindų suteikimą bendrojo lavinimo mokyklose;

4.2. Užtikrinti, kad Lietuvoje visos pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokyklos pasirinktų modelį (ar modelius), pagal kurį (kuriuos) būtų įgyvendinamos dabartinės bendrosios etninės kultūros ugdymo programos;

4.3. Integruojant etninės kultūros dalyką į Bendrąją pradinio ugdymo programą, įtvirtinti pradiniam ugdyme privalomas etninės kultūros pamokas, derinamas su neformalaus ugdymo veiklomis;

4.4. Ruošti etninės kultūros mokytojus, parengiant dvigubų specialybių studijų programas (pavyzdžiui, šalia etninės kultūros suteikiant lietuvių kalbos, istorijos, etikos ar kito dalyko specialybę), integruoti etninę kultūrą į pradinio ugdymo pedagogų rengimą;

4.5. Skirti daugiau dėmesio reguliariam mokytojų etninės kultūros kompetencijų tobulinimui, gerinti kvalifikacijos kėlimo renginių, skirtų etninės kultūros žinių gilinimui, kokybę, finansuoti etninės kultūros inovatyvius tarpdisciplininius kompleksinius mokymus mokytojams (seminarus, stovyklas, kūrybines dirbtuves);

4.6. Parengti etninės kultūros mokymo vadovą mokytojui, kitas metodines priemones (pradedant nuo ikimokyklinio ugdymo ir baigiant vyriausiomis mokyklos klasėmis), taip pat virtualias nuotoline mokymo priemones;

4.7. Skirti švietimo papildomą finansavimą etninės kultūros metodinėms ir mokymo priemonėms įsigyti, reikšmingai pastiprinti etninės kultūros mokymą pasitelkiant šiuolaikines kompiuterines priemones;

4.8. Stiprinti popamokinę su etnine kultūra susijusią veiklą – kurti naujus ir stiprinti esamus vaikų folkloro ansamblius, būrelius, klubus bei kitus kolektyvus mokyklose;

4.9. Mokyklos renginiuose plačiau išnaudoti etninės kultūros telkiančiąją bendruomeninę funkciją, mokyklos šventes ir kalendorinius renginius švęsti remiantis vietinėmis etninės kultūros tradicijomis;

4.10. Užtikrinti tradicinių amatų mokymą bendrojo lavinimo mokyklose ir tokio mokymo pasiūlą profesiniame ugdyme, sudarant šios veiklos plėtojimą skatinančias teisinės sąlygas;

4.11. Skatinti etninės kultūros edukacinius renginius plačiajai visuomenei, taip pat emigrantams (rengiant seminarus, stovyklas, dirbtuves ir pan., plėtojant nuotolinį mokymą);

4.12. Skatinti kultūros, švietimo, komunikavimo (radijas, televizija, internetinės medijos) ir socialines institucijas visais lygmenimis informuoti visuomenę apie etninės kultūros naudą asmenybės kultūriniam ir tautiniam tapatumui, saviraiškai, tolerancijai kitoms tautoms formuoti.